JORGE AMADO

KIZGIN TOPRAK

CAN

ROMAN

TÜRKÇESİ
ŞERİF HULÛSİ

Jorge Amado

KIZGIN TOPRAK

Can Yayınları: 1754
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 702

Terras do sem fim, Jorge Amado
© Jorge Amado vârisleri, 1943, 1991
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2006
Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: Temmuz 2008

Yayına Hazırlayan: Pınar Savaş

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: S. Asaf Taneri

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-0965-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Jorge Amado
KIZGIN TOPRAK

ROMAN

Türkçesi
ŞERİF HULÛSİ

CAN YAYINLARI

JORGE AMADO'NUN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

ÖLÜ DENİZ / *roman*
TEREZA BATISTA / *roman*
GECENİN ÇOBANLARI / *roman*
MUCİZELER DÜKKÂNI / *roman*
TARÇIN KOKULU KIZ / *roman*

Jorge Amado, 1912'de Brezilya'nın Ferradas bölgesinde Ilhéus yakınlarında doğdu. Bir kakao plantasyonunda büyüdü, Salvador'da bir Cizvit okulunda okudu. Kakao plantasyonlarını konu alan ilk üç yapıtında, göçmen siyahlar, melezler ve yoksul beyazların yaşadığı sömürü ve sefaleti yansıttı. Halk destanlarının ilkel görkemini taşıyan *Kızgın Toprak* (1942) bu yapıtlarının en iyisiydi. 1930'da gazeteciliğe başlayan Amado, edebiyatın yanı sıra radikal siyasetle de doğrudan ilgilendi. 1935'te tutuklandı ve solcu etkinlikleri yüzünden sık sık ülkeden sürüldü; yapıtlarının çoğu Brezilya ve Portekiz'de yasaklandı. 1946'da Brezilya Komünist Partisi milletvekili olarak Kurucu Meclis'e seçildi. Romanlarında çoğunlukla Bahia kent yaşamını, özellikle de çeşitli etnik gruplardan oluşan yoksul sınıfları betimledi. *Tarçın Kokulu Kız* (1958) ve *Dona Flor ve İki Kocası* (1966) adlı yapıtlarındaki yergi, Amado'nun siyasal tutumunu ortaya koyar. Sonraki yapıtları arasında *Mucizeler Dükkânı, Sonsuz Topraklar, Gecenin Çobanları, Ölü Deniz* ve *Tereza Batista* sayılabilir. Amado, 2001'de Brezilya'nın Salvador kentinde öldü.

Matilde'ye,
"Bir kış hatırası"
Carmen Ghioldi'ye,
Tereza Kolman'a,
Aparecida ve Paulo
Mendes de Almeida'ya

Birinci Bölüm
GEMİ

I

Vapurun düdüğü şehrin üstüne çöken alacakaranlığı delerek acı acı inledi. Yüzbaşı João Magalhães derme çatma ev kümelerine, kiliselerin çan kulelerinin sivri uçlarına, kapkara çalılara, kaldırımlı caddelere bakıyordu. Bakışı türlü biçimlerdeki çatıları kavrıyor, ama kimsenin geçmediği caddenin bir köşesini ancak görebiliyordu. Köle eller tarafından caddelere döşenen bu taşlarda neden böylesine heyecan veren bir gizem bulduğunu anlamıyordu. Kapkara çatılar dışında, şehri duaya çağıran ilk çan sesleri de hoştu. Bahia şehrini saran alacakaranlığı bir kere daha yırttı vapurun düdüğü. Yüzbaşı João da veda etmek için kollarını uzattı. Sevilen bir varlıkla, yüreğini çalan bir kadınla vedalaşıyor sanardınız.

Gemide erkekler, kadınlar birbirleriyle sohbet ediyorlar, daha ileride, kaptan köşkünün altında, teni tunç renkli, fötr şapkası elinde bir adam solgun bir genç kadının dudaklarını öpüyor, João'nun yanında, güverte şezlongларından birine kurulmuş şişman bir adam Portekizli bir gezgin tüccarla yarenlik ediyordu. Portekizli saatine baktı, sonra herkesin işitebileceği kadar yüksek bir sesle, "Daha beş dakika var," dedi.

João kendi kendine satıcının saatinin geri olduğunu

düşündü. Çünkü gemi son düdüğünü çalmıştı; uğurlamaya gelip de gecikenler gemiden iniyor, yolcular da güvertede küpeşteye doğru yığılıyorlardı.

Makinelerin birdenbire homurdanmaya başlaması geminin harekete hazırlandığını gösterdi. O zaman, Joâo şehri bir defa daha seyretmek için döndü, garip bir heyecana kapılmıştı; bu eski çatılara, kaldırımlı caddenin bir parçasına yine gözleri takılmıştı. Bir çan çaldı. Joâo bu çanın kendisini yine sokaklarda dolaşmaya, o debdebeli dini törenleri izlemeye, büyük meydanda yemeğini yemeye, kokulu romunu içmeye, öğleden evvel pazarın bir köşesinde kâğıt oynamaya, her zaman neşeli arkadaşların toplandıkları Violeta'nın evinde öğleden sonra bir yedi buçuk çevirmeye, kendisine saygı gösteren zenginlerle birlikte akşam kahvede poker oynamaya davet ettiğini hayal etti. Soğuktan kollarını göğüslerinde kavuşturmuş, erkek avına ve aşağı şehrin gitar seslerini aramaya çıkmış kadınlarla şakalaşmak için, Joâo kahveden sabaha karşı, kâkülleri alnına dökülmüş bir halde çıkardı. Sonra, odanın penceresinden ışık sızar, rüzgâr bahçedeki iki kakao ağacının dallarını sallarken, Violeta'nm o iç çekmeleri. Aşk iniltilerini rüzgâr uzaklara, kim bilir, belki de aya kadar götürürdü.

Solgun genç kadının hıçkırıkları Joâo'yu hülyasından uyandırdı. Kesin bir tavırla, "Hiçbir zaman, Roberio, hiçbir zaman," diyordu. Adam kadını çok heyecanla öpüyordu; derin bir üzüntüsü vardı. Karşılık vermek için çabaladı:

"Bir ay sonra döneceğim sevgilim, çocukları da getireceğim... Hem daha da iyi olacaksın. Doktor bana söyledi..."

Genç kadının sesi ağlamaklıydı. Kadının, "Gayet iyi biliyorum ki, ben öleceğim, Roberio. Seni bir daha göremeyeceğim, çocukları hiç... hiç göremeyeceğim!" sözlerini işitince, Joâo da kederlendi.

Genç kadın sesini daha alçaltarak, "Çocukları hiç göremeyeceğim," diye tekrarladı. Yine hıçkırmaya başladı. Adam bir şeyler söylemek istedi, ama ancak başını salla-

yabildi, kaptan köprüsüne baktı, sanki yardım, teselli dilermiş gibi bakışlarını João'nun olduğu tarafta gezdirdi. Kadın artık hıçkırmıyordu: "Seni bir daha göremiyeceğim." Yüzü tunç rengi adam João'ya bakmaktaydı; ıstırabın yalnızlığını duyuyordu. Ne türlü bir yardımda bulunacağını bilemeyen João bir an öyle kararsız kalakaldı; bir hamlede kaptan köprüsünden inmek istedi, ama gemiciler kadını çekiştiriyorlardı, gemi de hareket etmişti. Adam, genç kadının göğsünü kemiren hastalığa kendisi de yakalanmak istermiş gibi, onu son bir defa, uzun uzun, hararetle, dudaklarından öpmeye ancak vakit bulabildi. Sonra güverteye sıçradı, tasası gururundan üstün geldi, hıçkırmaya başladı. Hıçkırıkları hareket eden gemiyi doldurmuş gibiydi; şişman albay bile gezgin tüccarla konuşmasını kesti.

Uzaktan: "Mektup yaz, mektup yaz!" diye seslenildiği, hatta bağırıldığı duyuluyordu.

Daha sonra da:

"Beni unutma, beni unutma!"

II

Mendiller sallandığı görüldü; ama, tek bir yüzden yaşlar akıyordu: o da, hıçkırıklarla göğsü inip kalkan genç kadının yüzüydü. Bahia'nın yeni rıhtımı artık belli olmuyordu, sular caddenin seviyesine kadar yükselmişti. Ağlayan kadın mendilini salladı, ama karşılık veren yolcular arasında kalbini fetheden adam artık seçilemiyordu. Gemi hızlanmaya başlamıştı, uğurlamaya gelenler de dönüyorlardı. Orta yaşlı bir bay genç kadının koluna girdi, teselli, umut veren sözler mırıldanaraktan götürdü... Gemi uzaklarda kayboldu.

Yolculuğun ilk dakikalarında türlü gruplar birbirine karıştı; sonra kadınlar kamaralarına çekildiler; erkeklerse, güvertede kalıp gemi pervane kanatlarının denizi kamçılayışına bakıyorlardı; çünkü, o zamanlar, Bahia ile

İlhéus arasında işleyen gemiler yandan çarklıydı; kuzey rüzgârlarının estiği açık denizleri fethe gidecek yerde, sanki sadece nehirlerde sefer yapmaya mahkûmlarmış gibi.

Rüzgâr daha hızlı esmeye başladı; Bahia üzerine çöken geceye gemiden kopuk kopuk sözler, parlak kelimeler getirdi: Toprak, zenginlik, kakao, ölüm...

III

Evler gözden kaybolurken, João, gözlerini kurulayarak sahneyi açıklamak için konuşan esmer tenli adama bakmamak için yüzüğü parmağında döndürüyordu. Genç adam,

"Verem, zavallıcık. Doktor umut olmadığını söyledi," derken, gözleri kurumuştu.

João gözlerini koyu yeşil denize dikmişti; ancak o zaman şehirden kaçmasının bir sebebi olduğunu hatırladı. Mühendisin yüzüğü parmağına gayet iyi geliyordu. "Benim parmağım için yapılmış sanki," diye mırıldandı.

Bunun üzerine mühendisi hatırlayarak gülümsedi. Kolay bir av! Ömründe bu kadar kolay bir av görmemişti. Bu adam pokerden hiç anlamıyordu, ama kendini kaptırmış... Her şeyi, evet, mezuniyet hatırası yüzüğüne varıncaya kadar, her şeyini vermişti. Tam bir hafta önce o gece João onların canına okumuştu, yalnız Albay Juvencio'dan bir conto, bin milreis[1] almıştı. Kabahat kendisinde miydi? Violeta'nın yatağına yarı çıplak uzanmış, pek keyifliydi; Violeta da ince ve dokunaklı sesiyle ona şarkı söylüyor, saçını okşuyordu. Ansızın Tabaris'in uşağı görünmüş, kendisini bulmak için şehirde aramadık yer bırakmadığını söylemişti.

Rodolfo her zaman ona kumarda bir yer bulurdu. Herhangi bir masada dördüncü eksik olunca, o oyunculara,

"Baylar Yüzbaşı João Magalhães'i tanıyorlar mı?" derdi. Her zaman da onu tanıyan biri, evvelce onunla kumar oynamış biri çıkardı.

[1] Bir conto 1.000.000 reis, 1000 milreis'tir. (Y.N.)

Oyuncular, "Sakın dolandırıcının biri olmasın?" diye sorunca, Rodolfo gücenik,

"Yüzbaşı namuslu oynar," diye karşılık verirdi. "Sizi temin ederim ki, iyi oynar. Ama namuslu oyunla anlatmak istediğim, yüzbaşının oyun tarzıdır..."

Dünyanın en hayâsız yalanını söyler, sözlerini "Yüzbaşının katılmadığı oyun, oyun değildir," diye bitirirdi.

Bu küçük nakarata karşılık, Rodolfo komisyon alırdı. Ayrıca bilirdi ki João Magalhães'in oturduğu masada içki su gibi akar, gazinonun kızları iyi para çıkarırlardı. Onun için, kendisi kâğıtları hazırlarken, birini yollayıp João'yu aratırdı.

Bakın nasıl olmuştu: Uşak geldiği zaman, João, saçlarında Violeta'nın parmakları, kulağında onun şarkısı, yarı uykulu keyif çatıyordu. Oğlan gelir gelmez João hemencik giyindi, biraz sonra gazinonun bir ucundaki odalardan birine kapanmıştı. Albay Juvencio'dan bir conto kazanmış, mühendisin üstündeki bütün parasını, hatta delikanlı kendi elinde dört dam görünce parmağından çıkarıp masanın üstüne fırlattığı üniversite yüzüğünü bile almıştı. João Magalhães hiç kâğıt istememiş, mühendis kaybetmişti. Yüzbaşının elinde dört rua vardı. Talih, aşağı şehirde tacirlik eden dördüncünün de yüzüne gülmüş, o da iki yüz milreis kadar kazanmıştı. João'nun oynadığı masada dördüncü daima kazanırdı; bu onun tekniğiydi. Hem yüzbaşının bu türlü işlerde burnu gayet iyi koku aldığından, kazananı daima gözlerinin renginden anlardı. Bu gözler bir vakitler Rio'da, João'nun profesyonel yüzünü hor görerek, nefretle inceleyen bir çift göze çok benzerdi.

Masadan kalktıkları zaman gün ışımıştı. Rodolfo yüzüğe bir conto'dan fazla paha biçmişti. Mühendis dört damına 320 milreis basmıştı. João geminin güvertesinde kendi kendine gülüyordu:

"Dört dama güvenmek için insan budala olmalı."

Violeta'nın yanma pek keyifli dönmüştü. Vitrinde gördüğü o güzel mavi elbiseyi hediye ettiği zaman Violeta'nın duyacağı sevinci düşünüyordu. Mühendisin kumar masa-

sında olup biteni saklayacak yerde, bunları gidip polise bir soygun hikâyesi olarak anlatacağı kimin aklına gelirdi? João hakkında söyledikleri yeter de artardı. Mühendis onun bu şeritleri hangi orduda, hangi savaşta kazandığını öğrenmek istemişti. Polisin küçük bir konuşma için João'yu çağıramamasının nedeni ortadan kaybolmasıydı doğrusu.

Rodolfo onu saklamış, bu işi gayet iyi becermişti. Agrippino Doca, İlhéus ile kakao toprağı üzerine efsaneler anlatmıştı. Tam da bu nedenle, Bahia'da sekiz ay geçirdikten sonra, bu gemiyle İlhéus'a gitmek üzere yola çıkmıştı. İlhéus'ta kakao yetişir, kakao sayesinde büyük servetler kazanılırmış. Parmağında mühendisin yüzüğü vardı. Bir cebinde bir deste oyun kâğıdı, öteki cebinde de üstünde

Yüzbaşı João MAGALHÃES
İstihkâm Subayı

sözleri yazılı yüz kadar kartvizit.

Sekiz ay oturup pek hoşlandığı bu şehirden ayrılırken içini kaplayan tasa yavaş yavaş dağılıyordu. João önündeki manzarayla ilgilenmeye başladı: uzaklarda gittikçe küçülen ağaçların, evlerin görünüşü.

Yine vapur düdüğü duyuldu, João'nun şapkasına sular damladı. Yüzbaşı şapkasını çıkardı, kokulu mendiliyle tepesini sildi, koltuğunun altına sıkıştırdı. Sonra, dalgalı, kendi haline bırakılmış karışık saçlarını şöyle bir düzeltti. Güverteye göz gezdirdi. Bakışı, gözlerini şimdi artık görünmez olmuş rıhtıma dikmiş olan tunç yüzlü adamdan, gezgin tüccara, yarı vahşi São Jorge dos İlhéus topraklarındaki serüvenlerini anlatan şişman albaya[1] kaydı. Yüzü-

[1] Brezilya'nın kakao ve kahve yetiştirilen bölgelerinde, büyük toprak ağaları "albay" lakabıyla anılır. Askerlikle ilgisi yoktur. Kakao ya da kahve plantasyonlarının ilk kurulduğu dönemde, silahlı fedailerden, kiralık katillerden ve çapulculardan oluşturdukları, küçük birer ordu sayılabilecek silahlı topluluklarla, yerli halkı öldürerek ormanları ve arazilerini gasp etmişler, kakao ya da kahve yetiştirmek için tarlalar açmışlardır. Yasa tanımaz, gerektiğinde toprak için birbirleriyle de savaşmaktan kaçınmayan, feodal beyazlardır. Bu dönem Brezilya tarihinin kanlı bir sayfasını oluşturur. Yerli halk çoğu kez bu plantasyonlarda boğaz tokluğuna, sefalet içinde, ölesiye çalışmak zorunda kalmıştır. (Y.N.)

ğü parmağında döndürerek yol arkadaşlarının yüzünü inceliyordu. Bunlar arasında küçük bir parti çevirecek kumarbazlar bulur muydu? Gerçi, cebinde küçük bir ganimet vardı, ama fazla mal göz çıkarmaz. Kendi kendine hafiften ıslık çalmaya başladı.

Gemide herkes sohbet ediyordu. João Magalhães bu konuşmalara katılmakta gecikmemeye karar verdi, hem de bir poker partisi çevirmeyi düşünüyordu. Paketinden bir sigara alıp yaktı, güvertede gezindi. Yine gözü manzaraya takıldı. Çünkü, gemi liman mendireğini izleyerek kıyıya yakın seyrediyordu. Görünüşü perişan çamurdan bir kulübenin önünde kocaman karınlı, iki çıplak çocuk gemiye bağırıyorlardı. Başka bir evde, yüzünün yarısı pencereden görünmeyen genç, güzel bir kız birine el sallıyordu. João bu uğurlamanın süvariye mi, yoksa bütün yolculara mı olduğunu düşündü. Uğurlamaya karşılık verme arzusuyla içten bir hareketle elini uzattı.

Şişman albay, Bahia'daki bir genelevde atlattığı tehlikeyi anlatarak gezgin tüccarı hayretten hayrete düşürüyordu. Bir kaç genç kabadayı genç bir melez kız meselesinde kendisini tongaya düşürerek dalga geçmek istemişlerdi. Ama, o hemen tabancasını çekip altı el ateş etmiş,

"Gelin, bakalım! Ben İlhéusluyum, hey!" diye bağırmıştı. Çapkınlar çil yavrusu gibi dağılıp kaçmışlardı. Gezgin tüccar albayın gösterdiği cesarete şaşmıştı.

"İşte ben böylesine erkek, sapına kadar erkek derim!" diye haykırdı.

Yüzbaşı João Magalhães onlara doğru ağır ağır ilerledi.

IV

Kamarasından çıktıktan sonra, Margot gemiyi bir baştan bir başa geçti. Tül şemsiyesini döndürüyor, elbisesinin ağır eteklerini kaldırıyor, önlerinden geçerken şehvet düşüncelerine dalan gezgin tüccarlara, gözlerini dört açıp kendisine bakan plantasyon sahiplerine, ya da Bahia'nın kuzeyinde iş aramaya giden üçüncü mevki yolcu-

larına kendini hayran hayran izlettiriyordu. Öbek öbek insanların arasından, fısıldar gibi özür mırıldanarak kendine yol açıyor; her öbek, Margot kendilerine yaklaşırken, göz zevklerini tatmin etmek ve onu iyice arzulayabilmek için sohbete ara veriyorlardı.

Sonra, konuşmalar yine başlıyor, ezeli ve tek konu olan kakaoya dönülüyordu. Gezgin tüccarlar Margot'yu, toprak ağalarını süzerken gülüyorlardı. Pek iyi biliyorlardı ki, bu kadın parasını kolayca yiyeceği kimseleri arar, koyunlarına girinceye kadar da bu sert ve haşin oğlanlara epey pahalıya patlardı. Ama, karanlığın içinde Juca Badaró belirince, tüccarlar gülmelerini kestiler. Juca Badaró, Margot'yu belinden tuttu, küpeştenin yanma doğru götürdü. Ufukta kaybolan İtaparica ile Bahia şehirlerinin yüksek binaları buradan daha iyi görünüyordu. Dalgaların çırpıntısı arasında gemi ilerlerken, gece de bastırıyordu.

"Sen nerelisin?" Juca Badaró'nun küçük gözleri genç kadının vücudu üzerinde dolaşmış, sonra gelip oyluklarında ve göğsünde karar kılmıştı. Elini kalçalarına uzattı, etinin sıkılığını yokladı.

Margot öfkeli bir tavır takındı. "Ben sizi tanımıyorum ki. Bana böyle teklifsizce davranmanızın anlamı nedir?"

Juca Badaró kadının çenesini tuttu, sarışın başını kaldırdı, Margot'nun gözlerinin içine baktı. Sözlerinin üstüne basarak,

"Unutma ki, dedi, Juca Badaró'nun adını çok işiteceksin. Hem bil ki, bugünden tezi yok benimsin. Ayağını denk al; çünkü, boş laf etmek için ağzını açanlardan değilim."

Sonra, birden genç kadının çenesini bıraktı, geri döndü, geminin kıç tarafına doğru gitti. Orada üçüncü mevki yolcuları toplanmışlar, gitar ve armonika ile türkü söylüyorlardı.

V

Ay yükselmeye başlamıştı. Denizin karanlığı üstünde kanlı izini sürükleyen kocaman, kıpkızıl bir ay. Antonio Victor dizlerini büküp oturdu, çenesini dizlerine dayamıştı, yanında oturan adamın türküsü engin denizde kayboluyor, dinledikçe Antonio'nun yüreğine hasret doluyordu. Yaşadığı küçük şehirdeki aylı geceler, lamba yakılmayan o geceler, bir sürü oğlan bir sürü kız, köprü üstünde balık avladıkları geceler aklına geliyordu. Masal anlatılan, gülünen o gecelerde balık sadece bir bahanedir, ay bir bulutun arkasına girdi mi, eller birbirlerini bulurdu.

İvone hep onunla beraberdi. Bu kız, on beş yaşındaydı, ama bir iplik fabrikasında çalışıyordu. Babası evden çıkıp gittiği o akşamdan beri, annesiyle dört erkek kardeşine bakmayı üstüne alarak, ev erkeği olmuştu. Babanın nereye gittiğini kimse bilmiyordu, adını duyan da olmamıştı. Bütün bu boğazları doyurmak için İvone fabrikada çalışmaya başlamak zorunda kalmıştı. Köprü üstündeki o geceler biricik eğlencesiydi. Koyu kumral başını Antonio'nun omzuna dayar, ay bir bulutun arkasına saklanır saklanmaz, öpülesi, olgun, güzel dudaklarını Antonio'ya verirdi. Antonio'ya gelince, şehrin dışındaki mısır tarlasını iki erkek kardeşiyle birlikte eker biçerdi, ama verim azdı. Söylendiğine göre kuzeyde çalışmaya iyi para veriyorlarmış; insan becerebilirse orada kakao işinde servet bile yapabilirmiş. İşte onun için, İvone'un babası gibi, kendi erkek kardeşi gibi, daha binlerce insan gibi, o da bir gün doğup büyüdüğü Sergipe şehrinden çıktı, Aracajú'da gemiye binip Bahia Limanı'nın küçük bir otelinde geceyi geçirdikten sonra, İlhéus'a gitmek için üçüncü mevki bir bilet aldı.

Uzun boyu, zayıflığı, fırlak adaleleri, iri nasırlı elleriyle bir yerliyi andırıyordu, yirmi yaşındaydı, kaygısı boldu. Onu şu ana kadar tanımadığı bir duygu sarmıştı. Şu kırmızı, kan rengi kocaman ay yüzünden mi bu duygu? Yoksa köylünün söylediği yanık türküden mi?

Erkekler kadınlar, güvertede itişip kakışarak, umutlarından, o kuzey topraklarına bağlı umuttan konuşuyorlardı.

Pek genç olmayan, seyrek sakallı, kıvırcık saçlı bir adam,

"Ben Tabocas'a gidiyorum," dedi. "Geleceği parlak bir yermiş diyorlar."

"İyi ama, vahşi bir yermiş de diyorlar. Orada işlenen cinayetlerden Tanrı beni korusun."

Bu sözleri söyleyen boğuk sesli, ufak tefek bir adamdı.

"Bunu ben de duydum, ama tek kelimesine inanmıyorum, insan o kadar çok şey işitiyor ki, hepsine inanırsan..."

Başına şal örtmüş bir kadın,

"Orasını Tanrı bilir!" dedi.

"Ben Ferradas'a gidiyorum," diye bir delikanlı söze karıştı. "Kardeşim orada iyi iş yapıyor. Karun kadar zengin Albay Horacio hesabına çalışıyor. Ben onun yanında kalacağım. O bana iş bulur. Sonra, Zilda'yı almaya geleceğim."

"Nişanlınız mı?" diye bir kadın öğrenmek istedi.

"Hayır değil, karım; iki yaşında küçük bir kızımız var, bir bebek de yolda. Güzel bir yavrucak."

Asker gocuğuna sarınmış bir ihtiyar,

"Geri dönmeyeceksiniz," dedi. "Geri dönmeyeceksiniz. Çünkü, Ferradas yeryüzündeki eşekler için en büyük tuzaktır. Irgat mı olmak istiyorsunuz, yoksa katil mi? Adam öldürmesini bilmeyene albay iş vermez; bir daha geri dönmeyeceksiniz."

İhtiyar öfkeyle yere tükürdü.

Antonio Victor bu konuşmayı dinledi, ama öteki gruptan gelen türkü, armonikalarla gitarların oynak nağmeleri onu bir kere daha ayı gözalıcı, yaşamı mutlu Estancia Köprüsü'ne götürdü. İvone gitmemesi için ona yalvarmıştı. Mısır tarlası ikisini de geçindirirdi. Üstüne bu korkunç hikâyeler anlatılan bir yerde para peşinde koşmayı bu kadar arzulamak neden? Öyleyken, gökyüzünün gözalıcı güzel yıldızlarla dolu olduğu o aylı gecelerden birinde,

Antonio Victor, ayakları su içinde salanırken İlhéus'a gitmeyi aklına koymuştu.

Kendisinden önce gidenler orada para kazanmanın kolay olduğunu, bir parça toprak satın almanın önemsiz bir iş olduğunu, kakao ağacı denilen altın renkli, hem de altından daha değerli bir meyve taşıyan ağacı dikmenin zor olmadığını mektuplarında yazmışlardı.

Toprak orada kendisini kapmak isteyenleri bekliyordu, henüz kimsenin malı değildi. Toprak, vahşi doğanın içine dalmak, ormandan yer kazanmak, kakao ağacı, mısır ve manyoka dikmek, kakao ağacı meyve vermeye başlayıncaya kadar birkaç yıl av etiyle yaşamak cesaretini gösterene ait olacaktı. O zaman gelsin zenginlik. İstediğinden daha çok para, şehirde bir ev, yaprak sigaraları, iyi deriden çizmeler...

Bazen de, aksine, biri çıkıp içeriden birinin bir kurşunla ya da yılan sokmasıyla, şehirde çıkan bir arbedede bıçaklanarak ya da pusuya yatmış birinin kurşunuyla öldüğünü anlatırdı. Bunca zengin olmak varken, insan hayatının lafı mı olur? Antonio Victor'un doğup büyüdüğü şehirde insanlar sefalet içinde, gelecekten umutsuz yaşıyorlardı. Erkeklerin hemen hepsi çekip gidiyor, azı geri dönüyordu. Daima kısa bir ziyaret için dönerlerdi, bunca yıl süren ayrılıktan sonra eski yaşamlarına pek uyum sağlayamazlar, yine geldikleri yere giderlerdi. Çünkü, zengin olarak, altın saatlerle, parmaklarında yüzüklerle, kravatlarında incilerle gelirlerdi. Avuç dolusu para harcarlar, akrabalarına hediye, kiliseye ya da koruyucu ermişlerine bağış, Noel eğlencelerinde adak diye paraları saçarlardı.

"Zengin olarak dönmüş!" sözü şehirde herkesin ağzındaydı, şehirlerinin asude hayatına alışamayacakları için tekrar gitmek üzere gelenler, Antonio Victor'u da peşlerinden sürüklemişlerdi. Onu durduran yalnız İvone oldu: Dudakları, memelerinin sıcaklığı, sesindeki yakarış, yalvaran bakışı... Ama, bir gün her şeyi bir kenara atıverdi, birbirlerine veda ettiklerinde köprüde İvone'u hıçkırıklar içinde bırakarak çekip gitmişti.

"Bir yıl içinde zengin olacağım," diye söz vermişti, "sonra da geleceğim, seni alıp götüreceğim."

Estancia'nın ayı şimdi gemiyi aydınlatıyordu, ama köprü üstündeki sevgililere aydınlığını serpen o eski altın ay değildi artık. O şimdi kızıl bir aydı... hem de bir ihtiyar vardı ki, kakao diyarından hiç kimsenin geri dönmediğini söylüyordu.

Antonio'nun içinde evvelce hiç duymadığı bir duygu belirmişti. Bu korku mu? Yoksa memleket hasreti mi?.. Ay, İvone'un gitmemesi için kendisine yalvaran dudaklarını, birbirlerine veda ettikleri o gece yaşla dolu gözlerini aklına getiriyordu.

Gökte ay yoktu, köprü üstünde hiç kimse balık avlamıyordu. Gök karanlıktı. İvone sıcacık bedeniyle, gözyaşlarıyla ıslanmış yüzüyle Antonio'ya sokulduğu zaman, alt tarafta akan nehrin şırıltısını duyuyorlardı. "Gitmeyi aklına koydun mu?" Uzun bir dakika süren suskunluk, hüzünlü bir suskunluk: "Bir daha dönmeyeceksin."

"Sana yemin ederim ki, döneceğim."

İvone başıyla, "Hayır!" demiş, sonra nehrin kıyısına uzanmış, Antonio'yu yanına çağırmıştı. Hiçbir söz söylemeden, inlemeden kendini ona vermişti. Sonra, solmuş çiçekleri kana bulanmış elbisesini çıkarmış, elleriyle yüzünü kapamış, kesik kesik sözlerle ona,

"Bir daha dönmeyeceksin. Nasıl olsa bir gün biri bana sahip olacak. Bunu ilk yapan bari sen ol. Böylelikle seni ne kadar sevdiğimi anlarsın," demişti.

İvone kendisine zevk verdiği halde, yine de ona böyle sahip oduğuna çok üzülmüş, geride bir çocuk bıraktığı düşüncesiyle kahrolmuştu. İvone için, çocuk için para kazanacağını, bir yıl içinde döneceğini içinden geçirdi. İnsan İlhéus'ta kolayca toprak satın alabilirdi. Kakao yetiştirecek, meyvesini devşirecek, o zaman İvone ile çocuğunun yanına gelecekti.

Doğru, babası bir daha dönmemişti, nerede olduğunu bilen yoktu...

Şimdi de bu ihtiyar tutup hiç kimsenin, hatta karısı

ve iki çocuğu olan bir erkeğin bile bu topraklardan geri dönmediğini söylemişti. Bu armonika da niye böyle çalıp duruyordu? Müzik de öyle kara tasalı ki! Denizlere hükmeden bu ay, bu kan kırmızısı ay ne istiyordu?

VI

Kaygılı türkü gelecek felaketlerin sanki habercisidir. Rüzgâr denizleri dolaşıyor, nağmeleri kapıp öteye beriye saçıyor; öyle ki sanki türkü hiç bitmek istemiyormuş gibi. Bu müzik üçüncü mevki yolcularından, Filomeno'nun koluna asılmış gebe kadından yükselen bir kara tasa taşıyor. Armonika havaları, delikanlının gür sesiyle söylediği türküye uyuyor.

Antonio Victor uzun bacaklarını kıvırdığı sırada, asude Estancia'nın ve kendisini ona veren İvone'un hayali henüz fethedilecek bir diyarın; kavga, kurşun, ani ölümler, para ve banka hesapları diyarının taze hayallerine karışıyor.

Yalnız yolculuk eden, hiç kimse ile konuşmayan bir adam insan öbekleri arasından geçiyor, gelip güverteye uzanıyor. Ay denizin üstüne kızıl izini dökerken, türkü yürekleri parçalıyor:

Elveda ayrılıyorum senden,
Bir daha dönmemek üzere, sevgilim.

Şimdi başka uzak diyarların, başka insanların, başka denizlerin, başka kıyıların, güzel manzaralı ve kuru bir ovanın hayali dalgalanıyor. Küçük gemideki yolcuların birçoğu arkalarında bir sevda bırakıyorlar. Bazıları bu sevda yüzünden, sevilen insanı elde etmek için bazı çareler aramak üzere, saadeti satın alan altını, İlhéus topraklarında kakao ağacı üstünde yetişen altını bulmak için yola çıkıyorlar. Türkü ise onlara geri dönmeyeceklerini, o diyarda her ağacın ardında ölümün kendilerini gözetlediğini

söylüyor. Dalgalarla sallanan gemi batıp çıkarken, ay da kırmızıdır.

Asker gocuğuna sarınmış ihtiyarın bacakları, ayakları çıplaktır. Sigara içiyor; bakışı serttir. Yolcunun birine ateş vermek için, sigarasından derin bir nefes çekerek ateşi canlandırıyor.

"Çok teşekkür, baba."

"Bir şey değil."

"Fırtına kopacak galiba."

"Ee, güney rüzgârları mevsimindeyiz. Bazen rüzgâr o kadar kuvvetli eser ki, hiçbir gemi dayanamaz."

"Cearâ'da öyle fırtınalar olur ki," diye söze girdi kadın, "insan dünya batacak sanır."

"Evet, öyleymiş," diye ihtiyar karşılık verdi. "Evet, söyledilerdi..."

Gidip, kâğıt oynayanların yanında şakalaşan gruplardan birine katıldılar.

"İlhéuslu musunuz siz?"

"Ben beş yıldır Tabocas'da oturuyorum, içerilerden geldim."

"Bu yaşta orada ne işler görüyorsunuz?"

"Önce oğlum Joaquim gitti oraya. İyi de iş becermişti; küçük bir kakao bahçesi vardı. Anası öldü, beni onu almaya yolladı."

Gecenin karanlıkları içine gömülmüş şehre doğru rüzgârın alıp götürdüğü müziğe kulak vermişçesine sustu, ötekiler bekliyorlardı, ama yalnız birinci mevkiden gelen mırıltılarla zencinin söylediği türkü sessizliği bozdu.

Bir daha hiç dönmemek üzre
Ölmek için uzak diyarlarda

Soğuk herkesi titrettiği halde, türkü devam ediyordu. Güneyden hızlı, şiddetli bir rüzgâr esiyordu, gemi de dalgaların üstünde sıçrıyordu. Yolcuların çoğu evvelce hiç gemiye binmemişlerdi. İç kısımların barınması olanaksız ormanlarını arkasına bir sürü göçmen vagonu takılmış bir trenle geçmişlerdi.

Sert bakışlı ihtiyar hepsine baktı:
"Duyuyor musunuz?"

Bir daha hiç dönmemek üzere
Ölmek için uzak diyarlarda

"İşte hakikatin ta kendisi! Gidenlerin hiçbiri geri dönmedi, önüne büyü gibi, köpeğe kemik atar gibi bir hayal atıyorlar. Ben size söylüyorum ki gidenlerin hiç..."

"Ama, para kolay kazanılıyormuş orada, değil mi?"

Delikanlı içinde alev yanan gözlerini ihtiyara dikmişti.

"Para mı dedin? Bu değil mi zaten herkesi aldatan! Para kazanmak kolaymış diye oraya gidiyorlar, ama bu para felaket getiriyor, bu para lanetlidir. Elinde avucunda bir şey kalmaz; birazcık kakao dikersin..."

Şimdi müzik daha hafif çalıyor, boğulmuş gibi. Kumarbazlar oyunu bitirmişlerdi. Sözlerini can kulağıyla dinleyenleri iyice süzdükten sonra, ihtiyar gözlerini delikanlıya dikti:

"Mala el koymak, diye bir şeyin lafını duydunuz mu hiç siz?"

"Bunun bir çeşit dolandırıcılık olduğunu söyledilerdi, duydum. Bir kanun adamı gelip toprağı elinizden alıyormuş."

"Bir avukat yanında bir albayla çıkagelir. Bir 'el koyma' ve yetiştirdiğiniz kakao ağaçlarını elinizden alırlar!"

Dinleyenler üzerinde bir kere daha gözlerini gezdirdi; sonra nasırlı, kaba ellerini uzattı:

"Bu elleri görüyor musunuz? Bu eller binlerce kakao ağacı dikti. Joaquim'le ben küme küme kakao ağacı yetiştirdik. Tanrı adına eşekler gibi çalıştık! Bu kadar çalıştık da ne oldu sanki, elimizde ne kaldı?"

Soruyu oyunculara, gebe kadına, delikanlıya, hepsine sormuştu. Sonra yine müzikle ilgilenir göründü, oysa gözleri uzaklardaki aya dalmıştı.

"Ay, bu akşamki gibi, kan renginde oldu mu sokakta kavga kopar derler. Joaquim'i öldürdükleri akşam da ay

böyle kan rengindeydi. Onu öldürmeleri için hiçbir sebep yoktu. Sırf kötülük olsun diye."

"Niçin öldürdüler?" dedi kadın.

"Albay Horacio ile Avukat Ruy bir 'mala el koyma' tertiplemişler. Yetiştirdiğimiz kakaoyu elimizden aldılar. Onların lafına bakarsan, toprak albayınmış, onda Joaquim'in hiçbir hakkı yokmuş. Albay yanında katilleri, elinde de bir tomar kâğıtla çıkageldi. Bizi topraktan sürüp çıkardılar, kurumakta olan kakaomuzu bile pazarda satmak için alıkoydular. Joaquim iyi bir oğlandı, çalışmaktan gözü yılmazdı, ama bahçesi elinden alınınca aklı başından gitti. İçmeye başladı. Kafayı çektiği bir gün albaydan öcünü alacağını, onu temizleyeceğini herkese söylemiş. Albayın fedailerinden biri bunu duymuş, gidip patronuna yetiştirmiş. Albayın adamları pusu kurmuşlar, ertesi gece Joaquim'i Ferradas yolu üstünde öldürmüşler.

İhtiyar sustu, kimse de bir şey sormadı. Oyuncular tekrar oyunlarına daldılar; kâğıt dağıtan yere iki kâğıt attı, ötekiler para bastılar. Müzik gecenin içinde yavaş yavaş sönüyordu; rüzgâr gitgide daha kuvvetli esiyordu. İhtiyar hikâyesine devam etti:

"Joaquim kanunu sayardı, hiç adam öldürmemişti. Albay Horacio bunu pek iyi bilirdi, adamları da bilirlerdi. Joaquim içtiğinden bunu söylemişti, albayı öldürmeyecekti. O çalışkan bir oğlandı, bütün istediği hayatını kazanmaktı. Kakao bahçesi elinden alındığı için yüreği yanmıştı, doğru; ama, içmeseydi bu sözü etmezdi. O bir katil değildi. Oğlanı arkadan vurdular.

"Öldürenleri yakaladılar mı?"

İhtiyar iğrenerek bir daha yere tükürdü:

"Joaquim'i öldürdükleri gece meyhaneye içmeye gitmişler, yaptıklarıyla övünmüşler."

Topluluğun üzerine bir suskunluk çöktü. Oyunculardan biri, "Yedi," dedi. Ama, kazanan yerden parasını almadı bile, dünyasını unutmuş gibi içine kapanmış, kederiyle baş başa ayakta dikilen ihtiyara öylesine dalmıştı.

Gebe kadın alçak sesle,

"Ya siz?" dedi.

"Bahia'ya giden bir gemiye bindirdiler, artık orada kalamazmışım, öyle dediler. Ama ben şimdi yine oraya dönüyorum."

İhtiyar birden doğruldu, gözlerine hikâyenin sonunu anlatırkenki o parlaklık geldi, sesi sertleşti:

"Şimdi oraya dönüyorum, hem sonuna kadar oturmak için. Kimse beni oradan kovamaz. Kader alnımıza ne yazmışsa o olur. İnsan iyi ya da kötü doğmaz; bizi boynu bükük ya da kambur yapan alınyazımızdır."

"Ama..." dedi kadın, durdu.

"Hadi, hadi, söyleyin."

"Ama nasıl yaşayacaksınız? Ağır işler görebilecek yaşta değilsiniz artık!"

"Kadınım, insan bir şey yapmayı aklına koydu mu, her şey yoluna girer. Ben de aklıma koydum. Oğlum mert bir oğlandı. Albayı öldürmeyecekti, ben de ellerimi kana bulamak istemem." Toprakta çalışmaktan nasırlaşmış ellerini uzattı: "Ama, benim oğlumu öldürdüler."

Kadın, korkudan titreyen sesiyle,

"Demek siz..." diye başladı.

İhtiyar ona arkasını döndü, yavaş yavaş uzaklaştı.

Orada bulunanlardan kara kuru bir adam,

"Bir güzel öldürecek," diye açıklama yaptı.

Gecenin içinde müzik tekrar canlandı; ay göklerde hızlı hızlı yükseliyordu. Kâğıt dağıtmakta olan adam başını salladı, kara kuru adamın biraz önce söylediği sözü başıyla onaylıyordu. Gebe kadın Filomeno'nun koluna yapıştı:

"Korkuyorum..."

Armonika sustu, ay bir kan çanağını andırıyordu.

VII

José da Ribeira öteki grubun başındaydı. Kakao topraklarında yaşananların sözünü ediyor, bir sürü hikâye anlatıyordu. Konuşmayı yürütmekten, bildiklerini anlat-

maktan memnun, sık sık yere tükürüyordu. Herkes onu sözlerinden bir ders çıkarma umuduyla, can kulağıyla dinliyordu.

Çocuğunu emziren bir kadın,

"Oralarda hiç yoktan sizi alıp götüren bir humma salgını olduğunu öğrenince, büsbütün fikrimi değiştirdim, artık gelmek istemiyordum," dedi.

Herkes onu süzdüğünden, José gülmeye başladı. Bilgiç insanların o güvenli havasıyla konuştu: "Size yalan söylememişler," dedi. "Hiç de yalan söylememişler, hanımcığım, bu hummanın yere serdiği at gibi güçlü kuvvetli insanlar gördüm ben. Üç gece, ondan sonra işin tamamdır."

"Çiçek gibi bir şey mi?"

"Türlü türlüsü var, çiçek var, ama demem o değil. Çiçek var, suçiçeği var, bu türden her çeşit hastalık var. Hem sonra, hepsinden beteri karahumma var. Bu hastalıktan kurtulanını görmedim, ama demem o değil. Yepyeni bir humma çeşidi bu. Ne olduğunu bilen yok. Adı da belli değil. 'Savulun!' diye bağırmadan üstünüze çullanıyor, gözünüzü açıp kapayıncaya kadar alıp götürüyor."

"Ermişler bizi ondan korusun," dedi bir başka kadın.

José yere tükürdü, hatıralarını anlatmaya devam etti:

"Bir gün elinde diplomalarıyla, öteberisiyle bir doktor çıktı geldi. Gençti, hatta sakalı bile yoktu. Güzel de bir yüzü vardı. Ferradas'tan hummayı silip süpüreceğini söyledi, ama humma onu sildi süpürdü, güzelliğini de birlikte götürdü. Ömrümde gördüğüm en çirkin, Macacos'ta hançerlenen Garangau'nun cesedinden bile daha çirkin bir cesetti. Bu Garangau'nun cesedini parçaladılar, gözlerini oydular, dilini kestiler, göğsünün derisini yüzdüler."

"Niye böyle yaptılar, zavallıcığa?" dedi emzikli kadın.

"Zavallıcık ha!" José da Ribera içten, derinden gelen bir gülüşle güldü. Çok alay ettiği belliydi.

"Zavallıcık ha! Güney dolaylarında onun kadar kan içici katil görülmemiştir. Juparana'da bir günde yedi kişinin canını aldı, gerçekten! Tanrı'nın yarattığı en alçak mahlûktu."

Onu dinleyenler çok heyecanlanmışlardı. Cearálı bir adam söz aldı. "Yedi, yalancının kullandığı sayıdır, dostum José." José sigarasını tüttürerekten yine güldü, kızmamış göründü.

"Çocuksunuz," dedi. "Hayatta ne öğrendiniz? Beni burada omuzlarımda elli yılın yüküyle görüyorsunuz, değil mi? Eee, ben memlekette neler görmedim. On yılımı bu ormanlarda geçirdim. Daha önce, askerdim. Her renkten insan gördüm, ama hiçbirisi orada görülenlere benzemez. Pusu diye bir şey duydunuz mu siz hiç?"

"Duydum," diye adamlardan biri seslendi. "Birini gözetlemek için bir ağacın arkasına saklanıyor, üstüne ateş ediyormuşsun," diyorlar.

"İyi, öyleyse. Bakın. Bir dostu ile on milreis bahse tutuşan birini tanırım, adam şu yönden gelecek diye bahse tutuşmuş, dostu da başka yönden gelecek diye bahse tutuşmuş. Oradan ilk geçen, kimin kazandığını belli edecek kurşunu yemiş, ömrünüzde bundan daha melunca iş gördünüz mü siz?"

Cearálı adam dehşetten titredi. Kadınlardan biri kulaklarına inanamamıştı.

"Sırf bahsi kazanmak için bunu yaptılar ha?"

José da Ribera bir kere daha tükürdü, açıklamalarına devam etti.

"Gittim. Dünyanın büyük bir bölümünü gördüm, askerdim, öyle şeyler gördüm ki, insanın tüyleri diken diken olur. Bunlar sapına kadar erkek adamlar, doğru, ama orada para her şeyden üstün. Tetik oynatmakta ustaysan, başarılı olursun."

"Eee peki, ne iş yapıyorsunuz siz orada?"

"Bir zaman polislik yaptım; sonra küçük bir kakao bahçesi satın aldım. Çok iyi para getiriyor. Bu bahçede oturuyorum. Tatil yapmak, araç gereç almak için Bahia'ya gittim."

Cearálı adam ona takılmak için,

"Hem de üçüncü mevki ile dönüyorsun, babalık!" dedi.

José o içten gülümsemesiyle yine gülümsedi.

"Orospular bütün paramı, oğlumun parasını elimden aldılar," diye itiraf etti. Şehirdeki kadın, ormandaki vahşi kedi gibidir. Başkentte bir beyaz gördü mü, insanın aklı başından gidiyor. Orospular beni yolunmuş tavuğa döndürdüler."

Bu konu üzerinde kimse açıklamada bulunmadı. Çünkü, tam bu sırada, elinde hafif bastonu, başında sombrerosuyla ufak tefek bir adam gelip karşılarında durdu. José döndü, adama saygıyla,

"Günaydın, Bay Juca," dedi.

"Günaydın, dostum. Bahçe nasıl gidiyor?"

"Bir aydır yokum, bu yıl ormandan biraz daha tarla kazanmak istiyorum, Kısmetse."

Juca Badaró başıyla onaylarken topluluktakileri süzdü.

"Bu adamları tanıyor musun?"

"Tanıştım, Bay Badarö. Bunu sormanızın bir sebebi mi var?"

Karşılık verecek yerde, Juca grubun ortasına doğru ilerledi:

"Nereden geliyorsun sen?" diye birine sordu.

"Ceará'dan patron. Crato'dan."

"Ne iş yaparsın? Katırcı mısın?"

"Hayır bayım. Benim bir bahçem vardı." Soru beklemeden, "Kuraklık beni mahvetti," diye ekledi.

"Ailen var mı, yalnız mısın?"

"Bir karım, yolda da bir çocuğum var."

"Benimle çalışmak ister misin?"

"Evet, bayım, iyiliğinize teşekkür ederim."

Juca Badaró böylece işine yarayacak adamları seçti. Kâğıt dağıtan adamı, oyunculardan birini. Cearálı adamı, delikanlıyı, göğü ve yıldızlarını seyre dalan Antonio Victor'u aldı. Daha birçoğu, "Çalışırız," dediler, ama o istemedi. İnsan sarrafıydı, kakao bahçelerinde ağaç devirecek, toprağı işleyecek, mahsulü devşirecek işe yarar adamı seçmesini çok iyi bilirdi."

VIII

Yüzbaşı João Magalhães porto getirtti. Gezgin tüccar kabul etti, ama albay istemedi; geminin yalpası onun midesini bulandırıyordu.

"Bu lanet rüzgâr eserken, bir de şarap içersem, içim dışıma çıkar."

"Öyleyse bira? Yahut konyak?"

Albay hiçbir şey içmek istemiyordu. João Magalhães hem yüzbaşı, hem de önemli bir işadamı olarak, Rio'daki hayatının tuhaf hikâyelerini anlatıyordu. "Çok mülküm var, nakit param da çok." Hemencecik çoluğu çocuğu olmayan, yakınlarda ölen halasından kalan mirasa ilişkin bir hikâye uyduruverdi. Günün politikacılarından, dostlarından –o böyle söylüyordu– söz açtı, bu adamları küçük adlarıyla anıyor, onlarla kumar oynuyor, içiyordu. Emekliye ayrılmıştı, dolayları görmek için geziye çıkmıştı. Rio Grande do Sul'den geliyordu. Amazonas'a kadar uzanmak niyetindeydi. Başka memleketlere gitmeden, önce Brezilya'yı görmek gerektiğini takdir ediyordu. Biraz para kazanınca Paris'te Fransızlarla yemeğe giden soyundan değildi o. Albay onaylıyor, bunu vatanseverlik sayıyordu. Sonra, Rio'daki "Fransız kerhaneleri"ni, oralarda sahiden "her şey" yapılıyor mu, yoksa bunlar açık saçık hikâyeler mi, öğrenmek istedi. Çünkü, Rio'da bu şeyleri yapmak için birtakım kadınlar bulunduğunu işitmişti. João Magalhães doğru olduğunu söyledi. Sonra da bunları ballandıra ballandıra anlatmaya başladı, bu işler üzerine epey bilgisi olduğunu göstermek isteyen tüccar da ona arka çıkıyordu (bir vakitler Rio'dayken yaptığı bu ziyaret hayatının en önemli olayıydı). Albay hayran kalmıştı.

"Aman, neler anlatıyorsunuz, yüzbaşım? Pek iğrenç!"

Bunun üzerine, yüzbaşı dozu artırmaya başladı, ama uzun uzun betimlemelere girişmedi, dönüp dolaşıp lafı elindeki servete, iyi ilişkilerine getirdi. Albaya Rio'da herhangi bir hizmette bulunamaz mıydı? Salık verilmesini istediği herhangi bir politikacı var mıydı? Bunun için alba-

yın bir işareti yeterdi. Dostlarına büyük iyilikler etmek için burada bulunuyordu. Yalnız onunla daha önce tanışmadığına hayıflanıyordu, pek iyi anlaşacaklardı, her ne şekilde olursa olsun, kendisine hizmet etmekle bahtiyar olacaktı. Anlaşılan, albayın Rio'da hiçbir şeye ihtiyacı yoktu, öyleyken, yine de yürekten teşekkür etti.

Bu sırada oradan Maneca Dantas geçti. Şişmanlamaya yatkın, tıknaz, bodur bir adamdı; gömleği terden sırsıklamdı, elleri soğuk ve nemliydi. Albay onu çağırdı, yanındakilerle tanıştırdı.

"Memleketimizin büyük toprak sahiplerinden Albay Maneca Dantas'ı takdim ederim. O kadar çok parası var ki, ne yapacağını bilemiyor!"

João Malgahães ayağa kalktı; tavırları son derece kibar ve zarifti:

"İstihkâm subayı, Yüzbaşı João Magalhães, kulunuz."

Bir kartvizit çıkarıp, Albay Maneca'ya sundu. Sonra, ona bir iskemle ikram etti; tüccarın Albay Ferreirinha'ya söylediğini duymamıştı sanki:

"Kibar bir beyefendi."

"Okumuş, iyi terbiye görmüş, belli."

Albay Maneca şarabı kabul etti. Onu hiç deniz tutmazdı.

"Auricidia'daki yatağımdaymış kadar kendimi rahat hissediyorum. Auricidia, küçük plantasyonumun adıdır, yüzbaşım. Gelip birkaç gününüzü orada geçirmek isterseniz memnun olurum, yalnız sığır söğüşü ile yetinebilirseniz..."

Ferreirinha alaycı bir kahkaha attı: "Sığır söğüşü mü! Sahi söylüyorum, yüzbaşım, Auricidia'da her öğle yemeği bir ziyafet, her akşam yemeği, bir vaftiz yemeğidir. Dona Auricidia'nın mutfağında melekler gibi çalışan zenci kadınlar vardır." Albay Ferreirinha, obur olduğundan, anlattığı yemekleri sanki gözleri önünde görüyormuş gibi dudaklarını yaladı. Size öyle bir sucuk pişirirler ki, Hıristiyan olan kendini cennette sanır."

Maneca Dantas bu övgülerden son derece hoşlanıp

gülümsedi: "Hayatın orada size verdiği zevk bundan ibaret, diye açıkladı; orda vahşi doğanın ortasındasmız; kakao yetiştirmek için ağaçlar devrilir, en güçlü kuvvetli insanın bile çalışmaktan canı çıkar, yılan sokmasın diye kaçarsın, pusulardan gelen kurşunlardan sakınırsın; eee, iyi de yemezsen, geriye ne kalır? Orada şehrin lüks eğlenceleri yok, tiyatro yok, kadın yok, kahveler yok, bunların hiçbiri yok. Gece gündüz ağaç keseceğim, kakao dikeceğim diye çalışırsın." Ferreirinha onun sözlerini onayladı: "Zor bir çalışma, doğru."

Gezgin tüccar, dudaklarındaki şarabı yalayarak laf sokuşturdu:

"Kazanılan para öyle böyle değil ama!"

Maneca Dantas yine gülümsemeye başladı:

"Doğru," dedi, "orada para kazanıyorsun; çok iyi topraklar, yüzbaşım, emeğin karşılığını veren topraklar. İyi verim alıyorsun; kakao bereketli, fiyatlar da çok iyi. Bundan kimsenin şikâyeti yok. Dostlarına sunulacak yeteri kadar yemek de her zaman bulunuyor."

"Ayın on altısına doğru," dedi gezgin tüccar, "Sequeiro Grande'ye gitmek için yola çıkacağım. Geceyi sizde geçiririm."

"Emirlerinize amadeyiz," dedi Maneca. "Yüzbaşım, siz de gelmek istemez misiniz?"

"João Magalhães bunun mümkün olduğunu söyledi; çünkü, oralarda bir müddet kalmayı düşünüyordu. Gerçekten, kakao topraklarına sermaye yatırmaya değer mi değmez mi görmeyi çok istiyordu. Rio'dayken kendisine bu topraklarda para yapılabildiğini söylemişlerdi, bu yüzden sermayesinin bir bölümünü kakao işine yatırmak hevesi uyanmıştı içinde. Doğrusu, halinden hiç şikâyetçi değildi; parasının büyük bir bölümünü Rio de Janeiro'da mülke yatırmıştı, kendisine iyi bir gelir getiriyordu, ama bankada kırk-elli conto'luk bir hesabı vardı, parasının önemli bir bölümünü de hazine bonolarına bağlamıştı. Eğer, sermaye yatırmaya değerse...

"Tabii, değer, yüzbaşım."

Maneca Dantas ciddi konuşuyordu: "Elbette. Kakao yeni bir ziraatir, bu topraklar da bu ziraat için en elverişli olanıdır. Birçok bilirkişiler gelip incelediler, hepsi de bu fikirde. Kakao için hiçbir yerin toprakları bizimkiler kadar iyi değilmiş, bundan fazla ürün vermezmiş. Kakaoyu ne kahveye ne de şeker kamışına değişirim. Söylenecek bir şey varsa, o da buranın insanları haşin ve kavgacıdırlar. Ama, bu da sizin gibi bir adamın gözünü korkutmaz. Yemin ederim ki, yüzbaşım, yirmi yıla varmaz, İlhéus büyük bir şehir, bir başkent olacak. Hem bugünün bütün küçük şehirleri de büyük birer şehir olacak. Kakao demek, altın demektir, yüzbaşım."

Gezilerden, dereden tepeden konuştular. João Magalhães gördüğü şehirlerin, karada ve büyük gemilerde yaptığı yolculukların sözünü etti Her dakika itibarı artıyor, hikâyelerinin her biriyle ve bol bol içilen şaraplarla hayranlarının halkası genişliyordu. Bütün bu müddet içinde yüzbaşı lafı oyun kâğıtlarına getirmeyi zekicedenemiş, sonunda da bir poker partisi çevirmeyi sağlamıştı.

Riacho Sêcolu mülk sahibi Albay Totonho masaya oturdu, ama gezgin tüccar çekindi. Yüksek oyuna imkânları yetmezdi, kavlar hızla yükselirdi. Onun için, João ile üç albay masa başına oturdular, ötekiler izledi.

Maneca Dantas pardösüsünü çıkarırken,

"Bu oyunu pek bilmem," dedi.

Ferreirinha bir kahkaha attı:

"İnanmayın, yüzbaşı. Maneca pokerin ustasıdır. Onun gibisini hiç görmedim."

Maneca tabancasını pardösüsünün cebine koydu. Belinde pek belli oluyordu. João Magalhães ilk partileri kaybedip kuvvetini hemen göstermemek gerektiğini düşündü. Barmenin yardımcısı kâğıtları getirdi.

"Jokerle mi?" diye Maneca sordu,

"Nasıl isterseniz," diye João Malgalhães karşılık verdi.

İlk defa konuşan Totonho ise,

"Pokerde joker olmaz!" dedi. "Jokeri çıkaralım, değil mi?"

"Pekâlâ, dostum," dedi Maneca, jokeri bir kenara ayırdı.

Hesabı Ferreirinha tutuyordu, herkes beş yüz milreis'lik kupon aldı. João büyük bir dikkatle Totonho'yu inceliyordu. Totonho'nun gözleri kararsızdı, parmaklarında üç yüzük vardı. Suratı asıktı, susuyordu. Yüzbaşı hile yapmayıp doğru dürüst oynamayı, hatta biraz kaybetmek için, budalaca da olsa, doğru oynamayı aklından geçirdi. Böylelikle yeni arkadaşlarını başka bir parti çevirmek için tavlamış olacak, asıl marifetini o zaman gösterecekti.

Elinde iki rua vardı, açtı. Maneca Dantas rölans dedi. Ferreirinha girmedi. Totonho girdi João rölansı "gördü." Ferreirinha kâğıt verdi, Maneca iki kâğıt aldı, Totonho bir. João, "Sıra sizde, baylar," dedi. Totonho kâğıtlarını açtı. Maneca para koydu, ama kimse onu "görmedi" ve yerdeki paraları topladı. Blöf yapmıştı, elini göstermekten kendini alamadı.

"Üç tekerlek", dedi Elinde bir rua, bir dam, bir vale vardı; floşa gitmek için kâğıt çekmişti. João Magalhães, "Çok güzel, albayım, çok güzel," diye onun omzuna vurarak gülmeye başladı.

Totonho gülümsemeksizin ona bakıyor, ama hiçbir şey söylemiyordu. Yüzbaşı öteki oyunculara kazandırmak için bütün parasını kaybetmeye başladı. Kakao topraklarında para kazanacağı muhakkaktı.

Oyunu seyretmekten yorulan satıcı denize eğilerek ay ışığı altında düşüncelere dalmış olan Margot'nun bulunduğu güverteye çıktı. Denizin rengi koyu yeşildi, şehrin son ışıkları çoktan sönmüştü. Gemi sallanıyordu, yolcuların hemen hepsi kamaralarına çekilmişler ya da güvertede ağır battaniyelere sarınmış, şezlonglarında oturuyorlardı. Üçüncü mevkide armonika yine hüzünlü bir hava çalıyordu, şimdi ay tam göğün ortasındaydı, güneyden esen soğuk bir rüzgâr Margot'nun sarışın buklelerini dağıtıyordu. Küpeşteye dayandı, saçlarını rüzgârda dalgalanmaya bıraktı.

Onu yalnız görünce, satıcı hafiften ıslık çalmaya baş-

ladı, usul usul yaklaştı. Kafasında belli bir tasarı yoktu, sadece kalbinde belli belirsiz bir umut.

"Akşamınız hayırlı olsun!"

Margot arkasına döndü, eliyle saçlarını tutarak,

"Akşamınız hayırlı olsun!" dedi.

"Hava serin, değil mi?"

"Doğru, serin."

Yıldız yankılarının parıldadığı denize baktı. Fularıyla saçlarını bağladı, tüccara küpeştede yer açtı. Uzun süren bir suskunluk. Margot onun varlığından habersiz görünüyordu, denizin, göğün sırlarını seyre dalıp gitmişti. Sonunda tüccar konuştu:

"İlhéus'a mı gidiyorsunuz?"

"Evet."

"Yerleşmek için mi?"

"Bilmiyorum. Eğer başarabilirsem..."

"Lisia'nın evindeydiniz, değil mi?"

Margot başıyla, "Evet," dedi.

"Geçen hafta sizi orada gördüm. Avukatla beraberdiniz..."

"Biliyorum." Konuşmanın sürmesini arzulamıyormuş gibi denizi izlemek için döndü.

"İlhéus para diyarıdır, insana avuç dolusu verir. Sizin gibi dilber bir yavru kendine küçük bir bahçe aldırtmalı. Müşterilerinin içinde bir albay vardır, muhakkak."

Margot, yoldaşının yüzüne iyice bakmak için gözünü denizden ayırdı. Konuşmaya karar veremediği belliydi, hiç söz söylemeden yine döndü, denize eğildi.

"Biraz önce," diye gezgin tüccar sürdürdü, "Juca Badaró sizinle konuşuyordu. Kendinizi kollayın."

"Kimdir bu?"

"Bu dolayların en zengin adamlarından biri, yiğittir de. Onun yanında çalışanlar cehennem hayatı yaşıyorlarmış, öyle söylüyorlar. Bu sersem, kendini beğenmiş adamlar başkalarının topraklarını ellerinden alıyor, haklı haksız demeyip öldürüyorlarmış. Sequeiro Grande'nin efendisidir."

Margot ilgilenmiş göründü, tüccar sözlerine devam etti:

"Bütün aile yiğitmiş, diyorlar, kadınlar da, erkekler de. Adam öldürmek hepsinin elinden gelirmiş, kadınların bile. Benden size öğüt. Kendinizi sakının."

Margot iğrenmiş gibi yüzünü buruşurdu.

"Onun beni ilgilendirdiğini kim söyledi size?" diye sordu. "Her önüne çıkan pilicin peşine takılan kart horozun biri. Benim onunla hiçbir işim yok. Ben para peşinde koşmuyorum."

Satıcı bu sözlere kanmadığını anlatan bir edayla gülümsedi, fikrinin kendince önemi olmadığını söylemek ister gibi, omuz silkti.

"Vaktiyle bir genç kız vardı," dedi, "onunla arası iyiydi. Juca'nın karısı kızın hesabını görmek için gerekeni yapmış."

"Bunun beni ilgilendirdiğini sizin kafanıza sokan nedir? Dilediği kadar karısı olsun, ele geçiremeyeceği biri varsa, o da benim!" Margot eliyle göğsüne vurdu.

Bir kere daha konuşacakmış gibi yaptı, sonra birden karar verdi:

"Benim Virgilio ile dans ettiğimi gördünüz, değil mi? O halde, bilin ki o şimdi İlhéus'tadır, ben de onun yanına gidiyorum."

"Doğru, bakın, unutmuştum. Sahi, İlhéus'ta çalışıyor. Avukatlık yapıyor değil mi? Geleceği parlak bir genç, değil mi? Partinin başına geçsin diye Albay Horacio getirtmiş onu, diyorlar." Satıcı kabahatli kabahatli başını salladı: "Eğer böyleyse, söyleyecek sözüm yok. Yalnız bir öğüt: Juca Badaró'dan kendinizi sakının."

Uzaklaştı. Onunla konuşmanın ne faydası var? Seven bir kız, kızoğlankızdan daha baş belasıdır. Ama, Juca Badaró'ya ne maval okuyacak, bakalım?

Margot eşarbını çözdü, saçlarını rüzgârın eline bıraktı.

X

Bir gölge gizlice merdivenleri tırmandı, birinci mevkiye girmeden kimse var mı yok mu diye çevresini kolaçan etti. Adam saçlarını düzeltti, boynundaki fuları düzeltti. Polis karakolunda yediği dayaklardan elleri hâlâ şişti. Yalancı taşlı kocaman yüzük parmağında yoktu. Polis öteki ceplerini arattırmak istemezse, ellerini koparacağını söylemişti. Fernando son basamağı çıktı, gemide Margot'nun durduğu yöne değil, tersi yöne doğru ilerledi. Tayfalardan birini görünce, kendine serinlemeye çıkmış birinci mevki yolcusu süsü verip küpeşteye yaklaştı; neden sonra, üstünde bir yolcunun horladığı şezlonga doğru yavaşça kaydı, marifetli elleri battaniyenin altına daldı, bir tabancanın soğuk çeliğine dokundu, kurbanının şişkin para cüzdanını çekti. Adam hiç kıpırdamadı.

Hırsız üçüncü mevkiye döndü. Cüzdanı denize atıp parayı cebine koydu, sonra ayaklarının ucuna basarak, uyuyanların arasından geçti, birisini arıyordu. Bir köşede, yere yatar gibi uzanmış, oğlunun öcünü almaya giden ihtiyar yüksek sesle horluyordu. Banknotlardan birkaç tanesini çeken Fernando büyük bir elçabukluğuyla bunları ihtiyarın cebine soktu. Nefesini tuttu, geri kalan banknotları pardösüsünün astarı içine sakladı, sonra, Estancia'daki İvone'un vücudunun sıcaklığını yanında hayal eden Antonio Victor'un bulunduğu ta ötedeki köşeye gitti.

XI

Gecenin ilerlemiş saatlerinde hava serinledi, güvertedeki yolcular battaniyelerine iyice sarınmışlardı. Margot kendisinden birkaç adım ötede konuşulduğunu işitti.

"Eğer bu yıl kakao on dört milreis getirirse, çoluğu çocuğu Rio'ya götüreceğim."

"İlhéus'ta bir ev yapmayı ne kadar isterdim."

Konuşanlar yaklaştı.

"Zequinha'yı arkasından vurdurtmak, pis iş."

"Ama, bu sefer hükmü giyecek. Bakın görürsünüz."

"Umarım."

Gelip Margot'nun önünde durdular, nezaket kurallarına aldırmayarak, yüzüne dik dik bakmaya başladılar. Tıknaz, ufak tefek adam her iki dakikada bir burduğu bıyıklarının altından gülümsüyordu.

"Böyle soğuk alacaksınız, hanımefendi."

Margot karşılık vermedi.

"İlhéus'ta nerede oturuyorsunuz?" diye ötekisi sordu. "Machadão'nun evinde mi?"

"Sizi ilgilendirir mi bu?"

"Öyle yüksekten atmayın bakalım, küçükhanım. Bizim gibi adamlar sayesinde yaşıyorsunuz, öyle değil mi? Bakın, işte dostum Moura, sizi gayet pahalı döşenmiş bir evde oturtabilir."

Ufak tefek adam bıyığını burdu. "Ben de seni görmeye gelirim, yavrum. Bir sözünle gelirim,"

Juca Badaró'nun yaklaştığını gördüler.

"Merhaba."

"Akşamınız hayırlı olsun, Juca!" dediler, sıvıştılar.

Juca onları başıyla selamladı, sonra Margot'ya döndü.

"Uyumak zamanı geldi, yavrum. Gelip geçenle çene çalacağına, uyusan daha iyi edersin."

Bozguna uğrayan iki adamın arkasından hoşnutsuz bir tavırla dik dik baktı, Margot da onun gözünün içine baktı.

"Başkalarının işine burnunuzu sokmak hakkını kim verdi size?"

"Kendini kollasan daha iyi edersin yavrum. Ben kamaraya inip karım ne halde bir bakacağım. Ama, yine döneceğim. Seni burada görürsem, bak, çıngar çıkar. Benim olan bir kadın, benim istediğimi yapmalı."

Ve çekip gitti.

"Benim olan bir kadın..." Margot bu sözleri bir hor görmeyle içinden tekrarladı. Sallana sallana kamaraya indi. Geçerken bıyıklı ufak tefek adamın şu sözlerini işitti:

"Bu Juca Badaró olacak herife iyi bir ders verilmeli."

Margot o anda kendini Juca'nın kadını gibi hissetti.

"Bu dersi siz kendiniz niye vermiyorsunuz peki?" diye sordu.

XII

Geceleyin denizde ilerleyen geminin üzerine ağır bir sessizlik çökmüştü. Üçüncü mevkideki armonikalar, gitarlar susmuştu. Kara kederli aşk ve gurbet türküleri artık söylenmiyordu.

Margot kamarasına girmişti, küpeştede hülyalara dalmış hiçbir yolcu yoktu. Poker oynayanların sözleri daha denize ulaşmadan sönüyordu. Ayın kızıl, korkutucu parlaklığı içindeki gemi sessizliğe bürünmüş, yol alıyordu. Gemideki geceyi uyku, insanların uykusu, rüyaları, umutları dolduruyordu.

Süvari, yanında ikinci kaptan olduğu halde kaptan köşkünden indi. Battaniyeleri altında uyuyan birinci mevki yolcularının arasından birlikte geçtiler. Arada sırada kararlıların birinden bir söz, meyve yüklü bahçelerin rüyası yükseliyordu. Süvari ile ikinci kaptan üçüncü mevkinin dar merdivenini indiler. Burada balık istifi gibi yan yana yatmış kadınlarla erkekler, soğuktan iyice birbirlerine sokulmuşlardı. Süvari susuyordu. İkinci kaptan bir halk türküsünü ıslıkla çalıyordu. Antonio Victor'un dudaklarında bir saadet gülümsemesi vardı, İlhéus topraklarında kolay kazanılan servetin, İvone'u alıp götürmek üzere Estancia'ya dönüşün rüyasını görüyordu. Süvari durdu; uyuyan melezi seyrediyordu.

"Şunu görüyor musunuz?" dedi ikinci kaptana doğru dönerek. "Ormanların içine dalınca, böyle gülümseyemeyecek." Ayağıyla Antonio'nun başını itti: "Bunları görünce, içim sızlıyor."

Geminin kıç tarafında, küpeşteye vardılar. Dalgalar iyice yükseliyordu, ay kızıldı. İkisi de susuyordu. İkinci

kaptan piposunu tüttürdü. Sonunda, süvari konuştu:

"Bilir misiniz," dedi, "bazen kendimi vaktiyle köle taşıyan gemilerden birinin süvarisi gibi hissediyorum."

İkinci kaptan karşılık vermeyince açıkladı: "Köle olarak satmak için zenci getiren gemilerden birinde." Uyuyan karaltıları, hep gülümseyen Antonio Victor'u parmağıyla gösterdi: "Aralarında ne fark var?"

İkinci kaptan omuzlarını silkti. Piposunu tüttürdü. Ama bir şey söylemedi. Denizi, gecenin enginliğini, yıldızlı gökleri seyrediyordu.

İkinci Bölüm
ORMAN

I

Orman ezeli uykusuna dalmış, durgun, dinleniyordu. Üstünden gündüzler, geceler geçiyordu. Yaz güneşi üstünde parlıyor, kış yağmurları üstüne yağıyordu. Ağaçları yüzyıllıktı; sonsuz yeşilliği dağı kaplıyor, ovayı sarıyor, gözün göremediği yerlerde kayboluyordu. Henüz keşfedilmemiş bir deniz gibi, kendi sırları içine gömülmüştü. Vücudu ihtirasların çağrısından habersiz bir kızoğlankız gibi. Yüzyıllık ağaçlarına rağmen, bir kızoğlankız gibi dilber, göz kamaştırıcı, gençti. Kendini hiç vermemiş bir kadının vücudu gibi esrarlı olduğundan, erkeklerde yakıcı bir arzu uyandırıyordu. Güneşli sabahlar ormandan kuşların titrek ötüşleri yükselirdi; dallarının uçlarında kırlangıçlar uçuşurdu; ağaçlarına maymun sürüleri tırmanır, anlamsız sıçramalarıyla daldan dala atlarlardı. Durgun gecelerde, baykuşların ayın sarı ışığında öttükleri duyulurdu. Bu ötüşler felaketi haber vermezdi. Çünkü, bu engin ormana henüz insanlar ayak basmamıştı. Her cinsten binlerce yılan kuru yaprakların arasından sessiz süzülür, kızışma mevsimi gecelerinde Güney Amerika kaplanları böğürürdü.

Eski devirlerden kalma ağaçlarıyla orman uykusuna dalmış, dinleniyordu; birbirlerine sarılmış sarmaşıkları, bataklık çukurları, sivri dikenleri uykusuna bekçilik ediyordu.

Ormandan, sırlarından fışkıran bir korku insanların yüreklerine saplanıyordu. Buraya bir öğleden sonra geldiklerinde, çamur içinde, ırmaklar içinde yürüdükten sonra, bu kızoğlankız bitkilerle karşılaşınca, korkudan donakaldılar. Gece bastırdı, geceyle birlikte, haziran yağmurlarıyla ağırlaşmış kapkara bulutlar bastırdı. İlk defa olarak, baykuşların ötüşü bir felaketi haber verdi. Bu garip çığlık bütün ormanı çınlattı. Hayvanları uyandırdı. Yılanlar tısladı. Kaplanlar inlerinde böğürdü. Kırlangıçlar yere cansız düştü. Maymunlar kaçıştı. Fırtına şiddetlenince hayaletlere benzer birtakım şekiller uyandı. Aslında bunlar insanlarla birlikte, baltalarıyla, oraklarıyla gelmişlerdi. Yoksa, dünya kurulalıberi bunların ormanda yaşamaları olacak şey mi? O gece cin ile devi, Padre'nin (peder/baba/rahip) dişi-katırını,[1] burun deliklerinden ateş fışkıran öküzü, *boi tátá*'yı[2] uyandırdılar.

Korkudan insanlar birbirlerine sarıldılar; çünkü, orman onların yüreklerine dini bir korku salmıştı. Hiç yol, iz görünmüyordu: Orman, hayvanların, hayaletlerin alanıydı. Onun için insanlar durdular, korku da yüreklerine yerleşti.

Sonra fırtına. Şimşekler gökleri parçaladı, sanki orman tanrıçaları insanın kendisiyle birlikte getirdiği korku altında dişlerini gıcırdatıyorlarmış gibi gökgürültüsü koptu. Ara sıra şimşek yeşillik alanı parlatıyordu, ama insanların bütün görebildikleri ağaç kütüklerinin koyu yeşil rengiydi; bu esnada kulaklarına gelen sesleri büyük bir dikkatle dinliyorlardı: kaçışan yılanların ıslığı, kaçışan kaplanların böğürmeleri, ıssızlığın içine salıverilmiş bu gölgelerden ürkmüş sesler. Dalların ta uçlarında koştuğu görülen şu ateş, muhakkak ki, *boi tátá*'nın burun deliklerinden fışkırıyordu. Ya şu toynak takırtısı. Ağaçlar arasından kaçmakta olan Padre'nin dişi-katırı değil miydi? Bir vakitler genç kız olan bu katır, sevda ateşiyle yanıp kendini bir rahibin günahkâr kolları arasına atmamış mıydı?

[1] Efsaneye göre, bir rahiple seviştiği ve anasının ahını aldığı için korkunç bir canavara dönüşen genç kız. (Y.N)

[2] Efsanevi ateş püskürten öküz. (Y.N.)

Şimdi, kocaman pençeli, yarısı kurt, yarısı insandı, bir ananın ahıyla delirmişti. Orman cininin iğrenç çığlığı haline gelmiş kaplan sesiniyse artık işitmiyorlardı. Kötü cin tek koluyla, bir ayağıüstünde *caapora*[1] dansı ediyor, ikiye yarılmış yüzüyle gülüyordu. İnsanların yüreğini korku sarmıştı.

Yağmur, yeni bir Nuh Tufanı gibi bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Burada her şey dünyanın yaratıldığı günleri anımsatıyordu. İçine girilmez, sırlarla dolu, zamanın kendisi kadar eski, ilkbahar kadar genç olan orman, insanların gözüne hayaletlerin en büyüğünün barınağı, orman cini ile devin evi, sığınağı olarak görülüyordu. Onlar için ucu bucağı olmayan bir enginlik haline gelmişti. Ayakları altında korkudan titreyen hayvancıkları hissediyorlardı! Ormanın derinliklerinden garip garip sesler geliyordu. Ama onları en çok korkutan, fırtınanın kudurganlığı içinde, gelenleri ışığıyla selamlayacak tek bir yıldızı bile olmayan kara göklerdi.

İnsanlar denizlerin ötesindeki diyarlardan gelmişlerdi. Oralarda artık ağaçları devrilmiş, fethedilmiş, ışıkla aydınlanmış, içinden boydan boya yollar geçen ormanlar, artık kaplanları yok olmuş, yılanları pek seyrelmiş ormanlar vardı.

İşte karşılarında başka bir orman, kızoğlankız, ayak basılmamış, fırtınalı ve yıldızsız bir gök altında duran bir orman vardı.

Doğup büyüdükleri memleketlerde, ay aydınlığı gecelerde, ihtiyar kadınlar insana korku veren cadı, ecinni hikâyeleri anlatırlardı. Dünyanın ücra bir köşesinde –hiç kimsenin, en büyük gezginlerin, hatta kehanetler savurarak memleketin ta içlerine kadar uzanan yollara düşenlerin bile bilmedikleri bir yerde– bu ücra ve yüksek yerin herhangi bir kıyısında, cinler, ecinniler ve devler barınak kurmuşlardı.

Yaşlarının deneyimlerinin bilgeliğiyle ihtiyar kadınların söyledikleri işte bunlardı.

[1] Yerel dilde cin anlamında. (Y.N.)

İşte fırtınalı bir gecede, ansızın, şurada, ormanın kıyısında, dünyanın devleri barındıran o ücra köşesini keşfetmişlerdi. Burada, çalı halindeki bitkiler, ağaçlara tırmanan sarmaşıklar, zehirli kobra yılanları, yırtıcı kaplanlar, felaket habercisi baykuşlar arasında, birinin ahıyla tuhaf hayvanlar haline gelenler şimdi suçlarının cezasını çekiyorlardı.

Orada, aysız gecelerde, ormana dalacak yolcuları gözetlemek, insanların yüreğine korku salmak için yollara çıkıyorlardı. Onun içindir ki, fırtınanın gürültüsü içinde insanlar ne kadar küçük olduklarını fark edip duruyor, orman hayaletlerinin umutsuz çığlıklarına kulak veriyorlardı. İki şimşek arasında alev püsküren çeneler görüyorlar, bazen o iğrenç ve korkunç cin *caapora* dans ederken o akla sığmayan hareketlerini fark ediyorlardı. Orman! O bir efsane değildir, bir tehlike, bir korku ve korkutma da değildir. O bir Tanrı'dır!

Dalgalarının yeşil rengi içindeki engin denizden hiçbir rüzgâr esmiyor. Şimşeklerle aydınlanan bu yağmurlu gecede serin bir esinti bile yok. Öyleyken, insanlar durmuş gibi, artık çarpmayan kalplerinin soğuğundan titreyerek ürperiyorlar; gözlerinin önünde ormanın tanrısı yüreklerinde korku.

Baltaları, testereleri, orakları ellerinden düşüyor. Dehşetten faltaşı gibi açılmış gözlerini ormanın manzarasına dikmiş dururlarken, elleri havada cansız kalakalıyor. Büyümüş, faltaşı gibi açılmış gözleriyle öfke saçan Tanrıça'yı seyrediyorlar. İnsanların düşmanı, insanların felaketlerini haber veren hayvanlar bunlar; tayf halindeki gölgeler bunlar işte. Daha ileri gitmek mümkün değil; insan Tanrı'ya el kaldırabilir mi? Yüreklerinde korku, gerilemekten başka çare yok. Şimşek ormanın üstündeki göğü yırtıyor, kaplanlar böğürüyor, yılanlar ıslık çalıyor, bunlar fırtınaya hâkim olan cinle, ormanın kızoğlankızlığını, sırlarını koruyan devlerin, Padre'nin katırının çığlıklarıdır. Gözleri önündeki bu engin orman, dünyanın geçmişi, başlangıcıdır. Bıçaklarını, baltalarını, oraklarını, testerelerini

atıyorlar. Bir yol kalıyor, o da geri giden yol, evvelce geldikleri yol.

II

İnsanlar geri çekiliyorlar. Buraya gelmek için gece gündüz, saatlerce yürümüşler. Nehirleri geçmişler, içine girilmez fundalıkları, yakıcı alanları açmışlar. Bataklıkları güçlükle geçmişler. İçlerinden birini yılan sokmuş, yeni yolun kıyıcığına gömmüşler, orada yatıyor. Kaba saba bir haçla, bir toprak yığını. Böyle ölen Cearálı adamdan geriye kalan işte bu kadar. Adını yazmamışlar, yazacak araç yok çünkü. Kakao diyarındaki o büyük yolda, bu diyarı fethederken ölenleri anmak için sonraları alanlara dikilen binlerce haçtan ilkidir bu. Bir başkası maymunları öldüren o hummaya yakalanmış. Yollarda sürüklenmiş. Şimdi, o da geri çekiliyor. Sayıklarken,

"Cin bu, cin çarptı beni!" diye bağırıyor. İnsanlar önce yavaş yavaş geri çekiliyorlar. Daha geniş, dikensiz, bataklığı olmayan geçiş yoluna kadar, adım adım. Üstlerine haziran yağmuru yağıyor, elbiselerini ıslatıyor, titretiyor. Ama, bunun ötesi orman, fırtına, hayaletler. İnsanlar geri çekiliyorlar.

Şimdi açık alana varıyorlar, teker teker nehrin kıyısına iniyorlar. Burada bir kayık onları beklemektedir. Yürekten bir oh çekiyorlar. Hummadan kıvranan adam bunun farkında bile değil. Korku vücuduna yeni bir kuvvet veriyor.

Ama, şimdi de, elinde tabancası, öfkeden altüst olmuş suratıyla Juca Badaró'yu karşılarında buluyorlar. O da ormanın sınırına gitmiş, şimşekleri görmüş, gök gürlemesini duymuş, kaplanların böğürmelerine, yılanların ıslıklarına kulak kabartmış, baykuşun kara haberleriyle kalbi sıkışmış. O da ötekiler kadar bilir ki, orman hortlakların barınağıdır, ama Juca Badaró'nun gözünün gördüğü orman değil, dünyanın başlangıcıydı. Gözlerini başka bir hayal bürüdü. Kara toprağı, kakao için dünyanın en elverişli

toprağını gördü o. Şimşeklerin delik deşik ettiği, tuhaf seslerle dolu, sarmaşıklar sarmış, yüzyıllık ağaç gövdelerinin sırlarına dalmış, yırtıcı hayvanların, garip hayaletlerin ini olan ormanı gözü görmüyordu artık. O orada ekilmiş bir tarladan, olgun sarı çikolata ceviziyle yüklü sıra sıra dizili ağaçlardan başka bir şey görmedi. Orada, ormanın yayıldığı bu toprakları kaplayan plantasyonlar gördü. Bu onun için hoş bir hayal oldu. Dünyada kakao bahçesi kadar güzel bir şey yoktur.

Juca Badaró orman, ormanın sırları karşısında gülümsedi. Hafif gölgeleri yere düşen kakao yüklü ağaçlar işte şurada olacaktı. Görülecek şeydi bu. Dehşet içinde gerileyen adamlarını bile gözü görmedi.

Onları gördüğü zaman, nefes nefese koşup geldi, açık alanın başında elinde tabancasıyla durdu, sert ve kararlı bakışlarla karşılarına dikildi.

"Adımını atanı vururum."

Adamlar durdular; bir an ne yapacaklarını bilmeksizin öyle durdular. Arkalarında orman, önlerinde ateş etmeye hazır olan Juca Badaró vardı.

Hummalı adam öne doğru sıçrayıp, "Cin bu, cin!" diye bağırdı.

Juca Badaró ateş etti: gecenin içinde yeni bir parıltı. Ormanın yankısı karşılık verdi. Yere yığılan adamın etrafında ötekiler ayakta, başları öne eğik durdular. Juca Badaró elinde tabancasıyla ağır ağır ilerledi. Yaralının başını yoklamak için Antonio Victor eğilmişti, son derece sakin bir sesle Juca Badaró, "Öldürmek kastıyla ateş etmedim," dedi, "bana boyun eğilmesini istediğimi size göstermek için." Sonra şu sözleri ekledi: "Yarayı yıkamak için su bulun getirin."

Adama bakılmasına yardım etti; yaraya pansuman yapmak için biraz bez parçası bulup verdi, sonra yaralıyı ormanın yanındaki kampa taşımaya yardım etti. Giderken bütün ötekiler titriyorlardı, ama gittiler. Yere bırakıldığı zaman adam sayıklıyordu. Ormanda, devler serbest serbest dolaşıyorlardı.

"Yola!" dedi Juca Badaró.

Adamlar bakıştılar. Juca tabancasını doğrulttu.

"Haydi."

O zaman, ormanı uykusundan uyandıran baltalar, satırlar biteviye bir gürültüyle inip kalkmaya başladı. Juca Badaró önüne bakıyordu. O hâlâ bütün bu kara topraklara kakao dikildiğini, bu toprakları sarı meyvelerle yüklü bahçelerin kapladığını görüyordu. Adamların üstüne haziran yağmuru yağıyordu.

Yaralı zayıf sesiyle su istedi. Juca Badaró tabancasını elinde tutuyordu.

III

Sabah güneşi, kakao ağaçları üstünde henüz yeşil olan çikolata cevizlerini yaldızlarken, Albay Horacio da eşit ağaç sıraları arasında geziniyordu. Bu ağaçlar beş yıllıktı, plantasyon ilk meyvelerle yüklüydü. Orman da orada, hep öyle korkutucu, esrarlı durup duruyordu. Adamları ateş, budama bıçakları, baltalar, tırpanlarla kocaman ağaçları devirerek, kaplanları, cinleri kovarak bu ormanı açmışlardı. Sonra, arkları çizdiler, verimin çok iyi olması için bunların dikkatli çizilmesi gerekti; beş yıl sonra, şimdi, ağaçlar çiçek açmıştı; bu sabah da, dallardan sarkan küçük cevizler görülüyordu.

İlk meyveler. Albay gezindiği sırada, güneş onları yaldızlıyordu. Kendisi elli yaşlarındaydı, hatları kaba, asık suratı çiçek bozuğuydu. Elinde bir tütün kalıbıyla bir çakı vardı, nasırlı elleriyle kendine *cigarro* (yaprak sigarası) sarıyordu. Vaktiyle, Rio de Braço'da bir plantasyonda çalışan katırcıyken, bu eller *burro*'lar (katırlar) için kırbaç kullanmıştı. Daha sonraları, albay *conquistador* (toprak fatihi) olduğu zaman, yine bu eller tüfekle ateş etmesini öğrenmişti.

Üzerine birçok efsaneler söylenmişti; İlhéus'ta, Tabocas'ta, Palestina ve Ferradas'ta, Agua Branca'da, Agua

Preta'da anlatılan hikâyelerin çoğunu albayın kendisi de bilmezdi. İlhéus Kilisesi'nde Ermiş Georgios'a dua eden bütün sofu ihtiyar hanımlar Ferradaslı Albay Horacio'nun bir şişenin içine konmuş şeytanı yatağının altında sakladığını dillerine dolamışlardı. Onu yakalaması da, fırtınalı bir günde ruhunun satılışından söz eden uzun bir hikâyeydi. Albayın söz dinler hizmetkârı olunca, şeytan onun bütün arzularını yerine getiriyor, servetini artırıyor, düşmanlarına karşı ona yardım ediyordu. Ama, bir gün, Horacio günah çıkartamadan ölecek –bunu söylerken ihtiyar hanımlar haç çıkarıyorlardı– onun ruhunu cehennemin en derin yerine götürmek için şeytan da şişeden çıkacaktı. Albay bu hikâyeyi bilir, bazı sabahlar öfkeden kopardığı feryatlardan daha korkutucu olan o kuru, kısa gülüşüyle gülerdi. Daha akla yakın başka hikâyeler de anlatılırdı. İçtiği zamanlar, Üstat Ruy'un çok yıllar evvel albayı adalet karşısında nasıl savunduğunu hatırlatması hoşuna giderdi. Horacio'ya son derece ağır üç öldürme suçunu yüklemişlerdi. Tanıklara göre, kurbanlarından birini öldürmekle de yetinmemiş, kulaklarını, burnunu, dilini kesmiş, iğdiş etmişti. Üstat Ruy albayın avukatıydı, beraatını istemişti. "Suçlamada göze batan abartının" ve "şerefsiz, haysiyetsiz birtakım gizli düşmanlar tarafından uydurulan iftiraların" sözünü ettiği parlak bir savunma yapmıştı.

Sonuç bir zafer olmuştu, Üstat Ruy'a iyi bir avukat olarak ün sağlayan savunmalardan biriydi bu. Albayı överken, bu dolayların en varlıklı toprak ağası olarak, onu yalnız küçük Ferradas Kilisesi'ni değil, şu anda yaptırttığı Tabocas Kilisesi'ni de borçlu oldukları bir adam olarak anardı. Albay kanunu sayardı. İlhéus'ta iki kere şehir meclisi üyesi olmuştu. Mason locasının en önemli ve zengin üyesiydi. Böyle bir adam bu kadar iğrenç bir suçla suçlanabilir miydi?

Ama, herkes Horacio'nun suçlu olduğunu biliyordu elbette.

Mesele bir sözleşme yüzünden patlak vermişti. Horacio'nun malı bir toprakta, Altino ile kayınbiraderi Orlando

ve dostları Zacarias, albayla onun hesabına bir kakao plantasyonu yetiştirmek konusunda anlaşmışlardı. Ormanı açmışlar, çalı çırpıyı yakmışlar, kakao dikmişler, kakao mahsulünü bekleyecekleri üç yıl içinde geçinmek için ağaç dizilerinin arasına manyoka, mısır ekmişlerdi. Üçüncü yılın sonunda, bahçeyi teslim etmek, paralarını almak üzere albayı bulmaya gittiler. Her yetişmiş kakao fidanı için beş yüz reis alacaklardı. Bu para ile bir tarla, ileride kakao dikmek için açacakları bir orman parçacığı satın almak niyetindeydiler. Memnundular, yolda giderken hep türkü söylediler.

Bir hafta önce, sığır söğüşü, rom, fasulye almak için mısır unu ve manyoka getiren Zacarias plantasyonun dükkânına gelmişti. Albayla karşılaşmış, onunla konuşmuştu. Zacarias ekimler hakkında patrona havadisler vermiş, üç yılın sona erdiğini hatırlatmıştı. Sonra, Horacio malikânesinin verandasında misafirini içkiyle ağırlamış, ne yapmak niyetinde olduklarını sormuştu. Zacarias tarla satın almak, kakao yetiştirmek tasarılarını anlattı. Albay bu tasarıyı sadece sevimli bir edayla beğenmekle kalmamış, çabalarında onlara yardım edeceğini de söylemişti. Albayın kakao yetiştirmeye en elverişli topraklara sahip olduğunu gözleri görmüyor muydu? Ferradas'ı çevreleyen yerlerde, kendi malı olan bu geniş arazide diledikleri yerdeki tarlayı seçebilirlerdi. Böylesi daha iyiydi, çünkü hiç para vermeyeceklerdi. Zacarias sonsuz bir sevinç içinde kulübeye döndü.

Vakti gelince gidip albayı buldular, yetişmiş kakao ağacının sayısını bildirdiler, hangi tarlayı satın almak arzusunda olduklarını da söylediler. Bir anlaşmaya vardılar, satış rom kadehleriyle kutlulandı. Sonra, Horacio söz aldı:

"Ormandan toprak açmaya devam edebilirsiniz. Bugünlerde İlhéus'a gideceğim, gününü size söylerim. Siz de gelirsiniz. Tapu dairesinde bütün bunları beyaz kâğıda kara mürekkeple yazarız. Tapunuzu alırsınız."

Bir satış vaadi sözleşmesinin lafı edilmemişti, ama albay hiç kuruntu etmemelerini söyledi. Bir-iki ay sonra İlhéus'a gideceklerdi. Büyük selamlarla, türlü kibarlıklar-

la, üç adam izin rica ettiler; hemen ertesi gün ormana gitmek üzere yollara düştüler, ağaçları kesmeye, bir kulübe yapmaya başladılar... Günler geçti; albay iki-üç kere İlhéus'a gitti, adamlar bahçeyi hazır etmişlerdi, ama daha sözleşme ortada yoktu. Altino bir gün gözünü kararttı, albaya bunun sözünü etti:

"Bağışlayın, albayım, ama arsamızın satış vaadi sözleşmesini ne vakit elimize alacağız, bunu öğrenmeyi çok istiyoruz."

Kendisine karşı gösterilen bu güvensizlikten Horacio ilk önce alınmış göründü, ama Altino özür dilediğinden, kendi adamı olan Avukat Ruy'a bu mesele ile uğraşması için gereken şeyleri söylediğini açıkladı. Artık pek uzun sürmeyecekti, bugünlerde üçünü arattıracaktı, atlayıp İlhéus'a gidecekler, işi bitireceklerdi. Ama aradan zaman geçti, ileride ağaç olacak ilk kakao sürgünleri yeni dikilen topraktan fışkırmıştı. Altino, Orlando, Zacarias bu sürgünleri muhabbetle seyretmişlerdi. Kendi elleriyle açtıkları toprağa kendi elleriyle diktikleri, kendilerinin malı ağaçlardı bunlar. Büyüyecekler, tomurcuklar patlayacak, üstünde zenginlik getiren o altın meyveler yetişecekti. Adamlar sözleşmeyi büsbütün unutmuşlardı. Yalnız Altino vakit vakit bunu düşünür gibiydi. Albay Horacio'yu çoktandır tanırdı, ona güveni yoktu. Ama yine de, almak istediği toprakları da içine alan Colibris Çiftliği'nin Albay Ramiro'ya satıldığını örendiklerinde, şaşkınlıktan ağızları bir karış açık kaldı.

Girip Albay Horacio ile bunu konuşmayı kafalarına koydular. Altino ile Zacarias malikâneye çıktılar. Orlando dışarıda bekledi. Albayı bulamadılar, Tabocas'a gitmiş. Ertesi gün yine geldiler. Albay Ferradas'taymış. O zaman, Orlando albayın evine gitmeyi kafasına koydu. Bu toprağı her şeyden üstün tutuyor, kaybetmek istemiyordu. Ona albayın İlhéus'ta olduğunu söylediler. Kâhyaya, "Evet," dedi, ama yine de eve girdi, Horacio'yu yemek salonunda, sofra başında buldu. Albay eski ırgatının yüzüne baktı:

"Yemek istersen, Orlando, otur, ye."

"Yok, teşekkür ederim, bayım."

"Niye geldin yine? Bir havadis mi var?"

"Evet, bayım, çok kötü bir havadis. Albay Ramiro geldi, bizim korunun kendi malı olduğunu söyledi, sizden satın almış, öyle dedi, albayım."

"Bunu Albay Ramiro söylediyse, doğrudur. O yalan söyleyecek adam değildir."

Orlando onun yüzüne dik dik baktı, Albay Horacio tekrar yemeye koyulmuştu.

Ziyaretçi nasırlı kocaman ellere, hatları ağırlaşmış surata baktı.

"Demek bu toprağı sattınız," dedi sonunda.

"Bu benim işim."

"Kakao sözleşmesi üzerinden para verecek yerde, bu orman parçasını bize sattığınızı hatırlamıyorsunuz, öyle mi?"

"Yazılı bir şey var mı?" dedi Horacio, yemeğini yemeye devam etti.

Orlando kocaman hasır şapkasını parmakları arasında evirip çeviriyordu. Başlarına gelen felaketin dehşetini ölçüyordu. Artık hiç toprakları, bahçeleri olmadığını, ellerinde avuçlarında bir şeyleri kalmadığını gördü. Etrafını kıpkızıl gördü, ağzına geleni düşünmeden söyledi.

"Gülünecek tarafı yok bunun, albayım. Size şunu haber vereyim ki, Albay Ramiro korumuza adımını attığı gün, o gün bize bunun hesabını, hepsinin hesabını pahalı ödeyeceksiniz. İyice düşünün!"

Bunun üzerine, albaya hizmet etmekte olan zenci kızı Félicia'nın kolunu iterek salondan çıktı. Horacio, hiçbir şey olmamış gibi yemeğini yemeye devam etti.

O gece, albay fedaileriyle birlikte üç kardeşin kakao diktiği koruya gitti. Kulübeye doğru ilerlerken, bu delikanlıların hesabını kendi göreceğini bildirdi. Sonra, bir meyve bıçağı ile Orlando'nun dilini, kulaklarını, burnunu kesti, gözlerini oydu. En son, kurbanının pantolonunu sıyırıp iğdiş etti.

Adamlarıyla birlikte çiftliğine dönmüştü. Sonra, bun-

lardan birini sarhoşluk yüzünden polis yakalayıp suçlayınca, Horacio her zamanki gülüşüyle güldü, adamı beraat ettirdi.

Jagunço'lar,[1] yani para ile tutulmuş haydutları her zaman albayın sapına kadar erkek olduğunu söylerler, böyle patron için çalışmaya değer, derlerdi.

Adamlarından hiçbirini hapiste bıraktığı olmazdı. Bunlardan birinin salıverilmesi için bir defasında Ferradas'a kadar gitmeyi bile göze almıştı. Adamı hapisten çıkarınca, suçlamayı zabıt kâtibinin gözü önünde yırtmıştı.

Evet, albay üzerine pek çok şeyler anlatılırdı. Söylendiğine göre, politikada muhalefetin lideri olmadan önce, bu yeri ele geçirmek için, Tabocaslı bir tacir olan eski parti liderini gözetlemek amacıyla katillerine pusu kurdurmuş, bunlar da kendisini bu rakipten kurtarmışlardı. Daha sonra, bu suçu siyasi düşmanlarına yüklemişti.

Bugün, albay bu dolaylarda herkesçe tanınır; memleketin en büyük toprak ağasıydı, mülklerini daha da genişletmek istiyordu. Dedikodulara kulak veren kimdi? Mülk sahiplerinden, ırgatlardan, yarıcılardan, küçük bahçelerde çalışanlardan saygı görüyordu. Sayısız hizmetkârı vardı...

İşte böyle, o sabah, ilk meyvelerle yüklü taze kakao ağacı dizileri arasında dolaşıyordu. Yaprak sigarasını nasırlı kocaman elleriyle yakmıştı. Hiçbir şey, ne kendi üstüne anlatılan hikâyeleri ne de Tabocas'ta çalışmak üzere partinin Bahia'dan gönderdiği yeni kanun adamı Üstat Virgilio'nun gelişini düşünüyor, sigarasından hafif hafif nefesler çekiyordu. Hatta öylesine genç, öylesine dilber karısı Ester'i bile düşünmüyordu. Bahia'daki rahibelerin elinde büyümüş ola Ester, İlhéuslu tacir ihtiyar Salustino'nun kızıydı, onu albayla evlendirmek ihtiyar tacir için bir saadet olmuştu. Ester albayın ikinci karısıydı; birinci karısı kendisi daha katırcıyken ölmüştü. Bu yenisi ince, solgun ve güzeldi, hüzünlü bir edası vardı. Albayın dudaklarında o her zamanki gülümsemeden farklı bir gülümse-

[1] Kiralık katil, fedai. Toprak ağalarının pis işlerini gören, arazi yağmasında çarpışan ve onların koruması olan çapulculara verilen ad. (Y.N.)

meyi uyandıracak yeryüzündeki biricik varlıktı. Ama, o Ester'i düşünmüyordu. Bu plantasyonun ilk ağacı olan, henüz yeşil kakao ağacı üzerindeki o minicik meyveyi görüyordu yalnızca. Bu minicik meyvelerden birini avucunun içine aldı, tatlı tatlı, şehvetli şehvetli okşadı. Sanki Ester'in genç tenini okşarmış gibi, Tatlı. Şehvetli. Aşkla. Sonsuz bir muhabbetle.

IV

Ester piyanonun başına geçti. Kuyruklu piyano salonun bir köşesini kaplıyordu. Ellerini tuşlar üzerinde gezdirince, parmakları kendiliğinden, genç kadına bazı okul günlerini, bazı bayramları hatırlatan bir ezgiyi, eski bir valsi, bir müzik parçasını buldu. Lucia gözünün önüne geldi. Lucia şimdi neredeydi, acaba? Epey zamandır dostundan, haber almamış, o biraz çılgınca, eğlendirici mektuplarından biri eline geçmemişti. Lucia'ya, yolladığı Fransızca dergiler, moda gazeteleri için, teşekkür bile edememişti. O dergiler şurada, piyanonun üstünde unutulmuş başka müzik notalarıyla bir arada duruyordu. Ester biraz tasalı tasalı gülümsedi, başka bir akort yaptı. Bu unutulmuş diyarda, bu yalnızlık içinde moda gazeteleri neye yarardı? Tabocas'ta Ermiş Yusuf Yortusu'nda, İlhéus'ta Ermiş Georges Yortusu'nda modalar hep eski yılların modasıydı, ömründe bir defacık olsun Paris'teki dostunun giydiği elbiseleri giyememişti. Ah! Çiftliğin, kakao ağaçları ortasında kaybolmuş bu evin, bataklıklarda kurbağa yiyen yılanların ıslıklarının ne olduğunu Lucia bir bilseydi!

Ya orman, evin arkasından başlayıp göz alabildiğine uzayan, ağaç gövdelerinden dehlizleriyle, sarmaşıklarıyla orman! Ester bir düşmandan korkar gibi korkuyordu ondan. Ona hiç alışamayacaktı, bu muhakkak. Bu düşünce Ester'e umutsuzluk veriyordu; çünkü, çok iyi biliyordu ki, bütün ömrü bu çiftlikte, kendisine bunca korku veren bu âlemin içinde geçecek.

Bahia'da ninesinin evinde doğmuştu. Annesi doğum için onların yanına gitmiş, doğurduktan sonra da ölmüştü. Babası İlhéus'ta ticaret yapıyordu, o zamanlar daha işe yeni başlamıştı. Ester ninesinin yanında kalmış, nazlı büyütülmüş, şımartılmış, bir dediği iki edilmemiş, ihtiyarlar bütün hayatlarını ona bağlamışlardı.

Babası ve toptancı mağazası birlikte gelişmişti, genel olarak, yılda iki defa iş için başkente gittiği zaman, ninesine de uğrardı.

Kız, Bahia'da rahibeler tarafından yönetilen en iyi yatılı okula giderdi, önceleri gündüzcüydü, sonra, ninesi ölünce, yatılı olmuştu. İhtiyarların ikisi de, bir ayın içinde, birbiri ardına ölmüşlerdi. Ester matem içindeydi, ama o zamanlar yalnız kaldığına inanamamıştı; çünkü, arkadaşları vardı, onlarla birlikte birtakım Fransız romanları, kendisine insana düşünebileceği en şaşaalı hayatı hayal ettiren birtakım prenses hikâyeleri okurdu.

Rahibe olmak isteyen ve bütün gününü dua ile geçiren Geny'den başka hepsi, hepsi geleceğe ait tasarılar, saf bir ihtiras taşıyan evlenme, zenginlik –aşk, zarif elbise, Rio'ya ve Avrupa'ya yolculuk– tasarıları kurarlardı. Ester'le Lucia'ya gelince, okulun en iyi giyinenleri, "güzelleri" olan bu ikisi hayal güçlerini alabildiğine serbest bırakırlardı. Teneffüste bahçede, yatakhanenin sessizliği içinde çene çalarlardı.

Ester kalktı, piyanonun başından ayrıldı. Son ezgi ormanın içinde kayboldu. Ah, okul günleri, mutlu günler! Rahibelerin en dost canlısı, en anlayışlısı olan Rahibe Angelica'nın, daha serbest yaşamak için bugünlerinin çabuk geçmesini genç kızların yürekten diledikleri bir gün söylediği sözleri hatırlamıştı. Zarif elleriyle öğrencisinin omuzlarını tutmuştu. Ah, o ne ince omuzlar!

"Hayatın hiçbir anı burada geçirdiğiniz anlar kadar değerli değildir, Ester. Burada hayal kurmak henüz mümkündür."

O zaman bu sözleri anlamamıştı. Bu sözlerin aklına gelmesi için, sonraları her gün gözünün önüne dikilmesi

için, pek çok yıllar geçmesi gerekti. Ah, o mutlu okul günleri!

Ester dışarı çıktı, verandadaki hamağa oturdu. Oradan, büyük yolu, bu yoldan Tabocas'a ya da Ferradas'a giden tek tük bir iki ırgatı görüyordu. Yine buradan, ırgatların kara ayakları dibine serilmiş, içinde kakaonun güneşte kuruduğu tekneleri de görüyordu.

Öğrenimini bitirince, dostu Lucia'nın ünlü hekim Alfredo ile evlenmesini bile beklemeden İlhéus'a gelmek zorunda kalmıştı. Dostu şimdi Rio'da, kocasının ihtisas yaptığı, ünlü hastanelerinde kaldığı Avrupa'da geziyordu.

Lucia hülyasını gerçekleştirmişti; güzel elbiseler, kokular, büyük balolar. Almyazıları ne kadar farklıymış. Ester şimdi bunu düşünüyordu. Kendisi ise, İlhéus'a, başka bir âleme gelmişti. Irgatlardan ve toprak ağalarından oluşan, yalnız kakao ya da ölüm üzerinde dönüp duran konuşmalarıyla yeni yeni büyümeye başlayan küçük bir şehir. Babası antreponun üstündeki ikinci katta otururdu; pencereden Ester şehrin hep o değişmez manzarasını görürdü. İki tarafta birer tepe; o ne nehirde ne de denizde bir güzellik bulurdu. Onca güzellik, Lucia'nın sürdüğü hayatta, Paris'teki balolardaydı. Gemiler limana girip bütün şehir çalkandığı zaman, başkentten gazeteler geldiğinde, mağazalar politika tartışmaları yapanlarla dolup taştığında, önemli, her biri hemen hemen bir bayram günü olan o günler bile Ester'in tasasını dağıtamazdı. Erkekler ona hayran olur, uzaktan uzağa kur yaparlardı. Bir defasında, bir karnavalda bir tıp öğrencisi ona mektup yazmış, şiir göndermişti Ama, o zamanlar Ester'in gözyaşı, matem devirleriydi. Kendisini bu adı sanı bilinmeyen yerde yaşamak zorunda bırakan ninesinin ölümüne ağlıyordu. Rekabet, ölüm havadisleri ona dehşet veriyor, müthiş bir tasaya sürüklüyordu. Böyle olmakla beraber, yavaş yavaş kendini şehrin yaşayışına kaptırdı, yeni geldiği zaman (skandal denecek kadar) hakkında dedikodu edilen kadın zarifliğini, zevkini gittikçe kaybetti. Bir gün babası, son derece gururlu ve mutlu, kızına en zengin çiftlik sahiplerin-

den biri olan Albay Horacio'nun onunla evlenmek istediğini haber verdiği zaman, artık İlhéus'a gitmek bile bir rüya olmuştu. Avrupa'nın büyük kentleri, imparatorlara yaraşan balolar, hepsi hayal olmuştu. Ancak birkaç damla gözyaşı döktü. Geziler, Paris elbiseleri hülyasını çok uzaklarda, geçmişin sisleri içinde kaybolmuş, henüz hayal kurmanın mümkün olduğu günlerde bırakmıştı. Aradan az bir zaman geçtiği halde, ona baş döndürücü bir hızla geçen bir hayat sürmüş gibi geliyordu. Şimdi en tatlı hülyası İlhéus'a, dini bir törene, cenazeye, ya da açık artırma ile satış yapılan bir kermese gitmekti.

Hamakta ağır ağır sallanmaya başladı, önünde tepelerden yamaçlara kadar, göz alabildiğine meyve yüklü kakao ormanları görüyordu. Evin etrafındaki çimenlikte tavuklar, hindiler toprağı eşeliyorlardı. Zenciler kakaoyu teknelere boca ediyorlardı. Bulutun ardından birden sıyrılan güneş manzarayı ışığa boğdu.

Ester evlendiği günü hatırladı. O gün, kocasıyla birlikte çiftliğe gelmişti. Bu hatıra, hamakta bulunduğu şu anda bile onun tüylerini ürpertti. Ömründe bu kadar iğrenç, bu kadar korkunç bir şey duyduğunu hatırlamıyordu. Daha nişanlandıkları gün, şehirde dedikodunun, çekiştirmelerin alıp yürüdüğü kulağına kadar gelmişti. Pek dostluk etmediği bir kadın bir gün karşısına çıktı, ona bazı hikâyeler anlattı. Vaktiyle, dindar çevrelerde pek iyi bilinen, şehrin sofu kadınlarından bazıları albay üzerine dolaşan söylentilerden Ester'e söz etmişlerdi, ama bu kadın ona daha canlı, daha da müthiş bir havadis getiriyordu. Başka bir erkekle yatakta bastığı gün, Horacio'nun ilk karısını öldürdüğünü, öldürünceye kadar kırbaçla dövdüğünü Ester'e anlatmıştı. Bu olay, albayın henüz katırcılık ettiği, esrarlı ormanda yeni açılmış yollar boyunca yürüdüğü günlerde olmuştu. Çok sonra, zengin olduğu zaman, bu hikâye İlhéus sokaklarında, kakao diyarında ağızdan ağıza dolaşmaya başlamış Belki de sadece bütün şehir bunu fısıldadığı için, Ester, belli bir gurur ve büyük bir küçümsemeyle evlenme hazırlıklarına devam etti.

Evinde yemek yediği o sayılı pazar günlerinde, Horacio'nun kendisine yaptığı kur uzun süren sessizliklerden ibaretti; öpücüksüz, okşamasız, sevgi sözleri söylenmeyen bir kur, Ester'in manastırın sükûnu içinde hayal ettiğinden pek farklı bir kur. Önceleri Horacio işlerin büyük bir debdebe ile yapılmasında, ziyafet, balo, mumlar, büyük bir törende ayak dirediği halde, o gösterişsiz bir düğün istemişti. Ester'in dediği oldu. Düğün yakın akraba ve eş dost arasında olup bitti. İki törenden biri bir rahiple, öteki de bir yargıçla evde yapıldı. Rahip vaaz vermiş, gece gündüz içkili olan yargıç yorgun yüzü ile onlara saadet dilemişti, Avukat Ruy da kibar bir söylev çekmişti. Sabahına gerdeğe girmişler, daha alacakaranlıkta bineklerin sırtında bataklıkları geçip plantasyondaki eve varmışlardı. Evin önünde toplanan ırgatlar binekler yaklaşınca havaya ateş etmişlerdi, bu, onların genç evlileri karşılama tarzıydı. Ama, geceleyin atılan bu silah sesleriyle Ester kalbinin sıkıştığını duydu. Horacio hizmetkârlara rom dağıttırdı. Birkaç dakika sonra, Horacio, yağmurun ne kadar zarar verdiğini öğrenmek amacıyla ağaçlara, teknelerde kurumakta olan kakaoya bakmaya gidince, Ester daha ilk günde kendini yalnız bulmuştu. Ancak kocası dönünce zenci kızlar lambaları yakmışlardı. Ester kurbağaların gürültüsünden korkmuştu. Horacio'nun söyleyecek pek az şeyi vardı, sabırsızlıkla vaktin geçmesini bekliyordu. Bataklıkta başka bir kurbağa bağırınca, Ester,

"Ne bu?" diye sordu.

"Yılanın ağzındaki bir kurbağa," diye Horacio isteksiz bir tavırla karşılık verdi.

Ester'e kuşkulu kuşkulu bakan zenci kızların hazırladığı akşam yemeği getirildi. Daha yemek biter bitmez, elbisesi çıkarıldı, eti hiç umulmadık bir şekilde vahşicesine hırpalandı.

O gün bugün, Ester hepsine alıştı. Şimdi, zenci kızlarla çok iyi anlaşıyordu; hatta sadık bir melez olan Felicia'yı seviyordu da. Kocasına, onun ağır suskunluklarına, ani şehvet nöbetlerine, en yırtıcı *jagunço*'yu bile geri çekil-

meye zorlayan öfke kudurganlıklarına alışmıştı. Büyük yolda geceleyin atılan silah seslerine, zaman zaman sedye ile taşınan ölülere, ağlayan kadınların yas tutmalarına alışmıştı. Alışamadığı bir şey varsa, o da, evin arkasındaki ormanda, nehrin oluşturduğu gölcüklerin içinde, katil yılanların ağızlarındaki kurbağaların kopardıkları umutsuz çığlıklardı.

On ay sonra bir oğlu oldu. Şimdi bir buçuk yaşındaydı. Ester, çocuğunun kişiliğinde Horacio'nun yaşadığını dehşetle görmüştü. Bunun, kocasının düşüncelerine katılmamasından ileri gelmiş bir hata, kendi hatası olduğunu düşünmekten kendini alamıyordu. Çünkü, hiçbir zaman kocasına kendisini vermemiş, her zaman bir nesne gibi, ya da bir hayvan gibi ona rıza göstermişti. Böyle olmakla beraber, bu çocuğu şefkatle seviyordu, onun yüzünden ıstırap çekiyordu. Hasılı, her şeye alışmıştı. Artık hayal de kurmuyordu, ama dayanamadığı şey, orman ve geceydi.

Fırtınalı geceler korkunçtu, şimşekler en uzun ağaçların gövdelerini aydınlatır, yıldırım düşer, ağaçlar yerinden kopardı. Böyle gecelerde Ester dehşete kapılıp büzülür, talihine ağlardı. Dehşet, dayanılmaz korku, canlı, elle tutulabilir korku geceleri! Fırtına alacakaranlığın can çekiştiği saatlerde başlardı. Ah, fırtınanın öncüsü bu alacakaranlıklar! Öğle sonrası kara, alçak bulutların içinde eridikçe, gölgeler kesin alınyazıları haline gelirdi; hiçbir lamba bu gölgeleri korkutamaz, kovamaz, evi arayıp bulmasının önüne geçemez ve bu evi, bu kakao ağaçlarını, bütün ormanı gecenin karanlığına eşit bir karanlıkla sınırlı bir bütün kılardı. Ağaçlar çok kocaman şekiller alır, boyları gölgeler çoğaldıkça uzardı. Acı çağrılar, kuşların, bilinmeyen hayvanların sesleri duyulurdu. Nereden geliyordu bu sesler? Ester bunu bilmezdi. Ya sürüngenlerin ıslıkları, sürtündükleri kuru yaprakların hışırtısı! Ester bir gün yılanların verandaya çıkacaklarını, fırtınalı bir gecede evin içine dolacaklarını, kendisiyle çocuğunun boğazına sarılacaklarını düşünüp dururdu. Günün batmasından fırtına kopuncaya kadar süren bu anların dehşetini

Ester dille tarif edemezdi. Sonucu, fırtına bütün gazabıyla boşanıp tabiat her şeyi yakıp yıkmak ister göründüğü zaman, o, lambanın en çok ışık verdiği yerlere koşardı. O zaman bile, bu ışığın çizdiği gölgeler Ester'i korkutur, hayal gücünü çalıştırır, onu zencilerin anlattıkları en akıl almayacak hikâyelere inanmaya sürüklerdi.

Böyle akşamlarda, yıllarca evvel, çocukluk korkularını dağıtmak için ninesinin kendisine söylediği ninniler gelirdi aklına. Şimdi de kendisi bu ninnileri ağlayarak, birer birer, alçak sesle, sihirli etkilerine kanarak, çocuğunun beşiği başında söylerdi. Bunları hem ela ve sert gözleriyle, Horacio'nun gözleriyle kendisine bakan çocuğuna, hem de korkuya kendini kaptırmış bir çocuk olan kendisine söylerdi. Bu ninnileri alçak sesle, ahenge uyup sallanarak, gözlerinden yaşlar boşanarak söylerdi. O zaman verandanın karanlığını, dışardaki o müthiş gölgeleri, ağaçlarda baykuşların ürkütücü ötüşlerini, karasevdalı geceyi, ormanı, ormanın sırlarını unuturdu. Evvel zamanın türkülerini, cinlere perilere karşı efsunlu ezgileri söylerdi. Sevimli, anlayışlı ninesinin iyiliksever gölgesi kendisini korur gibi gelirdi ona.

Sonra, ansızın gölcükten, yılan tarafından öldürülen bir kurbağanın çığlığı, ormanı, kakao ağaçlarını aşıp evin içine girer; baykuşların ötüşünden, yaprakların hışırtısından daha kuvvetli, hatta rüzgârın uğultusundan da kuvvetli olan bu çığlık gelip aydınlık odanın içinde oturmuş, korkudan tirtir titreyen Ester'in yanı başında sönerdi. Artık şarkı söylemezdi. Bu ölüm, umutsuzluk çığlığı, gecenin ürkütücü manzarasını korku, felaket ve ıstırapla doldurduğu sırada, toprağın üzerinde, kurumuş yapraklar arasında süzülen iğrenç, kaygan yılanların masum kurbağanın üstüne atılışlarını, gözlerini kapayarak en ince ayrıntılarına kadar hayal ederdi.

Böyle akşamlarda, evin her köşesinde gözüne yılan görünürdü. Bunlar tavan aralıklarından, yarıklardan, tuğlaların arasından sürünerek çıkarlar, kapının her açılışında içeri dalarlardı. Gözlerini kapar, o uğursuz sıçrayışa ha-

zırlanmak için temkinle yerde süründüklerini görürdü. Bunlardan birinin çatı arasında olabileceğini, yavaş yavaş, sessiz sessiz, belki de çocuğunu uykuda boğmak için gül ağacından beşiğin yanına süzüleceğini düşünerek korkudan titrerdi. Duvardan bir yılanın aşağı doğru süzüldüğünü sanarak, nice geceler gözüne uyku girmemiştir.

Uyurken işittiği en küçük gürültü onu dehşet içinde bırakmaya yeterdi. Yorganları üstünden atıp kalkar, çocuğunun beşiğine giderdi. Çocuğun mışıl mışıl uyuduğuna iyice emin olduktan sonra, elinde mum, ürküntüden gözlerini dört açmış, odanın köşesini bucağını iyiden iyiye yoklardı.

Bazen Horacio uyanır, bir şeyler mırıldanır, ama Ester sonuçsuz araştırmasına devam ederdi. Artık gözüne uyku girmez, dehşete kapılmış, vaktini bir şeyin gelmesini beklemekle geçirirdi. O şey gelmiş, yatağa doğru tırmanmıştır, ama onun sanki birden dili tutulmuştur, ne yerinden kıpırdayabilir ne de bağırabilir. Bu şeyin boynuna dolandığını, onu boğduğunu hisseder. Çocuğum! Ölmüş, gök rengi beşiğinde boylu boyuna uzanmış, yüzünde zehirli diş izleri vardır.

Bir defasında, karanlığın içinde bir ip görmüş, kurbağaların çığlığını andıran bir çığlık basmıştı. Bu çığlık tarlaları, bataklıkları geçmiş, gidip ormanın içinde sönmüştü.

Ester başka bir geceyi hatırlıyordu. Horacio Tabocas'a gitmişti. Oğluyla, hizmetçilerle beraber evde yalnızdı. Herkes uyuyordu. Bir aralık kapı çalındı. Felicia koşup baktı, hanımını çağırmak için bağırdı. Aşağıda birkaç dikici ırgatla, arkadaşlarından Amaro vardı, adamı yılan sokmuştu. Kapı eşiğinden şöyle bir baktı, sonra daha yakından bakma arzusuna karşı koyamadı. Adamların ilaç istediklerini duymuştu. Ne olduğunu öğrenmek istedi; içlerinden sesi kısık olanı anlattı. Brousse ailesinden kafası üç köşeli, zehri çok şiddetli bir yılanmış bu. Amaro'nun bacağını yılanın soktuğu yerin yukarısından bir iple boğmuşlardı. Felicita mutfaktan kor kömür getirdi, Ester de onun bu kömürü yaranın üstüne koyduğunu gördü. Et cı-

zırdadı. Amaro inledi, evin içini pis bir yanık et kokusu kapladı. Irgatlardan biri panzehir bulup getirmek için Ferradas'a gitmişti, ama zehir çok hızla etkisini gösterdi, Amaro, Ester'in, zenci kızların, öteki ırgatların gözleri önünde öldü. Yüzü yemyeşil olmuş, gözleri yuvalarından uğramıştı. Ester cesede bakmaya dayanamamıştı. Şimdi bir daha konuşmamak üzre susmuş bu ağızdan, gölcüklerde öldürülen kurbağaların çığlıklarını andıran o can çekişme çığlıklarını duymuştu. Gece yarısı Horacio Tabocas'tan gelip cesedi oduncu kulübelerinden birine götürmelerini buyurduğu zaman, Ester iki gözü iki çeşme ağladı.

Kendisini alıp şehre götürmesi için kocasına hıçkırarak yalvardı, yoksa ölecekti. Çünkü, binlerce yılan gelecek, her yerini sokacak, oğlunu öldürecek, yavrucağı kaygan, soğuk halkaları içinde boğacaklardı. Yılanın buz gibi, yumuşak bedenini göğsü üstünde duymuştu. Bütün vücudunu bir ürperme kapladı, hıçkıra hıçkıra ağladı. Horacio onun bu korkularıyla alay etti. Dışarı çıkıp cesedin başında bekleyenlere katılmaya karar verince, Ester kendine hâkim olamadı, yalnız kalamadı, o da onunla beraber çıktı.

Cesedin etrafında oturan adamlar rom içiyor, birtakım hikâyeler, yılanlar üzerine birtakım hikâyeler anlatıyorlardı. Bir de José da Tararanga'nın hikâyesi vardı. Gece gündüz hep sarhoş olan bu José da Tararanga bir gece, sağ elinde bir fener, sol elinde de bir rom şişesi, yalpalayarak evine gidiyormuş. Köşeyi dönünce kafası üç köşeli bir yılan fenerin üstüne atılmış, José'yi devirmiş. Yılanın soktuğunu duyunca, José şişeyi açıp içkinin hepsini dikmiş. Ertesi gün çalışmaya giden adamlar onu uyur bulmuşlar. Yılan da José'nin kucağında çöreklenmiş, uyuyormuş. Yılanı öldürmüşler, José'nin de on yedi yerinden sokulduğunu görmüşler, ama rom sayesinde pek fazla zarar görmemiş. Alkol zehri eritmiş. Yalnız, onbeş gün bir at kadar şişmiş. Bundan sonra da gürgen gibi sapasağlam olmuş.

Yılanın zehrine karşı şerbetli sihirbazlar üzerine hikâyeler de anlatıyorlardı. Bu sihirbazlar yollarda rastladıkları yılanları toplarlar, yine bir şey olmaz, sapasağlam kalırlar-

mış. Komşu plantasyondaki Agostinho da bunlardan biriymiş. Yılanları büyüler, hiçbiri ona bir şeycik yapmazmış. Keyif için, soksunlar diye yılanlara kolunu uzatırmış.

Katırcının karısı, herhangi bir erkek kadar içki içen Joanna, güneye gelmeden önce yaşadığı, iç kısımdaki bir çiftlikte başına geleni anlatmaya başladı. Aile tatillerini çiftlik evinde geçirirmiş. Bir gün buraya bir yılan gelmiş. Aile hep yıl sonunda gelirmiş. O yıl ilk çocukları doğduğu için çok mutluymuşlar. Daha bir buçuk yıllık evliymişler. Yılan girmiş, bebeğin beşiği içine çöreklenmiş. Çocuk ağlayarak meme isterken, yılanın kuyruğunu masum masum ağzına almış. Ertesi gün, çocuğu ağzında yılanın kuyruğuyla bulmuşlar; ama artık süt emmiyormuş; çünkü zehir yapacağını yapmış. O zaman, anne saç baş dağınık, çıplak, beyaz ayaklarıyla (Joanna ömründe bu kadar beyaz ayak görmemiş) tarlalarda, dikenler, böğürtlen çalıları arasında koşmaya başlamış. Söylediklerine bakarsan, o günden sonra aklı başından gitmiş, bütün yüzü, vücudu güzelliğini kaybettiğinden aptallaşmış, çirkinleşmiş. Vaktiyle yörenin en zarif, kibar bebeklerinden biri olan bu kadın, bu olaydan sonra bir cadı olup çıkmış. Çiftlik evi hep kapalı kalmış. Aile bir daha oraya ayak basmamış. Verandada yer sarmaşıkları bitmiş, mutfağı yabani otlar bürümüş. Bugün oraya gidenler, evde yuva yapmış yılanların ıslıklarını duyarlarmış.

Joanna hikâyesini bitirdi, bir bardak rom içti, tükürdü, sonra Ester'e doğru döndü. Ama, Ester'in yerinde yeller esiyordu. O da sanki çıldırmış gibi eve, çocuğunun beşiğine koşmuştu.

Şimdi verandada, etrafında dans eden güneşin altında, Ester o geceyi ve korku, dehşet dolu daha başka geceleri hatırlıyordu.

Lucia ona Paris'ten üç ay sonra eline geçen, başka bir yaşayıştan, başka insanlardan, niyetlerden, eğlencelerden söz açan mektuplar yazmıştı. Plantasyondaysa yalnızca ormanın gecesi, fırtınalı geceler, yılanlar, insanın talihine ağladığı geceler vardı. Her türlü umudu yok ederek, insanın yüreğini sıkan alacakaranlıklar. Hem hangi umut? Hayatı değişmez bir alınyazısıydı.

Horacio'nun bir kafilenin başında çekip gittiğini gördüğü zaman da başka acılarla dolu geceler.

Biliyordu ki, o akşam silah sesleri duyulacak, bir karış toprak için insanlar ölecek; bütün bunlar hep Horacio'nun çiftliği, kendisinin çiftliği ormanın başka bir köşesine kadar büyüsün diye yapılıyor. Lucia ise, ona Paris'ten Amborsade'daki baloların, operaların, konserlerin sözünü eden mektuplar yazıyordu. Burada, malikânedeki kuyruklu piyano hiç gelmeyen bir akortçuyu bekliyordu.

Ah! Horacio'nun fedaileriyle çıkıp gittiği o günler! Bir defasında, o gittikten sonra, kocası ölürse ne olacağını düşünmeyi denemişti. Kocası ölecek olursa... O zaman plantasyon Ester'e kalacak, o da idare etsin diye babasına bırakacak, kendisi de çekip gidecekti. Lucia'nın yanına gidecekti... Ama, bu hülya kısa sürmüştü. Ester'in gözünde Horacio ölümsüz bir varlıktı; efendiydi, patrondu, "albay" dı. Kendisi ondan önce ölecekti muhakkak. Toprağı, parası, adamları vardı. Demir gibi sağlamdı, hiç hasta olmamıştı. Kurşunlar sanki onu tanıyor, sanki ondan korkuyordu. Ester hem bu derece utanç verici hem de böyle harikulade bir hülyaya hiç kendini kaptırmamalıydı. Hiçbir umudu yoktu, hatta parmağını bile oynatamazdı. Hayatı neyse oydu, alınyazısında burada yaşamak yazılıydı. İlhéus'ta genç kızların kendisine haset ettiklerini düşününce! O, Tabocas dolaylarının en zengini olan erkeğin karısı, siyasi liderin, birçok kakao plantasyonlarının, kızoğlankız ormanın büyük bir bölümüne sahip adamın karısı Dona Ester'di. Horacio hamağa yaklaşmadan gözyaşlarını kurulamaya ancak vakit bulabildi. Kocasının elinde bir kakao kozalağı vardı. Yeni fidanlığın ilk meyvesi.

Kocası, "Fidanlık meyve veriyor artık," dedi yarı gülümseyerek.

Ayakta duruyordu, gözyaşlarının sebebini anlayamamıştı.

"Niye ağlıyorsun, canım?" dedi, kızmıştı. "Senin işin gücün hep ağlamak mı? Ne var, ne oluyor? Her istediğin ayağına gelmiyor mu? Neyin eksik?"

Ester, bir hıçkırığı boğmaya çalışarak,

"Bir şey değil," dedi, "ben budalanın biriyim." Kakao meyvesini eline aldı; çünkü, kocasının bundan hoşlanacağını biliyordu. Şimdi, Horacio keyifli keyifli gülüyordu.

Karısına sahip olmaktan zevk duyarken, gözleriyle onun vücudunu süzüyordu. Ester'le kakao, dünyada sevdiği şeyler bunlardı işte.

Hamakta karısının yanına oturarak,

"Niye ağlıyorsun, küçük sersem?" diye sordu.

"Şimdi ağlamıyorum ki."

Horacio bir an düşündü; sonra, nasırlı elinde kakao kozalağı, gözlerini fidanlıklar yönüne dikerek,

Bizim küçük afacan (çocuğa hep "küçük afacan" derdi) büyüyünce, bütün bu araziyi kakao ağaçlarıyla kaplı, ekilmiş bulacak. Bir müddet sustu, öyle durdu, sonra devam etti: "Oğlum bizim gibi ormanların içinde sürgün hayatı yaşamayacak. Ona politika yaptırtacağım, milletvekili, vali olacak. İşte bunları düşünerek para kazanıyorum."

Gülümseyerek Ester'e baktı, elini karısının vücudunda gezdirdi.

"Gözlerini sil, git söyle, birinci sınıf bir yemek hazırlasınlar. Çünkü, Tabocas'ın yeni avukatı Üstat Virgilio bugün bizi görmeye gelecek. Sen de en güzel tuvaletini giymelisin. Geri kafalı birtakım oduncular olmadığımızı bu delikanlıya göstermeliyiz."

Kendisine has o kısa gülüşle güldü, kozalağı Ester'e bırakarak, ırgatlara buyruk vermeye gitti. Ester hamakta oturmuş, bu avukatla birlikte akşam yiyecekleri yemeği düşünmüştü. Herhalde bu adam da sarhoş olur, meyvesini bitirdikten sonra çenesi açılır, açık saçık hikâyeler anlatırken yerleri tükürük içinde bırakırdı. Tıpkı Üstat Ruy gibi... Paris'ten yazdığı mektuplarda Lucia toplantılardan, tiyatrolardan, tuvaletlerden, ziyafetlerden söz ederdi.

V

İki adam eşikte ayakta duruyorlardı; konuşan zenci oldu.

"Bizi istetmişsiniz, albayım?"

Juca Badaró onları içeri alacaktı, ama kardeşi eliyle dışarda beklemelerini işaret etti. Adamlar boyunlarını büktüler, geniş verandada tahta sıralardan birine oturdular. Juca, sigarasını tüttürerekten, odada bir aşağı bir yukarı, yüz adım kadar dolaştı. Kardeşinin konuşmasını bekliyordu. Ailenin reisi olan Sinhô Badaró, odanın tahta sıralardan, kamış iskemlelerden, köşede hamaklardan ibaret mobilyası ve kireçle badana edilmiş duvarlarının sadeliğine garip bir tezat teşkil eden yüksek arkalıklı Avusturya yapısı bir iskemlede rahatça oturuyordu. Sinhô Badaró, gözleri yarı kapalı, kara sakalı göğsüne düşmüş, derin derin düşünüyordu. Gözlerini kaldırdı, elinde kırbacı, sinirli sinirli bir aşağı bir yukarı dolaşan Juca'ya baktı. Sonra, gözlerini çevirip duvardaki biricik tabloya, Avrupa'da bir kır manzarasını gösteren renkli bir taşbaskısına dikti.

Koyu yeşil renkli kırlarda koyunlar otluyordu. Kaval çalan çobanlar, kuzular arasında dans eden sarışın, dilber bir köylü kızı vardı. Bu renkli taşbaskıdan dille tarif edilmez bir huzur ve sükûn taşıyordu. Sinhô Badaró onu nasıl satın aldığını hatırlamıştı. Bahia'da Suriyelilerin işlettiği bir mağazaya altın bir saat sormak niyetiyle girmişti. Tablo gözüne ilişince, geçenlerde Don'Ana'nın, "Salonun duvarları biraz insanın yüzüne gülmelidir," dediği aklına geldi. Onun için, bu tabloyu satın almıştı, ama ona ilk defa bugün alıcı gözle bakıyordu.

Dans eden altın saçlı dilber kızla, koyunlarıyla, kaval çalan çobanlarıyla asude bir kır sahnesi. Mavi, koyu mavi, gökmavisi. Şu kakao diyarını çeviren tarlalardan büsbütün ayrı bir sahne. Bu tarlalar niçin Avrupa'daki şu tarla gibi değildi?

Ağabeyinin kararını sabırsızlıkla bekleyen Juca Badaró geniş adımlarla odanın içinde volta atıyordu. Kan dö-

küldüğünü görmek Sinhö Badarö'yu iğrendirirdi. Yine de, birçok defalar Juca'nın bugün öğleden sonra kendisinden beklediği karara benzer kararlar verdiği olmuştur. Yol üstünde birine "pusu" kurmak üzere adamlarından bir-ikisini göndermesi ilk defa olan bir şey değildi.

Tabloya bakıyordu. Pembe yanaklı, gök gözlü dilber bir genç kadın. Hatta Don'Ana'dan da güzel. Ya çobanlar! Çiftliğin katırcılarından büsbütün başka, ona şüphe yok. Sinhô Badaró toprağı severdi; fidan dikmesini severdi; hayvan yetiştirmesini, iri, uysal öküzler, sihirli bitkiler, şefkatli, meleyen koyunlar yetiştirmesini severdi, insanları ölüme göndermek ona zor gelirdi. Onun içindir ki, kararını söylemeyi mümkün olduğu kadar geciktirir, yapacak başka bir şey kalmayınca ancak söylerdi. Ailenin reisiydi. Badaróların saadetini kurmak görevi onun omuzlarına yüklenmişti, Juca'nın "zaaf" dediği şeye hâkim olması gerekiyordu.

Evvelce bu tabloya böyle baktığı olmamıştı. Çok güzel mavi rengi vardı, yıl sonunda gönderilen bazı takvimlerden daha güzel. Ama bu takvimlerin içinde de çok güzelleri olurdu.

Juca Badaró kardeşinin önünde durdu: "Sinhö, bak bir daha söylüyorum," dedi, "yapacak başka hiçbir şey yok. Bu oğlanda katır inadı var. Koruluğunu satmak istemiyor. İş parada değil, paraya ihtiyacı olmadığını söylüyor. Hem Firmo'nun ne kadar dik kafalı olduğunu sen de bilirsin. Yapacak başka hiçbir şey yok."

Sinhô gözlerini renkli tablodan ayırdı, kederliydi:

"Ne yazık ki, bu adam hiç kimseye kötülük etmemiş. Plantasyonu Sequeiro Grande yönünde büyütmekten başka çare olsaydı... Yoksa ormanı Horacio'ya kaptıracağız, bu adı söyleyince sesinin tonu değişti...

Juca başıyla, "Evet," dedi, "Biz hiçbir şey yapmazsak, Horacio harekete geçecek. Firmo'nun korusunu eline geçiren Sequeiro Grande Ormanı'nın anahtarını da eline geçirmiş demektir."

Sinhô Badaró yine tabloyu seyre daldı.

"Kakao diyarını hiç kimsenin benim kadar iyi tanımadığını sen de bilirsin," diye Juca devam etti. "Sen dışa-

rıdan geldin, ama ben burada doğdum. Çocukluğumdan beri de ekip biçmeye en elverişli toprağın hangisi olduğunu öğrendim. Toprağın değerini anlamak için, ayağımla dokunmam yeter, buna inan. Bu işte ayağımın tabanını kullanırım. Sequeiro Grande'nin toprağı kakao yetiştirmek için en iyi, en elverişli topraktır, diyebilirim. Bu balta girmemiş ormanı incelemek için nasıl geceyi gündüze kattığımı bilirsin. Çabuk davranmazsak, Horacio bizden atik davranacak. Onun burnu da koku alır."

Sinhô Badarö eliyle kara sakalını sıvazladı:

"Çirkin bir iş bu, Juca. Sen benim kardeşimsin, ihtiyar Filomena ikimizin de anasıydı. Toprağı bol olsun. Baban rahmetli Marcelino benim de babamdı. Yine de seninle ben, yeryüzündeki herhangi iki insan gibi birbirimizden ayrıyız. Sen bütün işleri kurşunla, ölümle bitirmek istiyorsun. Ama, bir şey sorayım. İnsanları öldürmekten zevk mi duyuyorsun? Sende hiç duygu yok mu yahu? İçinde hiç mi bir şey yok senin? Şurada hiçbir şey?"

Sinhö elini kalbine koydu.

Juca purosunun dumanını çekti, kırbacını çamurlu çizmesine vurdu, yine yürümeye başladı. Sonra, konuştu:

"Seni iyi tanımasam, ağabeyim diye saygı göstermesem, Sinhö, sana yumuşağın biri, derdim."

"Soruma cevap vermedin."

"İnsanların öldüğünü görmekten hoşlanıyor muyum? Bunu ben kendim de bilmiyorum. Birisine kızdım mı, onu parça parça etmek istiyorum. Sen de bilirsin ki..."

"Ya kızmadığın zaman?"

Birisi canımı sıktı mı, defolup gitsin, onu gözüm görmemeli. Sen ağabeyimsin, aile işleri üzerinde karar verecek olan sensin. Babam ormanları, çocukları, beni, her şeyi sana bıraktı. Badaróların saadetini kuran sensin. Ama, sana şunu söyleyeyim ki Sinhô, senin yerinde ben olsaydım, bugünkünün iki misli toprağımız olurdu."

Sinhö Badaró ayağa kalktı. Epey boyluydu. Kara sakalı göğsüne düşmüştü. Gözleri parlıyor, sesi odayı dolduruyordu.

"Juca, iş gerektirdiği zaman sen hiç benim yüz çevirdiğimi gördün mü? Gayet iyi bilirsin, ben kandan senin hoşlandığın kadar hoşlanmam. Ama, herhangi bir adamı temizlemek gerektiği zaman, hayır dediğim oldu mu?"

Juca karşılık vermedi. Kardeşini belki de yeryüzünde korktuğu biricik insan olduğu için sayardı. Sinhô Badaró sesini alçalttı:

"Ben katil değilim, senin gibi. Gerekince davranan bir adamım. Bir sürü insanı yok ettim, ama Tanrı şahidimdir ki başka türlüsünü yapmak mümkün değildi de onun için böyle yaptım. Biliyorum, (göğü gösterdi) hesap günü gelip çattığı zaman bunun bana büyük bir yardımı olmayacak, ama bence önemi var, hiç olmazsa."

Juca kardeşi sakinleşsin diye bekledi.

"Hem bütün bunlar," dedi, "kancık eşek kadar inatçı sersem Firmo yüzünden. Bana ne dersen de, vızgelir. Ama, şimdiden haber vereyim ki, kakao için en iyi toprak Sequeiro Grande toprağıdır. Sen de bu topraklar Badarö'ların olsun istiyorsan, yapacak başka hiçbir şey yoktur. Firmo korusunu satmak istemiyor."

Sinhô bir hareket, yaptı. Juca anladı, dışarıda bekleyen iki adamı çağırdı. Ama, çağırmadan önce, "İstersen, ben her şeyi onlara anlatayım," dedi.

Sinhô yüksek arkalıklı sandalyeye oturdu, gözleri yarı kapalıydı:

"Ben bir şeye karar verdim mi, sorumluluğunu da yüklenirim. Ben kendim konuşurum onlarla."

Tabloya, o insana huzur veren maviye baktı. Renkli taşbaskıdaki topraklar ne olur kakao yetiştirmeye elverişli olsaydı... O zaman, Sinhô Badaró, kaval çalan şu çobanları, neşeli neşeli dans eden pembe yanaklı şu kızcağızı yok etmek için, bir ağacın arkasına pusu kursunlar diye haydutlar göndermeyecekti.

Adamlar dışarda bekliyorlardı, Sinhô tablodaki sahneyi unutmak için çabaladı (kurşunu yiyen genç kadın artık dans etmiyordu). Her zamanki kararlı, sakin, ölçülü tavırlarıyla buyruklarını vermeye başladı.

VI

İki adam, öğleden sonra çıkan meltemle kırmızı bir toz bulutuna gömülen büyük yolda taban tepiyorlardı. Tüfekleri omuzlarındaydı. İçerlerden gelme bir melez olan Viriato bahse tutuşmayı öne sürmüştü:

"Beş milreis bahse girerim ki, herif benim tarafımdan gelecek."

Firmo'nun bahçesine yakın, büyük yol ikiye ayrılıyordu. Onun içindir ki, Sinhö Badaró, her biri bir yolu tutsun diye iki kişi yollamıştı. Güvenilir adamı, iyi nişancı, efendisine bir köpek kadar sadık olan Kara Damiâo, Firmo'nun geleceği keçi yoluna yerleşecekti. Çünkü, Firmo'ya zaman kazandıracak en kısa yol buydu. Viriato ise, bir hint armudu ağacı arkasında, vaktiyle başkalarının öldükleri yerde bekleyecekti.

Şimdi Viriato bahse tutuşmayı öne sürmüştü. Firmo'nun muhakkak büyük yolu kesen keçiyolundan geleceğini bildiği halde, Damiâo bahse tutuşmak istemiyordu. Viriato şaştı:

"Ne var, kardeş? Yoksa çulsuz musun?"

Damiâo'nun bahse tutuşmaması beş milreis'i olmadığından değildi. Beş milreis, alt tarafı iki gündelik. Birçok defalar, buna benzer olaylarda, bugünkü gibi öğleden sonraları bahse para basmıştı, ama bugün onun bahse tutuşmasını önleyen bir şeyler vardı.

Hiç yolcu geçmeyen yolu tepe tepe akşam olmuştu. Bineğine binmiş giden bir delikanlıya rastladılar. Delikanlı bir zaman gözünü iki hayduttan ayırmadı, sonra katillerle arasındaki mesafeyi açmak için hayvanını mahmuzladı. Sinhô Badaró'nun "*jagunço*"su, güvenilir adamı Kara Damiâo'yu bu dolaylarda kim tanımazdı? Damiâo'nun ünü epeyden beri ta uzaklara, Palestina, Ferradas, Tabocas sınırlarına kadar yayılmıştı Hâlâ gazaları anlatılan bu ün İlhéus meyhanelerinden yayılıp, küçük gemilerde başkente kadar yolculuk etmiş, Bahia'da bir gazete onun adını büyük harflerle basmıştı. Bu bir muhalefet gazetesi ol-

duğundan, Damiâo'yu çok çirkin adlarla anarak, onun için çok kötü şeyler yazmıştı.

Damiâo o günü gayet iyi hatırlıyordu. Sinhö Badarö onu malikânesine öğle üzeri, tam yemek vakti çağırmıştı. Sofrada bir sürü insan vardı, açılan şişeler yargıcın varlığına tanıklık ediyordu. Badaröların avukatı Üstat Genaro da oradaydı. Gazeteyi getiren oydu. Üstat Genaro, Üstat Ruy kadar parlak bir avukat değildi, bir söylevi çın çın öten sözlerle süslemesini onun kadar beceremezdi, ama kanunların girdisini çıktısını, onların nasıl evirilip çevirileceğini, hem de, bütün inceikleriyle bilirdi. Sinhô Badaró onu İlhéus barosunda kayıtlı birçok avukatlardan üstün tutardı. Sinhö, Damiâo'ya gülümsedi, sofradakilere gösterdi:

"İşte bizim vahşi."

Sinhö'nun güldüğünü görünce, Damiâo da bön bön gülümsedi. Beyaz, noksansız dişleri, kara kocaman ağzında sedef gibi parlıyordu. İyice sarhoş olan yargıç da kahkaları atıyordu; ama Üstat Genaro sadece gülümsüyor, hem bunu kibarlığından yaptığı anlaşılıyordu. Damiâo'ya göz kırpan Sinhö Badarö devam etti:

"Hey, zenci! Başkentteki gazetelerin seni dillerine doladıklarından haberin var mı? Bu dolaylarda, Sinhô Badarö'nun adamı Damiâo'dan daha iyi katil olmadığını söylüyorlar."

Bunu göğsü kabara kabara söyledi, Damiâo da göğsü kabara kabara karşılık verdi:

"Evet efendim, doğrudur. Burada karşınızda duran şu zenciden daha iyi nişancı yoktur." Sonra, iç rahatlığıyla gülümsedi.

Üstat Genaro bir yudum içti, bardağını doldurdu. Sinhö Badaró kahkahayı koyverdi, yargıç da genel sevince katıldı. Sonra, Sinhô gazetedeki yazıyı Damiâo'ya okudu, ama zenci ancak yarısını anladı. Çünkü, yazıda anlamını bilmediği bir alay sözcük vardı. Sinhô, "Don'Ana, Don'Ana!" diye bağırdı.

Kızı, öğle yemeğinin hazırlanmasına bakmak için bulunduğu mutfaktan geldi:

"Ne var, baba?"

Yargıç kıza ilgiyle baktı. Sinhô Badaró ona, "Kasadan elli milreis al, Damião'ya ver," diye buyurdu. Adını gazeteye basmışlar.

Sonra Kara'yı selametledi, sofradaki konuşma yeniden başladı. Damião'ya gelince, parayı orospularla yemek için Palestina'nın yolunu tuttu. Bütün gece içti. İçerken de Bahia'daki bir gazetenin kendi için yazdıklarını, "Damião'dan daha iyi nişancı yoktur," dediğini önüne gelene anlattı.

İşte bu yüzden, bineği üstünde giden adam hayvanını mahmuzlamıştı. Biliyordu ki, Kara Damião'nun bir kurşunu mezar, cenaze töreni demekti. Biliyordu ki, Sinhô Badaró'nun adamlarına göz yumuluyordu, polis onlar için değildi. Yine bilmeyen yoktu ki, yargıç Badarólardan yanadır; hatta Badarólar ona bir koru yetiştirmişlerdir. Badarólar politikanın en üst basamağındadırlar, adliye saraylarına güvenebilirler. Adamın bineğini mahmuzladığını görünce, Viriato gülümsedi, hoşlandı, ama Damião'nun suratı asıktı.

"Ne var, kardeş?" diye Vitriao tekrarladı.

Ne olduğunu Damião'nun kendisi de bilmiyordu. Bundan önce, birçok defalar adam öldürmek için pusu kurmaya gitmişti, ama bugün ilk defa böyle oluyordu.

Burada yol ikiye ayrılıyordu.

"Bahse girişmek istemiyorsun, demek, kara dost?"

"İstemiyorum, dedim ya."

Ayrıldılar, Vitriao da ıslık çalarak çekip gitti.

Gece bastırmıştı, ay yükseliyordu. Pusu kurmak için en elverişli gece. Yol gün ışığındaymış gibi görünüyordu. Damião patikaya saptı! İşini gayet iyi görecek bir ağaç biliyordu. Yapraklı, yol kıyısında, arkasına gizlenip yoldan geçen hedefine ateş edesin diye mahsus oraya dikilmiş gibi bir ekmekağacıydı bu.

"Hiç kimsenin üstüne ateş etmedim, oradan," diye Damião düşündü. Zenci tasalıydı; Badarö kardeşlerin konuştuklarını verandadan işitmişti. Sinhô'nun Juca'ya söy-

lediklerini işitmiş, ondan bu akşam altüst olmuştu. Yüreği azap içindeydi. Damião hiç böyle bir duygu duymamış! Bu duyguyu anlamıyordu, vücudunun hiçbir yeri ağrımıyordu, hasta değildi, yine de kendisini hastaymış gibi hissediyordu.

Evvelce biri çıkıp ona, tuzak kurmanın, adam öldürmenin iğrenç bir şey olduğunu söyleseydi, inanmazdı; çünkü, yüreği masum, içinde en küçük bir kötülük yoktu. Onunla atçılık oynayan, gidip büyük ekmekağaçlarından olmuş, yumuşak meyveler koparan, yılanların kaynaştığı muz ağaçlarından altın gibi muz toplayıp getiren, büyücek olanları bindirmek için uysal atlara eğer vurup hepsini yüzme öğrettiği çaya yıkanmaya götüren Kara Damião'yu, çiftliğin çocukları pek çok seviyorlardı. Çocuklar onu çok severlerdi gerçekten de, onlara göre yeryüzünde Damião ile boy ölçüşecek adam yoktu.

Adam öldürmek onun zanaatıydı. Damião bunun nasıl başladığını bilmiyordu bile. Albay göndermişti, o da öldürmüştü. Ne kadar insan öldürdüğünü de söyleyemezdi, çünkü Damião yalnız beşe kadar saymasını bilirdi, onu da ancak parmaklarıyla. Ne kadar adam öldüğü kendisini ilgilendirmezdi. Kimseden iğrenmez, kimseye kötülük etmezdi. Hiç değilse o güne kadar böyle sanmıştı. Öyleyse niçin bu akşam yüreği bu kadar ağırdı, sanki içi bulanıyormuş gibi? Başkalarına karşı iyiydi, herkesin yardımına koşardı. Kendi kaba saba anlayışına göre içinde hiç kötülük yoktu. Çiftlikte ırgatın biri hasta olsa, Damião onun başından ayrılmaz, şifalı otları öğretir, gidip şifacı Jeramias'ı bulur getirirdi. Bazen de plantasyona uğrayan tüccarlar öldürdüğü adamları anlatsın diye ona ısrar ederlerdi. Damião da sakin, kötülük nedir bilmeyen sesiyle dediklerini yapardı.

Sinhô Badaró'nun buyruğu onun için tartışılmazdı. Sinhô onu öldürsün diye göndermişti, öldürecekti. Nasıl ki, Sinhô yola gitmek için onu kara katıra eyer vurmaya gönderse, Damião çarçabuk hayvanı hazırlayacaktı. Fazla olarak, hapse gitmek tehlikesi de yoktu, Sinhô Badaró'

nun adamı hiçbir zaman içeri atılmazdı. Bu hususta Sinhô insana güven verebilirdi. Onun için çalışmak bir zevkti. Bir iş için gönderip sonra da sizi ele veren Albay Clementino'ya benzemezdi. Damião albaydan iğrenirdi. O soydan bir patron, yürekli bir adamın patronu olamazdı. Damião çok evvel, daha çocukken albayın yanında çalışmıştı. Silah kullanmasını o zaman öğrenmiş, ilk insanı o zaman öldürmüştü. Sonra, bir gün çiftlikten kaçmak zorunda kalmıştı, çünkü, polis Damião'yu yakalamaya gelmiş, albay da bunu kendisine haber vermemişti. O zaman, Badarólaların çiftliğine sığınmış, işte şimdi de Sinhô'nun güvenilir adamı olmuştu. Yüreğinde beslediği biricik kötülük Albay Clementino'ya karşı duyduğu bu iğrenmeydi. Oduncuların kulübelerinde albayın adı anılacak olsa Damião yere tükürür, "O erkek değil, kadından da alçak. Fistan giyse daha iyi eder!" derdi.

Böyle söyler, gülerdi. Beyaz dişleriyle, iri gözleriyle, bütün yüzü ile gülerdi. Bir çocuk gülüşü gibi esen, şakrak bir gülüş. Çiftliği dolaştığı zamanlar, hiç kimse onun gülüşünü, evin yanında çimenler üstünde birlikte oynadığı çocukların gülüşünden ayırt edemezdi.

Kara Damião ekmekağacma varmıştı. Tüfeğini çıkardı, ağaca dayadı. Pantolonunun cebinden bir avuç yaprak tütün çıkardı, bıçağı ile bir yaprak sigarası yapmaya koyuldu. Ay şimdi kocaman, yuvarlaktı. Damião ayı hiç bu kadar kocaman görmemişti. İçinde büyük bir elin varlığını duyuyordu, insanı sıkan o kara iri, ellerden biri. Sinhô Badaró'nun sözleri hâlâ kulaklarında çınlıyordu: "İnsanları öldürmekten zevk mi duyuyorsun? Sende hiç duygu yok mu yahu? İçinde hiç mi bir şey yok senin?"

İnsanın bir şeyler duyabileceğini Damião hiç düşünmemişti; ama, bugün albayın sözleri bir yük, Damião kadar güçlü kuvvetli bir zencinin bile kaldıramayacağı bir yük gibi göğsünün üstüne çökmüştü. Vücut acısından her zaman dehşet duyardı. Yine de katlanırdı. Bir defasında, koruda kakao cevizi toplarken bıçağı ile sol kolunu yarmıştı, kemik görünüyordu. Ağrısına dayanılacak gibi de-

ğildi. Yine de Don'Ana Badaró yaraya tentürdiyot bastığı sırada, o ıslık çalmıştı. Bir defasında da Jacudino kendi bacağını bıçakla üç yerinden yaralamıştı. Bu şeye, bu türlü acıya Damião'nun aklı alıyordu. Ama, şimdi duyduğu acı başkaydı. Bugüne kadar hiç aklına gelmeyen düşünceler, neredeyse öküz başı kadar kocaman kafasını doldurmuştu. Sinhô Badaró kafasına birtakım sözler sokmuştu. Bunların peşinden de, o zamana kadar bilinmeyen yeni birtakım hayaller, duygular gelmişti.

Sigarasını yapmıştı. Kibritin şavkı ormanın içinde parladı. Sigarasından bir nefes çekti. Vicdan azabı duyan albay olacağını aklı almazdı. Vicdan azabı mı? O da ne biçim söz? Bir gün bir tüccar Damião'ya hiç vicdan azabı duyup duymadığını sormuştu. Damião bu sözün ne demek olduğunu tüccara sormuştu. Tüccar açıkladı. Damião tam bir masumlukla, "Niçin vicdan azabı duyacakmışım?" diye karşılık verdi.

Bu karşılık tüccarı şaşırtmıştı. Bahia kahvelerinde, birkaç arkadaşıyla oturup insan soyu, insan hayatı, türlü felsefeler üzerine büyük söylevler verdiği zaman, hâlâ, bugün bile bu hikâyeyi anlatırdı.

Az bir zaman sonra Noel'de, Sinhô Badaró çiftlikte ayin duası okutmak üzere bir rahip getirtmişti. Verandaya bir mihrap, gerçekten güzel bir mihrap dikilmişti: Damião gözetlediği yerde bunu düşünerek hâlâ gülümsüyor, bu gece ilk defa gülümsüyordu. Damião, yortuyu hazırlayan Don'Ana'ya, rahmetli Dona Lidia'ya, Juca'nın karısı Don' Olga'ya çok yardım etmişti. O akşam rahip gelmiş, yenecek güzel yemeklerle zengin bir akşam yemeği verilmişti: tavuklar, hindiler, domuz, koyun, av eti. Hatta ta Agua Branca'dan getirtilmiş balık bile vardı. "Buz" dedikleri, kaya kadar sert ve soğuk bir şeyler de vardı. O zamanlar kocaman bir genç kız olan Don'Ana, Damião'ya bundan biraz vermişti. Damião'nun dili yanmış, Don'Ana da zencinin yüzünü buruşturmasına katıla katıla gülmüştü.

Ertesi gün dua okunmuştu. Çiftlikteki yavuklular evlendirilmiş, küçükler vaftiz edilmişti; vaftiz anaları, vaftiz

babaları, her zaman olduğu gibi Badaróların ev halkından seçilmişti. Sonra, rahip Avukat Ruy'un bütün söylevlerinden daha güzel bir vaaz okumuştu. Üstat Ruy da İlhéus jüri üyelerine güzel söylev verirdi ya. Doğrusu, rahibin dili hafifçe çatallanıyordu; çünkü yabancıydı. Cehennemden, lanetlenmişleri yakan ateşlerden söz edince, belki de dili çatallandığı için herkesin tüylerini ürpertti. Damião bile korkmuştu. Evvelce cehennemi hiç düşünmemişti, sonraları da pek az düşündü. Yalnız bugün, rahibi, kendi benzerlerini öldürenlere karşı rahibin kükreyişindeki şiddetli öfkeyi hatırlamıştı. Rahip, bu hayatta cehennem demek olan vicdan azabı üzerine konuşmuştu. Damião bu sözün anlamını öğrenmişti, ama o zamanlar kendisi üzerinde pek az etki yapmıştı.

Böyle olmakla beraber, cehennemin, hiç sönmeyen ve durmadan insan etini yakan o ateşin tasviri kendisine dokunmuştu. Damião'nun kolunda hâlâ yanık izi vardı, bir gün mutfaktaki kadınlara yardım ederken üstüne düşen kor kolunu yakmıştı. Çok, ama çok canı yanmıştı. Onun için, bütün vücudunun yüzyıllarca, durmadan yanışını tasavvur edebiliyordu.

Rahip, cehenneme gitmek için bir adam öldürmenin yeteceğini söylemişti. Damião öldürdüğü adamların sayısını bile bilmezdi. Beşten fazla öldürdüğünü bilirdi. Çünkü, beşe kadar saymasını biliyordu. Evvelce öldürdüklerini beşe kadar saymıştı. Bundan sonra hesabı şaşırmıştı, ama bunu pek fazla önem vermemişti. Yine de, pusuya yattığı yerde sigarasının dumanını içine çekerken bunların hepsini hatırlamak için boşu boşuna uğraşıyordu. En başta Albay Clementino'ya hakaret eden katırcı vardı. Hiç umulmadık bir şeydi bu. Albayla beraberdi, ikisi de ata binmişlerdi. Banco da Victoria'ya giden bir eşek kataı ile karşılaştılar. Katırcı, Clementino'yu görür görmez uzun kırbacı ile albayın suratına vurdu. Clementino öfkesinden sapsarı kesilmişti.

"Tut şunu!" diye Damião'ya bağırmıştı.

Damião tabancasını çekmiş, ateş etmiş, katırcı yere

yuvarlanmış, eşekler de üstünden geçmişti. Clementino çiftliğe dönmüştü, kırbacın izi yanağında hâlâ parlıyordu, kırmızıydı. Damião katırcının bunu neden yapmış olabileceğini ve onu öldürdüğünü düşünmeye vakit bulamamıştı. Çünkü birkaç gün sonra polis gelmiş, o da kaçmak zorunda kalmıştı.

Daha sonra Sinhô Badaró hesabına adam öldürmeye başlamıştı: Zequinha Fontes, Albay Eduardo, Horacio'nun çiftliğindeki o iki haydut; Tabocas çarpışmasındaki. Hepsi beş ediyordu, öyle değil mi? Ya sonra, Silvio da Toca vardı. Damião onunla ne kadar ediyor, bilmiyordu. Ferradas kerhanesinde Juca Badaró'yu öldürmeye kalkışan da hesapta yoktu. Damião çok atik davranmış, adam da Juca Badaró'yu öldürememişti. Bundan sonra öldürülenler de yine hesapta yoktu. Firmo ile acaba ne kadar edecekti? "Rica edeyim de, Don'Ana'ya, öteki elimin parmaklarıyla saymasını bana öğretsin." Irgatlar arasında parmaklarıyla, hatta ayak parmaklarıyla saymasını bilenler vardı. Ama, bunlar zeki insanlardı, Kara Damião gibi sersem değillerdi. Her neyse, şimdi hiç olmazsa öteki elinin parmaklarıyla saymasını öğrenmesi gerekti. Acaba ne kadar adam öldürmüştü?

Ekmekağacının üstündeki ay, Firmo'nun geçeceği keçiyoluna ışıklarını saçmıştı Aşağı yukarı iki mil uzunluğunda kestirme bir yoldu bu. Firmo evine dönmek, çizmelerini çıkarmak, karısı Dona Tereza'ya kavuşmakta, muhakkak acele edecekti. Damião onun karısını tanırdı. Geçerken bir maşrapa su istemek için evin önünde, durduğu olurdu. Dona Tereza bir gün ona bir yudum şarap vermiş, bir çift laf etmişlerdi. Dilberdi, mektup kâğıdı kadar beyazdı. Don'Ana'dan daha beyazdı. Don'Ana'nın teni esmerdi, güneşte kavrulmuştu. Dona Tereza'nın hiç güneş görmemiş bir hali vardı, sanki güneş yanaklarına, öylesine beyaz tenine hiç değmemişti. Bir İtalyan kızıydı, şehirden gelmişti. Tatlı bir sesi vardı, sanki konuşmuyor, şarkı söylüyordu. Firmo evine dönmek, karısının yanında olmak, beyaz teninin tadını tatmak için kesinlikle acele ede-

cekti. Kadın bu dolaylarda kolay bulunan bir şey değildi. Şehirlerdeki orospular –zaten dört beş tane olurlar ve çoğu da hastalıklıdır– dışında, çok az erkeğin karısı vardı. Bu ırgatlar için doğruydu, tabii. Ama, Firmo bir ırgat değildi, kendi malı bir bahçesi vardı. İlerleyecek, pek yakında çok arazi edinerek albay olacaktı. Korusunu dikmiş, bitirince kendine bir kadın bulmak için İlhéus'a gitmişti. Bir İtalyan fırıncının kızıyla, beyaz, dilber bir kadınla evlenmişti. Hatta kadınlara pek düşkün olan Juca Badaró' nun ona göz koyduğunu söylemişlerdi. Damião bunun doğru olacağını sanmıyordu. Ama bunun doğru olacağı kabul edilse bile, kadının ona yüz vermediği muhakkaktı. Bunun üzerine Juca başka kadınlara asılmış, bu suretle herkesin de çenesi kapanmıştı.

Evet, muhakkak, Firmo bu yoldan gelecekti. Kendisini bekleyen genç, beyaz bir kadın varken daha uzun yolu seçmezdi herhalde. Aslına bakılırsa, Kara Damião, Firmo'nun anayoldan gelmesini yeğlerdi. Böyle bir şey ilk defa başına geliyordu. Kafasında beliren bütün karışık düşünceler, göğsünde duyduğu acı ve utanç. Gören de yapacağı bu işe onun alışık olmadığını sanırdı. Onu Sergipe'den gelip, Tabocas'ta Horacio ve eşkıyalarıyla yapılan çarpışmada bir adamı öldürdükten sonra bütün geceyi tirtir titremekle geçiren, hatta kadın gibi ağlayan Antonio Victor adlı o ırgat sanırdı. Zamanla o da bu işe alışmıştı ya şimdi Juca Badaró'nun fedaisiydi. Yolculuklarında Juca' nın yanından eksik olmazdı. Kara Damião şimdi o geceki Antonio Victor gibiydi; pusu kurup bütün gece kurbanını beklemeye alışmamış gibiydi. Tabocas'taki çarpışma gecesi Antonio Victor'a gülmüş olanlar şimdi ona gülerlerdi bu kesin.

Bütün bu hayaletleri kovabilmek için Damião gözlerini kapadı. Sigarası bitmişti, "Bir tane daha sarsam mı?" diye içinden geçirdi. Fazla tütünü yoktu, belki de uzun müddet beklemesi gerekir. Bir karar veremedi, düşüncelerini oyalamak için bu tütün meselesinden memnun oldu. Şimdi iç kesimlerin o iyi cins tütünü olsa. İlhéus'ta

buldukları beş para etmezdi; berbat, çok kuru, dayanmayan, çabuk kurtlanan bir tütündü... Ya Tereza, ne yapıyordu orada? Beyazdı. Damião tütününü düşünüyordu. Dona Tereza'nın beyaz yüzü nasıl da karşısına dikilmişti? Onu kim aklına getirmişti? Kara Damião öfkelendi. Kadın milleti her yere burnunu sokar, her zaman çağırmadığın halde çıkar gelir.

Başka bir şey vardı. Sinhô Badaró bugün öğleden sonra niçin kardeşine o şeylerin lafını etmişti? Mademki bunların lafını edecekti, ne diye Damião ile Viriato'yu daha uzakta bekletmemişti? Damião, verandadan bütün konuşulanları işitmişti:

"İnsanları öldürmekten zevk mi alıyorsun yoksa? Sende hiç duygu yok mu yahu? İçinde hiç mi bir şey yok senin?"

Zenci Damião artık bir şey hissetmenin ne olduğunu biliyordu. Evvelce hiçbir şey hissetmişliği yoktu. Bu sözleri Sinhô Badaró değil de, Juca Badaró söylemiş olsaydı, hiç umursamayacaktı. Ama, Damião'nun gözünde Sinhô bir tanrıydı. Kurşun yaralarını, yılan sokmasını iyi eden şifacı Jeremias'tan daha çok saygı gösterirdi ona. Hem Sinhô'nun sözleri bir türlü içinden çıkmıyor, yüreğinin üstüne çöküyor, kafasının içinde tırıs gidiyordu. Bu sözler, Sinhô'nun, rahibin sözleri, evinde kocasını bekleyen Dona Tereza'nın beyaz yüzünün hayali gözünün önünden gitmiyordu. Rahip gibi o da yarı yabancıydı. Gelecekteki korkunç şeylerin lafını ederken, rahibin sesi öfkeliydi; Tereza'nınkiyse tatlı, bir müzik kadar tatlıydı.

Artık ne sigara sarmayı ne de içmeyi düşünüyordu. Firmo'yu, gerdek yatağında sevdalısını bekleyen Dona Tereza'yı düşünüyordu. Kocasını bekleyen beyaz ten. İyi de bir yüzü vardı... Bir defasında, Damião'ya bir yudum şarap vermişti. Bir sürü de laf etmişlerdi. O öğleden sonra büyük yolu ışığa boğan güneş üzerinde konuşmuşlardı. Evet, o babacan bir kadındı; ağzından hiçbir saçma söz çıkmaz, hiçbir saçma hareket yapmazdı. O kadar mükemmel bir kadındı ki, Damião gibi bir katille bile konuşmak-

tan çekinmezdi. Kendi bahçesinin hanımıydı; başka kadınlar gibi, o da bununla böbürlenebilirdi. Oysa, böbürlenecek yerde, Damião'ya şarap vermiş, onunla güneş, havanın sıcaklığı üzerinde konuşmuştu. Birçok kadınlar gibi ondan korkmamıştı. Kadınların çoğu, Damião'nun geldiğini görünce, korkarlar, kocalarını beklemek üzere eve saklanırlardı. Damião onların bu tabansızlığına hep güler, hatta bundan göğsü kabarırdı. Bu, ününün ne kadar yayıldığını ispat ederdi. Ama, ilk defa olarak, bugün, onların cesur bir zenciden değil, katil bir zenciden kaçtıkları düşüncesi zihnine yerleşmişti.

Katil bir zenci... Sözleri alçak sesle, yavaş yavaş kendi kendine trajik bir edayla tekrarladı, kulaklarında çınlıyordu. Rahip, "Hiç kimse kendi benzerlerini öldürmemelidir," demişti; çünkü cezası cehennemde çekilecek büyük bir günahtı bu, Damião evvelce bunun üzerinde öyle uzun boylu düşünmemişti. Ama, bugün Sinhô Badaró' nun kendisi de, öldürmenin lafını ederken, aynı şeyleri söylemişti. Katil bir zenci... Dona Tereza da son derece iyiydi, dilberdi, civar bahçelerdeki kadınların hepsinden de beyazdı. Besbelli kocasını çok seviyordu; öylesine seviyordu ki, kadınların etrafında dört döndükleri Juca Badaró gibi zengin bir adamı istememişti. Ondan kadınlar korkuyorlardı: ondan, katil Damião'dan.

Bunun bir sürü belirtileri aklıma geliyordu: Onu görünce, kadınlar sıvışıyorlardı, başka kadınlarsa onu pencere arkalarından gözetliyorlardı. On milreis'lik bir banknot gösterdiği halde, kendisiyle dünyada yatmak istemeyen ya o Ferradas'taki orospu. Katiyen olmaz, demiş, sebebini söylememişti. Hasta olduğunu iddia etti, ama Damião onun yüzünde başka bir şey okumuştu: korku. Aldırmamış, o çınlayan, derin gülüşü ile gülüp geçmişti. Sonra, gidip kendine başka bir kadın aramıştı. Ama, orospunun olmaz deyişi şimdi yüreğinde yeni bir yaradır. Yalnız, Don'Ana kendisine karşı iyiydi, korkmuyordu. Elbette. Don'Ana cesur bir kadındı, bir Badaró'ydu. Çocuklar da kendisinden korkmazdı, ama bu türlü şeylere akılları er-

mediğinden, onun insanları öldürmek, şaşmaz kurşunuyla onları devirmek için pusuda bekleyen bir katil olduğunu bilmediklerinden. Çocukları severdi. Onlarla büyüklerle anlaştığından daha iyi anlaşırdı. Evde çocukların basit oyuncaklarıyla oynamasını severdi, oduncu kulübelerindeki kara bahtlı küçüklerin bütün arzularını yerine getirmekten hoşlanırdı. Çocuklar tarafından pek sevilmişti.

Birdenbire kafasında korkunç bir düşünce belirdi: ya Dona Tereza gebeyse? Karnında bir çocuk varsa? Baba Kara Damião'nun kurşunu ile devrilmiş olduğundan, bu çocuk babasız doğacaktı. Büyük bir çaba ile doğruldu, kocaman kafası körkütük sarhoş olduğu günlerdeki kadar ağırdı. Hayır, Dona Tereza gebe olamazdı; Firmo'nun kapısı önünde birkaç çift laf ettikleri zaman iyice görmüştü. Karnında çocuk yoktu; hayır, hayır, gebe olamazdı. Ama, aradan altı ay geçmişti. Şimdi nasıldı? Kim ne bilebilirdi? Bakarsın, karnında çocuğu vardır, bugün yarın doğuracaktır. Olamaz mı? Bu çocuk babasız doğacaktı; babasının aylı bir gecede Kara Damião'nun kurşunuyla devrildiğini öğrenecektir. O zaman, bu çocuk Damião'dan iğrenecek, bineklerin en uysalına binmek için omzuna tırmanan öteki çocuklar gibi olmayacak. Damião'nun ekmekağacından topladığı meyveleri ne de muz bahçelerinden getirdiği altın sarısı muzları yiyecek. Ona tiksinerek bakacak Çünkü, Damião'ya hep o babasını öldürmüş olan adam diye bakacak.

Damião kendini son derece kederli hissediyordu. Ay aydınlığı tam tepesine düşüyor, ekmekağacı onun dar yoldan görünmesine engel oluyordu; tüfeği ağaca dayalıydı. Başkaları her öldürdükleri adam için tüfeklerinin dipçiğine bir kertik yaparlardı. O hiç bunu yapmamıştı, çünkü tüfeğini çirkinleştirmek istemezdi. Onu severdi, yorgansız uyuduğu ranzasının başucuna asardı. Bazen, akşam vakti Sinhô Badaró yolculuğa çıkar, kendisine yoldaşlık etsin diye Damião'yu çağırırdı. O zaman, Damião tüfeğini alır, Büyük Eve giderdi. Hayvanlar eyerlenmiştir, Sinhô ata binince Damião da biner, tüfeği eyerin kayışında asılı

patronun peşinden giderdi. Çünkü olur a, yolun kıyısında Horacio'nun adamlarından birine rastlayabilirlerdi. Bazen, Sinhô'nun kendisine seslendiği olur, o zaman atını sürer, patronuyla yan yana giderdi. Sinhô, Damião'ya ormanlardan, üründen, yumuşak kakaonun durumundan, çiftlik yaşamıyla ilgili birçok şeylerden söz açardı. Kara Damião için mesut günler! Yolculuklarının sonunda Rio da Braço'ya, Tabocas'a, Ferradas'a ya da Palestina'ya varmalarına da çok sevinirdi. Albay ona beş yüz milreis'lik bir banknot verir, o da geceyi bir kadınla geçirmeye giderdi. Tüfeğini hep yatağın ayakucuna bırakırdı, çünkü, belli mi olur, bakarsın Sinhô'nun aklına eser, kerhanelerde Damião'yu aratmak için birini yollardı. O zaman, Damião yataktan atlar –hatta bir gece, kadının birini birdenbire yüzüstü bırakmıştı– tüfeğini kapar, yollara düşerdi. Silahını sever, temiz, parlak tutar, ona bakmaktan hoşlanırdı, ama bugün hiçbir istek duymuyor, gözlerini dikip bakacağı başka bir şey arıyordu. Ta yukarılarda gökte ay vardı. Niçin aya bakabiliyordu da, güneşe dünyada kimse bakamıyordu. Bu mesele hiç Kara Damião'nun aklına gelmemişti. Zihni bu meseleyi çözmeye çalışırken dalıp gitti. Böylelikle, ne Dona Tereza'yı ne de dünyaya getireceği çocuğu düşündü. Bu yüzden, Juca'ya,

"İnsanları öldürmekten zevk mi duyuyorsun? Sende hiç duygu yok mu yahu? İçinde hiçbir şey mi yok senin?" diyerek onu sorguya çeken Sinhô Badaró'nun sesini de kulağı duymaz oldu.

Niye güneşe bakabilecek insan bulunmasın? Hiç kimse bakamıyordu işte. Kendi öldürdüğü adamlar için de böyleydi. Damião öldürdükten sonra, hiç onlara bakamazdı. Vakti yoktu, işini bitirir bitirmez çekip gitmesi gerekti de ondan. Adı dillerde dolaşan rahmetli Vicente Garaugau'nun başına geldiği gibi, kurbanlarının sağ kaldığı hiç görülmemiştir. Vicente'yi, üstüne ateş ettiği adam öldürmüştü. Adam iyice öldü mü ölmedi mi diye zahmet edip bakmamış, işte böyle korkunç bir şekilde öldürülmüştü. Parça parça edilerek. Damião da öldürdüğü bir adama hiç

gidip bakmazdı, öldürülmüş bir adam neye benzerdi? Damião birçok ölüler görmüştü, ama kendi öldürdükleri nasıldı? Bu gece de Firmo nasıl olacaktı bakalım? Yoluna devam edecek olan bineğinin üstünden öne doğru mu yıkılacak? Yoksa, göğsünden kanlar akarak yere mi yuvarlanacaktı?

Göğsünde kanayan yarasıyla onu böylece evine, Damião'nun geçen gün uğradığı eve götüreceklerdi. Kocasının gecikmesinden meraka düşen Dona Tereza orada olacaktı. Kara Damião tarafından öldürülen kocasının soğumuş bedenini getirdiklerini görünce acaba ne diyecekti? Tebeşir gibi beyaz yüzünden gözyaşları akacaktı. Gebe olduğundan, belki hastalanıp yatağa düşecek, belki çocuğunu düşürecek. Belki de ölecek; o beyazlığı içinde öyle zayıf, öyle narin ki.

Demek ki bir insanı öldüreyim derken, iki insanı birden öldürecekti. Cesur bir zencinin hiç yapmadığı şeyi yapacak, bir kadını öldürecekti. Ya çocuk? Onu hiç hesaba katmamıştı. Damião parmaklarıyla sayıyordu: bununla üç ediyordu. Çünkü, Dona Tereza'nın gebe olduğundan hiç şüphesi yoktu. Bu besbelli bir şey. Bu akşam üç insanı öldürecekti: bir erkek, bir kadın, bir de çocuk. Kara Damião'ya göre çocuklar o kadar güzel, o kadar iyiydi ki. Onları seviyordu. Atacağı kurşunla onlardan birini öldürecekti. Ya şimdi o beyaz teniyle tabut içinde dinlenen Dona Tereza? En yakın Ferradas mezarına gitmek için yollara düşen cenaze alayını görüyordu. Bu üç tabutu taşımak için çok adam ister. Etraftan, belki de Badaró Çiftliği'ne kadar gidip adam toplamak gerekecek. Melek gibi giydirilmiş çocuğun gökmavisi tabutunu taşımaya Damião'nun kendisi de gelecek. Çiftlikte bir çocuk öldü müydü, "küçük melekler"in tabutlarını hemen hemen hep o taşırdı. Damião yaban çiçekleriyle, kır çiçekleriyle tabutu süsleyecek, sonra omzuna vuracak. Ama Firmo'nun ölü çocuğunu taşıyacak kuvveti olmayacaktı.

Doğrulmak için çabaladı. Başı sözünü dinlemiyordu. Neden acaba? Çocuğu öldürmemişti, Dona Tereza'yı öl-

dürmemişti, hatta Firmo'yu bile sahiden öldürmemişti ki daha...

Firmo'yu öldürmemek düşüncesi, o anda ilk defa zihninde belirdi. Şimşek gibi çakıp uçan bir düşünce oldu bu, ama yine de Damião'yu korkuttu. Böyle bir şeyi gerçekten aklı alamazdı. Sinhô Badaró'nun bir buyruğunu nasıl yerine getirmemezlik edebilirdi? Sinhö Badaró dürüst bir adamdı. Ayrıca Kara Damião'yla muhabbeti vardı. İkisi anayolda giderken, onunla konuşur, dost yerine sayardı. Don'Ana da öyle. Para verirlerdi. Damião günde iki buçuk milreis gündelik alırdı, ama gerçekte eline bundan fazla para geçerdi, öldürdüğü adam başına da bahşiş alırdı. Yalnız bu kadar da değil. Pek az çalışırdı. Epeydir korulara ayağını basmamıştı. Hep malikânenin etrafında bulunur, ufak tefek işler yapar, yolculuklarında albaya yoldaşlık eder, çocuklarla oynar, bir adamı öldürmek buyruğunu beklerdi.

Öldürmek onun mesleğiydi. Damião bunu şimdi iyice anlıyordu. Kendisine hep Badarö plantasyonunun bir ırgatı diye bakmıştı, ama şimdi görüyordu ki kendisi bir *jagunço*'dan, iç kesimlerin bir haydudundan başka bir şey değildir, öldürmek onun mesleğiydi, yol üstünde öldürülecek adam olmadığı zaman da, yapacak hiçbir işi yoktu. Sinhô Badaró'ya yoldaşlık etmesi, efendisinin hayatını korumak içindi. Albayı öldürmeye kalkışacak herhangi bir kimseyi öldürmek içindi. O bir katildi. Bugün öğleden sonraki konuşmalarında Sinhö Badaró'nun Juca'ya karşı kullandığı söz işte bu sözdü. Bu söz Damião'ya da uygun düşmüştü. Şimdi şu yaptığı, öldüreceği bir adamı beklemek, katillik değil de neydi? İçinde bir şeyler, dayanılamayacak kadar acı veren, sanki yaralıymış gibi, birisi onu hançerlemiş gibi ağrı veren bir şeyler duyuyordu. Sessiz ormanın üstünde ay parlıyordu. Damião'nun sigara içmek aklına geldi. Böylelikle aklını dağıtırdı.

Sigarasını yakınca yine o düşünce kafasında belirdi: Firmo'yu öldürmese ne olurdu?

Bu fikir şimdi daha güçlüydü. Damião da elinde ol-

madan bu düşünceye kendini kaptırdı. Hayır, mesele başkaydı. Sinhô Badaró'nun Firmo'dan niçin yakasını kurtarmak istediğini Damião gayet iyi biliyordu. Pek sıkıntı çekmeden onun korusuna el koymak, böylece Sequeiro Grande Ormanı'na kadar uzanmak. Bu ormanı ele geçirince, Badarólar yeryüzündeki en büyük plantasyonun efendileri olacaklar, bütün öteki çiftlik sahiplerinin hepsinden daha çok kakao yetiştirecekler, Albay Misael'den bile daha zengin olacaklardı. Hayır, bu akşam Firmo'yu yok etmemek, Sinhô'nun kendisine karşı beslediği güvene ihanet etmek olurdu. Sinhô'nun onu göndermesi, Kara Damião'ya gerçekten güvendiğinin ispatıydı. Onun için, Damião öldürmeliydi. Bu düşünceye dört elle sarıldı. Yıllardır yaptığı öldürmekti. Niçin bugün güç olacakmış bu?

İşin kötüsü, Tereza, karnında çocuğu olan o bembeyaz tenli Dona Tereza vardı arada. O da, çocuğu da ölecekti, bu muhakkak. Tereza şimdi gözünün önüne geliyordu. Daha önce, yalnız ayın beyazlığı vardı, şimdiyse Firmo'nun karısının beyaz yüzü. Başkaları öldürmeye gitmeden hep kafayı çekerlerdi; onun buna ihtiyacı yoktu. "İşe" çıkınca kendine daima güvenir, hep sakin olurdu. Herhangi birini öldürmek için, başkaları gibi içki içmeye, sarhoş olmaya ihtiyacı yoktu. Ama, bugün çok içki içmiş gibi geliyordu ona. Sanki rom başına vurmuştu. Dona Tereza'nın beyaz yüzünü yerde görüyordu. Daha önce yeryüzünü aydınlatan ay süt gibi beyaz olan aydı. Şimdi, öylesine beyaz, öylesine ıstıraplı yüzüyle, korkunç haberi almış bakışıyla Dona Tereza gelmişti. Kocasını bekliyordu, sevdalısını bekliyordu. Kocasıysa göğsünde bir kurşun yarasıyla ölü olarak gelecekti. Yattığı yerden, Dona Tereza Kara Damião'ya bakıyordu. Firmo'yu öldürmemesi, Allah aşkına onu öldürmemesi için Damião'ya yalvarıyordu. Zenci, Tereza'nın yere gayet güzel çizilmiş yüzünü görüyordu. Dev vücudunu baştan ayağa bir ürperme kapladı.

Hayır, Dona Tereza'yı dinleyemezdi. Sinhô Badaró onu göndermişti, Kara Damião'nun elinde bir şey yoktu. Sinhô gibi doğru, dürüst bir adamın güvenini kötüye kul-

lanamazdı. Ah, bu buyruk Juca tarafından verilseydi... Ama, buyuran Sinhô'dur, Dona Tereza; bu zencinin elinde bir şey yok ki. Senin kocanın da kabahati var. Ne halt etmeye satmak istememiş korusunu? Badaróları yenmenin yolu olmadığını gözleri görmüyor muymuş? Niçin satmak istemiyor koruyu, Dona Tereza? Ağlamayın... Kara Damião da ağlamaya başlayacak şimdi. O yiğit adamdır, ağlamamalı. Sonra şanından kaybeder, Kara Damião yemin ediyor, istediğini yapmak elinde olsaydı, Firmo'yu öldürmeyecek, siz ne isterseniz onu yapacaktı. Ama, onu gönderen Sinhô'dur, Kara Damião da boyun eğmemezlik edemez.

Dona Tereza'nın iyi insan olduğunu söyleyen kim? Yalan! Şimdi ağzını açıyor, müziği andıran sesiyle Sinhô Badaró'nun sözlerini tekrarlıyor:

"İnsanları öldürmekten zevk mi alıyorsun yoksa? Sende hiç mi duygu yok yahu? İçinde hiçbir şey mi yok senin?"

Sesi hem bir müzik gibi, hem de korkunçtu. Ormanda, zencinin ürkmüş yüreğinde söylenmiş bir lanet gibi. Sigarası söndü. Ormanların perilerini uyandırmamak için tekrar yakmak cesaretini gösteremedi. İşte şimdi de onları düşünüyor; çünkü, toprak üstüne çizilmiş Tereza'nm yüzü de muhakkak ki bir sihirdir. Damião şimdi çok iyi biliyor ki, öldürdüklerinin çoluğu çocuğu kendisini lanetlemişlerdir. Istırap, iğrenme, edilen ahlar. Ama, bütün bunlar şimdi geçmişin derinliklerinde. Damião da zaten bunları iyice işitmemiş, belli belirsiz sözler. Şimdi artık öyle değil. Şu an da, Dona Tereza tasalı gözleri, beyaz yüzü, hem müzik gibi, hem de korkunç sesiyle karşısında. Kara Damião'nun başına lanetler yağdırıyor. İçinde, kalbinin derinliklerinde bir şey duyup duymadığını söylemesini istiyor. Evet, Damião bir şeyler duyuyor, Dona Tereza. İstediğini yapmak elinde olsaydı Kara Damião'nun, Firmo'yu öldürmeyecek. Ama, yapacak başka bir şey yok; yoksa kocanı öldürmek istediğinden değil, yoo, hayır!...

Ya "vuramadım" deseydi, ne olurdu?

Bu yeni düşünce zihninde bir şimşek gibi çaktı. Bir saniye kadar, Dona Tereza'nın yüzünü koyduğu yerdeki ay lekesine baktı. Bütün şanını kaybedecekti, Kara Damião'nun vuramadığı olmamıştı! Bu kakao dolaylarında o en iyi nişancıydı. Adamını vurmak için ikinci bir defa nişan almasına gerek yoktu. İlk atışında hep vurmuştu. Bitmiş bir insan olacaktı. Herkes ona gülecekti, hatta kadınlar bile, çocuklar bile. Sinhô Badaró da onun yerini başkasına verecekti. Yine ötekiler gibi bir ırgat olacaktı, mahsulü devşiren, eşekleri dürtüp süren, tekne içinde kakao tanelerini döven bir ırgat. Herkes onunla alay edecekti. Hayır, bunu yapamazdı. Hem sonra, Sinhô Badaró'nun güvenini kötüye kullanmak olurdu bu. Albay, Firmo'dan kurtulmalıydı. Bu işte yerilecek biri varsa, o da ettiği bunca inatçılıkla Firmo'nun ta kendisiydi.

Dona Tereza bütün bunları biliyor, o da ecinninin biri olmalı, çünkü yüzünün yerinde şimdi ay bulunan o yerden, bugün öğleden sonra Sinhô'nun durakladığını, adamlarını salt Juca'nın dayatması üzerine yolladığını zenciye hatırlatıyor. Damião omuzlarını silkiyor. Sinhô Badaró salt Juca dayattı diye karar verecek adam mı? Onu tanımayanlar böyle söyler. Belli ki, Dona Tereza da onu tanımıyor, ama yine de konuşmanın ayrıntılarını ona hatırlatıyor, Damião sallanmaya başlıyor. Kimbilir, belki Sinhô'nun kendisi de Firmo'nun öldürülmesini istemiyordur. Belki, Dona Tereza'ya, karnındaki çocuğa acımıştır. Belki, o da, Kara Damião gibi içinde bir şeyler duymuştur. Damião başını elleri arasına alıyor. Yok, doğru değil. Dona Tereza'nın bir yalanı, Dona Tereza'nın bir sihirbazlığı bu. Sinhô Badaró, Firmo'yu başından savmak istemese, Damião'yu buraya göndermezdi. Sinhô Badaró ne isterse onu yapar. İşte bunun için zengindir, aile reisidir. Bütün o övünmelerine, bütün o cakalarına rağmen, Juca ondan korkar. Sinhô Badaró'dan kim korkmaz ki? Korkmayan biri varsa, o da Kara Damião idi. Ama, Firmo'yu öldürmezse, bütün ömrünce korkacak, Sinhô Badaró'nun yüzüne hiç bakamayacak.

Yattığı yerden Dona Tereza'nın sesi zenciye gülüyor: "Demek böyle, Sinhô Badaró korkusu, Sinhô Badaró'nun yüreğine saldığı korku, bu dolayların en yiğit delikanlısı dedikleri Kara Damião'ya Firmo'yu öldürttü ha?" Dona Tereza gülüyor, zenci ile alay eden, onun sinirlerini sarsan billur bir gülüşle gülüyor. Şimdi, bütün vücudu içinden titriyor. Bu gülüş topraktan yükseliyor, ormandan, anayoldan, gökten, her yerden fışkırıyor. Hepsi de ona, adı gazetelere geçmiş Kara Damião'ya korkağın, alçağın biri olduğunu söylüyorlar.

Dona Teraza gülmeyin, yoksa kurşunu yersiniz. Ben hiçbir kadına ateş etmedim. Bu, erkekliğe sığmaz. Ama, gülmekten vazgeçmezseniz, ateş ederim. Kara Damião'ya gülmeyin, Dona Tereza. Şu karşınızda duran zenci, Sinhö Badaró'dan korkmaz. Onu sayar, güvenini kötüye kullanmak istemez. Artık gülmeyin, yoksa kurşunu yersiniz. Dilber beyaz yüzünüze kurşunu yersiniz.

Şimdi de kalbini sıkıyorlar sanki. Üstünden basan bir şey var. Bu ne ki? Büyücülük olacak. Ona büyü yaptılar galiba. Bir zencinin başına bir kadın tarafından sarılan büyü bu. Ormandan, Sinhô Badaró'nun sözlerini tekrarlıyan bir ses duyuluyor:

"İnsanları öldürmekten zevk mi alıyorsun yoksa? Sende hiç mi duygu yok, yahu? İçinde hiçbir şey mi yok senin?"

Bütün orman ona gülüyor, bütün orman ona bu sözleri haykırıyor, orman kalbini sıkıyor, kafasının içinde hora tepiyor. İşte yine karşısında Dona Tereza. Bütün vücudu değil, yalnız yüzü. Zencinin başına sarılan büyü, edilen bir lanet bu. Damião onların ne istediklerini biliyor. Firmo'yu öldürmekten vazgeçmesini istiyorlar. Dona Tereza yalvarıyor, ama onun elinden ne gelir? Sinhô Badaró dürüst bir adamdır. Dona Tereza'nın beyaz bir yüzü var. Biri ağlıyor. Kim olabilir? Yerde yatan Dona Tereza'nın yüzü mü, Kara Damião'nun yüzü mü? Kim olursa olsun, bir ağlayan var. Saplanan bir bıçaktan, kara etini yakan, cızırdatan bir kömürden daha fazla ağrı veriyor bu insana.

Kollarını tutuyorlar. Artık öldüremez o. Kalbini tutuyorlar. Artık öldüremez o. Şimdi Damião'nun kara yanaklarından Dona Tereza'nın mavi gözlerinin yaşları akıyor. Orman gülüşlerle, iniltilerle dolup taşıyor. Damião'yu gecenin büyüsü sarmıştır. Yere çöküyor, cezalandırılmış bir çocuk gibi, sessiz sedasız ağlıyor.

Yoldan doğru bir bineğin nal sesleri geliyor Ses artıyor, her dakika daha da yaklaşıyor. Ay aydınlığında Firmo'nun yüzü beliriyor. Kara Damião şöyle bir silkinip doğruluyor, boğazında bir şey düğümlenmiştir, titreyen elleriyle tüfeğini kavrıyor. Şimdi dört bir taraftan orman kulaklarında ulumaktadır. Firmo yaklaşıyor.

VII

Horacio ayaklı kadehe parmaklarının ucuyla vurup masayı hafif çınlayan seslere boğarak,

"Baccarat işi kristal," dedi. "Bana pahalıya mal oldu. Bunu evlendiğimiz zaman almıştım. Rio'dan aldırtmıştım."

Üstat Virgilio –Doktor[1] Virgilio– kadehini kaldırdı, kadehteki porto şarabı damlaları parlak kristali kan kırmızısına boyamıştı.

Kadehini gözleri hizasında tutarak,

"Son derece güzel bir şarap," dedi.

Bu sözleri herkeseydi, ama gözlerini Ester'e dikmişti. Sanki şarabın güzel tadının kadından kaynaklandığını gayet iyi bildiğini ona söylemeye çalışıyor gibiydi. Tumturaklı bir edayla, kırılıp çatlayan bir sesle konuşuyordu. Sözlerini, sanki bir söz dalaşındaymış gibi büyük bir ihtimamla seçiyordu. Şarabı, rekoltesini ve kalitesini anlamaya çalışırmış gibi bir uzman tavrıyla ve tadını çıkartarak

[1] Latin Amerika'da önemli, toplumda saygın bir yeri olan kimselere "doktor" denir. Tıp doktoruyla ya da doktora derecesiyle her zaman ilgisi yoktur. Örneğin eğitimli bir kimse gibi, hiç eğitim almamış, ama toplumda saygın bir yer kazanmış bir işadamı da doktor diye çağrılır. (Y.N.)

içiyordu. Zarif hareketleri, baygın bakışı, sarı saçları odayla tezat teşkil ediyordu. Horacio bunu belli belirsiz hissettiği halde, Maneca Dantas gayet iyi anlamıştı. Ester'in gözünde sanki evi yoktu. Genç avukatın varlığı sayesinde kendini birden çiftlikten alınıp eski günlerine götürülmüş hissetti. Hâlâ manastırda, arkadaşlarıyla birlikte, başkentin en kibar, en seçkin gençleriyle dans ettikleri yıl sonu tatili günlerinden birindeymiş gibi geliyordu. Her şeye gülümsediği, kendisi de sözlerinde, hareketlerinde fazla yapmacık olduğu halde, saadetten kaynaklanan tatlı bir hüzne kapılıyordu. "Şaraptan olacak", diye düşündü. Şarap pek çabuk çarpardı. Hep böyle düşünerek daha çok içti; hem şarabı, hem de Virgilio'nun sözlerini içiyordu.

"Senatör Lago şerefine yapılmış bir toplantı, ama gerçekte seçilişini kutlamak için verilmiş bir baloydu. Hem ne balo. Dona Ester! Mümkün değil, tasavvur edemezsiniz. Her şey öyle soyluydu ki. Paiva kız kardeşler de oradaydı."

Ester bu kardeşleri tanırdı, sınıf arkadaşlarıydı. "Mavi taftalar içinde, Mariinha pek dilberdi. Rüyadaki bir peri kızı gibi."

"Güzeldir," diye Ester onayladı. Ama sesinde Virgilio'nun da gözünden kaçmayan bir temkin vardı.

Genç avukat kendini toparlayarak,

"Öyle, ama, zamanında okulun en güzel kızı değilmiş," dedi. Ester kızardı, şaraptan bir yudum daha içti.

Virgilio konuşmaya devam ediyordu. Müzikten söz açtı, bir valsin adını söyledi, Ester melodiyi hatırlamıştı. O zaman, Horacio söze karıştı: "Ester birinci sınıf piyanisttir, biliyor musunuz?" dedi.

Virgilio'nun sesi hemen yalvarmaklı bir edaya büründü:

"Sahi mi? Öyleyse, yemekten sonra kendisini dinlemekle bahtiyar olacağız. Herhalde, bizi bu zevkten yoksun bırakmaz."

Ama, Ester, "Uzun zamandan beri piyanoya elimi sürmedim, parmaklarım kıvraklığını kaybetti, ayrıca piyano

da pek kötü bir durumda. Artık akorduna güvenemiyorum. Çünkü, dünyanın bir ucundaki bu yerde piyanodan anlayan kimse yok," diyerek istekleri geri çevirdi.

Virgilio hiçbir mazeret kabul etmek istemedi. Horacio'ya doğru döndü, "Dona Ester'in bu alçakgönüllülüğü bırakması, evi ezgiyle doldurmaya razı olması için, kendisine ısrar etmesini," yalvararak diledi. Horacio boyun eğdi, ısrar etti.

"Bin dereden su getirme," dedi. "Bu delikanlının hatırı için çal. Ben de seni dinlemek istiyorum. Hem sonra bu piyanoya çok para verdim. Bahia'ın en güzel piyanosudur. Bir şeye yaramadıktan sonra, onu şeytanlar için mi buraya kadar taşıttık?" Sokağa atılmış para: tam altı conto. Bir yükten kurtulmak istiyormuş gibi, sözlerini tekrarladı: "Altı contoyu sokağa attık." Maneca Dantas'a baktı. Maneca onu desteklemeye karar verdi. "Altı conto büyük bir paradır. Bununla bir bahçe satın alınır."

Aksine, Virgilio kendisini para canlısı değilmiş gibi gösterdi.

"İnsan parayı karısını memnun etmek için harcadıktan sonra, altı contonun, altı sefil contonun ne değeri olur, albayım?"

Bunu söylerken, parmağını albaya doğru uzattı. İtina ile manikür yapılmış bu parmakta yakutu parlayan bir avukat yüzüğü vardı:

"Siz ne derseniz deyin, albayım eminim ki bu piyanoyu satın aldığınızda duyduğunuz memnunluğu, bu harcadığınız altı conto hiçbir zaman size vermemişti. Doğru değil mi?"

"Satın aldığıma memnundum, doğrusu. Ester'in evinde bir piyanosu vardı, biliyorsunuz, ama ucuza alınmış o külüstür şeyi buraya getirmek istememiştim," dedi hor görür bir tavırla. Onun için bunu satın aldım. Ama, Ester'in hiç elini sürdüğü yok. Sürse bile, ayda yılda bir kere!"

Ester bütün bunları dinliyordu, içinde bir iğrenme kabarmıştı. Gerdek gecesi Horacio, elbiselerini parçalayıp üstüne atıldığı zaman duyduğundan daha da büyük bir iğ-

renme kabarmıştı. Şarap yavaş yavaş etkisini gösteriyordu. Virgilio'nun sözleriyle sarhoş olmuş, gözlerinde eski öğrencinin hüzünlü hülyaları bir kere daha canlanmıştı. Bu gözlerin içinde Horacio, büyük yolun çamurlu çukurlarında yan gelip yatan çiftlik domuzları gibi, murdar bir domuz haline gelmiş bulunuyordu. Aksine Virgilio gözüne, okuldayken okuduğu romanlardaki kişilerin bir bileşiği, bir beyefendi, mert, güzel bir serseri şövalye, bir silahşör, bir Fransız kontu gibi görünüyordu. Bütün bunlara, duyduğu iğrenmeye rağmen; kim bilir, belki de bu iğrenme yüzünden bu ziyafeti çok güzel buluyordu.

"Pekâlâ," dedi gülümseyerek. "Çalayım öyleyse." Bunları Virgilio için söylemişti. Sonra, Horacio'ya döndü: "Hiç çalmamı istemezsin ki sen," dedi. Sesi sevimliydi, tatlıydı, iğrenmesi yatışmıştı, çünkü öcünü almak için elinde bir araç bulunduğunu anladı. Onu iyice hırpalamak arzusuna kapılarak, devam etti: "Senin müziği sevmediğini sanıyordum. Ama, şimdi iş değişti, piyano bundan sonra hiç rahat yüzü görmeyecek."

Ama, bu sözler Horacio üzerindeki pek etkili olmadı. O bu sözlerde bir alay sezmedi. Bu Ester, evvelce tanıdığı o Ester değilmiş demek. Kocasının arzularını düşünen bambaşka bir kadınmış. Kalbini şefkat dalgası kapladı, kalbi iyilikseverlikle dolup taştı. Belki de Ester'e karşı haksızlık etmiş, onu anlamamıştı. Ester başka bir âlemdendi. Ona çok güzel, cömertçe bir şeyler, onu mutlu edecek bir şeyler vaat etmek zorunda olduğunu anladı.

"Tatilde Bahia'ya gideriz," dedi. Bu sözleri onun için, öteki misafirleri hesaba katmadan, yalnız onun için söylemişti.

Sonra, konuşma eski halini aldı. Parlak, hemen hemen sadece Ester'le Virgilio arasında bir konuşma, kabul törenlerinin eleştirisinden sonra, moda, müzik, roman üzerinde tartışmalardan ibaret bir konuşma haline geldi. Horacio karısına duyduğu hayranlığın şaşkınlığı içindeydi, ama Maneca Dantas sahneyi anlayışlı bir bakışla seyrediyordu.

"Georges Ohnet'yi severim," diyordu Ester. "*Le Grand Industriel*'i (Büyük İşadamı) okurken ağlamıştım."

Virgilio hüzünle,

"Belki de, bu kitapta biraz kendi hayat hikâyenizi bulduğunuzdan."

Horacio ile Maneca Dantas bu cümleden hiçbir şey anlamadılar, hatta Ester bile geç anladı. Anlayınca da, elini yüzüne götürdü, başını sinirli sinirli salladı.

"Yok! hayır, hayır!"

"Ah!" diye Virgilio içini çekti.

Ester, genç avukatın biraz fazla ileri gittiğini anladı.

"Böyle bir şey söylemek istememiştim."

Ama, Virgilio hiç aldırmadı. Parlayan gözleri ışık saçıyordu.

"Ya Zola? Zola'yı okudunuz mu?" diye sordu.

Hayır, onu okumamıştı; manastırdaki rahibeler buna müsaade etmemişlerdi.

Virgilio da doğrusu, Zola'nın genç kızların okuyacağı bir yazar olmadığı fikrindeydi. Ama evli bir kadın okuyabilirdi. İlhéus'ta Zola'nm "Germinal"i vardı. Bunu Dona Ester'e gönderecekti.

Zenci kızlar bir türlü sonu gelmeyen çerezlerin sonuncusunu da getirmişlerdi. Ester salonda kahve içmeyi teklif etti. Virgilio hemen halktı, Ester'in sandalyesini geri çekti, ona yol vermek için geri çekildi. Horacio sahneyi biraz öteden imrenerek seyrederken, Maneca Dantas avukatın hareketlerine hayran oluyordu. Onca eğitim güzel bir şeydi. Kendi oğullarını düşünüyor, onları ileride "Doktor Virgilio" ya benzer hayal ediyordu.

Ester odadan çıktı. Erkekler de peşinden çıktılar.

Dışarıda, ay aydınlığında ince bir yağmur yağıyordu. Gök yıldızla doluydu, parlaklıklarını azaltacak başka bir ışık da yoktu. Virgilio kapıya doğru yürüdü, verandada ilerledi. Felicia tepsiyi getirdi. Ester kahvelere şeker koymaya başladı. Virgilio yine içeri girdi, bir şiir okurmuş gibi, şu sözleri söyledi:

"Böyle göz kamaştırıcı bir gece ancak ormanda görülür."

Kahvesine hindiba karıştırırken, Maneca Dantas,

"Çok güzel, evet," diye vurguladı. Sonra, Ester'e doğru dönerek, "Bir kaşık daha şeker rica edeceğim," dedi, "kahveyi tatlı içmesini severim." Sonra yine avukata döndü: "Çok güzel bir gece. Bu sağanak da güzelliğine güzellik katıyor." Virgilio ile Ester'in konuşmaya kazandırdıkları tempoyu sürdürmek için çabaladı ve kendini ferahlamış hissetti. Onların duygularına yakışan bir fikir öne sürdüğü düşüncesine varmıştı.

"Ya siz, doktor, ne kadar?"

"Birazcık, Dona Ester. Çok teşekkür ederim. İlerlemenin güzelliği öldürdüğü fikrinde değil misiniz siz de, sinyora?"

Ester şeker hokkasını Felicia'ya uzattı. Cevap vermeden önce bir an durdu. Ciddiydi, düşünceliydi.

"İlerleme de çok güzel olabilir. Ben öyle düşünüyorum."

"Ama, büyük şehirlerde, o ışık bolluğu içinde insan yıldızları bile göremez oluyor. Şair yıldızları sever, Dona Ester. Göğün yıldızlarını da, yeryüzünün yıldızlarını da."

"Hiç yıldızı olmayan geceler de var..." Ester'in sesi şimdi boğuktu, yüreğinden geliyordu: "Fırtınalı geceler, korkunç."

"Herhalde çok güzel olmalı..." Cümle, ikisi arasında parlayarak havada asılı kaldı: "Korkunç olan bir güzellik de vardır."

"Olabilir," dedi Ester. "Ama, böyle gecelerde ben korkuyorum." Sanki, kendisinin kırk yıllık dostuymuş gibi, Virgilio'ya yalvaran bir bakışla baktı.

Virgilio, Ester'in o anda rol yapmadığını, çok kederli olduğunu anladı. İlk defa, o zaman, yürekten bir ilgiyle dolu olan gözlerini ona dikti. Evvelce yaptıkları sevinç gösterileriydi. Onların yerine şimdi daha ciddi, daha derin bir duygu duyuyordu.

Horacio o zaman söze karıştı:

"Bu zavallıyı korkutan nedir, bilir misiniz, doktor? Çay kıyısında yılanların yuttukları kurbağaların çığlıkları."

İnsanın içini sızlatan bu çığlığı Virgilio da işitmişti.

"Anlıyorum," diye kısaca karşılık verdi. Saadet verici bir an oldu bu. Ester'in gözleri saf, hilesiz bir saadetle doldu. Genç adam rol yapmıyordu, anlıyordu.

Bu an bir saniye sürdü sürmedi, ama bu bir saniye yetti de arttı. Hatta Horacio'ya karşı duyduğu iğrenme bile yüreğinden silindi.

Piyanoya doğru ilerledi. Bu arada Maneca Dantas üzerinde durdukları işi anlatmaya başladı. Binlerce "conto" değerinde bir "mala el koyma" işi. Virgilio dikkat edebilmek için kendini zorlamak zorunda kaldı. Horacio arada bir deneyimlerini aktarıyordu. Piyanonun ilk akorları odanın içinde çınladı. Genç avukat gülümsedi:

"Şimdi Dona Ester'i dinleyeceğiz," dedi. "Çiftliğinizi büyütmek için neler yapılabileceğini sonra düşünürüz."

Maneca başını eğerek onayladı. Virgilio piyano başındaki Ester'in yanına gitti. Çaldığı vals salona sığmadı, dışarılara taştı, tarlaları aşıp evin ardındaki ormana ulaştı. Divanda oturan Maneca Dantas, Horacio ile tartışmaktaydı:

"Kibar bir delikanlı değil mi? Kabiliyetli de! Biliyor musunuz, şair olduğunu da söylüyor? Nasıl konuşuyor? Bize iyi avukatlık edecek. Kafalı da."

"Ya Ester?" dedi Horacio. "Ester'e ne dersiniz, dostum? Böyle eğitimli, özel bir kadını nerede bulabilirsiniz? İlhéus'ta mı, Bahia'da mı?" Tekrar etti: "Bahia'da mı, nerede? Bilmediği şey yoktur: Fransızca, müzik, moda, her şey. Sağlam kafası var –parmağı ile kendi kafasına vurdu–. Güzelliğinden başka birçok meziyetleri daha var." Böbürlenerek, bir mülk sahibi havasıyla konuşuyordu. Sözlerinde bir bencillik kokusu vardı. Mesuttu. Çünkü Ester'in onun için çaldığını, o istedi diye çaldığını hayal ediyordu. Maneca Dantas başını salladı: "Çok terbiyeli kadın muhakkak."

Gözlerinden şefkat taşan Virgilio piyano başında melodiyi mırıldanıyordu. Ester parçayı bitirip kalkınca, yardım için ona kolunu uzattı. Ester Virgilio'nun yanında kaldı, genç avukat bir yandan onu alkışlarken, bir yandan da

kulağına fısıldamıştı: "Siz yılanın ağzında bir kuş yavrususunuz."

Coşan Maneca Dantas bir parça daha çalınmasını rica etti. Horacio onlara yaklaştı. Ester, büyük bir çabayla gözyaşlarını tutabildi.

VIII

Orman sınırında, Kara Damião pusuda bekliyordu. Ay aydınlığında gözüne türlü türlü hayaletler görünüyor, ıstırap çekiyordu. Bir başka ormanın sınırında, plantasyondaki evin salonundaysa, Üstat Virgilio kanun bilgisini iki albayla onların hırs ve tamahlarının emrine sunuyor, Ester'in ürkek gözlerinde aşkı keşfediyordu.

Öte tarafta, tepeden aşağı doğru inen ormanın yanında, Badaró de Sant'Ana da Alegria plantasyonunda, Antonio Victor da ayaklarını suya daldırmış, bekliyordu. Burada nehir daralıyor, sakin ve parlak suları beri yandaki kakao ağaçlarıyla, öte yandaki insan eli değmemiş büyük ağaçlardan dökülen yapraklarla örtülmüştü.

Sular ormanla ekilmiş korular arasında sınır teşkil ediyordu. Antonio Victor ateşle baltanın pek yakında ormanı yok edeceğini düşünüyordu.

Bütün bu alan bir çiftlik olacak, nehir de bir sınır olmaktan çıkacaktı.

Juca Badaró bu yıl ağaçları devirmenin lafını etmiş, ırgatlar araziyi yakmaya hazırlanmışlardı.

Açılan alana dikilecek kakao fideleri hazırdı.

Antonio Victor ormanı severdi. Şimdi uzaklarda kalan, pek seyrek aklına gelen kendi memleketi Estancia, iki nehirle çevrili bir orman ortasında bulunuyordu; caddeleri, meydanları hep ağaç kaplamıştı.

Ormana çok alışkındı. Orada günün her saatinde ortalık olgun meyvelerin parlaklığıyla, altın sarısıyla aydınlanan kakao bahçelerinden daha alacakaranlıktır.

Çiftliğe geldiği günden beri, her akşamüstü, işini bi-

tirince, nehre gelmeyi âdet edinmişti. Orada dinlenirdi. Burada, hâlâ hafızasında yaşayan Estancia'yı, Piauhitinga Nehri üstündeki köprüde bıraktığı İvone'u hatırlardı. Burada, tatlı bir karasevdayla kucak kucağa gelirdi.

İlk günler güçlük çekmişti. İçini kemiren gurbet yetmiyormuş gibi çalışma zor ve ağır; güneye çalışmaya gelmeden önce, kardeşleriyle birlikte çalıştığı mısır tarlasını ekip biçmekten çok daha zor ve ağırdı. Çiftlikte öğle karavanası için sığır söğüşü ile manyoka unu hazırlamak üzere sabahın saat dördünde kalkılırdı; kahveyi çabucak içtikten sonra, kakao bahçesine gidilirdi; saat beşte, malikânenin ardındaki tepeden güneş doğar doğmaz orada olmak gerekti.

O zaman, Antonio Victor ile arkadaşlarının, bilhassa onunla birlikte Bahia'dan gelmiş, henüz alışmamış olanların çıplak gövdelerini bu güneş ışıklarıyla dövmeye başlardı. Ayakları çamura batar, erimiş, yapışkan kakao ayaklarına bulaşır, vakit vakit bu adamları daha da hüzünlendiren bir yağmur yağardı. Sık ağaçlı koruların tepelerinde esen rüzgârla sürüklenen yağmur çerçöp, böcek, her türlü pislik getirirdi, öğleyin (bunu güneşten anlarlardı) çalışma durur, yemek yedikten sonra bir meyve koparmak için ekmekağacını silkmeye gidilirdi. Atlı ırgatbaşı daha dinlenmelerine fırsat vermeden, tırpanlarını almaları için bağırırdı. O zaman işe başlarlar, akşamın saat altısına, güneş kakao bahçesinden çekilene kadar, durmadan çalışırlardı.

Sonra, asık suratlı, tasalı, yanına uzanacağın kadını yok, ıssız bir köprünün üstünde okşayacağın İvone'u yok, evvelce Estancia'da olduğu gibi balık avı yok gece gelirdi. İnsanlar güneyde kazanılacak paradan konuşurlardı. Deste deste paralardan! Ama, burada ücret diye eline geçen bütün para gündelik iki buçuk milreis'ten ibaretti, çiftliğin bakkalında yiyip içtikten sonra, hesap görülünce, ay sonunda elinize pek az bir para kalırdı.

Gece, peşinde arzuları, uzak düşünceleri sürükleyerek gelirdi. Antonio Victor o zaman orman sınırına iner, ayaklarını suya daldırır, gözlerini kapar, kendini hatırala-

rına kapıp koyverirdi. Ötekiler toprak kulübelerde kalırlar, yorgunluktan bitkin bir halde, uyumak için tahta kerevetlere uzanırlardı. Daha başkaları da, gurbet ve aşk türküleri, "tirana"lar[1] söylerlerdi. Gitarlar inim inim inlerken, başka diyarların nağmeleri ayrıldıkları âlemi akıllarına getirirdi. İnsanın yüreğini parça parça eden bir konser!

Antonio Victor anılarıyla birlikte ormana inerdi. Estancia Köprüsü üstünde İvone'u belki yüz kere hayal etmiş, ona sahip olmuştu. Oysa kendisine kalan, ayaklarının tabanına yapışıp, gittikçe kalınlaşan, tuhaf bir pabuç halindeki hep o yumuşak, yapışkan kakao tabakasıydı!

Juca Badaró ona muhabbet gösteriyordu. Antonio Victor hoşuna gitmişti. Çünkü, sınırı çizmek için ağaçlar kesildiği zaman, Antonio geceleyin fırtınada, ötekiler gibi ormana gitmekten korkmamıştı. Sahiden ilk ağacı deviren de Antonio Victor olmuştu. Şimdi, o yere "sınır" deniliyordu, kakao fidanları ağaç haline gelmişti, pek yakında da çiçek açacaktı. Sonra Tabocas'taki o çarpışmada, Antonio Victor, Juca Badaró'yu kurtarmak için bir adamı öldürmüştü: öldürdüğü ilk adam. Sonra, çiftliğe dönünce kederinden ağlamıştı; birçok geceler, bu adamın eli göğsünde, dili sarkmış bir halde yere yuvarlanışı gözünün önünden gitmemişti.

Ama, bütün bunlar gelip geçmiş, Juca da onu ekim işlerinden alıp daha iyi bir göreve, "*capanga*"lığa, yani koruyuculuğa ve fedailiğe getirmişti. Şimdi adamlara para vermeye giderken, ya da komşu kasabalara, şehre sık sık yaptığı yolculuklarda Juca'ya yoldaşlık ediyordu. Antonio elinden tırpanı atıp tüfeği almıştı. Tabocas, Ferradas, Palestina, İlhéus'taki orospuları tanırdı. Kötü bir hastalığa yakalanmıştı, omzundan bir kurşun yemişti. İvone artık puslu, uzak bir hayalden, Estancia da kaybolmak üzere olan bir hatıradan başka bir şey değildi. Ama, akşamları orman sınırına inip ayaklarını suya sallandırmak alışkanlığını bırakmamıştı.

[1] Aşkın zalimliği teması üzerine bestelenmiş ağır ritimli, aşktan dert yanan Brezilya halk türküleri. (Y.N.)

Hem orada Raimunda'yı beklerdi. Kız Don'Ana'nın akşam banyosu için kovalarını doldurmaya gelirdi. Şarkı söyleyerek nehre doğru inerdi, ama onu görünce şarkıyı keser, sanki Antonio ona korkunç bir şey yapacakmış gibi, suratını asardı. Selamına küfürle karşılık verirdi. Bir gün Antonio onu kucaklamaya kalkışınca, adamcağızı itip suya düşürmüştü. Çünkü erkek gibi kuvvetli, gözüpekti.

Yine Antonio her akşam nehre inmekten vazgeçmedi. Ama, Raimunda'dan faydalanmaya da bir daha kalkışmadı. Antonio ona akşamın hayırlı olsun diyor, o homurtu ile karşılık veriyor, sonra gelirken tutturduğu havayı tekrarlıyordu. Tenekesini nehirden dolduruyor. Antonio da bunu başına yerleştirmesine yardım ediyordu. O zaman Raimunda, (melez yüzünden daha kara olan) kocaman kara ayaklarıyla çamurlara bata çıka, kakao ağaçları arasında kayboluyordu. Bunun üzerine, Antonio suya atlıyor, sonra çıkıp ertesi gün yapılacak işler için Juca'dan buyruk almak üzre kakao bahçesinin içinden çiftliğe dönüyordu. Don'Ana, ara sıra ona bir bardak şarap yolluyordu. Antonio Victor, Raimunda'nın mutfaktaki ayak seslerini, Don'Ana'ya karşılık veren sesini dinliyordu.

"Geliyorum," vaftiz ana.

Yaşıt olmakla beraber, Raimunda Don'Ana'nın vaftiz kızıydı. Aynı gün doğmuşlardı. Büyük evin aşçısı zenci Risoleta'nın kızıydı. Kalçaları yuvarlak, eti sıkı, sert bir zenci güzeliydi. Cildi parlak, saçları düz olarak doğduğundan, Raimunda'nın babası kimdir hiç kimse bilmiyordu. Ama, babasının, Sinhô ile Juca'nın babası ihtiyar Marcelino Badaró olduğu kulaktan kulağa fısıldanırdı. Bu fısıltılar Dona Filomena'nın aşçısını kovması için elverişli bir sebep olamadı. Tersine, Risoleta kocaman kara memeleriyle, ihtiyar Badarö'nun ilk kızı olan "sevgili yavru"yu emzirdi. Don'Ana ile Raimunda çocukluklarını bir arada geçirdiler; Risoleta ikisini birden kucağında taşımıştı. Don'Ana vaftiz edildiği gün Raimunda da vaftiz edildi. Vaftiz babası ile vaftiz anasını Risoleta'nın kendisi seçti. Biri, henüz yirmisini bitirmiş bir delikanlı olan Sinhô Badarö, biri de o za-

manlar daha bir kaç aylık olan Don'Ana'ydı. Rahip hiç itiraz etmemişti, çünkü daha o günlerde bile, Badarólar, önlerinde hukukla dinin diz çökecekleri bir kuvvet olmuşlardı.

Raimunda evde büyümüştü çünkü, Don'Ana'nın süt kardeşiydi. Don'Ana dedesiyle büyükannesinin ihtiyarlıklarında ev halkına neşe getirdiğinden, küçük Badaró otuz yıllık evlilikten sonra sevimlilikleriyle yaşlı çifti kendine bağladığından, aile onun en önemsiz arzularına bile boyun eğerdi. Bu muhabbetin artıklarından Raimunda'ya da pay çıktı. Sofu, hanım hanımcık bir kadın olan Dona Filomena, "Mademki Don'Ana'nın analığı Raimunda'nın anasıdır, Badarólar da küçük melez için bir şeyler yapmalıdır," sözlerini dilinden düşürmez olmuştu. Doğruydu da: zenci Risoleta için yeryüzünde varsa yoksa, "beyaz kızı", "sevgili yavrusu", "Don'Ana'sı."

Onun için, bir gün ihtiyar Badaró hırçın, huysuz torununu cezalandırmaya kalkınca, zenci Risoleta'nın Marcelino'ya çıkıştığı bile görüldü. Risoleta, Don'Ana'nın hıçkırdığını görünce, aklı başından gitti, kıvılcım saçan gözleri, öfkeli suratıyla mutfaktan fırladı. Juca o zamanlar daha bir delikanlıydı. En hoşlandığı şey Risoleta'yı öfkesinden bağırtmak için kız kardeşini ağlatmaktı. Risoleta onu hiç saymazdı, "şeytan" der, hatta "zenciden de beter" demeye kadar varırdı. Gözyaşlarını silerken mutfaktaki kadınlara, "Bu oğlan vebanın ta kendisi," derdi.

Don'Ana için mutfak daima bir sığınaktı. Çok huysuz olduğu zamanlar oraya koşar, "zenci anası"nın etekleri altına saklanır, ne Dona Filomena, ne ihtiyar Marcelino, hatta ne de Sinhö mutfağa ayak basabilirlerdi. Çünkü, bu gibi hallerde Risoleta dövüşe hazırdı.

Raimunda'ya gelince, ufak tefek işler görür, yemek pişirmesini öğrenirdi. Evde ona dikiş dikmek, nakış işlemek, okumak, imzasını atmak, küçük toplama-çıkarma işlemleri yapmak da öğretilirdi. Bu öğretimle Badarólar borçlarını ödediklerini sanırlardı.

Risoleta son nefesini başucunda oturmakla kendisine

büyük bir sevinç veren Don'Ana'ya gözlerini dikip, onun adını söyleyerek verdi. İhtiyar Badaró iki yıl önce ölmüştü; ertesi yıl, Bahia'da bir tacirle evlenen, ne büyük şehirde ne de çiftlikten uzakta yaşamaya alışabilen kızı da öldü. Sararıp solmuş, vereme yakalanmıştı. Sonunda Dona Filomena, Raimunda'yı mutfaktan çekip almış, Evde ona önemli bir görev vermişti. Yaşadığı müddetçe kendine onun koruyucusu gözüyle bakmıştı. Daha sonra, Sinhô' nun karısı da veremden ölmüştü; geriye vaftiz babasıyla vaftiz anası, Sinhö ve Don'Ana kaldı. Ama, ne de olsa Raimunda'nın hayatı yine de evin bütün öteki hizmetçilerinin hayatına benziyordu: Çamaşır yıkıyor, sökükleri dikiyor, nehirden su taşıyor, tatlılar pişiriyordu. Ötekilerden bir farkı, bazı tatillerde Don'Ana'nın ona yeni bir entari hediye etmesi, Sinhô'nun bir ayakkabı ile biraz para vermesiydi. Kendisi hiçbir şey istemezdi; istese de neye yarardı? Gerekli her şey Badaróların evinde bulunduktan sonra. Noel Yortusu'nda Sinhô ona on milreis verirken, "Bunu çeyizin için bir kenara koy," derdi.

Raimunda'nın herhangi bir şeye ihtiyacı olacağı Sinhô'nun hiç aklından geçmezdi. Oysa daha çocukluğundan beri Raimunda'nın yüreği doyurulmamış arzularla doluydu. İlk önce, Bahia'dan Don'Ana için getirilen, onun elini sürmesi yasak bebekleri, oyuncakları canı çekti. Süt kardeşinin oyuncaklarına elini sürmeye kalkıştığı için kim bilir kaç defa Risoleta'dan azar işitmişti! Daha sonraları, Don'Ana gibi tarlalarda dörtnal koşmak için, onun atı gibi eyerlenmiş, süslenmiş bir ata binmek istedi. En son da Don'Ana'ya ait, gözüne hoş görünen o güzel şeyleri: Bir kolyesi, bir çift küpesi, saçında bir İspanyol tarağı olsun istemişti. Bir gün, yalnız iki-üç dişi kaldığı için Don Ana' nın attığı bir tarağı çöp tenekesinde bulup sahip çıktı. Akşam, küçük odasında, lambanın aydınlığında tarağı saçına sokar, belki o gün ilk defa yüzünde gülümsemeler çiçeklenirdi. Çünkü, Raimunda'nın ciddi, asık bir suratı, herkese karşı ters tavırları vardı. İster orospu olsun, ister şehirde evli olsun, ister kakao bahçesinde çalışan melez kızı ol-

sun, hatta zenci olsun; hiçbir kadını kaçırmayan Juca bile Raimunda'ya pek sokulamazdı. Yüzünün parlak teniyle tezat teşkil eden kısa, yassı burnuyla onu çirkin bulduğundan belki de.

Evet, Raimunda'nın kötü bir karakteri vardı. Don'Ana da bunun farkına varmıştı, çiftlikte herkes onun "kötü" olduğunu, iyi yürekli olmadığını söylüyordu. Hiç kimseyi umursamıyor, iki kat olup çalışarak, kendisine verilen şeyleri homurtu halindeki teşekkürlerle alarak, sessiz sedasız yaşıyordu. Böylece genç kadınlık çağına vardı. Epey talibi vardı, Don'Ana'nın süt kardeşiyle evlenmek isteyecek olana Sinhô Badaró'nun yardımdan geri kalmayacağı umuluyordu. Okuma yazma bilen, Bahia'dan gelmiş aptal bir delikanlı olan çiftliğin bakkalındaki çırak da ona talip olmuştu. Ama, delikanlı zayıf, nahif ve gözlük takıyor diye Raimunda istemedi. Sinhô delikanlıdan söz ettiği zaman karşı koyarak ağladı, sahiden o adamla geçinemezdi. Sinhô omzunu silkti: "İstemiyorsan, öyle olsun. Seni kimse zorlamıyor."

O zaman, Juca işe karışmıştı:

"Senin için iyi bir kısmet bu. Okuması yazması olan bir beyaz. Hiç böylesini bulamazsın. O adam bu kızda ne bulmuş? Anlamadım gitti."

Raimunda, Sinhô'ya koştu. O da meselenin kapandığını açıkça anlattı. Raimunda'nm istemediğini delikanlıya bildirmek işini üzerine aldı. Juca bunu fırsat bilip melez kızın suratsız yüzünde o çırağın ne bulduğunu sordu.

Sonra, Badaróların ırgatbaşı Agostinho kıza talip oldu. Kız bu talibini de dostça olmayan tavırlarla geri çevirdi. Don'Ana işi kesip atmıştı.

"Raimunda bizden ayrılmak istemiyor da ondan," demişti. "Onun o sevimsiz halini biliyorum, ama ne olursa olsun, bizi seviyor."

Don'Ana, Risoleta'yı düşünerek birden yumuşamıştı. O zaman da Raimunda'ya eski bir elbise, ya da hurda bir mücevher parçası bağışlamıştı. Ama, Raimunda hakkındaki bu konuşmalar öyle pek sık açılmazdı. Badarólarm

bu "beşik kızkardeşi"ni düşünecek aman aman vakitleri yoktu.

Raimunda'nm dikkatini çekmek için, Antonio Victor elinden geleni yapmıştı. Çiftlikte kadın lüks eşya gibiydi. Genç vücudu yakıcı bir arzuyla dolup taşıyordu. Şehre her gidişinde orospularla yaşadığı aşk onu doyurmuyordu. Kışın uzun gecelerinde, mayıstan eylüle kadar süren yağmur mevsiminde kendisini ısıtacak bir bedeni arzuluyordu.

Orman sınırında Raimunda'yı beklemeye bunun için gelirdi. Dar yoldan önce onun sesi duyulurdu. Yüzü güzel değildi belki, ama Victor'un aklını çelen onun vücudunun hacimli şekilleri, sert memeleri, düzgün bacaklarıydı. Alacakaranlık göklerden yere gece çökerdi. Nehir usul usul akardı. Belki bu akşam yağmur yağar. Ormanda cırcırböcekleri ötmeye başlamış bile. Dökülen yapraklar suyun üstüne ağır ağır düşmekteydi.

Vaktiyle güneyde kazanılan para üzerine konuşulmuştu. Antonio o zaman, zengin olarak, güzel elbiselerle, parlak çizmelerle döneceğine söz vermişti. Artık bunları düşündüğü bile yoktu. Juca Badaró'nun "*capanga*"sı olmuş, keskin nişancılığıyla tanınmıştı. Estancia'nın, İvone'un hatıraları zihninden silinmişti. Bu hülyalar gemide geçen o geceki gibi kafasını doldurmuyordu artık. Şimdi bir tek arzusu vardı: Melez kız Raimunda ile evlenmek, toprak kulübeyi onunla paylaşmak. Raimunda ile evlenmek, bütün gün çalıştıktan sonra, kötü yollarda uzun süren bir yolculuktan sonra, bir cinayetten sonra üstünde dinleneceği bir vücudu ele geçirmek. Onun vücudu üstünde dinlenmek. Hülyasız başını koyacağı bir vücut.

Dar yolda Raimunda'nın sesi. Antonio Victor doğruluyor. Onun kovasını doldurmaya hazırdır. Orman geceye bürünmüştür. Nehir usul usul akmaktadır.

IX

Adamlar, çiftliğin "Maymunlar" denilen malikânesinin önünde durdular.

Resmi ad çok daha güzeldi. Maneca Dantas'ın hayatta biricik amacı çocukları, herkesten daha iyi yaptığı şekerli çörekler olan şişko, hantal karısına saygı göstermek üzere çiftliğe verdiği ad: "Auricidia Çiftliği." Bu adın yaşamaması albayı çok üzmüştü. Herkes çiftliğe "Maymunlar" demekte devam ediyordu. Bu ad, Badaró'nun büyük malikânesiyle Horacio'nun malikânesi arasındaki ilk korunun adından geliyordu. Bu korudan maymun sürülerinin ormana doğru kaçıştıkları görülürdü. "Auricidia" adı ancak resmi kâğıtlarda kalmıştı; bir de Maneca Dantas, "Bizim çiftlikte, Auricidia'da," derdi. Herkes halkın ağzında dolaşan adı kullanırdı.

Adamlar durdular, bir kazığa geçirdikleri sedyeyi yere koydular. Ceset yeryüzündeki son yolculuğunu yapıyordu. Yarı aydınlık oturma odasının ortasında duran Dona Auricidia, şişko bedenini kımıldatarak,

"Kim o?" diye bağırdı.

"Yabancı değil, hanımefendi," diye adamlardan biri karşılık verdi.

Verandaya koşan bir çocuk havadisi verdi: "Anne, iki adamdır, bir ölü, çok zayıf bir ölü."

Vaktiyle öğretmen olan Dona Auricidia telaşlanmadan önce yavaşça çocuğunu tuttu:

"'İki *adamdır*, bir ölü,' demezler Ruy. 'İki adamla bir ölü,' derler."

Sonra, kapıya doğru ilerledi, çocuk eteklerine yapışmıştı. Daha küçükler hâlâ uyuyorlardı. Adamlar verandadaki bir sıraya oturmuşlardı, sedyedeki ceset de yerdeydi!

Kıvırcık, ak saçlı bir ihtiyar olanı,

"İsa akşamınızı hayırlı kılsın," dedi.

Öteki şapkasını çıkarıp terbiyeli terbiyeli selamladı. Auricidia selama karşılık verdi, bekledi.

"Baraunas Çiftliği'nden getiriyoruz bunu," diye deli-

kanlı olanı açıkladı. "Orada çalışıyordu. Ferradas mezarlığına götürüyoruz."

"Niçin ormanda gömmüyorsunuz?"

"Efendim, Ferradas'ta üç kişi var, anlıyor musunuz?.. Cesedi onlara götürüyoruz. Eğer rahatsızlık vermezse, birazcık dinlenmek istiyoruz." İhtiyarı göstererek, "Yol uzun, ihtiyar baba pek yoruldu."

"Neden ölmüş?" diye evin hanımı sordu.

"Hummadan." Cevap veren ihtiyar oldu. "İnsanı ormanda yakalayan o melun humma. Humma yakaladığı zaman ağaç kesiyormuş. Üç gün evvel. Hiçbir şey yapılamadı."

Dona Auricidia çocuğu itti, kendisi de birkaç adım geriledi. Veranda da, sedyedeki bu kara kuru cesede –o da ihtiyardı– bakarken, derin derin düşünmüştü.

"Kulübelerden birine götürün şunu," dedi, "orada dinlenebilirsiniz. Burada olmaz. Biraz yürüyün, kulübelere varırsınız. Benim gönderdiğimi söyleyin. Ama, burada kalmak olmaz, çocuklar var."

İlacı bilinmeyen bu hummanın bulaşmasından korkmuştu. O sıralarda kakao bölgesindeki salgının tifüs olduğu ancak yıllar sonra öğrenilecekti. Dona Auricidia adamların sedyeyi kaldırışlarına, omuzlarına vurup gidişlerine baktı.

"Akşamınız hayırlı olsun," hanımefendi.

"Hayırlı akşamlar."

Gözlerini cesedin evvelce bulunduğu yere dikip öyle kalakalmıştı. Sonra, birden, lop lop etleri yine harekete geldi. Zenci kızları çağırdı, onlara su, sabun getirtti, hava iyice karardığı halde verandayı bir baştan bir başa fırça ile temizlettirdi.

Çocuğunu alıp götürdü, bağırta bağırta ellerini iyice yıkadı. O gece hiç gözüne uyku girmedi, her saat kalkıp Ruy'un ateşi var mı yok mu diye baktı. Bereket versin, Maneca yoktu, Horacio'ya yemeğe davetliydi.

Adamlar sedyeleriyle kulübelerden birinin önünde durdular. İhtiyar yorulmuştu.

"Ağır değil mi ha, baba?" diye delikanlı sordu. Cesedi Ferradas'a götürmeyi ihtiyar ortaya atmıştı. Kendisi ölünün dostuydu. "Dini tören" yapılsın diye cesedinin kızlarına verilmesinde ayak diremişti. On-on beş mil sürecek bir yolculuktu bu. Ay aydınlığında saatlerce güçlükle yürümüşlerdi. Sedyeyi yine yere koydular. Delikanlı alnının terini sildi. Bu sırada ihtiyar yarı açık kapının sert tahtalarına sopasıyla vuruyordu. İçeride bir lamba parlıyordu. "Kim o?"

Bundan önce olduğu gibi, ihtiyar,

"Yabancı değil," karşılığını verdi.

Kapıyı açan zencinin elinde tabanca vardı, çünkü bu memlekette her zaman tetikte olmalıydı. İhtiyar hikâyesini anlattı, Dona Auricidia'nın onları buraya yolladığını söyledi.

Zencinin arkasında belirmiş olan zayıf bir genç,

"Cesedi orada istemiyor demek ki," dedi. "Yumurcaklarına humma bulaşabilir. Ama, bize bulaşsın varsın, değil mi ya?" Sonra, gülmeye başladı.

İhtiyar bu ikinci kapıdan da kovulacaklarını düşündü. Açıklamaya kalkıştı, ama zayıf genç onun sözünü kesti.

"Olur, baba. Girebilirsin," dedi. "Burada kimse hummaya tutulmaz. Irgatın derisi kalındır."

İçeri girdiler. Uyuyan öteki adamlar da uyandılar: kulübede hepsi hepsi beş kişi. Kulübe bir göz odadan ibaretti. Duvarlar balçıktan, çatı çinkodan, döşeme de topraktandı. Hem salon, hem oda, hem de mutfak olarak kullanılıyordu. Bir iyiliği varsa, o da koruların, ormanın içinde havadar bir yerde bulunmasıydı. Cesedi, adamların yattıkları kerevetin üstüne koydular, başında ayakta durdular. O zaman, ihtiyar cebinden bir mum çıkardı, yaktı, cesedin başucuna koydu. Mumun yarısı yanmıştı, çünkü daha önce, geceleyin ölünün başında ışık yakmışlardı. Kızlarının evine varınca da yine yakacaklardı.

"Kızlar ne yaparlar?" diye zenci sordu.

"Ferradas'ta ne yapılır?" dedi ihtiyar. "Fahişelik!"

"Üçü de mi?"

"Evet, bayım, üçü de ya!"

Tek tük kır düşmüş kara sakallı bu kuru cesedin etrafını çevirdikleri sırada, bir an susuldu.

"Bir tanesi evliydi," dedi ihtiyar. "Kocası öldü." Zenci, ihtiyarı göstererek,

"İhtiyarmış da, değil mi?" dedi. "Rahat altmış varmış."

O zamana kadar lafa karışmamış olanlardan biri,

"Nerdeyse benim dedem yaşında," dedi. Ama, kimse gülmedi.

Zayıf genç rom şişesiyle bir maşrapa buldu, elden ele dolaştı. Kulübede oturan, çiftliğe o gün gelenlerden biri, ihtiyarın ölümüne sebep olan hummanın ne biçim bir humma olduğunu öğrenmek istedi.

"Doğrusunu istersen, ne olduğunu kimsenin bildiği yok. Bu, orman humması. Yakalanmanla, öte dünyayı boylaman bir oluyor. İnsanı iyi eden bir ilacı yok. Bu hastalığı iyi bilen doktor bile yok. Hatta Jeremias'tan, şifalı otlarından da fayda yok."

O zaman, zenci, Ceará'dan yeni gelen şifacının Sequeiro Grande Ormanı'nda, ağaçlar arasında kaybolmuş yıkık bir kulübede, tek başına yaşadığını anlattı. Acil hallerde onu aradıkları olur. Jeremias ağaç kökleriyle yabani yemişleri yiyerek hayatta kalırdı. Kurşun yaralarını, yılan sokmalarını iyi ederdi. Kulübesinde yılanlar serbest serbest dolaşırdı; bunların her birine bir kadın adı takmıştı. Onun hem vücuda hem de sevdaya şifa veren devaları vardı. Ama, bu hummaya karşı elinden hiçbir şey gelmiyordu.

"Ceará'da söyledilerdi, duydum, ama inanmadım. Bu topraklar üstüne o kadar çok hikâye anlatıyorlar, insan öyle ipe sapa gelmez şeyler dinliyor ki!"

Zayıf olan ırgat anlatılanlar için, "İyi mi, yoksa kötü mü?" diye sordu.

"Hem iyi, hem kötü. Ama kötüsü iyisinden daha çok. Diyorlar ki, bu topraklar sahiden altın madeniymiş; adamın biri gemiden inip daha ayağını yere basar basmaz zengin oluvermiş. Taşı toprağı altın, denizde kum, burada para. Kötüsü de humma varmış, *jagunço*'lar varmış, yılan kaynıyormuş, daha bir sürü şeyler."

"Öyleyken, yine geldin ha?"

Cearâlı adam karşılık vermedi. Konuşan ihtiyar oldu:

"Para sahibi olmak aslına bakarsan, kötü şey değildir, dedi, yalnız başka hiçbir şey istememek şartıyla. Hayatta gözü paradan başka bir şey görmeyen adam, tasalı bir beyzadedir; paranın lafını duydu mu, gözü görmez, kulağı işitmez olur. Onun için bu dolaylarda bunca sıkıntı var ya."

Zayıf genç başıyla onayladı. İlhéus toprakların da para peşinde koşmak için, anasını babasını, yavuklusunu, kız kardeşini bırakmıştı. Yıllardır hâlâ Maneca Dantas'ın çiftliğinde kakao devşirme işlerinde çalışıyordu.

"Burada çok para var," diye ihtiyar devam etti, "ama bizlerin yüzünü göremedikleri şey..."

Ölünün kuru yüzüne mum ışık saçıyordu, ölü olduğu yerden konuşmaları can kulağı ile dinliyor gibiydi. Rom maşrapası bir kere daha elden ele dolaştı. Yağmur yağmaya başlamıştı, zenci kapıyı kapadı. İhtiyar cesede, onun sakallı yüzüne gözlerini dikti.

"Şunu görüyorsunuz ya," dedi. "Sesi yorgundu, umutsuzdu. O bu halde on yıldan fazla Baraunas'ta Albay Teodoro'nun yanında çalıştı. Hiçbir şeyi, yanında kızları bile yoktu, ömrünün on yılını albaya borçlu olarak geçirdi. Hummaya yakalandı da, ölüsünü gömsünler diye kızlarına beş para yardım bile göndermedi o herif!"

Hikâyenin burasında arkadaşı söze karıştı:

"Hatta ihtiyarın kendisine olan borcunun hesabını kızlarına göndermemekle yeteri kadar iyilik ettiğini bile söylemiş. 'Orospular çok para kazanır,' demiş."

Delikanlı iğrenerek yere tükürdü. Ölenin kocaman kulakları söylenenleri duyuyor gibiydi. Bütün bu konuşmalar Cearâlı adamı şaşırtmıştı. Buraya yeni gelmişti, Maneca Dantas'ın ırgatbaşlarından biri, aynı gemiyle gelen bu insanların birçoğunu işe almıştı. Çiftliğe bugün öğleden sonra gelmişler, kulübelere birer ikişer yerleştirilmişlerdi. Zenci, bir taraftan rom maşrapasını kafasına dikerken, bir taraftan da yeni geleni ürkütmeye çalışıyordu.

"Yarın görürsün."

Cesedi taşımaya yardım etmiş olan ihtiyar söze karıştı,

"Hayatı kakao çiftliğinde çalışan ırgatınkinden daha kötü olanını bu yaşıma kadar görmedim."

Zayıf delikanlı derin derin düşünmeye başladı:

"*Capanga*'lar en bahtlısı." Cearálı adama dönerek sözlerine devam etti: "İyi nişancıysan, para kazandın gitti. Burada cebinde parası olanlar, başkalarını öldürmek elinden gelenler, katillerdir."

Kuzeyden yeni gelen şaşkınlıktan gözlerini dört açtı. Bu ölü onu belli belirsiz bir şekilde korkutmuştu, arkadaşlarının söylediklerinin canlı bir ispatıydı. "Başkalarını öldürmek elinden gelir mi?" diye tekrarladı. Zenci gülmeye başladı.

Birincisi açıklamak maksadıyle devam etti:

"Her attığını vuran bir genç," dedi, "bey gibi yaşar. Şehirde kadınlarla çalım satar, her zaman cebinde para bulunur, ekin devşirme işinde çalışan öyle mi ya?.. Neyse, yarın kendin de görürsün!"

İki adam, işte böylece ona, yarının sözünü ediyorlardı. Cearálı adam başına gelecekleri merakla kendi kendine sormuştu. Her kafadan bir ses çıktı, ama yine o adam sözlerine devam etti:

"Bakkalın adamı yarın sabah erkenden seni çağırtacak, bir haftalık yiyeceğini vermek için. Senin aletlerin yok. Bunları satın alman gerek. Bir tırpan, bir balta, bir bıçak, bir çapa istersin. Bütün bunlar yüz milreis kadar tutar. Sonra, bir haftalık un, sığır eti, rom, kahve istersin. Yiyecek de on milreis tutar. Hafta sonunda eline on beş milreis geçecek..." Cearálı adam aklımdan hesap yaptı; gündeliği iki buçuk milreis'ten altı gün, hesap tamam.

"Hesaptan sana beş milreis kalacak, ama bu parayı eline vermezler. Aletlerden olan borcuna sayarlar. Bu borcu ödemek bir yıl sürer, sen de gündelikten beş paranın yüzünü göremezsin. Eh, belki Noel Yortusu'nda albay, aklına eser de Ferradas'taki orospularla yiyesin diye sana on milreis bahşiş verir."

Adam bunları şaka ederekten söylemişti, ama sesinin edası yarı sinik, cesaret kırıcıydı. Sonra, rom istedi. Cearálı adam cesede sessiz sessiz bakıyordu,

"Bir bıçak, bir tırpan, bir kazma yüz milreis'e, ha?" dedi sonunda.

"İlhéus'ta," dedi ihtiyar, "on iki milreis'e bıçak bulursun. Çiftliğin bakkalında yirmi beş milreis'ten aşağıya alamazsın."

"Bütün yıl..." diye Cearálı adam tekrarladı. Kurak giden vilayetinde yağmurların ne zaman başlayacağını hesaplıyordu. Kavrulan toprak bereketlenince hemen oraya dönmeyi tasarlamıştı, bir inekle bir sığır almaya yetecek kadar para ile dönmek istiyordu. "Bütün bir yıl..." Gülümser gibi duran ölüye gözlerini dikti.

"Bir şey daha var. Sen borcunu bitirmeden, borç artacak. Bir iş tulumuyla gömlek almak zorundasın. Ne kadara patlayacağını ancak tanrının bildiği ilaçlar almak zorundasın. Bu ülkedeki tek iyi yatırım olan bir tabanca almak zorundasın. Ve asla borçtan kurtulamazsın. Burada," –ve zayıf delikanlı hem Maymunlar Çiftliği'nde çalışanları hem de cesetle birlikte Baraunas'tan gelenleri kapsayan bir el hareketiyle–, "burada herkes borçludur. Kimsenin eline para geçmez," dedi.

Cearálı adamın gözlerinde şimdi korku vardı. Mum ufalmıştı, cesedin yüzüne kırmızımsı bir ışık saçıyordu. Dışarıda yağmur yağıyordu.

"Kölelik olduğu zamanlarda, ben daha çocuktum, dedi ihtiyar doğrularak. Babam köleydi, anam da öyle. O zamanlardan pek farkımız yok. Hiçbir şey değişmedi. Gerisi boş laf."

Cearálı ırgat karısını, kızını memlekette bırakmıştı, ilk sağnaklarda, cepleri para dolu, yeni bir hayat kurmalarını sağlayacak para ile memlekete dönecekti. Mum ölünün gülümsemesini kâh çoğaltıyor, kâh azaltıyordu. Zayıf adam ihtiyarın sözlerini yineledi,

"Hiçbir fark yok," dedi.

İhtiyar mumu söndürdü, cebine koydu, sonra en gen-

cinin yardımı ile sedyeyi usul usul kaldırdı. Zayıf adam onlara kapıyı açtı.

"Ya kızları," diye zenci sordu. "Orospular?"

"Eee, ne olmuş?" dedi ihtiyar.

"Nerede oturuyorlar?"

"Sapo Sokağı'nda, ikinci evde." Sonra, ihtiyar Cearálı adama döndü.

"Hiç kimse buradan gidemez. Daha geldiğin gün bakkala bağlanmışsındır. Gitmek istersen, hemen bu akşam git; yarına kaldın mı, bir daha gidemezsin. Gitmek istiyorsan, bizimle gel. Cesedi taşımakta bize de yardımın olur. Son pişmanlık fayda etmez."

Yeni gelen hâlâ iki arada sallanıyordu. İhtiyarla delikanlı, ayakta, sedyeyi omuzlamışlar, bekliyorlardı. "Hem nereye gideceğim? Ne yapacağım?"

Hiç kimse ona cevap veremedi. Bu soru hiçbirinin aklına gelmemişti. Hatta, ne ihtiyarın, ne sesi alaylı, sinik olan adamın ne de delikanlının aklına. Gözlerini kapıya dikmiş, öyle duruyorlardı. Zenci cesede saygı ile haç çıkardı, o anda üç kız, üç orospu, Sapo Sokağı, ikinci evde aklından geçmişti. Ferradas'a ilk gidişinde oraya uğrayacaktı.

Cearálı adam, gecenin karanlıkları içine dalan iki adamın arkasında hep baktı.

"Ben de geliyorum!" diye birden bağırdı. Eşyalarını sinirli sinirli topladı, hıçkırarak vedalaştı, çekip gitti. Zayıf adam onların ardından kapıyı kapadı.

"Hem nereye gidecek?" Hiç kimsenin karşılık vermediğini görünce, kendisi verdi: "Başka bir çiftliğe gidecek, orası da burası gibi."

Işığı söndürdü.

X

Biraz önce, oda kapısında, Horacio Üstat Virgilio'ya iyi akşamlar dilemişti. Virgilio ön taraftaki odada yatıyordu.

Çınlayan, kibarlığından incelmiş bir sesle, "İyi uyuyun, albayım," diye karşılık verdi.

Odanın sessizliği içinde, Ester, kalbinin çarpıntılarını susturmak istermiş gibi, ellerini göğsünün üstünde açıp kapamıştı. Salondan Maneca Dantas'ın muntazam horultuları geliyordu. Dostları, kendisinin her zaman kaldığı misafir odasını avukata verince, o da salona kurulan hamağa yatmıştı. Karanlıkta, Ester kocasının hareketlerini takip ediyordu. Gayet hoş bir duygu içindeydi. Bitişik odada Virgilio'nun varlığından kaynaklanan duygu. Horacio karanlıkta soyunuyor, Ester de yere düşen çizmelerinin gürültüsünü duyuyordu. Horacio yatağın kıyısına ilişmiş, çok neşeliydi; sofrada ricası üzerine, Ester'in piyano çalmaya razı oluşundan beri kendini bir çocuk kadar mesut hissediyordu. İliştiği yerden, karısının nefesini duyuyordu. Gömleğini, pantolonunu çıkardı, önüne kırmızı küçük çiçekler işlenmiş gecelik entarisini giydi.

Sonra, kalktı, gidip kendi odalarıyla Felicia tarafından bakılan çocuğun uyuduğu oda arasındaki kapıyı kapadı. Ester bu kapının hiç kapanmasını istemez, kapının açık kalmasında ısrar ederdi. Çünkü yılanların gelip çocuğu boğmasından korkardı. Ama, Horacio bu akşam kapıyı usulcacık kapamıştı. Ester, gözlerini dört açmış, karanlıkta kocasının hareketlerini takip etmeye devam ediyordu.

Bu gece onun kendisini alacağını biliyordu. Canı karısını çektiği zaman bu ara kapıyı hep kapardı. Ama, bu akşam –hem bu akşamki tuhaflıkların en tuhafı– Ester, Horacio'nun kendisinde aşkı her aradığında içini kaplayan o karanlık nefret duygusunu ilk defadır ki duymuyordu. Başka zamanlar, yatağı içinde kendi de bilmeden dertop olurken, bütün vücudunu bir ürperme kaplar, karnını, kollarını sarar, kalbini sıkardı. Vücutlarının kucaklaşmasına azap içinde katlanırdı. Ama, bu akşam bunların hiçbirini duymuyordu. Belki de gece karanlığında Horacio'yu gözlerken, zihni Virgilio'nun uyuduğu ön odadaydı. O da uyuyor muydu, bakalım? Kim bilir? Belki de Ester'i düşünürken, gözleri karanlıkları, kapıyı delip koridoru, öbür kapıyı geçiyor, patiska gecelik entarisi içindeki vücudunu görmeye çalışıyordu.

Bunları düşünürken vücudu ürperdi. öteki odadaki Virgilio'nun varlığı bile kendisine bir sevinç veriyordu.

Gülümsedi, Horacio bu gülümseme kendine sandı. Bu akşam o da mesuttu. Yeni bir şafak, yeni bir kaynak, evvelce söylemeye bile cesaret edemediği bir saadet yükseliyordu içinden. Ester'in sevimli başını okşarken, ansızın ön kapı vuruldu. Okşamayı bıraktı, kulak kabarttı. Kapı daha hızlı vuruldu. Maneca Dantas kalktı. Horacio kapı demirinin çekildiğini duydu. Dostu kimin geldiğini anlamak için kapıyı açmıştı belli ki. Ester'in başı ellerinin arasındaydı. Kadın gözlerini açtı. Maneca'nın ayak sesleri duyuldu. Horacio karısının sıcaklığından ayrılmak zorunda kaldı. Maneca'nın bu talihsiz davranışı nedeniyle öfkeden küçücük kalmıştı gözleri. Koridordan berikinin sesi duyuldu: "Horacio, dostum Horacio!"

"Ne var?"

"Gel bir dakika. İş ciddi."

Öteki odadan Virgilio'nun sesi geldi:

"Bana ihtiyacınız var mı?"

"Gelebilirsiniz, Doktor Virgilio," dedi Maneca.

"Ne var, ne oluyor, Horacio?" diye Ester kısık bir sesle sordu.

Horacio ona döndü, gülümseyerek yüzünü okşadı:

"Gidip bakayım, hemen gelirim."

"Ben de geliyorum."

Horacio odadan çıkınca, Ester yataktan kalktı, sabahlığını çarçabuk giydi. Böylelikle bu akşam Virgilio'yu bir kere daha görebileceğini düşünmüştü. Horacio olduğu gibi, elinde lamba, üzerinde yerlere kadar uzun, önü sevimli küçük çiçeklerle işlenmiş bol gecelik entarisiyle çıkmıştı. Horacio içeri girdiği zaman, Virgilio, Maneca Dantas'la beraber salondaydı. Horacio oradaki üçüncü kişiyi hemen tanıdı. Sequeiro Grande ormanlarına yakın bir kakao bahçesi olan Firmo. Herhalde, çok yorgundu, sandalyeye çökmüş, çizmeleri çamur içinde, yüzü gözü toza bulanmıştı.

Ester'in ayak sesini duyunca, Horacio,

"Bize içecek bir şeyler getir," dedi.

Virgilio'nun, başka erkekler gibi, gecelik entarisiyle yatmadığı Ester'in gözünden kaçmadı. Çok şık bir pijama giymişti, sonsuz bir güvenle sigarasını içiyordu. Ester'in yokluğundan faydalanarak, Maneca Dantas gecelik entarisinin üstüne çarçabuk bir pantolon çekti. Ama, böyle daha da gülünç oldu; çünkü entarinin ucu arkasından sarkmıştı. Firmo olanı biteni Horacio'ya anlatıyordu:

"Badarölar, dedi, beni öldürmeye kalktılar. Bu kılığı içinde, meraklı haliyle, Maneca'nın hali komikti. Ama, sorduğu soru, Badarólarm kullandıkları "*capanga*"lar üzerine derin bir bilgisi olduğunu gösteriyordu."

"Peki, nasıl oldu da sağ kaldın?"

Horacio bu sorunun karşılığını bekliyor, Virgilio ise onu süzüyordu: albay, alnı kırışık, gülünç gecelik entarisi içinde koskocaman görünüyordu.

"Zenci korktu da," dedi Firmo, vuramadı.

"Bunun Badaróların adamı olduğuna emin misin, peki?"

"Damião'nun ta kendisiydi."

"Seni vuramadı ha?" Maneca'nm sesinde buna inanmadığını anlatan bir yankı vardı.

"Beni vuramadı. Sarhoştu, herhalde. Ağacın ardından çıktı, yolda deli gibi koşmaya başladı. Ortalık ay aydınlığıydı, kara suratını iyice gördüm,"

"Eeeh, öyleyse," dedi Maneca tane tane, "git kiliseye, mum yak. Damião'nun kurşunundan kurtulmak bir mucizedir, ben söylüyorum sana, büyük bir mucize."

Susmuşlardı, Ester elinde şişe ile bardaklar olduğu halde içeri girdi. Bardağa içki koydu, Firmo bir yudumda içti, bir bardak daha istedi, onu da hemen dikti. Ester, Maneca'ya içki vermek için eğildiği sırada, Virgilio, ensesinin dağılmış saçları altında küçük, beyaz bir iz olan yeri hayranlıkla seyretmişti. Ayakta, karısının elinden bardağı alan Horacio'ya bakıyordu. İçinden, gülmek geldi, albayın kılığı o kadar gülünçtü. Çiçekbozuğu yüzüyle, bu işlemeli gecelik entarisi içinde bir sirk palyaçosunu andırıyordu. Sofrada, o, Virgilio ile Ester'in anlattıklarının büyük bir bölümünü anlayamayan toy bir delikanlı durumundaydı.

Bilhassa gülünçtü; genç avukat, talihin kendisine yaraşmayan bir çevrede yoluna çıkarttığı bu kadının efendisi olduğunu anlamıştı. İri yarı yapısına rağmen, toprak ağasının zayıf bir adam olduğuna inanmıştı. Onu önemsiz, daha şimdiden Virgilio'nun kafasında beliren tasarılara engel olamayacak bir adam sayıyordu. Firmo'nun sesi ona dış âlemi, tanığı oldukları sahneyi hatırlattı.

"İşte onun için şimdi beni böyle içki içer görüyorsunuz. Yoksa, yolun üstüne boylu boyunca uzanmış olacaktım."

Ester ürperdi, şişe elinde sallandı. Virgilio hemen sahneye katıldı. Şimdi karşısında ölümden kurtulmuş bir adam vardı. İlhéus'a gitmek üzere hazırlandığı sırada, Bahia'daki dostlarının kendisine anlattıkları o olaylardan biriyle ilk defa karşılaşıyordu. Şu anda bile, onların sözlerindeki anlamı iyice kavrayamıyordu. Horacio'nun kırışık alnı ile Maneca Dantas'ın meraklı halinin sadece öldürülmekten kurtulmuş bir adamı görmekten duyulan heyecanı yankıladığını düşünüyordu. Kakao diyarında bulunduğu şu kısa süre içinde, bu türlü şeylerin sık sık sözünü duymuş, ama canlı tanığına henüz rastlamamıştı. Horacio'nun adamlarıyla Badaró'nun adamları arasında Tabocas'ta yapılan çarpışma, kendisi Bahia'da tatildeyken olmuştu. Döndüğünde, hâlâ bunun sözü ediliyordu, ama birçok noktalarda hâlâ şüphesi vardı. Sequeiro Grande Ormanı'nın sözü edildiğini duymuştu; Horacio ile Badaróların her ikisinin de ormana göz diktiklerini duymuş, ama bunlara hiçbir önem vermemişti. Ayrıca bu tuhaf gece entarisi içinde, şu anda seyrettiği Horacio, önce yemekteki, sonra da salondaki haliyle bir palyaçodan, bir komedi tipinden başka bir şey değildi. Firmo'nun tavırları olmasaydı, durumun korkunçluğu Virgilio'nun gözünden büsbütün kaçacaktı. Onun için, Horacio, Maneca Dantas'a dönüp,

"Yapacak hiçbir şey yok. Mademki, bizi arıyorlar, bulacaklardır!" deyince, şaşırdı.

Virgilio bu gür, canlı sesi ondan beklemiyordu. Bu ses albay üzerine daha önce edindiği kanı ile uyuşmuyordu.

Virgilio'nun soru dolu bakışına karşılık, Horacio birtakım açıklamalar yapmaya kalkıştı:

"Size çok ihtiyacımız olacak, doktor. Bana bir avukat göndermesini Seabra'dan rica ettiğim zaman, başıma gelecekleri önceden sezmiştim. Burada, politika işlerinde pek bilgili değiliz, yargıçlara güvenemeyiz, onun için, bize kanunu bilen birisi gerek. Üstat Ruy'a güvenim kalmadı artık, önüne gelenle, hatta yargıçla, noterlerle bile kavga eden bir sarhoş. İyi konuşuyor, ama ancak söylev vermeye yarar. Burada, kafalı bir avukata ihtiyacımız var."

Horacio'nun dava vekillerinin, mesleklerinin, adliye saraylarının sözünü edişindeki doğru, bir hor görme edasına bürünmüş canlı sözleri Virgilio'da yeni bir şaşkınlık yarattı. Albayın eğlendirici, dar kafalı bir palyaço olduğu kanısı sarsılmış bulunuyordu.

"Mesele nedir?" diye sordu.

Yorucu bir koşudan sonra hâlâ nefes nefese, elbiseleri yağmurdan sırsıklam Firmo'nun etrafında toplanan insanlar tuhaf bir kalabalık teşkil ediyordu: Gecelik entarisi içinde Horacio koskocamandı. Virgilio sigarasını sinirli sinirli içiyordu. Yüzü solgun olan Maneca Dantas entarisinin pantolonundan sarktığını hâlâ fark etmemişti. Oturan Ester'in gözleri Virgilio'daydı. Onun yüzü de sapsarıydı. Biliyordu ki, Sequeiro Grande Ormanı'nı ele geçirme savaşı yakında başlayacaktır. Ama ona hâkim olan şey Virgilio'nun varlığı, kalbinin çarpıntısı, o zamana kadar tanımadığı içten gelen sevinçti.

Virgilio'nun sorusu üzerine, Horacio,

"Oturalım," dedi.

Sesinde, yine yeni olan buyurucu bir eda vardı, buyrukları üzerinde hiçbir tartışma kabul etmezmiş gibi. O zaman Virgilio, Tabocas'ta, İlhéus'ta lafı edilen Horacio'yu, onun birçok kişiyi öldürttüğünü, şişe içindeki şeytan hikâyesini anlatan ihtiyar kadınları hatırladı. Şimdi, iki hayal arasında bocalıyordu: Biri, güçlü kuvvetli, toprak ağası, efendi olan bir adamın hayali; öteki de çok zayıf bir yaratık olan cahil, kendini beğenmiş bir adamın hayali.

Horacio oturunca konuşmaya başladı; palyaçonun hayali dağılıp gitti.

"Mesele şu," diye başladı. "Bu Sequeiro Grande Ormanı en iyi kakao yetiştirilen toprak, memleketin en iyi toprağıdır. Hiç kimse henüz içine girip çiftlik kuramamıştır. Bu ormanda yaşayan biricik varlık, ilaç yapan bir delidir. Ormanın beri yanında benim arazim var, bugüne kadar ormandan biraz bir şey kemirebildim. Öte yanında Badaró Çiftliği var. Onlar da benim yaptığımı yaptılar. Ama, her iki yandan da pek az bir şey. Bu ormanın bizim için pek büyük bir önemi var, doktor. Onu ele geçirecek adam İlhéus'un en zengin adamı olacaktır. Aynı zamanda da, Tabocas'ın, Ferradas'ın, trenlerin, gemilerin efendisi olacaktır."

Ötekiler, Horacio'nun sözlerini içer gibi dinliyorlardı. Maneca Dantas başıyla onaylıyordu. Virgilio anlamaya başlamıştı. Firmo büyük bir korkuya kapılmıştı.

"Ormanın beri yanında, benim arazimle Badaró'larınki arasında Maneca ile arazisi vardır. Daha yukarda, Teodoro das Braunas'ın Çiftliği. Ama yalnız bu ikisi büyük arazidir. Yirmi kadarı, Firmo'nun bahçesi gibi küçük korulardır. Hepsi de ormanı kemiriyorlar, içine girmeyi göze alan yok. Sequeiro Grande'nin ağaçlarını devirmeyi uzun süredir planlıyorum. Badarólar da bunu gayet iyi bildiklerinden, bu işe burunlarını sokuyorlar. Çünkü, onların maksadı..."

Önüne bakıyordu. Son sözler önüne geçilmez bir felaketi önceden haber veriyordu.

"Politikanın en üst basamağında bulunuyorlar," diye Maneca Dantas açıkladı. "Cesaretleri de bundan geliyor."

Virgilio bir şeyi öğrenmek istedi: "Firmo ile ne ilişiği var bunun?"

"Onun korusu," dedi Horacio, "ormanla Badaróların arazisi arasındadır. Bir müddet önce satın almaya kalkıştılar; değerinden fazla para teklif ettiler. Ama, Firmo benim dostumdur; yıllardan beri benim siyasi partimdedir. Onun için, gelip bana akıl danıştı. Ben satmamasını öğütledim. Ormana ayak basmakta Badarólaın ne kadar ka-

rarlı olduklarını biliyordum, ama Firmo'dan yakalarını kurtarmaya kalkışacakları hiç aklıma gelmemişti. Bunda kesin bir kararın kanıtını görüyorum. Eee, ne, yapalım! Bunu kendileri istediler."

Sesi ürkütücüydü, ötekiler gözlerini yere indirdiler. Horacio o içten gelen gülüşüyle gülmeye başladı. Virgilio şimdi onda aklın almayacağı kadar kuvvetli bir dev görüyordu. Bu sesin kibirli çınlaması içinde entarisinin küçük çiçeklerindeki gülünçlük kaybolup gitti. Albay bir hareket yaptı, Ester herkese yine rom ikram etti.

"Seabra'nın seçimleri kazanacağına inanıyor musunuz, doktor?" dedi.

"Güvenim var."

"Pekâlâ, sözünüze inanıyorum." Son kararını vermiş gibi konuşuyordu. Kalkıp Firmo'ya yaklaşmasında öyle bir kararlılık vardı ki.

"Sen ne dersin?" diye Firmo'ya sordu. Sonra, Maneca Dantas'a dönüp, "Ya sen dostum, dedi, ormanın çevresindeki plantasyon sahiplerinden benimle birlik olmayan bir tek kişi gösterebilir misiniz ikiniz?"

İlk konuşan Firmo oldu:

"Hepsi de sizinle birlik."

Maneca bu iddiayı değiştirmek gerektiğini anladı.

"Teodoro das Braunas için bunu söyleyemem. Badaróların etrafında pek sık dolanıyormuş, görülüyor."

Horacio'nun kararını vermesi uzun sürmedi.

"Firmo, sen hemen gideceksin. Yanına adamlarımdan ikisini katacağım, ötekilerle, Braz'la, Joséda Ribeira ile, dul Miranda ile, Colo ile; hepsiyle konuşacaksın. Dostumuz Jarde'yi de unutma. İtibarlı adamdır. Hepsine söyle, yarın öğle yemeğine gelsinler. Avukat burada. Bütün bunları kayda geçireceğiz. Bir karara bağlayacağız. Ormanı nehre kadar ben alacağım. Öte yanda kalanını da siz alacaksınız. Ele geçireceğimiz toprakları da aynı şekilde bölüşeceğiz. Anlaştık mı?"

Firmo anlaşmıştı, gitmeye hazırlanmış, ayakta duruyordu. Virgilio başının döndüğünü hissediyordu. Ester'e

baktı, bembeyaz kesilmişti, solgun sözü onun yüzünün rengini anlatmaya yetmezdi. Genç kadın hiçbir söz söylememişti. Horacio şimdi Maneca Dantas'la konuşuyor, buyruklar veriyordu. Artık o toprak ağası, efendiydi.

"Sen de, dostum, gidip Teodoro ile konuşursun. Ona meseleyi anlat. Gelmek isterse yarın gelsin. Onunla anlaşacağım. Ama, istemezse savaşa hazırlansın. Çünkü elli millik çevre içine kurşun yağacak."

Çimenliğe çıktı. Virgilio, gözleri hayretten büyümüş, ona bakıyordu. Sonra, ürkek ürkek Ester'e dönerek, onu biraz ilerisinde gördü, ama kadın yanına gidilemeyecek kadar uzaklaşmıştı. Horacio, dışarda ırgatların kulübelerine doğru haykırıyordu: "Algemiro! Joe Littlefinger! Red John!"

Üçü de verandaya geldiler. Evin önünde binekler eyerlendi, adamlara silah verildi. Maneca, Firmo, üç "*capanga*", hepsi de çekip gittiler, atlıların nal şakırtıları günün ilk ışıkları arasında çınlıyordu. Virgilio ile Ester eve döndüler. Genç kadın, kül rengi yüzüyle avukata sokuldu. Sanki sözler kalbinden kopuyormuş gibi, hızlı hızlı söylüyordu:

"Beni götürün, uzaklara, çok uzaklara."

Virgilio'nun karşılık vermesine kalmadan Horacio' nun geldiğini duydular. Albay içeri girdi. Hem karısına, hem avukata söyleyerek,

"Bu orman benim malım olacak!" dedi, "Hatta yeryüzünü kana boyamak pahasına da olsa. Siz de hazırlansanız, iyi olur, üstat. Neredeyse, kavga kopacak!"

Sonra Ester'in büyük bir korku içinde olduğunu fark ederek,

"Sen de İlhéus'a gitsen, fena olmaz," diye ekledi.

Ama, deminki konuşmalarla kafası doluydu. "Doktor, insan bir hergele sürüsünden nasıl yakasını kurtarıyor, göreceksiniz. Badarólarm hepsi de hergele soyu!"

Virgilio'nun koluna girdi, onu verandaya götürdü. Ağaran günün içinde, toprak yavaş yavaş hüzünlü, puslu bir ışığa bürünüyordu.

Horacio zor seçilen uzak ufku göstererek,

"Doktor," dedi, "ta işte orası Sequeiro Grande Ormanı. Bu ormanın kakao çiftliği haline geleceği günler yakın. Dediğim çıkmazsa, bana da Horacio da Silveira demesinler."

XI

Çimenlikte köpek uluyunca, hamakta oturan Don'Ana ürpermişti. Korkudan değil. Büyük şehirde, etraf kasabalarda Badarólarm korku nedir bilmedikleri dillere destan olmuştu. Ama, içinde bir kuşku vardı. Çünkü, bugün öğleden sonra, ondan gizlenen bir şeyler geçtiğine inanıyordu. Babası ile amcası arasında evdeki kadınlardan saklanan bir sır vardı. Damião ile Viriato'nun yokluğunu fark edince, sebebini Juca'ya sordu. Amcası, "Dolaşmaya çıktılar," cevabını vermişti. Onun sesinden yalan söylediğini anlamıştı, ama yüzleşmedi. Havada, kendisini altüst eden korkulu bir şeyler olduğunu sezmişti. Bir erkek köpek kızışma döneminin acısıyla aya karşı uluyordu.

Don'Ana babasına baktı. Gözleri yarı kapalı olan adam, kızının okumaya başlamasını bekliyordu. Sinhô Badaró sakindi. Gözlerinde, sakalında, kalçalarındaki kocaman ellerinde derin bir huzur vardı, her şeyi sükûnu, güveni anlatıyordu. Juca, sandalyesinde o kadar heyecanlı, kıpır kıpır olmasa, köpeğin ulumaları Don'Ana üzerinde bu etkiyi yapmayacaktı kuşkusuz.

Kutsal kitap okuma saatinde salonda bulunurlardı. Bu okuma, Don'Ana'nın annesi Dona Lidia zamanından kalma eski bir âdetti. Dona Lidia çok sofuydu; kocasının işlerine uyabilecek bir öğüdü Kutsal Kitap'ta aramasını pek severdi. Onun ölümünden sonra da, Sinhô bu âdeti dindarca korudu. Çiftlikte olsun, İlhéus'ta olsun, iş için Bahia'da bulunsun, nerede olursa olsun, giriştiği teşebbüsleri aydınlatacak bir fikir, bir kehanet bulmak için kim olursa olsun her akşam ona Kutsal Kitap'tan bazı parçalar okumalıydı. Lidia'nın ölümünden sonra Katolikliğine az

buçuk spritüellik ve epeyce de hurafe katarak, gittikçe daha fazla dindar olmuştu; ama, bu Kutsal Kitap okuma âdeti her şeyden fazla, kökleşmişti. Bu âdet üzerine İlhéus'ta hikâyeler anlatılıyor, bir gece Bahia'daki bir kerhanede Sinhô'nun orospuyla yatmadan önce, cebinden güve yemiş eski bir Kutsal Kitap çıkarıp kıza içinden birkaç ayet okuttuğu barlarda ağızdan ağza dolaşıyordu. Bu dedikodu yüzünden Juca Badaró, Zeca Tripa'nın evinde dövüşmüş, kahkahalarla gülerek abisiyle alay eden Carlos da Silva' nın bir yumrukla suratını patlatmıştı.

Lidia'nın ölümünden sonra, Don'Ana okuyucu oldu. Çiftlikte ya da İlhéus'ta olsun, bu eski püskü, yırtık pırtık Kutsal Kitap'ın yaprakları mutlaka çevrilirdi. Sinhô Badaró, kendisine kılavuzluk edecek sihirli kuvveti olduğuna inandığından, bu eski püskü kitabı hiç değiştirmek istemezdi. Bir gece çiftliğe uğrayan Freitas Rahibi bu kitabın bir Protestan İncili olduğuna, afaroz edilmiş bir kitabı bir Katoliğin okumasının doğru olmayacağına dikkatini çektiği halde, yine de fikrini değiştirmedi. Sinhô Badaró aforoz sözünün anlamını bilmiyordu, hiçbir açıklama da istemedi. Sadece, bunun pek önemi olmadığını, buna sahip olmaktan her zaman memnun olduğunu, zaten Kutsal Kitap'ın da takvim gibi öyle her yıl değiştirilecek bir şey olmadığını söyledi. O böyle söyleyince Freitas Rahibi susmakla daha iyi edeceğini anladı, sonuç olarak "Herhalde," dedi, "bir albayın her akşam Kutsal Kitap –hangi Kutsal Kitap olursa olsun– okuması çok iyi bir şeydir."

Başka bir noktada da Sinhö Nuh der peygamber demezdi. Lidia'nın yerine ev işlerinin başına geçtiği zaman yaptığı gibi, Don'Ana'ya dilediği şekilde okuma müsaadesini vermezdi. Genç kız ilk sayfadan başlayıp sonuna kadar okumayı öne sürmüştü, ama Sinhö buna itiraz etmişti. Onca, Kutsal Kitap'ı gelişigüzel bir yerinden açmalıydı, mademki bu kitap bir sihir kitabıdır, bu suretle bulunan parça asıl hayırlı haberi veren parçadır. İşine gelmedi mi kızına başka bir sayfa, sonra başka bir sayfa, daha başka bir sayfa açmasını rica ederdi; o günkü işle ilgili parçayı bulana kadar.

Sözleri can kulağıyla, anlamını kavramaya çalışarak, kendine göre, kendi ihtiyaçlarına, kendi arzularına göre yorumlayarak dinlerdi. Pek çoğunu da kaçırıyordu ya, neyse. Birçok defalar, Musa'nın ya da İbrahim'in özdeyişlerine uyarak bir işi bitirmiş ya da o işten vazgeçmişti. Bu özdeyişlerin her zaman kendisine dayanak olduklarını söylerdi. Dost olsun, misafir olsun, Kutsal Kitap okurken gelip de bir konuyu tartışmaya ya da bir itirazda bulunmaya kalkışanın vay haline. O zaman, Sinhô Badaró bütün sükûnetini kaybeder, son derece öfkelenirdi. Bu âdete itiraz etmek suretiyle Sinhô'yu rahatsız etmekten Juca da çekinirdi. Dinlemek için kendini zorlaması gerekirdi, ama cinsel konuları inceleyen parçalarda keyfi gelirdi. Sinhô ile Don'Ana'nın gerçek anlamını kavramadıkları birçok sözleri anlayan yalnız oydu.

Don'Ana büyük bir sükûnet içinde yüksek arkalıklı iskemlesinde oturan babasına bakıyordu. Sinhö Badaró, gözleri yarı kapalı, duvarda asılı tabloyu, salona neşe versin diye Bahia'da bulup satın aldığı tabloyu inceliyor gibiydi. Don'Ana da bu resme bakıyor, ondaki bütün sükûnu duyuyordu. Bu sırada, en az iki haftalık olan bir Bahia gazetesini okumaktan canı sıkılmış olan Juca yerinde duramıyordu. Köpek yine uludu.

"İlhéus'a bir daha gidişimde," dedi Juca, "dişi bir köpek getireceğim. Pery'nin buna ihtiyacı var."

Bu sözler Don'Ana'nın kulağına pek hoş gelmedi, sanki Juca heyecanını kendi sesinin bu hoş olmayan edası altında gizlemeye yelteniyormuş gibi. Aldanmamıştı. Bir şeyler, ciddi bir şeyler oluyordu. Damião ile Viriato nerede kalmışlardı? Don'Ana daha önceleri de evdeki o bulanık havayı, o sır saklama halini sezmişti. Bazen de bir adam öldürüldüğünü, Badarólarm arazisinin büyüdüğünü ancak günlerce sonra öğrenirdi. Birçok şeylerin bir çocuktan saklar gibi, kendisinden saklanmasına çok üzülürdü.

Don'Ana gözlerini, sözleri karşılık görmeyen amcasından ayırdı, Juca'nın karısının sakin haline imrendi. Ol-

ga, sırrını öğrenmek için kocasının yanına oturmuştu. Bu kadın, günlerinin pek azını plantasyonda geçirir, Juca kendisini zorladığı zaman Don'Ana'nm yanında bir ay kalmak için İlhéus'tan gelen trene biner, gözleri yaşlı, talihinden şikâyetçi olarak gelirdi. Ömrü İlhéus'ta bütün bütün gevezelikle geçer, gece gündüz durmadan kocasının çapkınlıklarından şikâyet ederek, şehrin ihtiyar sofu kadınları, kendi dostları karşısında masum kurban tavırları takınmasını severdi. İlk önce, sık sık tekrarlanan bu sadakatsizliklerden son derece hüzünlenmiş, kocasının ilişkide bulunduğu kadınların gözlerini korkutmak için birkaç serseriyi göndermişti.

Bir defasında bu serserileri Juca'nın kapatması genç bir melez kızın üzerine salmıştı, ama kocasının tepkisi öylesine şiddetli olmuştu ki (komşular Juca'nın Olga'yı dövdüğünü söylüyorlar), sonraları felaketlerini önüne gelene anlatmakla, bunlardan şikâyet etmekle yetinmek zorunda kalmıştı. Anlatırken de, alınyazısına boyun eğmiş, tek avunmayı dini yortularda, ayinlerde arayan kurban tavırları takınmıştı. Onun hayatı buydu, talihinden şikâyet etmekten, sofu kadınların fısıltılarını, sızlanmalarını dinlemekten başka zevki yoktu. Juca örnek bir koca haline geliverse, ansızın kendini bomboş hissetmesi pek mümkündü.

Olga çiftlikten iğrenirdi. Sinhô onun şikâyetlerini duymazlıktan gelirdi. Bütün gün işten başını kaldıramayan Don'Ana'nınsa şikâyet dinleyecek pek az vakti vardı. Zaten, genç kız Badarólarm fikrindeydi, Juca'nın gönül maceralarında hiçbir kötülük görmüyordu, elverir ki karısına gerekli olanları versin.

Babası için de böyleydi, bütün erkekler için de böyle. Don'Ana bu kanıdaydı. Hem Olga aile işlerine karşı en küçük bir ilgi göstermiyordu. Kır yaşamından iğrendiğinden, kakao ekimiyle, toplamasıyla ilgili şeyler üzerinde hiçbir bilgisi yoktu. Sözün kısası, Don'Ana üzerinde, Sinhö' nun, Juca'nın, ya da kendisinin ciğerlerine çektikleri havadan büsbütün başka bir hava ile nefes alan iyice

yabancı bir insan, hem uzak duran hem de tehlikeli bir varlık etkisini yapıyordu.

Böyle olmakla beraber, bütün odanın üstüne çöken sır karşısında Juca'nın karısının sakin kayıtsızlığı yüzünden şu anda Olga'yı imrenerek süzüyordu. Don'Ana korkunç bir şeylerin olduğunu hissediyordu; hem üzüntü duyuyor hem de Badaró ailesinin toplantılarında hakkı olan yer kendisine verilecekken, bir sırrın ondan gizlenmesine kızıyordu. Gözlerini yüzlerde dolaştırarak, Kutsal Kitap'ı okuma zamanını geciktiriyordu.

Bu sırada, mutfaktaki işini bitiren Raimunda içeri girdi. Hamağın gerisinde yere oturan melez kız çatlak parmaklarıyle hanımının saç örgülerinde hayali bitler aramaya başladı; ama, bu okşayıcı oyun da Don'Ana'nın heyecanını yatıştıramadı. Sinhô ile Juca'nın kendisinden sakladıkları sır neydi? Viriato ile Kara Damiâo nerede kalmışlardı? Juca niçin bu kadar sinirliydi? Niçin her dakikada bir saatine bakıyordu? Köpeğin uluması tasalı geceyi parçaladı.

Sinhö yavaş yavaş gözlerini kaldırdı, Don'Ana'ya dikti.

"Niye başlamıyorsun, kızım?"

Don'Ana, Kutsal Kitap'ı açtı. Olga en küçük bir ilgi göstermeden sahneyi seyrediyordu. Juca'ysa gazeteyi açık olarak dizlerinin üstüne koymuştu. Don'Ana başladı:

Onlar ve onlarla beraber orduları, denizdeki kum kadar çok insan, hepsi de çok sayıda atlarıyla, arabalarıyla çıktılar.

Yeşua ve savaşlarının hikâyesiydi bu. Don'Ana, Sinhô'nun niçin başka bir sayfayı açmasını rica etmediğini aklından geçirdi. Aksine, babası can kulağıyla dinliyordu. Okurken kendisini meraka düşüren sırla, ayetler arasındaki ilişkiyi araştırarak ayetlerin anlamını kavramaya çalıştı. Sinhö başını çevirmiş ona bakıyordu. Her sözü kavramak için eğildikçe, sakalı dizlerine kadar düşmüştü. Don'Ana ağır ağır devam ediyordu. Çünkü o da bir kuşku âlemini çözmeye çalışıyordu.

Sinhô ayetlerden birini bir daha okumasını istedi.

Ve Yeşua bütün bu toprağı, tepeleri ve bütün güney memleketini, ve bütün Goşen toprağını, ve vadiyi, ve ovayı, İsrail Dağını, ve bu adı taşıyan vadiyi aldı.

Don'Ana sustu. Babası durmasını işaret etmişti. Sinhö Badaró derin düşüncelere dalmış, Tanrı kutsaması ailesine, tasarılarına bağışlanmış mı, bağışlanmamış mı diye kendi kendine soruyordu. Büyük bir sükûna, kesin bir güven duygusuna kavuştu.

"Kutsal Kitap yalan söylemez," dedi. "Öğütlerini dinlemekle hiç hataya düşmedim. Bu Sequeiro Grande Ormanı bizim olacak. Çünkü, bunu Tanrı böyle istiyor. Bugün bundan kuşkum vardı, ama şimdi bu kuşku kalmadı."

O zaman, birden Don'Ana işi anladı, yüreği ferahladı. Sequeiro Grande Ormanı'nın Badarólarm malı olacağını, bu toprak üstünde kakao fidanlarının biteceğini, Sinhö' nun söz verdiği üzere, yeni plantasyona "Don'Ana" adı takılacağını öğrenmişti. Yüzü sevinçten parladı.

Sinhô Badaró heybetle kalktı. Ağarmakta olan saçları, göğsüne düşen sakalıyla onda eski peygamberlerin görünüşü vardı. Juca abisine baktı.

"Ben her zaman söyledim, Sinhô," dedi, "bu ormanın içine girmeli. Bir kere de girdik mi, kimse Badarólarla boy ölçüşemeyecek."

Amcası konuştukça, Don'Ana'nın gülümsemesi daha da yayılıyordu.

Olga korkuyla, "O zaman hepsi yeniden başlayacak," dedi. "İş böyleyse, ben İlhéus'a dönüyorum. Bu hayatla, bu adam öldürmelerle benim hiçbir ilişiğim olsun istemem."

O anda Don'Ana, Olga'dan tiksindi. Amcasının karısına bakışında hor görme, öfke vardı, Don'Ana içinden, "Bu zevzek, uyuşuk kadın başka bir âlemden," diye geçirdi. Duvardaki saat çalmıştı.

"Hadi, git yat," dedi Sinhö kızına. "Vakit geldi. Siz de Olga. Juca ile konuşacaklarım var."

Ana'nın yüzündeki sevinç silindi. Olga ile Raimunda kalkmışlardı bile. Don'Ana'ysa, kalması için Sinhô'yu kandırabilecek sözler aramaktaydı. Bu sırada, bir köpek havlaması dışarıya birisinin geldiğini haber verdi. Hepsi durdular. Birkaç saniye sonra, Viriato verandanın kapısında göründü, peşinde de onu tanıyıp havlamasını kesen köpek vardı.

"Eee, anlat bakalım, nasıl oldu?" diye Juca ilerleyerek sordu.

Melez gözlerini yere indirdi, sonra hızlı hızlı cevap verdi:

"Kestirme yoldan geldi. Benim olduğum taraftan gelmedi. Benim olduğum taraftan gelseydi, herifi vuracaktım."

"Anlatsana, yahu, ne oldu?" dedi Sinhö. "Damiâo'ya ne oldu? Hadi, söyle."

"Öldüremedi."

"Öyle şey olmaz!"

"Öldüremedi ha!" diye Juca şaşkın şaşkın tekrarladı.

"Evet, bayım, ben de böyle düşündüm. Bilmem, ne oldu ona. Daha evden çıktığımızda, çok tuhaftı. Bilmem, nesi vardı. Romdan değildi. Biliyorum, çünkü..."

"Bildiğin ne?"

Melezin gözleri hâlâ yere dikiliydi.

"Firmo yaralanmadı bile. Bunu bütün konu komşu biliyor. Damiâo'nun çıldırdığını söylüyorlar. Nereye gittiğini bilen yok."

"Ya Firmo?" dedi Juca. "Onun hakkında bildiklerin?"

Bir ölüyü taşıyan iki adama rastladım. Firmo'yu gördüklerini söylediler. Albay Horacio'nun evine doğru gidiyormuş. Dörtnala gidiyormuş. Biraz durup, "Hesabımı görmek için adam gönderdiler, ama Damiâo beni vuramadı," demiş. Nefes nefeseymiş. Öğrenebildikleri bu kadar. Çünkü, çok acelesi varmış. Onlara rastlayışım bir tesadüf. Bir sürü adam toplanmıştı başlarına, bu meseleyi konuşuyorlardı.

Kadınlar hiçbir harekette bulunmadılar. Kutsal Kitap'ı sıkı sıkı elinde tutan Don'Ana konuşmayı heyecanlı

bakışlarla takip ediyordu. Şimdi her şeyi anlamış, olup bitenin bütün önemini kavramıştı. Badaró mülkünün geleceğinin söz konusu olduğunu hissediyordu. Sinhô geniş adımlarla odada volta atıyordu.

"Ne olmuş olabilir bu zenciye, yahu?"

Viriato açıklamada bulunayım dedi:

"Bir şeyden korkmuş olacak."

"Sana sormuyorum."

Melez geri geri çekildi, sinirini gizlemek için Juca ellerini ovuşturdu.

"Eee artık, ormanı geçmek gerekecek," dedi. "Horacio'dan önce davranmalıyız. Bu savaştır."

Hali Olga'yı korkuttu. Bir harekette bulunmak için davrandı, sonra durdu. Sinhô yerine oturdu. Bir sessizlik oldu. Biraz önce kızının Kutsal Kitap'tan okuduğu parçaları düşünüyordu. Epey açıktı, ama....

"Daha oku, Don'Ana," dedi.

Hep ayakta duran Don'Ana kitabı gelişi güzel bir yerinden bir kere daha açtı. Elleri titriyordu, ama titremeyen bir sesle okudu:

Ve eğer bir kötülük gelirse, o zaman cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak vereceksin.

Sinhô başını yana devirdi, artık şüphesi kalmamıştı. Kadınlara gitmeleri için bir işaret yaptı. Olga ile Raimunda gitmeye hazırdılar. Ama, Don'Ana yerinden kımıldamamıştı. Elinde kitap, gözlerini babasına dikmiş öyle durup dururken, öteki iki kadın koridora çıkmışlardı bile. Juca, Sinhô ile rahat rahat konuşmak için onun gitmesini istiyordu.

"Sana, git, yat, dedim Don'Ana. Ne duruyorsun?"

O zaman, Don'Ana, kitaba bakmadan, gözleri babasının gözünde, ezbere okumaya başladı:

Seni bırakıp gitmemi bana hiç buyurma, ne de peşinden gittikten sonra geri dönmemi. Çünkü, sen nereye gi-

dersen, ben de giderim; sen nerede barınırsan, benim barınağım da orası.

Juca, "Bunlar kadınların bileceği iş değil," diye söze başladı, ama Sinhô yarıda kesti.

"Kalsın. Alt tarafı o da bir Badaró. Bir gün gelecek, Juca, Sequeiro Grande'nin kakaosunu onun çocukları, devşirecek. Kalabilirsin kızım."

Juca ile Sinhô yan yana oturdular. Ormanı ele geçirmek için yapılacak savaşın planını hazırlamaya koyuldular. Don'Ana mesuttu. Yanan yüzü her zamankinden daha güzeldi; koyu, ışıklı gözleri parlıyordu.

XII

Herkesin ihtiras, arzu ve hülyalarının boşandığı o gece ormanın çevresi ışıkla parlıyordu: Horacio'nun evinde petrol lüks lambaları, Badaróların evinde lambalar. Don'Ana, malikânenin mihrabındaki Meryem Ana'nın ayakları dibinde gelecek günlerde yardımını niyaz etmek için mum yakmıştı. İki adam Ferradas'taki kızlarına verecekleri ağır yüklerini taşırken, ölünün yolunu aydınlatan başka bir mum vardı. Baraunas Çiftliği'nde de ışıklar yanıyordu, Juca Badaró ile Maneca Dantas, hemen hemen aynı saatte Teodoro ile konuşmaya gelmişlerdi. Firmo'yu vuramayan, Tanrı bilir nereye kaçmış zenci Damião'nun hikâyesini dinlemek için her zamankinden daha erken kalkan ırgatların kulübelerinde kırmızı, isli lambaların ışığı vardı. Firmo'nun evinde de ışık vardı; Dona Tereza, gül ağacından yatağında aşka hazır beyaz vücudu ile kocasını bekliyordu, öğle yemeğine davet etmek için Firmo ile Horacio'nun adamlarının ansızın çıkagelmesiyle uyanan bahçe sahiplerinin evlerinde ışıklar. Fener, lüks, asma fener, idare kandillerinin ışıklarıyla orman çepçevre aydınlanmıştı. Bu ışıklar heybetli ormanın kuzey, güney, doğu, batı sınırlarını belirtiyordu.

Arada bir atlı adamlar anayola varmak için bu orma-

nın kıyılarından geçiyorlardı. Plantasyondan plantasyona, korudan koruya gidip herkesi tartışmaya katılmak için davet ediyorlardı. Her yanda insan ihtirası ışıkları yaktırıyor, yollarda dörtnala gidiyordu. Ama, ne ışıklar ne de atların nal sesleri yüzyıllık uykusuna dalmış dalları, ağaç gövdelerini uyuşukluktan kurtarabiliyordu. Kaplanlar, yılanlar, maymunlar dinleniyor, kuşlarsa şafağı selamlamak için henüz uyanmamışlar. Yalnızca ateşböcekleri ve hayaletler ağaçların koyu, kuvvetli rengi üstüne yeşilimsi bir aydınlık saçmaktaydı. Sequeiro Grande Ormanı uyurken, paraya doymayan açgözlü insanlar onu ele geçirmek için planlar hazırlamaktaydı... Burada, ormanın göbeğinde, ağaçların çok sık olduğu, yalnız ateşböceklerinin yanıp sönen, titrek ışıklarıyla aydınlandığı yerdeki sefil kulübesinde şifacı Jeremias da uyumaktaydı.

Ağaçlar ve hayvanlar gibi, ormanın başında dolaşan beladan, onu insan ihtirasının kuşattığından, Jeremias'm da haberi yoktu. Dev ağaç gövdelerinin, vahşi hayvanların, gölgelerin ömürlerinin pek yakında sona ereceğinden haberi yoktu. Orman gibi, hayvanlar gibi uyumaktaydı. Yün bir perukayı andıran ak saçlarıyla, uzun zamandır parlaklığını kaybetmiş, şimdi yarı kör gözleriyle, zayıf, kuru, kambur iskeletiyle, buruşuk yüzüyle, dişsiz ağzıyla, anlamını keşfetmek gereken bir mırıltıdan başka bir şey olmayan sesiyle Jeremias kaç yıldan beri oradaydı? Elli millik bir çevre içinde hiç bunu bilen yoktu. Herkesin gözünde o, ormanın yaratıkları olan kaplanlar, yılanlar kadar, sarmaşıktan dehlizleriyle ağaç kütükleri kadar, cinlerin kendileri kadar korkulacak bir varlıktı. Horacio ile Badaró'nun ele geçirmek için birbirleriyle dövüştükleri Sequeiro Grande Ormanı'nın efendisiydi o. Deniz kıyısından, İlhéus Limanı'ndan şehre, ya da içerilere giden yol üstündeki en uzak köye kadar her yerde hastaları iyi eden, insanların vücudunu kurşunlara, yılan sokmalarına karşı dayanıklı kılan, sevda acılarına şifa veren, çam sakızının yapıştırdığından daha sağlam bir şekilde kadını erkeğe bağlayan büyüleri bilen Jeremias herkesin ağzındaydı.

Ünü, hiç yüzünü görmediği şehirlere, kasabalara kadar yayılmıştı; dertliler çok uzak yerlerden kalkıp ondan şifa dilemeye geliyorlardı.

Yıllarca önce, orman bugünkünden daha geniş bir sahayı kaplarken, dört bir yandan yayılırken, insanlar daha Amazonias'tan getirmedikleri kakao ağacını burada yetiştirmek için ağaçları devirmeyi düşünmedikleri bir zamanda, Jeremias otağını bu ormanın içinde kurmuştu. O zamanlar genç bir zenciydi, kölelikten kaçmıştı. Adamlar peşindeydiler. O yerlilerin barındıkları ormana dalmış, bir daha da çıkmamıştı. Bir şekerkamışı çiftliğinden geliyordu, efendisi onu kamçılattırmayı âdet edinmişti. Aradan yıllar geçtiği halde, hâlâ sırtında kamçı izleri vardı. Hatta sırtındaki o kamçı izleri kaybolduğu zaman, kölelerin azat edilmesi kanunu çıktığı kendisine haber verildiği zaman bile, Jeremias ormandan ayrılmak istememişti.

Çok, pek çok zaman var ki, Jeremias vakit kavramını kaybetmişti. Bu olayların hatırasını da unutmuştu. Hatırladığı sadece atalarının Afrika'dan gelirken beraber getirdikleri zenci tanrılardı, çiftlik ağalarının Katolik Tanrı'sını, azizlerini bunların yerine koymak istemesiydi. Burada, ormanın içinde Ogun, Omulu, Oşossi, Oşoluta ile bir arada yaşıyordu, yerlilerden de şifalı otların sırrını öğrenmişti. Ormanın göbeğine kadar kendisinden akıl danışmaya, ya da şifa dilemeye gelenler olduğu günlerde, kendi zenci tanrılarına yerlilerin tanrılarını, kâh berikilere kâh ötekilere başvurarak, karıştırmayı âdet edinmişti. Şehirden bile gelenler çoktu. Kısa zamanda kapısının eşiğini aşındıran hastaların, dertten kıvrananların sayısı arttı.

Beyaz insanların ormana yaklaştıklarını görmüştü, ağaçları devirenleri görmüştü, yerlilerin kaçıp daha içerilere sığındıklarını görmüştü. İlk sürgünlerin başverdiğine tanıklık etmişti. İlk plantasyonların kurulduğunu görmüştü. Her seferinde, ormanın daha içerilerine çekilmişti. Çünkü yüreğine bir korku girmişti: İnsanların Sequeiro Grande Ormanı'nı da devirecekleri günün korkusu. Geleceğe ilişkin kehanetleri olacakları önceden haber ver-

mişti. Kendisini görmeye gelenlere bu ormanın tanrılar barınağı, buradaki her ağacın kutsal olduğunu, insanlar bu ormana el kaldıracak olurlarsa, tanrıların onlardan amansız şekilde öç alacaklarını söylemişti.

Otları, kökleri yiyor, ormanın içinden geçen temiz suyu içiyor, kulübesinde ziyaretçilerini pek korkutan iki yılan besliyordu. Ne albayların en dehşet salanı, ne en çok sayılan siyasi lider Sinhô Badaró, ne üzerine türlü hikâyeler anlatılan Horacio, ne korkunç bir azılı delikanlı ünü olan Teodoro das Braunas, hatta ne de cesaretin canlı örneği olan Brasilino, bütün Sâo Jorge des İlhéus topraklarında hiçbir adam şifacı Jeremias kadar insanların yüreğine korku salmamıştı. Çünkü, onun buyruklarına boyun eğen kuvvetler tabiatüstü kuvvetlerdi. Bu kuvvetler kurşunların yolunu değiştirir, katillerin havaya kalkmış hançerlerini durdurur, çıngıraklıyılandan bile daha zehirli yılanların zehrini zararsız bir su haline getirirdi.

Kulübesinde Jeremias uyuyordu. Ormandaki gürültülerin ahengi ile titreyen kulakları, uykusunda bile, hızlı hızlı yürüyen ayak seslerini duymuştu. Yorgun gözlerini açtı, toprağa koyduğu başını kaldırdı. Şafağın yarı aydınlığını bakışıyla delmeye çalışarak, paçavralarla örtülü vücudu doğruldu, oturdu. Ayak sesleri hızla yaklaşıyordu, kulübeye varan yolda biri koşuyordu. Deva bulmaya, ya akıl danışmaya gelen biri, ya da yüreğinde umutsuzluk olan biri. Jeremias insanların tasalarını, ormandaki yolda yürüyen ayaklarının hızından anlardı. Bu gelen umutsuzdu. Daracık patikada koşuyordu; yüreğinde bir derdi olduğu belli. Geleni beklemek üzere çömeldiği esnada, dallar arasından süzülen ışık kulübenin tabanı üstünde sürünen bir yılanı aydınlattı. Jeremias bekliyordu. Gelen adamın yolunu aydınlatacak ışığı yoktu, ıstırabı ona yeter bir kılavuzdu. Jerremias anlaşılmaz birtakım sözler mırıldandı.

Birden, Damiâo kulübede göründü, diz çöktü, Jeremias'ın ellerini öpmeye başladı.

"Jeremias baba, korkunç bir şey geldi başıma. Söylemeye dilim varmıyor, neresinden başlayayım, bilemiyo-

rum. Jeremias baba, ben artık bitmiş bir zenciyim."

Zencinin bütün vücudu titriyordu, iri yarı vücudu, nehrin kıyısında rüzgârın kamçısını yiyen bir bambu kadar kuvvetsizdi. Jeremias kara kuru ellerini Damião'nun başına koydu.

"Oğlum, her derdin devası bulunur. Hadi, anlat. Sana kulak veren bu ihtiyar, devanı da verecektir."

Ölgün bir sesle konuşuyordu, sözlerinde yatıştırıcı bir kuvvet vardı. Kara Damião, dizleri üstünde sürünerek, yaklaştı.

"Baba, nasıl oldu bu iş, anlatmaya dilim varmıyor. Kara Damião'nun başına hiç böyle bir şey geldiği olmamıştı. Kurşuna karşı bana tılsım verdiğinden beri, atıp da vuramadığım hiç olmadı, herhangi bir adamı öldürmekten korktuğum hiç olmadı. Bu nasıl oldu bilmem. Jeremias baba, bana büyü yaptılar."

Jeremias hikâyeyi sessiz sessiz dinliyordu. Ellerini Damião'nun başına koymak, yaptığı tek hareketti. Şimdi yılan durmuş, sihirbazın yattığı yere gidip çöreklenmişti.

Damião titreyerek hikâyesine başladı; cümleler kâh hızlı, kâh söyleyeceği sözleri arıyormuş gibi ağır ağır ağzından çıkıyordu.

"Sinhô Badaró bir adamın hesabını görmek için beni göndermişti. Firmo'ydu bu, buralara yakın bir kakao bahçesi olan adam. Kestirme yolda gizlendiğim yerdeydim. Bir cadı gördüm, baba. Bir cadı gördüm. Onun karısıydı, Dona Tereza. Aklımı başımdan aldı."

Durdu. İçinden dolup taşan heyecanları, onca yeni, pek alışılmamış olan bu heyecanları yüreği alamıyordu.

"Devam et, anlat, oğlum."

"Firmo'yu bekliyordum, karısı geldi. Karnında bir çocuk vardı. Çocuğunun öleceğini söyledi bana, Kara Damião'nun üçünü de öldüreceğini söyledi. Acıdım, gevşedim, kafama bilmediğim şeyler girdi, elimden kuvvetimi aldı, gözüm de nişan alamadı. Bana büyü yaptılar, baba. Kara Damião da vuramadı. Ya Sinhô Badaró ne diyecek şimdi? Dürüst bir adamdır, Kara Damião'ya karşı dürüst,

iyi davranır. Bense, ona ihanet ettim. Adamı öldürmedim, bana büyü yaptılar. Bana bir tılsım ver, baba."

Jeremias kaskatı, gözlerini boşluğa dikmiş, öylece duruyordu. Kara Damião'nun hikâyesinin arkasında çok daha önemli başka bir hikâye, bu zencinin alın yazısının ötesinde bütün Sequeiro Grande Ormanı'nın tehlikede olduğunu görüyordu:

"Niçin Sinhô, Firmo'yu başından def etmek istiyordu?"

"Bay Firmo kakao bahçesini satmak istemiyordu, Sinhô'nun ormana girmesine yol vermek için, baba. Bense, ona ihanet ettim. Adamı öldürmedim. Karısı yüreğimdeki cesareti aldı. Yemin ederim doğru söylüyorum, baba. Senin karşındaki bu zenci yalan söylemez."

Jeremias ayağa kalktı. Yüzyıllık vücuduna dayanak olarak sopaya hiç ihtiyacı yoktu. İki adımda kulübenin kapısına vardı, perde inmiş gözleri buradan ormanı bütün haşmeti içinde görebiliyordu. Geçmişin o uzak günlerinden bugüne uzanan ve ormanın sonunu gösteren o yolu görebiliyordu. Biliyordu ki insanlar ormanın içine gireceklerdir. Biliyordu ki ormanı devirecekler, hayvanları öldürecekler, şu anda Sequeiro Grande Ormanı'mn yayıldığı bu topraklara kakao dikeceklerdir. Sarmaşıkları büken, ağaç kütüklerini yalayan alevlerin dumanını şimdiden görüyor, ateşte yanan yılanların tıslamalarından ürküp kaçışan kaplanların böğürmelerini duyuyordu. Alevin başladığı işi insanların baltalarıyla, budama bıçaklarıyla tamamladıklarını, toprağı cascavlak ettiklerini, derinlere kadar giden kökleri bile söktüklerini görüyordu.

Ama, efendisine ihanet eden, diz çöküp ihanetine ağlayan Kara Damião'yu gözü görmüyordu. Onun olduğu yerde harap olmuş, yakılıp yıkılmış, topraklarından kakao sürgünleri sürmüş ormanı görüyordu. İçini nefret bürüdü.

Konuşmaya başladığı zaman, ağzında o her zamanki sade fısıltılar yoktu artık. Avutucu, şifa verici sözler bekleyen, titreyen, ağlayan Kara Damião'ya da söz söylemiyordu. Jeremias'ın sesi kendi tanrılarına, ırkının tanrıları-

na, Afrika'nın balta görmemiş ormanlarından gelen o tanrılara; Ogun'a, Oşossi'ye, Yansan'a, Oşoluta'ya, Omolu'ya; şeytanın kendisi olan Eşu'ya söz söylüyordu.

Şimdi kutsal barınaklarının huzurunu bozmaya gelenlerin üstüne gazaplarını yağdırmaları için onlara yalvarıyordu.

"Merhamet diye bir şey kalmadı! Ormana hasta, sapık bakışlarıyla bakıyorlar. Şimdi buraya girmek için gelecekler, ama, girmeye vakit kalmadan, tarla hayvanları gibi erkekler, kadınlar, çocukları ölecekler, ölecekler; o kadar ki, bunları gömmek için bir tek çukur bulunmayacak. O kadar ki, akbabalar et yemekten doyacaklar; o kadar ki, toprak kan kızılı olacak. Yollardan bir nehir akacak. Bütün akrabaları, dostları, komşuları bu nehirde boğulacaklar. Ormana girecekler, ama ölülerinin cesetleri üstünden geçmek zorunda kalacaklar. Her ağaç için, kesilen her funda için bir can verecekler, akbaba sürüleri güneşi kararacak, insan eti kakao toprağına gübre olacak, her ağaç fidanı kanla, kendi kanlarıyla sulanacak. Erkek olsun, kadın olsun, çocuk olsun, hiç kimse kurtulmayacak."

En sevdiği tanrıları tekrar adlarıyla çağırdı. Eşu'yu da çağırdı, arzuladığı öcü onun almasını istedi. Sesi bütün ormanı çınlattı, kuşları, maymunları, yılanları, kaplanları uyandırdı. Son bir defa kuvvetle bağırdı. Bu defaki bir lanet, ateşli bir lanet oldu:

"Oğullar, babalarının kanıyla akacak nehrin kıyılarında kakao ağaçlarını dikecekler."

Sonra, Sequeiro Grande Ormanı'nın üstünde kuşların ötüşleriyle karşılanan şafağa gözlerini dikti. Ayakta duramıyordu. Büyük bir çaba gösterdi. Vücudu gevşemiş, gözleri büsbütün kapanmıştı, bacakları tutmuyordu. Yere yığıldı, dehşetten şaşkına dönen Kara Damião'ya çarptı. Dudaklarından ne bir nefes, ne bir inilti çıktı, ama Jeremias can çekişirken bile nefretle çarpılmış ağzıyla lanetini tekrarlamaya çalışıyordu.

Ağaçlarda kuşlar hep hir ağızdan sabah şarkısını söylüyorlardı. Sequeiro Grande Ormanı şafağın aydınlığı içinde yüzüyordu.

Üçüncü Bölüm
ŞEHİRLERİN DOĞUŞU

I

Vaktiyle üç kız kardeş vardı: Maria, Lucia, Violeta. Sürdükleri hayatla, gülüşlerindeki gamsızlıkla, tek vücut gibiydiler, örülmüş kara saçlarıyla Lucia, donuk gözlü Violeta, hepsinin en küçüğü Maria. Vaktiyle, alın yazılarıyla tek vücut olan üç kız kardeş vardı.

Lucia'nın örgülerini kestiler, memeleri yuvarlaklaştı, tarçın rengi kalçaları iki esmer sütunu andırıyordu. Patron geldi, onu aldı. Sedir ağacından karyola, kuş tüyünden döşek, yastıklar, yorganlar.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı.

Violeta'nın gözleri dünyaya iri iri açılmıştı, memelerinin uçları sivriydi; genç, gürbüz kalçaları yürürken dalgalar gibi çalkalanıyordu. Müfettiş onu gördü, aldı. Demir karyola, kıl yatak, çarşaflar, Meryem Ana.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı.

En küçükleri Maria'nın küçücük memeleri, düz, yumuşak bir karnı vardı.

Patron geldi, onu hiç istemedi. Müfettiş geldi, onu almadı. Geriye çiftliğin ırgatı Pedro kalmıştı. Çıplak kerevet, ne yorgan, ne çarşaf, ne sedir ağacından karyola, ne de kuş tüyünden döşek. Maria ile sevgilisi.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı: Maria, Lucia, Violeta.

Sürdükleri hayatla, gülüşlerindeki gamsızlıkla, tek vücut gibiydiler. Lucia patronuyla, Violeta müfettişle, Maria sevgilisiyle... Vaktiyle üç kız kardeş vardı, alın yazısı birbirlerinden ayırdı.

Lucia'nın örgüleri uzadı, yuvarlak memeleri pörsüdü, yuvarlak sütunları andıran kalçalarını mavi lekeler kapladı. Patron, otomobiline atlayıp sedir ağacından karyolayı, yastıkları, yorganları aldı gitti.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı.

Violeta'nın iri gözleri etrafındaki dünyaya bakarken korkudan kapandı. Memeleri sarktı, emzirecek bir çocuğu vardı. Bir gün müfettiş midillisine atladı, bir daha dönmemek üzere alıp başını gitti. Demir karyola da gitti.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı.

En küçükleri Maria kocasıyla birlikte tarlalarda, kakao plantasyonlarında çalışmaya gitti. Çalışmaktan döndüğü zaman, üç kız kardeşin en ihtiyarıydı. Pedro da bir gün çekip gitti. O ne bir patron ne de bir müfettişti. Bir tabutun içinde, kaba saba tahta bir kutunun içinde, arkasında çıplak yatağı, Maria ile sevgisini bırakarak çıktı gitti.

Vaktiyle üç kız kardeş vardı.

Lucia'nın örgüleri, Violeta'nın memeleri, Maria'nın sevgisi nerede şimdi?

Vaktiyle bir kerhanede üç kız kardeş vardı. Acılarıyla, umutsuzluklarıyla tek vücut olan üç kız kardeş. Maria, Lucia, Violeta. Kendilerini bekleyen alın yazısı ile tek vücut olan üç kız kardeş.

II

Duvarları kilden, boyasız badanasız bir evin önünde üç adam durdu. Delikanlı ile Cearálı adam sedyedeki cesedi taşımaktaydılar, ihtiyarsa sopasına dayanmış, dinleniyordu. Bir-iki dakika kadar öyle durdular. Sabahın erken saatleri. Evlerin kapıları kapalı, sokakta hiçbir hayat belirtisi yok.

"Müşterilerle yatmışlardır, belki. Ne yapacağız?" dedi delikanlı.

İhtiyar kollarını havaya kaldırdı.

"Ne olursa olsun, bekleyeceğiz."

Kapıyı çaldılar, ama içeriden cevap veren olmadı. Sokak tenhaydı. Ferradas'ın dış mahallelerinde bir sokak. Kilden küçücük evler. Kiminin çatısı sazdan, Kimininki kiremitle örtülmüş, çoğu çinko kaplı. Şehrin orospuları bu evlerde otururlardı, yortu günleri çiftlik ırgatları seks yapmaya buraya gelirlerdi.

İhtiyar ikide birde sopasıyla kapıya vuruyordu. Sonunda içeriden birisi seslendi:

"Kim o? Ne istiyorsunuz be?"

Uykulu bir kadın sesiydi bu. Bir erkek sesi katıldı:

"Başka kapıya. Burası dolu. Sese keyifli bir kahkaha da katılmıştı."

"Sahiden, müşterileri varmış," dedi delikanlı.

Kızlar adamlarla beraber yatmışlarsa, ölüyü nasıl vereceklerini bir türlü kestiremedi. İhtiyar bir an düşündü.

"Ölüyü vermeliyiz onlara, dedi. Ne olursa olsun, vermeliyiz."

"En iyisi, beklemek, değil mi?" dedi Cearálı adam.

"Beklemeyip ne yapacağız?" dedi kırçıl sakallı ihtiyar, ölüyü göstererek. "Hanidir topraktan uzak zaten. Zavallıcık, dinlensin artık." Sonra, yine seslendi:

"Lucia, Violeta, Lucia."

"Ne istiyorsunuz?" Yine bir erkek sesi. O zaman, ihtiyar üçüncü kızı çağırdı:

"Maria, hey! Maria!"

O sırada, komşu kapıda, gözleri mahmur bir ihtiyar kadın göründü. Gürültü ettikleri için onlara çıkışacaktı, ama gözü cesede ilişti:

"Kim bu?" diye sordu.

Cearálı adam, önünde bekledikleri evi göstererek,

"Bunların babası," diye karşılık verdi.

"Öldürülmüş mü?" İhtiyar kadın öğrenmek istedi.

"Hummadan ölmüş."

Kadın dışarı çıkıp, yaklaştı. İğrenerek cesede baktı.

"Evdeler mi? Kimse cevap vermiyor."

"Dün akşam cümbüş yaptılar Violeta'nın aftosu Juquinha'nın doğumgünüydü. Sabahlara kadar eğlendiler. Onun için, nafile, uyandıramazsınız."

İhtiyarla beraber, o da bağırdı:

"Violeta, Violeta!"

"Kim o? Ne istiyorsunuz be?"

"Baban," diye ihtiyar kadın tiz bir sesle bağırdı.

"Kim?" Seste bir hayret ifadesi vardı.

"Baban."

Bir sessizlik oldu, bu sessizliği bozan evin içindeki insanların hareketi oldu. Kapı aralandı, Violeta başını dışarı uzattı. Küçük grup gözüne ilişti, cesedi tanıyınca çığlığı bastı. Evin içinde patırtı daha da arttı. Bütün sokak canlanmıştı. Kadınlar koşarak evlerinden çıkıyorlar, geceyi birlikte geçirdikleri erkekler onların peşinden ağır ağır geliyorlardı. Çoğunun arkasında gecelik entarileri vardı; bir kısmı çıplak vücutlarının üstüne entarilerini atmışlardı. Cesedin başına toplanmışlar, her kafadan bir ses çıkıyordu.

"Hummadanmış."

"Hiç çaresi yok, ne yapsan, nafile."

"İnsana geçermiş ama, değil mi?"

"Nefes alırken geçermiş, öyle diyorlar."

"Öyleyse gömdürsünler, en iyisi. Yıllar var ki kızlarını görmemiş. Kötü yola saptılar diye kızmış."

"Utancından bir türlü Ferradas'a gelememiş," diyorlar.

Yüzü perişan kadınlar, melez kızlar, zenci kızlar. Biriki beyaz kadın. Kolları, bacakları, en çok yüzleri çürük içinde. Havada içki ile kötü parfümlerin karışmasından doğan ağır bir koku. Saçı başı dağınık bir kadın cesede yaklaştı:

"Bir kere yattım onunla. Tabocas'tayken."

Bu düşünceyi bir sessizlik karşıladı. Violeta hâlâ kapıda duruyor, sokulmaya cesaret edemiyordu.

"İçeri götürün." Buyur eden melez bir kızdı. Lucia ile Maria şimdi dışarıdaydılar. Lucia, "Babam, babam," diye ağlıyordu. Maria, korkarak, yavaş yavaş cesede yaklaştı. Erkekler onun peşinden ilerlediler.

Kadınlardan biri gülümseyerek,

"Juquinha, kaynatan tüfeği sola yatırmış," dedi.

"Rica ederim, ölülere saygı gösterin," diye ihtiyar yalvardı.

"Sen pis bir orospusun," dedi öteki kızlardan biri.

Taşıyıcılar sedyeyi kaldırdılar, evin içine götürdüler. Kalabalık peşlerinden geliyordu. Erkeklerden birkaçı ancak pantolon düğmelerini iliklediler, kadınlar yarı çıplak onların peşindeydi. Hepsi de aynı yaşta, aynı renkteydi. Hepsinin de hastalıklı bir yüzü vardı. Bu kadınlar hayatın döküntüleri, artıklarıydı.

Evin salonu olmadığından, evde oturan beş kadın için topu topu beş küçük bölme bulunduğundan, ölüyü Violeta'nm en berideki bölmede duran yatağının üstüne koydular. İhtiyar dibine kadar yanmış olan mumu çıkardı. Yatağın başucunda bir ermiş, insana "rahat bir ölüm" bağışlayan ermiş "Senhor do Bomfim"in tasviri vardı. Resimli bir gazeteden kesilmiş sarışın bir kızın çıplak resmi duvara çivilenmişti. Lucia hıçkırıyor, Maria cesedin yanında duruyordu, Violeta da başka bir mum getirmeye gitmişti. Oradakiler dar koridora dağıldılar. O zaman, Juquinha elinde bir rom şişesiyle içeri girdi, cesedi taşıyanlara içki sunmaya başladı. Maria yatağın başındaki gitarı kaldırdı.

Cearálı adamla konuşan ihtiyar, elinde gitarıyla geçen Maria'yı gösterdi.

"Onu küçükten tanırım, öyle minnacık bir şeydi ki. Pedro ile evlendiği sıralarda pek dilber bir kız olmuştu. Az kalsın tanıyamayacaktım."

"Belli, vaktiyle güzelmiş."

"Ah! Bu orospuların hayatı, kadında güzellik mi bırakır? İki günde bakarsın ki..."

Delikanlı, Maria'ya ilgiyle bakıyordu.

Kadınlardan birkaçı iyice giyinmek için içeri çekilmişlerdi. Gitmeden önce, adamlardan biri Lucia'ya para verdi. Violeta ile Juquinha tabut, cenaze töreni masraflarını hesap ediyorlardı. Pahalıya oturacaktı. Lucia ile Maria'nın cesedin yanında bekledikleri odaya döndüler, dördü birden tartışmaya daldılar. Kendini aileden sayan Juquinha hesap ediyordu. Hayır, tabut satın alınamazdı. Mezarlıkta kiralanacak yer de pahalıydı.

"Sedye ile gömeriz," dedi Lucia. "Çarşafa sarılabilir."

Tiz çığlıklardan sonra, Violeta epey yatışmıştı.

"Niye sokak ortasında gömmemişler, anlamadım," dedi. "Dertten kurtulurduk. Bizimle hiç ilgilenmemişti."

"Sende hiç kalp yokmuş," diye Maria sözünü kesti. "Onu görür görmez, niye çığlığı bastın, öyleyse? Oyun mu oynuyordun? Mert bir adamdı o." Violeta karşılık verecekti, ama Maria sözüne devam etti: "Sürdüğümüz hayat onu utandırıyordu, sebebi bu. Duygulu adamdı. Bizi sevmediğinden değildi."

Koridorda, cesedi getirmiş olan ihtiyar, ziyaretçilere, adamın hummadan nasıl öldüğünü, hummanın üç günde nasıl onu alıp götürdüğünü anlatıyordu.

"Hiçbir ilaç kâr etmedi. Baraunas plantasyonunun bakkalında bir sürü ilaç vardı, hiçbiri işe yaramadı."

Odada, pek sofu olan Lucia birkaç dua okuması için Papaz Bento'nun getirtilmesini öne sürdü. Juquinha, gelmeye razı olacağını pek sanmıyordu.

"Böyle bir eve adımını atmak istemez."

"Kim demiş adımını atmaz diye?" dedi Violeta. "Isaura öldüğünde gelmişti pekâlâ. Yalnız, çok para gitti."

Babasına düşman sanılmasını istemediğinden, sustu. Juquinha onun yerine devam etti:

"İyi para verilirse, gelir. En az yirmi milreis." Lucia bu fikirden vazgeçmeye hazırdı:

"Öyleyse, getirtmeyelim."

Ayakta durmuş, ölünün zayıf, kuru yüzünü, yeşilimsi rengini seyrediyordu. Ceset bu son duruma, kızlarına sıkıntı verişine gülümsüyor gibiydi. Babalarından böyle ay-

rılmak düşüncesinden doğan derin acı Lucia'nın yüreğini sızlattı.

"Zavallıcık, dua bile okunmadan gömülecek," dedi yaşlı gözlerle. "Hiç kimseye kötülüğü dokunmadı. Mert bir adamdı. Hem sonra, ruhunun dinlenmesi için bir duacık okuyanı olmayacak. Hiç bu aklıma gelir miydi? Ah, babacığım!..."

Violeta kız kardeşinin koluna girdi; o güne kadar hiç yapmadığı yürekten gelme bir hareketti bu.

"Biz kendimiz dua ederiz. Ben bir dua biliyorum."

Ölen adamla bir kere yatmış, içerideki konuşmayı da koridordan dinlemiş olan melez kız çorabının içinden yirmi milreis çıkarıp parayı Lucia'ya uzattı.

"Duasız göndermeyin," dedi.

Bu hareket Juquinha'ya bağış toplamak fikrini verdi; orada bulunanların hepsini birer birer dolaştı, yardım istedi. Verecek parası olmayan bir adam Papaz Bento'yu bulup getirmek teklifinde bulundu, hemencecik yola çıktı. O da yardıma böyle katılmış oldu.

O zaman, Lucia'nın ev sahipliği ödevleri aklına geldi. Cesedi taşımış olan adamları ima ederek,

"Bu adamlara birer kahve yapmalı," dedi.

Maria evin arka tarafına doğru yürüdü; ihtiyarı, delikanlıyı, Cearâlı adamı çağırdı, onlar da kızın peşinden mutfağa gittiler. Odadaki ölünün yanında Violeta ile, yirmi milreis veren melez kız kalmıştı. Melez kız o güne kadar, beraber yattığı bir erkeği, derin bir ölüm uykusu uyurken hiç seyretmemişti. Çok heyecanlanmıştı, ölüye kendi ailesinden, yakın akrabasından biri gözüyle bakıyordu.

Mutfakta kahve içerken ihtiyar konuyu değiştirmeye çalıştı.

"Haberiniz var mı? dedi. Badarólar dün Firmo'yu öldürtmeye kalkışmışlar."

Hepsi de kulak kabarttılar.

"Ne diyorsunuz? Firmo'yu öldürmüşler mi?"

"Yoo, vuramamış. Asıl şaşılacak şey, atıp vuramayan da zenci Damião."

Orada bulunanlardan biri buna şaştığını ıslık çalarak anlattı.

"Damião vuramasın ha!"

Bir başkası şöyle dedi:

"Dünyanın sonu gelmiş, desenize. Ben bunu bilir, bunu söylerim."

İhtiyar herkeste böyle bir ilgi uyandırmış olmaktan hoşlandı. Tırnağıyla dişini karıştırdı, dişinin arasından bir manyoka parçacığı çıkardı. Sonra söze devam etti:

"Firmo ile yolda karşılaştık. Şeytan gibi koşuyordu. Doğru Albay Horacio'nun evine gidiyordu. Bu iş pahalıya patlayacakmış," diyorlar.

Ölüyü unutup konuşanın etrafına toplandılar. Kimi hiçbir sözü kaçırmamak için küçük mutfak masasının üzerine abanmış, kimileri de başlarını önlerindekilerin üzerinden uzatmıştı. Bütün gözlerde bir merak parıltısı vardı. Şimdi, ihtiyar herkesin bildiği şeyi açıklıyordu.

"Hep bunlar Sequeiro Grande Ormanı yüzünden."

"Çatışma başlayacak, desene." Anlatan susmalarını rica etti ve kaldığı yerden sözüne devam etti:

"Evet, başladı bile. Buraya gelirken, yolda yine Firmo'ya rastladık, yanında Horacio'nun iki adamı ile Albay Maneca vardı. Baraunas'ın arazisine giden kestirme yola saptılar. Dörtnala gidiyorlardı."

Hadaro'nun adamlarından biri olan Juquinha lafı yapıştırdı:

"Albay Horacio, Teodoro'yu kendinden yana olacak sanıyor. Şekerle çocuğu kandırdığın gibi onu da kolayca kandırabilirsin sanıyor. Bilmiyor ki Teodoro ile Badarólar etle tırnak gibidir, birbirlerinden ayrılmazlar."

Lucia onun sözünü kesti:

"Sefilin biri o," dedi. "Haydutun biri. Kim daha çok para verirse, ondan yanadır."

Kadınlardan biri, gülümseyerek,

"İyi tanırsın sen onu," dedi, "bir zamanlar onun aftosu olduğuna göre. Seni ilk beceren de oydu."

Lucia doğruldu, gözleri kıvılcım saçıyordu:

"Bu başıma gelen en kötü şeydi. Ondan daha iğrencini görmedim. Yeryüzünde ondan kötü insan yoktur."

"İtibarlı adamdır ama," dedi, oradaki erkeklerden biri.

"Evet, kadınlara karşı bilhassa cesurdur hem de, ama bir kadın peşinden koşarken, bir kuş yavrusu kadar kendini uysal göstermesini bilir. Bana karşı nasıl davrandığı gözümün önüne geliyor da. Her gün elinde bir hediyeyle gelirdi: yeni bir elbise, bir çift ayakkabı, kenarı işlemeli bir mendil. Ya o verdiği sözler. Bakın, bana İlhéus'ta bir ev, tuvaletler, hatta elmas yüzük bile alacağına söz verdi. Neler söz vermedi, beni elde edinceye kadar. Elde edince, bütün verdiği sözleri unuttu, bana sırt çevirdi. Ben de bu sokağa düştüm. Babacığımın hayır duasını bile alamadım."

Hepsi de susuyordu. Cearálı adamın ürkmüş bir hali vardı. Lucia etrafına göz gezdirdi, anladı ki daha konuşmasını bekliyorlar:

"Hem böyle yaptığı bir ben miyim? Benden bıkınca, Violeta'ya göz süzmeye başladı. Eğer Bekçi Ananias ondan önce davranıp, yataktaki yeri kapmasaydı... Evet, Violeta'nın peşinde koşamadı, Ananias'tan gözü korktu."

O zaman, ihtiyar söz aldı. "Zenci kızını," dedi, "beyaz adamın yatağında oyuncak olsun diye büyütür."

Ama, Lucia iyice içini dökmek istiyordu.

"Pedro ölünce," diye devam etti, "Gömüldüğü günün akşamı albay Maria'ya sözde yardıma geldi. Zavallı kızın acısına bile saygı göstermedi de, kocasının hâlâ sıcacık duran yatağına tırmanmak istedi. Dünyada bundan daha alçakça bir şey yoktur."

Yine bir sessizlik oldu. Cesedi taşımaya yardım etmiş olan delikanlı geldiğinden beri gözlerini hiç Maria'dan ayırmamıştı, ne istediği belliydi. Matem günü olmasaydı, ona beraber yatmayı teklif edecekti. İki aydır kadın yüzü görmemişti, Maria'nin güzelliğinden arta kalanlar birden dikkatini çekmişti. Bütün söylenenlerden yalnızca kocasının gömüldüğü gün Albay Teodoro'nun Maria'ya ettikleri onu ilgilendirmişti.

Lucia'nın lafa karışması yüzünden, konuşmadaki

başrolü elinde tutamayan ihtiyar lafı yine geceki olaylara getirdi.

"Bugün bir *jagunço*'nun[1] ağırlığı kadar altın değeri var," dedi. "Dövüş başlarsa, attığını vuran zengin olacak. Bir kakao bahçesi satın alacak kadar cebinde parası olacak."

"Ben Badaró'dan yanayım," dedi Juquinha. "Politikada onların sözü geçer, kazanacaklarına güvenim var. Sinhô ile Juca sapma kadar erkektir."

"Albay Horacio'nun pabucu kadar olamazlar onlar," dedi içlerinden biri. Adamın biri kalktı, odadan çıktı.

"Chico şimdiden gidip onun hizmetine girecek," dedi Juquinha. "Onsuz dövüş olmaz. Albay Horacio'dan yanadır o."

Ziyaretçilerden bazıları müsaade istediler; ihtiyarın getirdiği havadisleri dört bir yana yaymak için sabırsızlanıyorlardı. Ferradas sokaklarına çil yavrusu gibi dağıldılar, önlerine çıkan tanıdığa anlattılar. Cearálı adam ne söyleyeceğini bilemiyordu.

"Bu topraklarda ölümden başka laf yok," dedi ihtiyar haşmetli bir edayla. "Burada en ucuz şey ölümdür. Vaktinde buradan kaçsanız, çok iyi edersiniz."

"Kurtulursunuz," dedi kadınlardan biri.

"İşler sarpa sarmadan, gideyim."

Juquinha gülmeye başladı: "İşler tam civcivli hale geleceği bir zamanda gidiyorsunuz," dedi.

Giyinmek için evlerine giden kadınlar yine gelmişlerdi. İçlerinden biri, ara sıra kendisini görmeye gelen bir müşterinin iki gün önce verdiği birkaç solmuş çiçeği getirdi, cesedin ayak ucuna koydu. Havadis meraklısı büyük bir kalabalık geldi. Cesedin Firmo'nun yanındaki gençlerden birinin ölüsü olduğunu, bahçe sahibine atılan kurşunla vurulduğunu söylüyorlardı. Bir mucize Firmo'yu Damião'nun kurşunundan kurtarmış. Başkaları da, cesedin Firmo'nun olduğunu söylüyorlardı.

[1] Bir melez ile bir siyahın çocuğuna verilen argo ad. Aynı zamanda fedai, kiralık katil anlamlarına gelir. Capanga. Jagunço. (Y.N.)

Papaz Bento kerhaneden içeri girdi, arkasında yalnız gecelik entarisi bulunan kadınlardan biri, daha uygun bir elbise giymek için seyirtti.

Tanrı'nın adamı kapıdan girerken orada kulağa yabancı gelen bir sesle, "Tanrı yardımcınız olsun," dedi. Sonra koridorda ilerledi. Çünkü o da her şeyden önce havadisleri almak merakındaydı. İhtiyar zayıf bir sesle bütün hikâyeyi tekrarladıktan sonra, papaz cesedin bulunduğu odadan içeri girdi. Şaşkın bir halde olan Violeta papaza para sıkıntılarını anlattı, sonra onunla anlaştı. Melez kızın bağışı yirmi milreis'le biraz bozuk para verdi. Bunun üzerine Papaz Bento ölüler için edilen dualara başladı. Erkekler, kadınlar karşılık veriyorlardı:

Ora pro nobis.

Lucia sessiz sessiz ağlıyordu; üç kız kardeş birbirlerine sokulmuşlardı. Sedyeyi taşımış olan delikanlının gözleri hep Maria'daydı. Törenden sonra, aynı gün onunla yatmaya razı olacak mıydı, acaba? Pedro'nun cenaze töreninden sonraki gece Albay Teodoro ile yatmamış mıydı? Ötekilerle birlikte o da tekrarlıyordu:

Ora pro nobis.

Papaz uzun duaları okuduğu sırada, kapıda biri, "Juca Badaró geliyor," diye bağırdı.

Hepsi de sokağa fırladı. Juca, yanında Antonio Victor'la iki delikanlı olduğu halde, bir toz bulutu içinde, Tabocas tarafına doğru dörtnala gidiyordu. Hemen hepsi, hatta papaz bile atlıları görmek merakına kapıldı. Papaz Bento cesedin üstünden abanıp boynunu uzatmış, hem pencereden bakıyor hem de duaları okuyordu, ölünün yanında üç kız kardeşle, Maria'yı canı çeken delikanlıdan başka kimse kalmamıştı. Juca Badaró ile *cabra*'ları şehrin öbür ucuna varmışlardı. Horacio'nun kuru kakaosunun depo edildiği büyük antreponun önünden geçerken hava-

ya yaylım ateş açmışlar, sokaktaki insanların hepsi korkudan kaçışıp kendilerini evlerine dar atmışlardı. Sokaktaki şamata ölüler için edilen duaları boğuyordu.

Delikanlı Maria'nın yanına sokulmuştu.

III

Aradan yıllar geçtikten sonra, bir ziyaretçi yanında eskiden buralara gelip yerleşmiş, kakao diyarının hikâyelerini bilen birisiyle Ferradas şehrinde gezerken, çamuru parke taşı altında kaybolmuş sokakları, evleri parmağıyla gösterirken, mutlaka şunları da söylerdi:

"Bir vakitler bu şehir memleketin en azılı haydutlarının yatağı idi. Kakao dikmeye başlandığı zaman, Ferradas'ta çok kan döküldü."

Kakao plantasyonlarının göbeğinde olan Ferradas şehri, Horacio'nun malikânesiydi. Bir müddet, bu şehir kakao diyarının sınırlarını izlemişti. İnsanlar Rio de Braço'da yeni ekime başlayınca, kakao ekiminin, İlhéus'ta denize dökülen Cachoeira Nehri kıyısında yer alan üç kentin; Rio de Braço'nun, Banco da Victoria'nın, Agua Branca'nın yakınlarında bulunan şekerkamışı bahçelerini, rom imalathanelerini, kahve bahçelerini derhal mahvedeceğini akıl edememişlerdi. Hem, kakao yalnız rom imalathanelerine, şekerkamışı bahçelerine, kahve bahçelerine darbe vurmakla kalmadı, ormanı da yuttu. Horacio'nun adamları nehrin sol kıyısındaki ağaçları devirdikleri zaman, buralarda Tabocas kasabasıyla, daha ilerideki Ferradas kasabası doğdu.

Bir zamanlar, Ferradas, İlhéus'un en uzak sömürgesiydi. Yeni toprakları "açanlar" bu kasabacıktan yola çıktılar. Zamanla ormanda bir patika açan yolcular kakao diyarının sınırının öbür yanında bulunan İtapira'dan, Sarra do Rio de Contas'tan geliyorlardı. Ferradas küçük, ama çok hareketli bir iş merkezi oldu. Bununla beraber, Sequeiro Grande Ormanı'nın açılmasından, orman sınırında iki yıl-

da kuruluveren Pirangy kasabasının yükselmesinden sonra, Ferradas'ın gelişmesi durakladı.

Çok sonra, kakao ekimi geliştikçe, memleket içine uzanan yol üstünde o zamanlar bir köy olan Baforé bir kasaba haline geldi, kendi adını bırakıp kulağa daha hoş gelen Guaracy adını aldı. Ama, ormanın açıldığı devirde Ferradas beki Tabocas'tan daha önemliydi. Buraya tren yolu geleceği söyleniyordu. Bu tasarı meyhanelerde, aktarın dükkânında birçok tartışmalara sebep oldu. Tren hiç gelmedi, çünkü Ferradas, Horacio'nun siyasi etkinlik alanı içinde bulunuyordu. O burada astığı astık, kestiği kestikti. Horacio, "Seabrista" -yani Seabra'dan yana- olduğundan muhalefetteydi. İktidar hükümeti de İngilizlerin şehre tren getirmek için demiryolu döşeme teklifini kabul etmedi. Sonunda, Seabra iktidara gelip de Horacio'nun borusu ötmeye başlayınca, bu kez toprak ağasının çıkarı trenin Sequeiro Grande'nin sınırında bulunan Pirangy'ye kadar gelmesini gerektirmişti.

Bu yüzden, Ferradas sınır üstünde bir savaş ileri karakolu olarak kaldı. Ama, bizi ilgilendiren devirde yolları taşıtla doluydu, ticareti çok ileriydi. Şehir Bahia'nın büyük ihracat şirketlerince tanınmıştı, gezgin tüccarların yol kılavuzlarında da adı yazılıydı. Bu gezgin tüccarlar at üstünde, peşlerinde içleri örnek dolu sandıkları taşıyan bir hayvan kafilesiyle gelirler, birkaç gün için beyaz giysileri İlhéus'un kakao yetiştirilen dolaylarında oturan yerlilerin haki renkli giysileri arasında göze batardı. Gezgin tüccarlar gelinlik genç kızlara kur yaparlar, balo varsa dans ederler, buz olmadığından bağıra bağıra sızlanarak ılık bira içerlerdi. Sonra, yolculuktan dönüşte, Bahia'daki barlarda, bir tek oteli olan, sokakları çamur deryası, insanları yalınayak, cepleri para dolu *jagunço*'ların yaşadığı bu kent hakkında korkunç öyküler anlatırlardı. "Ömrümde bu kadar çok beş yüz milreis'lik banknotu bir arada görmedim," derlerdi.

Beş yüz milreis devrin en sağlam banknotuydu. Görenlerin söylediklerine göre, bozuk para da yokmuş, kü-

çük para da. Gezgin tüccarlar gibi, buradan geçen herkes bir alay hikâye anlatırdı.

"Ferradas'a bir yolcu geldi mi, oteli işleten Chico Martino müşterinin yatacağı yatağa şeker koyarmış."

Hikâyeyi dinleyen haklı olarak şaşmıştı:

"Şeker mi koyarmış? Niye?"

"Karıncalar üşüşsün diye; karıncalar tahtakurularını yermiş."

Çiçekle tifo burada salgın halindeydi. Ferradas'ın en iyi hastanesi asıl şehirde değil, ormanın içindeki bir sahra hastanesiydi. Hastalığa tutulanlar buraya gelir, hastalar karantinaya alınırdı. Söylediklerine göre, bir giden bir daha dönmezmiş.

Hastaneye çiçeğe yakalanmış, iyi olmuş bir zenci bakardı. Ormanın hastane bulunan bölümüne kimse adımını atmıyordu. Bu hastabakıcı bütün halkın gözünü korkutmuştu.

Ferradas, Horacio'nun yaptırdığı antreponun etrafında büyüdü. Plantasyonlarının mahsulünü depo etmek için Horaico'nun bir ambara ihtiyacı vardı. Böylelikle, antreponun etrafında binalar yükseldi. Sonra çamurun içine, kavşağı da olan bir sokakla iki-üç yol yapıldı. İlk aşiftelerle, ilk gezgin tüccarlar buraya akın etmeye başladılar.

Suriyelinin biri bir han açmış, Tabocas'tan iki berber burada dükkân tutmaya gelmişlerdi. Cumartesileri panayır kurulurdu. Horacio iki sığır boğazlatıp etini sattırırdı. Bahçelerden katırcılar gelir, kakao hırsızları çalmasın diye hayvanlarını gözaltında tutarak geceyi Ferradas'ta geçirirlerdi.

Hükümet buraya yeni bir polis komiseri tayin edince herkesin dikkatini çekti. Juca Badaró'nun ısrarları üzerine, İlhéus valisi Ferradas'a salahiyetli bir yargıç göndermişti. Bu hareket aslında Horacio'ya bir hakaretti, çünkü, bu tayin onun adaleti yürütmesine karışmaktı. Resmi makamlar, Ferradas'ın bir kasaba olduğunda, bu kasabanın Horacio'nun arazisi içinde bulunmasının pek önemi olmadığında ısrar etmişlerdi. Adalet teşkilatının orada yerleş-

mesi, burada sık sık görülen adam öldürme, hırsızlık olaylarına kısa zamanda son verilmesini gerektirdi.

Bir gün öğleden sonra, salahiyetli yargıç yanında üç jandarma ile çıkageldi. Bitmiş tükenmiş, perişan bir hali vardı. Dördü de atlı olarak gelmişlerdi. Geldikleri günün akşamı temiz bir sopa yedikten sonra, çırılçıplak, yayan yapıldak geldikleri gibi gittiler.

Hükümeti tutan İlhéus gazetesi Horacio aleyhinde, bu olayla ilgili bir yazı yazarak hücum etti. Muhalefet gazetesi, "Ferradas'ta yollara kaldırım döşemek, köşe başlarını aydınlatmak için hiçbir çaba gösterilmediği halde, oraya salahiyetli bir yargıç gönderilmesinin sebebini öğrenmek"te ayak diredi. Şehirde yapılan iyi işler Albay Horacio da Silveira'nın iyilikseverliğinin eserleriydi. Hükümet şehrin işlerine karışmak arzusundaysa, niçin halkın rahatlığı için gerekli şeylerin yapılmasına yardım etmiyordu. Ferradas kanuna saygı gösteren bir kasabaydı, hiçbir suretle polis komiserine ihtiyacı yoktu. Buna karşılık, kaldırımlı sokaklara, ışığa, kanalizasyona ihtiyacı vardı.

Muhalefet basını tarafından öne sürülen deliller, ki bu deliller Horacio'nun menfaatlerinin sözcülüğünü ediyordu, hiç kâr etmedi.

Durmadan Juca tarafından dürtülen vali başka bir temsilci gönderdi. Bu defaki, "kötü adam" ünü kazanmış, uzun zaman Badaró'ların yanında *jagunço*'luk etmiş Vicente Garangau'ydu. Yanında on iki askerle tehditler savurarak geldi. Ertesi gün, "kerhane"nin birinde gürültü çıkaran Horacio'nun ırgatlarından birini yakalattı. Horacio bir mektup yolladı, tutuklunun serbest bırakılmasını istedi. Vicente haber saldı, "Gelsin, kendisi serbest bıraktırsın," dedi. Horacio kendisi geldi, adam serbest bırakıldı. Vicente Garangau da, Macados yolunda, Maneca Dantas'ın çiftliğine sığınayım derken öldürüldü. Derisi yüzüldü, kulaklarıyla taşakları kesildi, yadigâr olsun diye valiye gönderildi. O gün bugün, Ferradas'ta bir polis komiserinin yüzünü gören olmadı. Juca Badaró bu iş için adam bulamadı.

Horacio küçük bir kilise yaptırttı, ibadet için de bir papaz getirtti. Papaz Bento, İsa'nın kullarından çok, toprak ağasına sokulmuştu. Biricik hevesi İlhéus'ta büyük güçlüklerle yapılmakta olan, rahibelerin yönetecekleri kız okuluydu. Toplayabildiği bütün parayı bu hayırlı işe harcamıştı. Bu yüzden, onu şehirde hiç sevmezlerdi. Halk onun Ferradas'a daha büyük bir ilgi göstermesini isterdi; onların fikrince küçük kilisenin yerine, Tabocas Kilisesi'nden daha güzel bir kilise yaptırmayı düşünmeliydi. Ama Papaz Bento'nun aklı fikri hep İlhéus şehrinde, Conquista tepesi üzerinde bir abide gibi yükselecek kız okulundaydı: Onun derdi zoru buydu. Buraya rahibe göndermek için Bahia başpiskoposunu kandırmakta büyük zorluk çekmişti. Ferradas'taki küçük kiliseye tayin edilmesini, sadece daha çok para toplamak amacıyla kabul etmişti. Albayların kızlarının eğitimine karşı gösterdikleri kayıtsızlık onu çok şaşırtmıştı. Oğullarını hekim, hukukçu, mühendis yapmak için inceden inceye düşünüyorlardı. Çünkü, bu üç meslek eski aristokrasinin hizmetlerinin yerini almıştı. Ama kızlarına gelince, onlara okuyup yazma, dikiş dikme öğretmeyi yeter sayıyorlardı.

Kısacası, Ferradas Papaz Bento'nun şehre karşı gösterdiği ilgisizliği bağışlamadı. Bu yüzden, papaz üzerine birtakım hikâyeler söylenmeye başlandı. Bu hikâyelerden birine göre, papaz, Horacio'nun çiftliğinden gelme aşçısı genç melezle yatmışmış. Kadın çocuk doğurunca, babasının, Suriyeli hesabına çalışan Virgulino olduğu bilindiği halde, çocuğun Papaz Bento'nun piçi olduğu söylendi. Papaz bu hikâyeleri bilirdi, ama omuz silkip geçerdi. Onun derdi imanı okulu için paraydı. Rahipleri sevmezdi. Onları mahvolmuş, hırsız ve katil çetesi, ne Tanrı'ya, ne insana saygısı olan kanunsuz insanlar sayardı. Onca, cehennemde yanmayı hak etmemiş kimse yoktu. Pazar vaazlarında, kiliseye gelen az sayıdaki sofulara bunu açıktan açığa söylemeyi âdet edinmişti. Kakao diyarında oturanlarla papazın kanısınca, Feradas demek korkunç ölüm demekti. Keşişin temsilcisi olduğu Katoliklik şehirlilere çekici görün-

mezdi, oysa spritizma şehirde almış yürümüştü. Spritizmaya inananlar bu dolaylarda ün salmaya başlayan Medyum Eufrosina'nın evinde toplanıyorlardı; orada ölü akrabalardan, ya da dostlardan gelen haberler dinleniyordu. Eufrosina iskemlesinde oturur, anlaşılmaz birtakım sözler geveler, orada bulunanlar bu sözlerde akrabanın ya da dostun sesini tanırlardı. Ruhların –bilhassa Eufrosina'nın "kılavuzu" olan bir yerlinin ruhunun– Sequeiro Grande yüzünden memleketin başına gelecek belaları çok evvelden haber verdiği söylenirdi. Bu kehânetler büyük bir başarı sağlıyor, Ferradas'ta hiç kimse, şehrin çamurlu sokaklarında dolaştığı zaman, melez kadının zayıf bedeninin çevresindeki saygınlık halesini görmemezlik etmiyordu.

"Spritizma seansları" başarı sağlayınca, Eufrosina hastalıkları spritizma ile oldukça başarıyla iyi etmeye başladı. Buysa, doktor Jesse'nin alanına tecavüz demekti. Doktor, hastalara bakmak için haftada bir kere Ferradas'a gelirdi. Şehirde silahlar atılırken de onu çağırırlardı. Hastalarını elinden alan Eufrosina'ya karşı Papaz Bento ile birleşti. Humması olanlar doktora muayene olacak yerde, şimdi medyuma gidiyorlardı. Papaz Bento bu meseleyi Horacio'ya açtı, ama albay oralı olmadı. Söylendiğine göre, bu umursamazlık papazı Horacio'nun ruh çağırma seansı düzenlediğini uydurmaya sürüklemişti. Çünkü Ferradas'ta dolaşan dedikodulara bakılırsa keşişin dili zehirliydi. Her ne hal ise, bu hikâyeyi Horacio ile yaptığı görüşmeden sonra etrafa yaydığı muhakkak.

Bu hikâyeye göre, Eufrosina'nın evindeki bir seansta, yıllarca evvel öldüğü halde, ünü hâlâ sürüp giden bu dolayların ilk ve en korkunç "toprak açanlar"ından biri olan Mudinho de Almeida'nın ruhu çağırılmıştı. Bu adam kötülüğün bir sembolü haline getirilmişti. Eufrosina onu "canlandırmaya" çalışmış, ama becerememişti. Sonsuz çabalar gösteren, korku ve titreme içinde vücudu parçalanacak gibi olan medyum için savaş uzun, yorucu olmuştu. Güya bir saat kadar süren bu işkencelerden sonra, bütün orada bulunanların yorgunluktan halsiz düştükleri bir sı-

rada, Mudinho de Almeira çok yorgun, pek telaşlı olarak görünmüş. İstenilen şey sorulmuş, acele de ediliyormuş, çünkü, Mudindo de Almeira hemen geri dönecekmiş.

"Bu telaşın ne, kardeş?" diye medyum tatlı bir sesle sormuş.

"Bugünlerde cehennemde başımızı kaşıyacak vaktimiz yok, herkes harıl harıl çalışıyor," diye ruh karşılık vermiş. En yaşlılar, sert konuşmasından Mudindo de Almeira'yı tanımışlar.

Bulunanların merakını ifade etmek için, Eufrosina,

"Niye böyle başınızı kaşıyacak vaktiniz yok?" diye ayak diremiş.

"Her gün odun yığıyoruz, Günahkârı, şeytanı, herkes elbirliğiyle çalışıyor."

"Peki, bunca odun niçin, dostum?"

"Horacio'nun geleceği gün için bir şölen ateşi hazırlıyoruz."

Bu hikâye, Horacio'nun malı, haydut yatağı olan Ferradas şehrinde ağızdan ağza dolaşıyordu. Toprağa doymayanların, paradan başka bir şeyi gözü görmeyenlerin ilkel, yabani dünyasıydı bu. Her gün servet peşinde koşan birtakım yabancılar geliyordu. Kakao diyarını dolaşmak üzere Ferradas'tan yeni yollar açılıyordu.

Horacio'nun adamları da Sequeiro Grande Ormanı'm ele geçirmek için Ferradas'tan yola çıktılar.

O gün şehir, ceset taşıyanların getirdikleri havadisle çalkalanmıştı. Juca Badaró, Tabocas'a gitmek için daha önce geçmişti, ama bu yoldan geri dönemeyecekti. Evine gitmek için başka bir yol tutturması gerekecekti.

Sabahla öğle sonrası arasındaki zamanda, Ferradas savaş için ayaktaydı. *Jagunço*'lar Horacio'nun antreposunu korumak için toplanmışlardı. Meyhanelerdeyse, adamlar her zamankinden daha çok rom içiyorlardı. Karanlık basınca Horacio geldi.

Kalabalık bir maiyeti, yirmi kadar at, eşyaları taşımak için bir hayvan katarı vardı. Tabocas'a gidiyorlardı. Ertesi gün Ester, İlhéus'a gitmek için buradan trene bine-

cekti. Gümüş eyer vurulmuş bir ata, Ester o devrin âdetince yan binmişti. Elinde de gümüş saplı bir kamçı vardı. Yanında giden Virgilio bakla kırı bir ata binmişti.

Onların arkasından, Horacio'nun yanında, yüzünde yara izi bulunan, şişman, bodur vücudu bineğini çökerten, orman sınırındaki bir koruluğun sahibi, herkesten saygı gören dostları Braz geliyordu. Önünde, dizginleri tutan ellerinin dayandığı yerde bir mavzer tüfeği vardı. Maiyet omuzlarında tüfekleri, bellerinde tabancaları olan çok sayıda çiftlik yanaşmalarından, katırcılardandı. En geriden de, Maneca Dantas geliyordu.

Maneca, Braunas Çiftliği'nin sahibi Albay Teodoro Martins'i elde etmek görevinde başarı sağlayamamıştı. Teodoro, Badaróların tarafını tutmuştu.

Yanaşık düzende yürüyor, kırmızı bir toz bulutu kaldırıyorlardı. Hayvanlarına bağıran katırcıların sesini işiten, şehrin kaynaşmasını gören, onları Ferradas'ı ele geçirmeye gelmiş bir müfreze asker sanırdı. Şehre dörtnala girdiler. Sokağın başında Horacio başa geçti, birdenbire Suriyeli Ferhad'ın evinin önünde durdu, geceyi burada geçireceklerdi, atı eşiniyordu. Bu kişneyen, arka ayaklarıyla tepinen, binicisini sarsan binek atı, elinde kamçısı, atının dizginlerini tutan bu binici, bir eski çağ savaşçısının at üstündeki heykelini andırıyorlardı. Çiftliğin adamlarıyla katırcılar, bu kargaşadan telaşa düşmüş kentin içine dağıldılar.

O gece Ferradas'ta herkes pek az uyudu. Şehir ertesi gün verilecek savaşa hazırlanmış bir açık ordugâhı andırıyordu.

IV

Uzun kırbaçlarını yerde şaklatan, hayvanların sağdaki soldaki yollara sapmalarını önlemek için bağıran katırcılar Tabocas'ın çamurlu sokaklarından geçiyorlardı.

"Hey, Diamante! Dianho! Hey, bu tarafa! Doğru yürü

be, kancık eşek!"

Katarın başında giden, göğsü çıngıraklarla süslü, "sürünün küçük anası" yolu bilen dişi eşek yürüyordu. Albaylar, bu "küçük anaları" zenginliklerine, iktidarlarına layık debdebeli bir şekilde süslemeyi bir şeref sayarlardı.

"Hey! Piranha! Hadi, Borboleta! Bu katırın içinde şeytan mı var, ne?"

Sokağın çamuru içinde hayvanlar bata çıka ağır ağır ilerlerken, katırcılar kamçılarını havada şaklatıyorlardı. Kapı eşiğinde duran bir tanıdık şehirde bilinen bayat bir şaka yapmıştı.

"Katırcının karısı nasıl, iyi mi?"

"Ananı görmeye geldim!"

Zaman zaman içerlerden sığır sürüleri böğürerek geliyor, ya mezbahada satılmak için Tabocas'ta kalıyor ya da İlhéus'a kadar yollarına devam ediyorlardı. Deri elbiseli kovboylar oynak midillilerinden iniyorlar, ya rom içmek için meyhanelere ya da gönül eğlendirmek için kerhanelere gitmek üzere katırcıların arasına karışıyorlardı. Bazen, bellerinde tabancaları olan atlılar şehirden dörtnala geçiyor, çamurların içinde oynayan çocuklar çil yavrusu gibi etrafa dağılıyorlardı. Büyük antrepolara kakao çeken arabalar, hayvanlar bu çamuru günde bin kere karıyorlardı. Tabocas şehri işte böyleydi.

İlk zamanlar adı bile yoktu, çünkü nehir kıyısındaki birkaç evden ibaretti. Birer birer evler yapıldıkça, kurumuş kakao yüklü hayvanların ayaklarıyla çiğnene çiğnene çukur içinde kalan yollar açıldıkça, Tabocas şehri ortaya çıktı.

İlhéus'tan buraya bir tren yolu yapılması, yeni evlerin inşasına sebep oldu. Ama bu evler, Ferradas'ta, Palestina'da ve Mutuns'takiler gibi çarçabuk yapılmış, penceresiz, barınaktan çok sığınak olan gecekondular değildi. Tabocas'ta evler tuğla ya da taştan yapılmıştır, çatıları kiremittir, pencereleri de camlıdır. Ana caddenin bir bölümü de yuvarlak çakıl döşelidir.

Öteki sokaklarda çok sayıdaki depoya değerli mahsu-

lü çuvallar içinde taşıyan hayvanların her gün gelip geçmesi yüzünden yer yer içi çamur dolu çukurlar açıldığı doğrudur. Birçok ihracat şirketinin Tabocas'ta şubeleri vardı, çünkü kakao buraya doğrudan doğruya plantasyondan gelirdi. Brezilya Bankası henüz burada şube açmamakla beraber, para yatırmak ve para çekmek için albayları İlhéus'a kadar gitmek zahmetinden kurtaran bir acente vardı.

Çimenle örtülü büyük bir meydanın ortasında şehrin koruyucusu Ermiş Yusuf Kilisesi vardı; tam onun karşısında, şehrin övündüğü iki katlı bir binada mason locası bulunuyordu. Üyelerinin çoğu çiftlik sahipleriydi, balolar verirdi, kendi okulu vardı.

Nehrin öte yakasında da evler yapılmıştı. Hatta, kasabanın iki bölümünü birbirine bağlayan bir köprü yapmak lafı da ortada dolaşıyordu. Çünkü Tabocaslılar kasabalarının hükümet konağıyla, adliye sarayıyla, valisiyle, yargıcıyla, savcısıyla, polis komiseriyle, gerçek ve büyük bir şehir haline gelmesini pek istiyorlardı. Yeni şehir için isim bile bulmuşlardı: İtabuna. Guarani yerlilerinin dilinde bu söz "kara kaya" anlamına gelir, nehrin kıyılarında, ortasında bulunan, çamaşır yıkayan kadınların faydalandıkları büyük kayaları hatırlatırdı. Ama, Tabocas, Horacio'nun kazanç dairesi içindeydi, adam da memleketin en büyük toprak ağasıydı. Bu nedenle federal hükümet halkın şikâyetlerine hiç kulak asmamıştı. Badaróların söylediklerine göre, bu şikâyetler, bu dolayların siyasi kontrolünü ele geçirmek için Horacio'nun yaptığı bir komplodan başka bir şey değildi. Bu yüzden, Tabocas, São Jorge dos İlhéus şehrinin bir dış mahallesi olarak kalakaldı. Böyle olmakla beraber, halkın çoğu mektuplarında ondan Tabocas olarak değil, İtabuna diye söz ediyorlardı. İlhéus'ta bunlara nereli oldukları sorulunca, böbürlenen bir tavırla, "İtabuna şehrindenim," cevabını veriyorlardı.

Gerçekten de Tabocas'ta, hiç değilse adliye, adaleti temsil eden bir polis komiseri vardı. Gerçi en yüksek resmi makam Horacio'nun ta kendisiydi ya... Eskiden ordu-

da onbaşılık yapan bu komiser zayıf, kuru bir adamdı, ama Horacio'nun parayla tutulmuş haydutlarının göz korkutmalarına rağmen, yerinde tutunmasını başaracak kadar cesaretliydi. Zeki, görevini kötüye kullanmayacak kadar titizdi. Kan dökülmedikçe ya da biri öldürülmedikçe hiç kavgaya karışmazdı. Horacio onunla gayet iyi uyuşmuş, birçok defa kendi fedailerine karşı onu tutmuştu. Albayın Tabocas'a her gelişinde Esmeraldo onbaşı onunla çene çalmanın bir yolunu bulur, dönüp dolaşıp lafı Badarólarla uzlaşmak meselesine getirirdi. Horacio o içten gelen gülüşü ile güler, omzuna vururdu:

"Açık sözlü bir adamsınız, Esmeraldo. Badarólar hesabına çalışmakta devam etmeniz beni şaşırtıyor. Ama, bir dosta ihtiyacınız olduğu zaman yine de emirlerinize amadeyim."

Bununla beraber, Esmeraldo, Sinhô Badaró'ya karşı büyük bir saygı beslerdi. Bu duygu her ikisi de kakao diyarında orman boyunca yürüdükleri zamanlarda başlamıştı. Söylendiğine göre, Sinhô'nun adamları patronlarına dostluk bağlarıyla bağlıymışlar, onun yanında çalışan ondan hiç ayrılmazmış; Horacio gibi dostlarına ihanet edecek soydan değilmiş o.

Tabocas'ta Horacio'nun dostu olduğunu, politikasını tuttuğunu söyleyen herhangi bir kimse Badarólarla bunların katillerine düşman olduğunu ilan etmiş olurdu. Her seçim daima kavgalara, silahlı savaşlara, ölümlere sebep olurdu. Horacio her zaman kazanır, her zaman da kaybederdi; çünkü, İlhéus'ta hile bir kaide haline gelmişti. Burada ölülere de, dirilere de oy verdirilir, dirilerin çoğu da Horacio'nun parayla tutulmuş haydutlarından korkarak oy verirlerdi.

O günlerde Tabocas yöre kodamanlarının evlerini barındırırdı: Horacio'nun her zamanki adayı doktor Jesse' nin evini, hükümet partisi lideri Leopoldo Azevedo'nun evini, Doktor Pedro Matta'nın, çiçeği burnunda avukat Virgilio'nun evini muhafaza altına alan fedailerle dolup taşardı. Her partinin kendi aktar dükkânı vardı, Badaróla-

ra oy veren hiçbir hasta Doktor Jesse'nin müşterisi olmayı aklından geçiremez, Doktor Pedro'ya giderdi. İki hekim birbirleriyle dostluk ederler, ama arkadan birbirleri hakkında en iğrenç şeyleri söylerlerdi. Doktor Pedro Doktor Jesse'nin hastaları yüzüstü bıraktığını, vaktini politika ile ya da kakao bahçesinde geçirdiğini söylerdi. Doktor Jesse ise, halkla birlik olur, Doktor Pedro'nun kadınlara hiç saygısının olmadığını, hiçbir kocanın, aile babasının karısını, kızını muayene için ona emanet edemediğini anlatırdı. Her iki tarafın birer de diş hekimi vardı. Sözün kısası, bütün şehir ikiye bölünmüştü, İlhéus gazetelerinde iki parti birbirlerine sövüp sayıyorlardı. Tabocas'ta haftalık bir gazete çıkarmak için Horacio bir baskı makinesi ısmarlamıştı, Üstat Virgilio bu gazetenin yazı işleri müdürü olacaktı.

Şehirde altı-yedi avukat vardı, hepsi de o meşhur hileli "mala el koymalar" sayesinde geçiniyorlardı. Çünkü, bu kanunsuzluğun İlhéus'tan çok Tabocas'ta sürümü vardı. Yıllarca topraklarını, kakao bahçelerini ekip biçenler, ustalıklı bir "mala el koyma" dalaveresi sayesinde bunların bir gecede ellerinden gittiğini görmüşlerdi. Bu türlü tehlikelere karşı güven içinde olmak için, hiçbir albay avukatına danışmadan bir işe girişmezdi.

Tabocas'ta Claudionor adlı bir zenci vardı, her yıl bahçesinden epeyce kakao çıkarırdı. Bu adam, bir kere, biraz farklı bir "kanunla mala el koyma" işi çevirdi, bu yüzden her yere ün saldı, hatta Bahia gazeteleri bile onun hakkında yazılar yazdılar. Kurbanı Albay Misael'di, efsanevi bir serveti olan adam. Binlerce ton kakao çıkaran bu toprak ağası İlhéus'ta bankerdi, tren ve rıhtım şirketlerinde hissedardı. Uzatmayalım, paraca kimsenin boy ölçüşemeyeceği, avukat bir oğlu da olan bir dev. Yine de Claudionor dövüşte onun hakkından gelmiş. Küçük kakao plantasyonuna çekilerek incelikli bir plan yapmış. Bu işin gerçekleşmesinde kendisine yardım eden de Üstat Ruy'muş.

Bu zenci bir gün Albay Misael'in karşısına çıkmış, bir koruyu satın alabilmek için yetmiş conto borç istemiş. Mi-

sael parayı altı ay gibi kısa bir vadeyle ona vermiş. Çünkü albay, parayı vadesinde ödemezse, Claudionor'un bütün arazisine sahip çıkarım diye kafasına koymuş. Okuması yazması olmayan zenci senede bir işaretle imza atmış.

Sonra, dönerken Tabocas'a uğramış, orada bir öğretmen tutup, kendisine okuma yazma, imzasını atmayı öğretsin diye beraberinde plantasyonuna götürmüş. Altı ay sonra, vade gelince, Claudionor parayı aldığını inkâr etmiş. Kendisine bir oyun oynamaya çalışan Misael'den hiçbir zaman ödünç para almadığını söylemiş. Avukat Üstat Ruy'un da öne sürdüğü en kuvvetli delil, Claudionor'un gayet iyi okuyup yazmasını, imza atmasını bildiğini söylemek olmuş. Albay Misael yetmiş contoyu kaybetmiş. Claudionor arazisini genişletmiş, hatta o yılın Ermiş Yusuf Yortusu'nda fazla bağışta bulunacak hale gelmiş.

Şehirde tam tamına altı-yedi avukat olduğu söylenemez gerçi. Çünkü, sayının içinde sadece burada oturanlar vardır. Oysaki, İlhéus'ta oturan avukatlar Tabocas'ta iş yaptıkları gibi, Tabocas'takilerden İlhéus'ta müşterileri olanlar da vardır. Üç buçuk saatlik tren yolculuğu yapmak gerekir. Hafif meyilli yeni yol yapıldığı gün bu yolculuk kırk beş dakikaya, inecektir.

İşte böylece, "kanunla mala el koymaları" ile, entrikalarıyla, yortularıyla, mason bayramlarıyla, Tabocas adını benimsemeyip Itabuna diye anılmayı düşünen kasaba hayatını yaşıyordu. Ölülerin kanı önce sokaklarının çamuruna karışıyor, sonra da bedenleri ağır ağır giden yük hayvanlarının ayakları altında çiğneniyordu. Elinde çantasıyla gelen Doktor Jesse'nin, ölünün çamura bulanmış vücudunda, bazen yaranın yerini bulamadığı olurdu...

Yine Tabocas'ın ünü çok uzaklara kadar yayılmıştı. Memleketin en ücra köşelerinde bile onun sözü ediliyordu. Hatta Bahia'daki bir gazete bu kasabayı "yarının uygarlığı, bir gelişme merkezi" olarak nitelemişti.

V

Margot elini kaldırıp açık pencereden görünen caddeyi gösterdi, bununla Tabocas şehrini kastediyordu.

"Dünyanın kuş uçmaz kervan geçmez bir köşesi: Tam bir mezarlık."

Virgilio, Margot'yu kendisine doğru çekti, o da dudak büküp Virgilio'nun dizine oturdu.

"Sen yaramaz küçük bir kızsın." Margot kızıp birden doğruldu.

"Durmadan bu sözü söylersin, haksız olan hep benim. Gelmeden önce de burasının nasıl bir yer olduğunu biliyordun. Hatırlıyorum, Juvenal sana 'İsim yapmak istiyorsan, Rio'ya git,' demişti. Niçin burasını seçtin? Bunu bir türlü aklım almıyor."

Virgilio konuşmak için ağzını açtı, ama fayda etmeyeceğini anlayarak durdu. Bir ay önce Margot'ya geleceğinin Tabocas'ta olduğunu, muhalefet seçimleri kazanırsa –ki her şey bunun böyle olacağını gösteriyordu– Bahia Devleti'nin en zengin yeri olan buradan milletvekili adayı olacağını ona anlatmak için saatlerce dil dökmemiş miydi? Bahia'dan kakao diyarına giden yolun, gemi ile yapılacak bir sahil yolculuğundan daha kestirme olduğunu ona anlatmak için az mı yorulmuştu? Tabocas para memleketiydi, başşehirde yıllarca çalışarak kazanacağı paradan daha fazlasını, burada bir ay içinde kazanabilirdi.

Bütün bunları, birkaç kere ona anlatmıştı; ama, Margot, Bahia'daki bayramların, barların, tiyatroların hasretini çekiyordu. Virgilio onun yaptığı fedakârlığı bir noktaya kadar anlıyordu. İlişkileri o daha üniversitenin dördüncü sınıfındayken başlamıştı. Margot'yu bir randevuevinde tanımış, birçok defalar onunla yatmıştı. Margot da ona tutulmuş, Virgilio'nun babası aile işlerini perişan bir durumda bırakıp öldüğü zaman, öğrenimini bırakacak hale gelince, Margot nesi var nesi yoksa, hatta her akşamki kazancını bile ona vermişti. Onun bu hareketi çok hoşuna gitmiş, siyasi liderlerden biri parti bürosunda ve muhale-

fet gazetesinin idaresinde kendisine bir yer bulduğu zaman da, sırf sevdiği için Margot ile münasebetlerini sürdürmüştü. Onun oda kirasını vermeyi, gecelerini onunla geçirmeyi âdet edinmişti. Hatta tiyatroda bile beraberdiler. Yalnız Margot ile yaşadığının herkesçe bilinmesinden çekinirdi. Çünkü bundan doğacak bir rezalet mesleğine zararlı olabilirdi. Böyle olmakla beraber, Juvenal ve daha başka üniversite arkadaşları, Virgilio'yu sınıf sözcüsü ve öğrenci birliği başkanı yapacak kampanyayı düzenlemek için Margot'nun evinde toplanmışlar, Virgilio son sınavının söylevini Margot'nun yanında hazırlamıştı.

Muhalefet liderinin öğüdünü dinleyip partinin Tabocas'taki avukatlığını üstlenme görevini kabul edince, Margot'yu kendisiyle birlikte gelmeye zorlamak için saatlerce dil dökmüştü. Bahia'nın eğlencelerinden, canlı hayatından ayrılmak istemediği için, Margot teklifi kabul etmemişti. Çünkü, o, öğrenimi esnasında tasarladığı gibi, diplomasını alınca Virgilio'nun Rio de Janeiro'ya gideceğini sanmıştı. Bununla beraber, parti ileri gelenleri, yeni kakao diyarında birkaç yıl geçirmenin, mesleği için gerekli olduğuna Virgilio'yu ikna etmişlerdi. Bu nedenle Margot'nun ilişkiyi bitirmekle gözünü korkutmak istemesine bakmayarak Tabocas'a gelmişti. Amerikan Kulübü'nde çok çekişmeli bir gece geçirmişlerdi. Margot ağlamış, Virgilio'nun boynuna sarılmış, onu kendisini yüzüstü bırakmakla suçlamıştı. Kadını sevmediği muhakkaktı. Margot sahiden korkmuştu.

"Oraya gideceksin, zengin bir köylü kızıyla evleneceksin, beni de çalılıkların arasına silkip atacaksın. Ben gitmem!"

"Sen sevmiyorsun beni. Sevsen, gelirdin."

Birlikte geçirecekleri bu son gecenin üzüntüleri, kavgaları arasında sevişmişlerdi. Birbirlerinin değerli hatırasını saklamak amacıyla, aşk oyunlarının her türlüsünü denemişlerdi.

Virgilio tek başına gitmişti, ama, bir hafta sonra, Margot ansızın çıkagelmiş, son moda tuvaletleriyle, geniş ke-

narlı şapkalarıyla, makyajlı yüzüyle İlhéus'u birbirine katmıştı. Geldiği gece şehrin bütün sokaklarını sevdalı iç çekişler doldurdu. Sonra, Virgilio ile birlikte Tabocas'a gitmiş, önceleri az çok iyi davranmıştı. Bahia'nın gözalıcı, neşeli hayatını unutmuş gibiydi. Hatta, Virgilio'nun üstüne başına özen göstermiş, yemek pişirmiş, iyi bir ev kadını meziyetleri olduğunu da göstermişti.

Kısacası süse püse daha az düşkün, saçlarının omuzlarına düşmesine aldırmayan, vaktiyle başı üstünde taşıdığı saç yığınını hale yola koyacak berber bulunmayışından yakınmayan, tümüyle sadık bir kadın haline gelmiş görünüyordu.

Kasabanın tutucu düşünceleriyle sorun yaşamamak için ayrı oturuyorlardı. Virgilio siyasi bir partinin yasal temsilcisiydi, birtakım sorumlulukları vardı. Onun için, Margot, şehirdeki bir tacirin kapatması bir kızla birlikte, küçük, güzel bir villada oturuyordu.

Virgilio günün büyük bir bölümünü orada geçirirdi. Hatta bazen, acele iş olunca, müşterilerini de orada kabul ederdi. Orada yer içer, orada yatar, İlhéus Adliyesi'nde yapacağı savunmaları orada kaleme alırdı.

Margot mesut görünüyordu. Son moda elbiseleri gardıropta unutulmuş, asılı duruyordu; artık Bahia'nın adını ağzına almıyordu. Ama, Tabocas'ta umduğundan fazla kalmak gerektiğini anlayınca yavaş yavaş bıktı. Ayrıca, çirkin dedikodulara yol açmamak için, İlhéus'a sık sık yaptığı yolculuklarda, Virgilio onu beraberinde götürmekten de kaçınıyordu. Margot, İlhéus'a gidecek olursa, başka bir trene biniyor, şehirde de Virgilio'yu seyrek görüyordu. Ama, Virgilio'nun gelinlik kızlarla, zengin çiftlik sahiplerinin kızlarıyla konuştuğunu gördüğünde iş kötüydü. O zaman, Margot çığlıklarıyla evi çınlatırdı, Virgilio bunu mesleğinde ilerlemek için yapmak zorunda olduğunu istediği kadar söylesin dursun, bu sözler hiç sökmezdi, ikisi arasında büyük bir çatışma olur; Margot Bahia'da eğlence içinde ömrünü geçirmek dururken, buraya gelip ormanların içine tıkılmakla yaptığı fedakârlığı Virgilio'nun

başına kakardı. Margot istese, bir ev tutup onu metres olarak kapatacak zengin bir tacir ya da bir politikacı muhakkak bulunurdu. Evvelce bunu ona teklif edenler olmuş, ama o, Virgilio'nun peşinden gideceğim diye bu teklifleri geri çevirmişti. Böyle yapmakla budalalık ettiğini şimdi anlıyordu.

"Buraya gelmememi söylemekte Cleo çok haklıymış. Başıma gelecekleri biliyormuş."

Bu kavgalar her zaman bir şampanya şişesiyle, çılgın bir aşk gecesinin öpücükleriyle sona ererdi. Ama Virgilio'un buralardan hiç ayrılmayacağı kanısı kuvvetlendikçe, Margot'nun Bahia'daki eğlenceli hayata karşı özlemi de artıyordu. Türlü vesilelerle ettikleri kavgalar gittikçe daha sık tekrarlanıyordu. Şimdi de gün aşırı kavga etmeye başlamışlardı. Çünkü, Margot terzi bulunmayışından ya da buna benzer güçlüklerden sızlanır olmuştu; zaten seyrek olan saçları dökülüyordu, şişmanlıyordu, yakında artık dans edemez hale gelecekti... Hanidir dans ettiği de yoktu ya zaten...

O gün öğleden sonra işler iyice kötülemişti. Virgilio iki-üç hafta için İlhéus'a gideceğini söyleyince, Margot önce buna pek sevindi. Onun ne istediği belliydi, İlhéus güzel bir şehirdi. Margot orada, Nhozinho adlı gece kulübünde dans edebilirdi, sohbet edecek arkadaş da bulurdu. Bu kadınlar çoğu kakao bahçelerinden gelen, şehir hayatına karışmadan önce, albaylar ya da bunların koruyucuları tarafından kızlıkları bozulan, Tabocas'ın pis orospuları gibi değildi.

Beraber oturduğu kız, tacirin metresi bile, okuma yazma bilmeyen, güzel bir yüzü, bön bir gülüşü olan bir melezdi. Bir çiftlik sahibinin oğluyla günah işlemiş, tacir de onu fahişelerin oturdukları Do Poço Sokağı'ndan çekip almıştı. İlhéus'ta insan evvelce Bahia'da, Recife'te, hatta Rio'da yaşamış birtakım orospular bulur, onlarla tuvaletler, saç modaları üzerine konuşabilirdi. Bu nedenle Virgilio İlhéus'a gideceğini söyleyince Margot'nun son derece sevinmesinde şaşılacak bir taraf yoktu. Koşup Virgilio'nun

boynuna sarıldı, dudaklarından öptü, öptü: "Ne kadar sevindim! Oh, ne güzel, ne güzel!"

Ama, bu saadet uzun sürmedi. Çünkü Virgilio onu götüremeyeceğini söyledi. Avukatın açıklamasına vakit bırakmadan, kadın hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Ya benden utanıyorsun!" diye bağırdı, "Ya da İlhéus'ta başka biri var. Sen önüne gelen şırfıntıya asılacak soydan bir adamsın. Ama, şunu bil ki, ben onun gözlerini oyarım, hem öyle bir rezalet çıkarırım ki, duymayan kalmaz. Sen benim öfkemi daha görmedin!"

Virgilio bıraktı onu, bağırsın. Margot'nun gözyaşları dinip hıçkırıkları yatışınca, elinden geldiği kadar okşayıcı bir sesle, onu beraberinde götüremeyişinin sebeplerini açıklamaya başladı. İş için, önemli birtakım işler için gidiyordu, onunla ilgilenmeye vakti olmayacaktı. Sequeiro Grande Ormanı yüzünden Horacio ile Badarólar arasındaki o çirkin çatışmadan muhakkak ki onun da haberi vardı. Margot başını "evet" anlamında salladı, bu işi biliyordu. Ama bunu kendisinin Tabocas'ta bırakılması için yeter bir sebep saymıyordu. Hem kendisine ayıracak vakti olmazsa, da ne zararı var! Bütün gece çalışacak değildi ya. Margot, İlhéus'ta geçirecekleri günlerde onunla bara ve gece kulübüne gidebilirdi.

Virgilio birtakım bahaneler daha arıyordu. Takındığı tavırda Margot'nun az buçuk haklı olduğunu o da biliyordu. Sesindeki güvensizlik edası, yarı kızgın, yarı ürkek bakışı, bunların hiçbiri gözünden kaçmamıştı. Onu götürmek istememesinin sebebi, sadece Horacio'nun işleriyle uğraşması meselesi değildi.

Ester'le birlikte geçireceği zamanı da hesaplıyordu. Çünkü, Ester bir türlü aklından çıkmıyordu. Kocası verandadayken kulağına fısıldanan o çağırış gece gündüz kulağında çınlıyordu:

"Beni uzaklara götürün, çok uzaklara..."

Virgilio biliyordu ki Margot'yu İlhéus'a götürecek olursa, Ester kısa zamanda bazı dedikodular işitecek, adamın hayatı da bir cehennem olacaktı. Margot, Ester'e de

bulaşacak bir rezalet çıkarabilirdi. Virgilio, Ester'le Margot'yu bir arada hayal edemiyordu. Adları bir arada söylenemezdi. Biri çılgın üniversiteli gençliğinin küçük orospusuydu, ötekiyse ormanlar arasında keşfedilmiş bir aşk, bir günde ortaya çıkan, evrenin kendisinden daha kuvvetli bir aşk. Hayır, Margot'yu beraberinde götüremezdi, kararı kesindi. Ama, onu yaralamak da istemezdi, bir kadını yaralamak onun yapamayacağı bir şeydi. Umutsuzca Margot'nun çenesini kapatacak bir bahane arandı. Margot'ya onu İlhéus'ta gündüz yalnız başına bırakmak istemediğini, çünkü kıskanç olduğunu söylerken, bu bahaneyi bulduğunu sandı. Her zaman kaldıkları Machadâo'nun evi en zengin albayların sık sık uğradıkları bir evdi. Evet, sebebi buydu, kıskançtı. Bu sebebi öne sürerken sesine son derece inandırıcı bir ton vermişti. Margot gözyaşları arasında şimdi gülümsüyordu. Virgilio partiyi kazandım, sandı. Sevgilisi gelip dizine oturduğu zaman da iş olup bitti sanmıştı.

"Demek sevgilini kıskanıyorsun, ha?" dedi kadın. "Ama, niçin? Sen de pekâlâ bilirsin ki, bana yapılan tekliflerin hiçbirine kulak asmam. Burada sürgün gibi yaşamaya katlanışım, salt senin hatırın içindir, öyleyse niye seni aldatayım?" Yine Virgilio'yu öptü, sözüne devam etti: "Ne olursun, beni de götür, nonoşum. Sokağa adımımı atmam. Bir seninle kahveye giderim, o kadar. Odamdan dışarı çıkmayacağım; hiçbir erkekle konuşmayacağım. Sen işinle gücünle uğraşırken, ben de bütün gün odama kapanacağım."

"Tabocas'ta bensiz on gün geçirmek bu kadar mı korkunç? Bir İlhéus'tur tutturmuşsun, gidiyor."

Virgilio gevşediğini hissetti. Oyunu değiştirmeye karar verdi.

İşte tam bu sırada Margot kalktı, sokağı gösterdi:

"Burası bir mezarlık!"

Sonra birinin kendi geleceğini, ötekinin de hayatını feda etmekle işledikleri hataya yanıp yakınmaya başladı. Virgilio yine bir açıklama yapmak istedi, ama anladı ki faydasız; Margot ile bağı kopmuştu. Ester'i tanıyalı beri,

hiçbir kadını gözü görmüyordu. Margot'nun, bir zamanlar olduğu gibi sevgilisinin vücuduna susamış şehvetli âşık değildi artık. Sevgilisinin cazibesine, yuvarlak kalçalarına, kızoğlankız memelerine, aşk saatini, aşk arzularını süsleyen bütün işvelerine isteksiz isteksiz bakıyordu. Kalbi arzu ile tutuşuyordu, ama Ester için tutuşuyordu. Onu istiyordu, onun her şeyini; düşüncelerini, vücudunu, kalbini istiyordu. Margot bekliyordu, adamın sustuğunu, çabanın faydasız olduğunu anlatmak ister gibi sadece elini kaldırdığını görünce, yine ısrarlarına döndü:

"Kendin İlhéus'a gidip, beni burada bırakmakla, bana esir muamelesi ediyorsun. Bir de beni kıskançlık hikâyeleriyle, yalanlarla aldatıyorsun! Beni kaz yerine koyuyorsun. Ama, bitti, bil ki, ben kaz değilim artık. Beni İlhéus'a ya da Bahia'ya götürmeyi ilk teklif edenle kaçıp gideceğim." Virgilio öfkelenmişti:

"Bana göre hava hoş şekerim, gidebilirsin. Tasadan ölürüm mü sanıyorsun?" dedi.

Margot küplere bindi:

"Ah, ben ne budalaymışım! Bütün erkekler peşimden koşuyor. Juca Badaró benim bir işaretime bakıyor... Oysa ki, sen İlhéus'a sıvışmayı düşünürken, ben burada seninle budalalıklar ediyorum. Sen parasına tamah ettiğin zengin bir mirasyedi kızın peşinde koşuyorsun, ben buna eminim!"

Virgilio kalktı, öfkeden gözleri parlıyordu:

"Sen susacak mısın?"

"Hayır, susmayacağım. Söylediklerim muhakkak doğru. Şu anda, parasına el koymak için bir köylü kadının gözünü boyamaktasın!"

Virgilio elinin tersiyle Margot'nun ağzına vurdu. Dudağından kan akarken Margot'nun yüzünü korku, şaşkınlık kapladı. Tam Virgilio'ya hakarete hazırlanırken, hıçkırarak ağlamaya başladı:

"Sen beni sevmiyorsun, artık. Sevsen böyle vurmazdın."

Virgilio yaptığına pişman olmuştu. Niçin böyle dav-

randığını da anlayamamıştı. Bu memleketin havası kanına kadar işlemiş, kendisini değiştirmiş gibi geliyordu ona. Birkaç ay önce Bahia'dan gelen o kibar, bir kadını hırpalamayı aklına bile getirmeyen o adam değildi artık. Başka bir memleketin uygar erkeğiyken, bu kakao diyarının ağır etkisine girmeye başlamıştı galiba. Kendinden utanıp pişmanlıkla eline bakarak başını eğdi, Margot'ya doğru yürüdü, mendilini çıkardı, dudağındaki kanı sildi:

"Özür dilerim şekerim. Aklım başından gitti. Üzüntüler beni böyle sinirli yaptı. Hem sonra, sende Juca Badaró ile, başka bir erkekle gideceğini söyledin... İstemezdim, ama..."

Margot hıçkırdı, Virgilio şu sözleri söyledi:

"Ağlama artık, seni de İlhéus'a götüreceğim."

Margot başını kaldırdı, gülümsemeye başlamıştı bile. Çünkü, Virgilio'nun kıskançlıkla kendisine vurduğuna inanmıştı. Kendini her zamankinden fazla onun hissediyordu: Virgilio bir erkekti. Dertop olup kendini onun kucağına attı. Sonra arzudan bütün vücudu titreyerek Virgilio'yu odasına doğru çekti.

VI

Terzilerin bağırmaları, sokaktan aşağı inen Doktor Jessé'nin kulağına kadar geldi: "Doktor, Doktor Jessé, buraya gelin!"

Dört terzi "Paris Makasları" mağazasının kapısında duruyorlardı. Bu mağaza, Tabocas'taki en iyi hazır erkek giyimi mağazasıydı, sahibi Tonico Borges'in bir elinde pantolon, bir elinde de iğne iplik vardı.

"Paris Makasları" Tabocas'ta yalnız bir elbise mağazası değil, aynı zamanda herkesin söylediğine göre, en zehirli dedikoducuların karargâhıydı. Burada evlerde yenen yemeğe varıncaya kadar her şey bilinir, olup bitenler tartışılırdı.

O gün mağaza, Ferradas'tan Horacio ve maiyetiyle gelen havadisle çalkanıyordu. Onun için, Tonico Borges avaz

avaz bağırarak Doktor Jessé'yi çağırmıştı. Birçok noktaların aydınlanması için doktorun bulunması mutlaka gerekti.

Kısa boylu, tıknaz, nefes nefese, şapkasını arkaya atmış, gözlükleri burnunun üstüne düşmüş, çizmeleri çamur içinde olan doktor yaklaştı, ne istediklerini sordu. Terzilerden biri ona bir iskemle verdi:

"Şöyle buyurun, oturun doktor."

Doktor Jessé oturdu, çantasını yere koydu. Bu çanta şehirde ün salmıştı; içinde akla gelmedik türlü şeylerin koleksiyonu; neşterden kurumuş kakao tanelerine, şırınga iğnelerinden olmuş meyvelere, ilaç şişelerinden doktorun malı evlerin kira alındılarına kadar her şey vardı. Dükkânın arka tarafına gitmiş olan Tonico Borges şimdi elinde bir armutla dönmüştü.

"Bunu sizin için saklamıştım, doktor," dedi.

Doktor teşekkür etti, armudu yere, çantanın yanına koydu. Terziler iskemlelerini yaklaştırıp doktorun etrafında halka oldular, sokak görünecek şekilde sokuldular.

"Eee, yeni ne haberler var?" dedi doktor.

"Havadis sizde, doktor. Her şeyi bilen sizsiniz."

"Neymiş bildiğim?" Terzilerden biri söz aldı:

"Horacio ile Badaróların arası kızışacakmış," diyorlar.

Tonico cümlenin sonunu getirdi:

"Juca Badaró etrafına adamlarını topluyor."

"Havadis dediğiniz bu mu?" dedi doktor. "Ben de sandım ki..."

"Ama, sizin bilmediğiniz bir şey var, bahse girerim ki, doktor, bunu bilmiyorsunuz."

"Neymiş o?"

"Sequeiro Grande Ormanı'nı ölçtürmek için, Juca Badaró bir mühendis aratmış."

"Ne diyorsunuz? Nereden duydunuz bunu?" Tonico esrarlı bir hareket yaptı:

"Bir kuş bu haberi getirdi, doktor. Tabocas'ta bir şey olsun da, bunu herkes öğrenmesin, olur mu? Söylenecek hiçbir şey olmadığı zaman da, uydururlar!"

Ama, doktor Jessé bu sözlere pek kulak asmadı.

"Ciddi konuşalım," dedi. "Bunları kim söyledi size?"

Tonico Borges sesini alçalttı:

"Hırdavatçı Azevedo. Mühendisi getirtmek için telgrafı Juca Badaró onun dükkânında yazmış."

"Bundan haberim yoktu. Ben de bugün Horacio'ya haber göndereyim."

Terziler bakıştılar, işin bu hale gelmesi hoşlarına gitmemişti.

"Çiftlikte oturmak tehlikeli olacağından," diye Tonico devam etti, "Albay Horacio, Dona Esteri İlhéus'a göndermiş. Albay bu hafta ormana girmek istiyormuş, toprağı paylaşmak için, Braz, Firmo, José da Ribeira, Jarde ile aralarında yazılı bir sözleşme varmış, diyorlar. Horacio yarısını alacak, geri kalanı da ötekiler arasında paylaşılacakmış. Doğru mu, doktor?"

"Önemli havadis," diye doktor müphem bir karşılık verdi.

Tonico Borges iri gözlerini çevirerek,

"Ama, doktor," dedi, "sözleşmeyi Üstat Virgilio'nun hazırladığını, mührü bastığını bile biliyorlar. Ah, Maneca Dantas da varmış. Bunu bilmeyen yok, doktor."

Doktor Jessé itiraf etti. Hatta kendisinin de ormandan bir parça alacağını açıkça söyledi. Tonico işi şakaya vurup,

"Bakın, hele, çorbada sizin de tuzunuz varmış demek!" dedi. "Bir Kolt 38 satın aldınız mı? Yoksa, eski model bir tabancayı mı daha çok seversiniz? Bende iyi bir tabanca var, isterseniz, satarım."

Doktor Jessé'nin, "Ben yaramazlık edemeyecek ihtiyar bir adamım!" sözlerine terzilerle birlikte, doktorun kendisi de güldü.

O zaman hepsi kahkahalarla gülmeye başladı. Çünkü, doktorun korkaklığı dillere destan olmuştu. Bu kadar korkak olduğu bilinirken, kakao diyarında ona saygı gösterilmesi şaşılacak bir şeydi. Çünkü, Ferradas'tan İlhéus'a kadar uzanan bu yerlerde bir insanın ününü korkaklıktan başka hiçbir şey yıkamazdı. Korkak bir insanın ne kasaba-

larda, ne kırda hiçbir geleceği olamazdı. Memleketin bu gelişme devrinde Bahia'nın güneyinde yaşamak isteyen bir erkekte aranan bir erdem varsa, o da cesaretti. Hayatı da, ölümü de hor görmeyen bir kimse, bu "*jagunço*'larla toprak açanlar", kanuna metelik vermeyen bu insanlar, bu vicdansız katiller arasında nasıl yaşayabilirdi? Hakarete karşı tepki göstermeyen, kavgadan dövüşten kaçan, anlatılacak bir kahramanlığı olmayan adamı kakao yetiştiricileri ciddiye almazlardı.

Doktor Jessé bu kuralın istisnasıydı. Tabocas'ta hekim, İlhéus'ta belediye meclisi üyesi, Horacio'nun daimi adayı, muhalefetin siyasi liderlerinden biri olan bu adam, korkak tavuk ünü olduğu halde, herkes tarafından itibar gören tek kişiydi. Korkaklığı dillere destan olmuştu. Başkalarının korkaklığını ölçmekte onu mihek taşı olarak kullanırlardı: "Doktor Jessé kadar tabansız" ya da "Doktor Jessé'den daha tabansız." Hem bu, herkesin sanacağı gibi, siyasi düşmanlarının dokundurması da değildi. Kendi partisinin adamları bile, kavga dövüşte ona güvenilemeyeceğini bilirlerdi. Doktorun cesaretsizliği üzerine çıkarılan hikâyeler meyhanelerde, evlerde ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Söz gelişi, Tabocas'ta, Horacio ile Badarólar arasındaki kavgaya benzer bir kavgada doktor Jessé'nin bir kerhaneye sığındığını, yatağın içine girip saklandığını anlatırlardı. Sonra, senatör ve milletvekili seçimi için yapılan son kampanya sırasında İlhéus'ta bir kongre toplanmıştı. Muhalefet için Bahia'dan, siyasi hayata yeni atılan bir delikanlı, eski bir valinin oğlu olan bir aday gelmişti. Bütün imkânları elinden alınınca, korkudan ecel terleri dökmüştü. Çünkü, ona kakao diyarı üzerine korkunç şeyler anlatmışlardı, o da her dakika bir kurşun yiyeceğini ya da bir tarafına hançer saplanacağını bekler olmuştu. Horacio asayişi sağlamak için adamlarını yollamıştı. Bellerinde tabancaları, tetikte, kürsünün etrafını sarmışlardı. Bu esnada, Badaró'nun adamları, iyi bir hatip ünü olan bu Bahialı delikanlıyı dinlemek heveslisi olan kalabalığın içine dağılmışlardı.

Her zaman olduğu gibi, iki kadeh arasında, Üstat Ruy, federal hükmete karşı birkaç laf dokundurarak oturumu açmıştı. Sonra sıra Doktor Jessé'ye geldi, önce o adayı seçmenlere tanıtacak, sonra da misafir kendini tanıtacaktı.

Genç aday, tahtalardan, sandıklardan çarçabuk çatılıvermiş, dinleyenlerin ağırlığı altında sallanan küçük kürsünün önüne geldi. Herkes dikkat etsin diye öksürdü. Bir ölüm sessizliği oldu.

"Bayanlar, baylar, genç bayanlar!" diye söze başladı. "Ben..."

Daha fazla söz söyleyemedi. Dinleyenler arasında ne hanımlar ne de genç kızlar bulunduğundan, haydudun biri, "Senin anandır hanım!" diye bağırdı. Dinleyenlerden bazıları kahkahalarla güldü, bazıları da, "Susun!" diye çıkıştı. Hatip "terbiyeden nasibini almamışlar" türünden bir laf etmek gafletinde bulundu. Hemen ortalık karıştı, Badaróların adamları tabancalarını çekip ateş etmeye başladılar. Horacio'nun adamları da aynı şeyi yaptılar. Hikâyeye göre, bu sırada, kulağının dibinde vızıldayan kurşunlardan kaçmak için, genç aday kürsünün altına saklanmaya kalkışmış, ama orasını ondan önce Doktor Jessé kapmış, hem sadece delikanlıya yanında yer vermemekle kalmamış, şu sert sözleri de söylemiş:

"Eğer ününüzü kaybetmek istemiyorsanız, bayım, eski yerinize dönmekle daha iyi etmiş olursunuz. Bu dolaylarda saklanmak hakkı olan yalnız benim. Çünkü, benim korkak olduğumu herkes bilir."

Bahialı delikanlı hiç aldırış etmemiş. kürsünün altına zorla sokulmaya çalışınca, ikisi arasında bir çatışma başlamış. Söylediklerine göre, Doktor Jessé ömründe ilk defa kavga etmiş. Patırtıyı seyredenler, "Yeryüzünde bundan daha gülünç manzara olamaz," diyorlarmış, "Tıpkı saç saça baş başa kavga eden iki kadın gibi."

Tonico Borges iskemlesini doktora iyice yaklaştırdı:

"Bu sabah kasabaya kim geldi, biliyor musunuz?"

"Kim?"

"Albay Teodoro. Yukarıdaki plantasyonun sahiplerinin tarafını tutuyor," diyorlar.

Doktor buna şaştı:

"Teodoro ha? Ne yapmaya gelmiş?" Tonico bunu nereden bilecekti:

"Bir *jagunço* ordusuyla birlikte gelmiş bildiğim bu kadar. Kafasının içindekini bilemem, tabii. Ama, hiçbir şeyden gözü korkmayan bir adam, değil mi, doktor?"

Öteki terzilerden biri lafı yapıştırdı:

"Bugün meydanda Horacio'nun bunca adamı varken, böyle Tabocas'a geldiğine bakılırsa, hiçbir şeyden gözü korkmayan bir adam. Ya verdiği cevap... Ne demiş, Tonico?"

Tonico bu cevabı ezberlemişti:

Maneca'ya şu cevabı vermiş: "Horacio'ya söyle, onun gibilerle birlik olamam; benim katırcılarla alışverişim yok!"

Gerçekten de, Horacio hesabına, Sequeiro Grande Ormanı'nın ele geçirilmesinde kendilerine katılmasını teklif etmek için Teodoro'yu ziyarete gittiği zaman, Maneca bu cevabı almıştı. Doktor Jessé'nin ağzı açık kaldı.

"Siz her şeyi biliyorsunuz," dedi. "Hayatın burada pek az değeri var; hiç kimse bundan kurtulamıyor."

Terzilerden biri gülmeye başladı:

"Buranın en büyük sporu bu, doktor."

Tonico Borges, Teodoro Tabocas'a gelecek olursa, ona nasıl davranılacağı konusunda Horacio'nun buyruk verip vermediğini öğrenmek istedi.

"Bilmem. Hiçbir şeyden haberim yok," dedi doktor. Sonra, acele bir iş aklına gelmiş gibi, çantasını alıp birden kalktı. Ama, o gitmeden, Tonico son bir dedikodu yetiştirdi:

"Üstat Virgilio'nun Dona Ester'in etrafında dört döndüğünü söylemeyi unuttum doktor."

Doktor Jessé ciddi bir tavır takındı, bir ayağı havada durdu:

"Yırmi yıldan beri bu dolaylarda oturan bir adamın öğüdünü dinleyin," dedi. "Şunun bunun hakkında, hatta

Horacio'nun hakkında ne söylerseniz söyleyin, ama sakın onun karısına dil uzatmayın. Çünkü, bunu duyacak olursa, kendinizi ölmüş bilin. Dost öğüdü bu size!"

Bunları söyleyip, Tonico Borges'i korkusundan ter içinde, sararmış bir halde bıraktı, çekip gitti.

"Bunu Horacio'ya söyler mi dersiniz?" diye Tonico ötekilere sordu.

Öteki terziler, "Doktor Jessé böyle bir şey yapmaz, doktor mert bir adamdır," dedikleri halde, doktorun muayenehanesine gidip söylediklerini kimseye açmamasını rica edinceye kadar içi bir türlü rahat edemedi. Çünkü, bu hikâyeyi kendisine Margot ile beraber oturan bir kadın anlatmıştı. Virgilio dostuyla müthiş bir kavgaya tutuşmuştu ve dedikoducuya göre bu kavganın nedeni Dona Ester'den başka bir şey değildi.

"Korkunç bir şehir bu, doktor," diye sonlandırdı konuşmasını Tonico. "Herkesi çekiştiriyorlar. Kimse bundan kurtulamıyor. Ama, bugünden tezi yok, ağzımı açmayacağım. Benden tek söz işitmeyeceksiniz, artık. Zaten bunu da yalnızca size söylemiştim, doktor."

"Hiç merak etmeyin," dedi doktor onu yatıştırmak için. "Benden sır çıkmaz. Horacio'nun bu dedikodudan hiç haberi olmayacak. Ama intihar etmek istemiyorsanız, yapacağınız en iyi şey bu konudan tek söz etmemektir."

Kapıyı açtı, Tonico çıktı, bir kadın içeri girdi. Doktor çantasını karıştırıp dinleme aletini aramaya başladı. Bekleme salonunda kadınlar erkekler oturmuş, çene çalıyorlardı. Bir çocuğu elinden tutan bir kadın terziyi görünce iskemlesinden kalktı, ona doğru yürüdü:

"Nasılsınız, dostum Tonico?" diye gülümseyerek sordu.

"Çok iyiyim, Dona Zefinha. Siz nasılsınız?"

Kadın bildiği şeyi söylemekte acele ettiğinden, onun sorusuna cevap vermedi.

"Rezaleti duydunuz mu?"

" Hangi rezaleti?"

"Albay Tonoho de Riacho Doce karısını, ailesini yüzüs-

tü bırakmış, bir şırfıntının, Bahialı burnu havada bir kızın peşine düşmüş. Herkesin gözü önünde birlikte trene binmişler."

Tonico bundan haberi olduğunu anlatan bir hareket yaptı.

"Bunu bilmeyen yok, Dona Zefînha," dedi. "Ama, bende öyle havadisler var ki, yemin ederim, bunların birinden bile haberiniz yok."

Kadının merakı kamçılanmıştı, her tarafı titriyordu.

"Nelermiş o havadisler dostum Tonico?"

Kadın merakla beklerken, Tonico bir an tereddüt etti:

"Hadi, çabuk söyleyin!"

Tonico etrafına bir göz attı, sonra kadını koridora doğru çekti:

"Diyorlar ki," diye başladı alçak sesle. "Üstat Virgilio..." Gerisini kulağına fısıldadı.

"İmkânı yok!" diye kadın seslendi. "Kimin aklına gelir böyle bir şey?"

"Neyse, bunu benden duymuş olmayın," diye rica etti Tonico. "Bunu yalnız size söylüyorum, hanımefendi."

"Pek iyi bilirsiniz ki, dostum Tonico, ben sır küpüyümdür. Ama, buna kim inanır? O kadar iyi terbiye görmüş bir kadın."

Tonico çıkıp gitti. Bekleme salonuna dönünce, Dona Zefinha öteki müşterileri süzdü. Hiçbirini gözü kesmedi. Onun üzerine çocuğunun aşısını ertesi güne bıraktı. Vaktin geç olduğunu, daha fazla bekleyemeyeceğini söyleyerek veda etti, dişçiye randevusu vardı. Sonra çocuğunu peşinden sürükleyerek çıktı. Öğrendiği havadis dilini kaşındırıyordu. Piyangodan para çıkmış kadar kendini mesut hissediyordu.

Hızlı hızlı Aventinoslara, Ermiş Yusuf Kilisesi'nin yanında oturan üç ihtiyar kızın evine gitti.

VII

Doktor Jessé mekanik bir hareketle hastayı muayene etti, göğsünü, sırtını, nefesini dinledi, "otuz üç" demesini söyledi. Ama, gerçekte, aklı başka yerdeydi, kafası başka şeylerle uğraşıyordu. Muayenehanesinde çok bekleyen vardı. Zaten hep böyle olurdu. Acele bir işi oldu mu, ya da dalgın zamanlarında, bekleme salonu hiçbir şeyi olmayan, salt ona vaktini ziyan ettirmek için gelen hastalarla dolardı. Adama giyinmesini söyledi, bir reçete karaladı.

"Bunu Ermiş Yusuf Eczanesi'ne götürün. Orada her yerden daha ucuzdur."

Doğru söylemiyordu, ama Ermiş Yusuf Eczanesi'nin sahibi partidaşıydı. Oysaki "İlkbahar" Eczanesi Badaró taraftarlarından birinin malıydı.

"Ciddi bir şey yok ya, doktor?"

"Hiçbir şeyiniz yok. Kuvvetli bir nezle. Orman yağmurları yüzünden. İlaçları alın, bir şeyiniz kalmaz, geçer. On beş gün sonra yine gelin."

"Gelemem, doktor. Buraya gelmek için ormanı bırakınca param gidiyor, biliyorsunuz. Çok uzakta çalışıyorum."

Doktor Jessé konuşmayı kısa kesmeye çalışıyordu.

"Pekâlâ, ne zaman vaktiniz olursa, o zaman gelin. Tehlikeli bir hastalığınız yok."

Adam vizite parasını verdi, doktor onu kapıya doğru itti. Başka bir hasta, yalınayak, arkasında iş elbiseleri bulunan ihtiyar bir ırgat içeri girdi. Karısı için ilaç istemeye gelmişti.

"İkide bir ateşi çıkıyor, aylardır yataktan kalkamıyor."

Adam sonu gelmeyen hikâyesini anlatırken, doktor Jessé terzinin dükkânında duyduklarını düşünüyordu. Hoşa gitmeyen iki hikâye vardı. Öncelikle Teodoro'nun Tabocas'a gelmesi meselesi. Ne şeytanlıklar yapacaktı yine? Tabocas'ın onun için tekin bir yer olmadığını bilirdi. Ama, Teodoro cesur adamdı, kavga çıkarmasını severdi.

Tabocas'a geldiğine bakılırsa, aklında bir hinlik olmalıydı. Doktor Jessé şimdi İlhéus'ta bulunan Horacio'ya bir haber uçurmalıydı, ama aksiliğe bakın, tren gitmişti. Ertesi güne kadar bir şey yapmaya imkân yoktu. Ne olursa olsun, Üstat Virgilio ile hemen konuşmalıydı.

O zaman ikinci havadisi hatırladı: Şehirde Virgilio ile Ester hakkında edilen dedikodular. Jessé'nin, bir merdivenin basamakları gibi, birbirinden birer yaş büyük dokuz çocuğu vardı. Horacio ile Ester bu çocuklardan bir çoğunun vaftiz anası, vaftiz babasıydılar. Doktor düşüncelere daldı. Aklına geldi. Ester, Horacio ile birlikte İlhéus'a gitmek üzere, işlerini yoluna koymakta olan kocasını Tabocas'ta dört gün beklemişti. Albayın konakladığı doktorun evine, bu dört gün içinde Virgilio sık sık gelmişti. Ester'le vakitlerinin çoğunu küçük salonda konuşmakla, gülmekle geçirmişlerdi.

Hizmetçilerin çenelerini kapamak için Jessé'nin kendisi işe karışmak zorunda kalmıştı. Ama, daha kötü bir şey olmuştu. Karısının doğum gününü kutlamak üzere tacir Rezende'nin evinde bir toplantı yapılmıştı. Meyve ikramından sonra, orada piyano ve çalgıcılar da bulunduğundan, hemen bir dans teklifi ortaya atıldı. Oysaki Tabocas'ta evli bir kadın dans etmezdi. İlhéus'ta bile "modern" olanlar, kendine modern dedirtmek isteyenler ancak kocalarıyla dans ederdi. Skandal, Ester ile Virgilio'nun dans etmek için ortaya çıkmaları üzerine patlak verdi. Doktor Jessé, Virgilio'nun Horacio'dan izin istediğini hatırlıyordu. Karısının herkesin gözünü kamaştırdığını görmek isteyen Horacio bu müsaadeyi vermişti. Ama şehir halkının bundan haberi yoktu, dedikodu almış yürümüştü. İş kötü. Hatta Teodoro'nun gelmesinden daha kötü. Doktor Jessé başını kaşıdı. Ya Horacio öğrenirse! Bunu herkese çok pahalıya ödetirdi.

Hasta adam karısının rahatsızlıklarını anlatıp bitirmişti; susmuş, teşhisi bekliyordu.

"Gün aşırı gelen humma mı dersiniz, doktor?"

Doktor Jessé adama şaşarak baktı. Onun odada bu-

lunduğunu unutmuştu. Hikâyeyi yeni baştan en ince noktalarına kadar anlattırdı.

"Evet, bataklık humması," dedi.

Kinin yazdı, Ermiş Yusuf Eczanesi'ni sağlık verdi. Ama, kafası Tabocas'la, hayatın binbir derdiyle doluydu. Demek ki dedikoducular –zaten Tabocas'ta dili uzun olmayan var mıydı?– Ester'in özel işlerine de burunlarını sokmuşlardı. Hakikaten iş kötüydü. Onların lafına bakarsan, saygıdeğer hiçbir evli kadın yoktu. Şehir rezaletten, aşk faciasından hoşlandığı kadar hiçbir şeyden hoşlanmazdı. Ardından Teodoro'nun gelişi de bunların üstüne tüy dikmişti. Bu da ne biçim dalavereyse?

Doktor Jessé ceketini giydi, birkaç hastaya vizite yapmak için çıktı. Bunların her biriyle Sequeiro Grande'yi ele geçirmek için girişilecek savaş üzerinde tartıştı. Hepsi de en yeni havadisleri öğrenmek istiyorlardı. Doktor Jessé, Horacio'nun en yakın dostu olduğuna göre, bu havadisleri verebilecek durumdaydı...

Sonra okula uğradı. Daha önceki hükümeti kuranlar kendi partisiydi. Doktor da o zamandan beri müfettişti. Son seçimlerle muhalefete düştüklerinde, kimse ona istifa etmesini söylememişti. Bu çok büyük bir rezalet olurdu. Çünkü, yeni okul binasını o yaptırtmıştı, hepsi de kadın olan öğretmenler doktoru tutuyorlardı. Avluya girdi, dıştaki bir salondan içeri girdi.

Şimdi, Ester, hatta Teodoro meselelerini büsbütün unutmuştu. Sequeiro Grande Ormanı'm unutmuştu. Aklı fikri, şu haftalar içinde okulun yapacağı "Ağaç Bayramı" törenindeydi. Bahçede oynayan çocuklar koşarak geldiler, doktorun kısa, kuvvetli bacaklarına sarıldılar. Jessé içlerinden birkaçını müdire hanımla Portekizce öğretmenini çağırmaya gönderdi. Sonra, başka bir sınıfa girdi, o geçerken çocuklar ayağa kalktılar. Onlara, "oturun!" diye işaret etti, salona doğru yürüdü. Orada, öğretmenler müdire hanımın etrafına toplanmış, kendisini bekliyorlardı.

Doktor bir iskemleye çöktü, şapkasıyla çantasını masanın üstüne koydu, yağlı yüzünden akan teri mendiliyle sildi.

"Program hazır," dedi müdire hanım.

"Görelim."

"Önce burada toplanacağız, sonra bir söylev verilecek."

"Doktor Virgilio o gün burada bulunamayacak, Albay Horacio'nun bir işi için yarın İlhéus'a gidiyor. Estanislau konuşacak elbette."

Estanislau özel bir okulda öğretmendi, Ferradas'taki bütün gösterilerin gönüllü söylevcisiydi. Durum ne olursa olsun, her söylevinde hep aynı mecazları, aynı benzetmeleri kullanırdı, öyle ki, bütün şehir halkı "Estanislau'nun tıraşı"nı ezbere bilirdi.

Öğretmenlerden biri üzüntüyle,

"Ne yazık," dedi.

Virgilio'ya son derece hayran, incecik bir hanımdı bu. "O kadar iyi konuşuyor, o kadar da yakışıklı bir adam ki!"

Ötekiler gülmeye başladılar. Doktor Jessé yine terini siliyordu.

"Size ne gibi bir yardımda bulunabilirim?" diye sordu.

Müdire hanım bayram programını okumaya devam etti:

"İşte efendim: Önce okuldaki resmî toplantı, öğretmen Estanislau'nun söylevi (okurken, bir yandan da programı düzeltti), sonra öğrenciler tarafından bir ezber, sonra hep bir ağızdan "Ağaç Bayramı" korosu. Bundan sonra da, sıra olacaklar, kilise meydanına kadar geçit töreni yapacağız. Orada bir kakao fidanı dikecekler, Doktor Freitas konuşmasını yapacak, öğretmen İrene de şiirini okuyacak."

Doktor ellerini ovuşturarak, "Çok güzel, çok güzel," dedi.

Çantasını açtı, içinden elle yazılmış, uzunlamasına katlanmış bir kâğıt çıkardı: söylevini öğretmenlere okudu. Gür, çınlayan sesiyle okudukça, heyecanı artıyordu; gerekli hareketleri yapmak için ayağa kalktı. Çocuklar kapıya üşüşmüşlerdi, müdire hanım ikide bir, "Şşştt," dediği halde, bir türlü susmuyorlardı. Doktor Jessé onların gü-

rültüsünden hiç rahatsız olmadı; çünkü, söylediği güzel sözler keyfini yerine getiriyor, tumturaklı tumturaklı okuyordu:

"Ağaç Tanrı'nın insana bir bağışıdır. O bizim bitki kardeşimizdir; bize serinletici gölgesini, tatlı meyvesini, rahatlığımızı sağlayan mobilyaları, başka şeyler yapmakta kullandığımız ahşabı sağlayan odur. Sevgili Brezilyamızı keşfe gelen insanları taşımış yelkenli gemiler hep ağaç gövdelerinden yapılmıştır. Çocuklar ağaçları sevmeli, onlara saygı göstermelidir."

"Çok güzel, çok güzel," diye müdire hanım alkışladı.

Ötekiler de hep bir ağızdan,

"Çok güzel, büyük bir başarı kazanacaksınız!" dediler.

Doktor Jessé'nin her gözeneğinden ter fışkırıyordu. Yüzünü iyice silerken, çocuklara doğru öyle bir bağırış bağırdı ki, hepsi de çil yavrusu gibi dağıldılar.

"Eee, demek iyi olmuş ha?" dedi otururken." Dün akşam karalayıverdim. Bu son günlerde çalışamadım; dostumla karısı bende konakladılar. Kendilerini ağırlamam gerekti."

"İşittiklerim doğruysa," dedi öğretmenlerden biri, "Dona Ester üzerine söyleyeceklerim sizi üzmeyecekse, Üstat Virgilio bütün gün hiç yanından ayrılmamış."

"Ooo! Herkese dil uzatıyorlar," diye o incecik hanım itiraz etti, "bu kasaba gibi geri kalmış yerlerde bu hep böyle."

Bu hanım Bahia'dan gelmişti, Tabocas'ın âdetlerine alışamamıştı.

"Grapiuna",[1] yani Tabocaslı bir öğretmen alındı, öfkeli öfkeli,

"Geri lafından ne anladığınızı bilmiyorum," dedi, "yoksa birtakım utanmaz, yüz kızartıcı davranışları siz gelişme olarak mı kabul ediyorsunuz? Kapı önlerinde, akşam saat ona kadar bir delikanlıyla çene çalmaya siz ilerleme diyor-

[1] İlhéus kakao bölgesinden anlamında. (Y.N.)

sunuz galiba. Eğer ilerleme buysa, Tanrı'ya şükür, Tabocas sahiden geridir!"

Kısa boylu öğretmenle, bir ihracat şirketinde çalışan Bahialı bir genç arasındaki flörtü ima etmişti. Bütün şehir bunu bir rezalet saymıştı. Ama, rezalete konu olan kişi hâlâ ısrarını sürdürüyordu.

"Benden mi söz ediyorsunuz? Öyleyse, lütfen öğrenin, canımın istediğini yaparım, başkalarının düşündükleri bana vız gelir. Hayatım benimdir; başkaları niçin benim yaşayışıma karışırlarmış? İstediğim kadar çene çalarım. Sizin gibi kız kurusuna dönüşmekten iyidir herhalde. Ben çocuksuz kalmak için dünyaya gelmedim!"

O zaman, Doktor Jessé araya girdi:

"Sakin olun, canım," dedi, sakin olun. "Söylenecek şey var, söylenmeyecek şey var. Bir delikanlının evli bir kadını ziyaret etmesinde, ona bir kaç kitap getirmesinde ne gibi bir kötülük olabilir? Bakın bunun dedikodusunu yapmak gerçekten geriliktir."

Hepsi de bu noktada anlaştılar. Müdire hanıma göre boşboğazlıklar bundan ibaretti. Sadece, genç avukatın bütün gününü doktorun evinde, küçük salonda, Dona Esterle konuşmakla geçirdiğine dikkat çekmek istemişlerdi o kadar. Tabocas kasabasının gerilikle damgalanmasına biraz önce itiraz eden öğretmen bir açıklamada bulundu:

"Doktor Virgilio kasabamızın aile hayatına da saygı göstermiyor. Örneğin saygıdeğer bir sokakta oturan hafifmeşrep bir kadınla ilişkisi var. Kapatması olsa gerek. Birbirlerine veda edişlerini bir görseniz, rezalet. Herkesin gözü önünde birbirlerine sarılıp öpüşüyorlar."

Öteki öğretmenler sinirli sinirli güldüler, doktor Jessé de daha fazla ayrıntı istedi, hatta ısrar etti. Ahlak dersi veren, Margot'ya yakın oturan kadının çenesi düştü:

"Ahlaksızlık işte, ne olacak! Rahip Tomé'ye de söylediğim gibi, insan istemeye istemeye günah işliyebilir, gözleriyle günah işleyebilir, kulaklarıyla günah işleyebilir. Üzerinde sabahlıkla, önü açık –yani hemen hemen çıplak– kapıya kadar gelen, Virgilio'nun boynuna sarılan, onunla

öpüşen, bir kadın, köpekler gibi birbirlerini yalayıp öpüşüyorlar yahu! Kadının söylediklerini duysanız hele."

"Neler söylüyorlar?" diye Bahialı öğretmen bilmek istedi.

Bedeni titriyordu, bakışlarında ısrarlı, takıntılı bir ifade vardı.

O zaman, öteki öğretmen öcünü aldı: "Bunu size söylemem gerilik olmayacak mı?"

"Budalalık etmeyin, söyleyin."

"'Şekerim' aşağı, 'nonoşum' yukarı; 'benim minik kumrum' aşağı –sesini alçalttı, doktorun bulunduğunu düşünerek, elleriyle yüzünü kapadı– 'canımın içi' yukarı."

Müdire hanım son derece kızararak,

"Aman Tanrım! Söyledim ya, ahlaksızlık bu. Bu..."

"Hem de iyi ailelerin oturduğu bir sokakta," diye bir başkası söze karıştı.

"Evet, başka sokakta oturanlar görmeye geliyorlar. Her şey şöyle özetlenebilir: Bedava seyirlik, sanki bir tiyatro!"

Doktor Jessé alnına vurdu, bir şey aklına gelmişti:

"Tiyatro! Bugün prova var, bütün bütün unutmuşum. Bir şeyler yiyip koşa koşa gitmeliyim. Ancak yetişirim."

Binadan koşar gibi çıktı, boş meydanları, tenha avluları geçti. Virgilio konusu üzerinde hâlâ tartışan öğretmenlerin sesi sokak kapısına kadar kulaklarında çınladı; başka hiçbir gürültü duyulmadı.

"Münasebetsizlik bu..."

Doktor acele yemeğini yedi, sonra dostları olan bir hastanın, Ribeirinho'nun sağlığı hakkında karısının sorduğu soruyu yanıtladı, çocuklarından birinin kulağını çekti, alelacele Lauro'nun evine gitmek için yola çıktı. Orada pek yakında bir temsil verecek olan Tabocas Amatör Tiyatro Topluluğu'nun provalarında bulunacaktı. Daha şimdiden kasabada, hatta Ferradas'ta reklamı gezdiriliyordu:

10 Haziran Cumartesi

Ermiş Yusuf Tiyatrosu
SOSYAL VAMPİRLER
adlı dört perdelik çarpıcı oyun
Tabocas Amatör Tiyatro Topluluğu
Büyük bir tiyatro olayı

Doktor Jessé Freitas'ın kafası politikayla, ailesiyle, muayenehanesiyle, korularıyla, kiradaki konutlarıyla okulla meşguldu, ama en büyük ihtirası Tabocas Amatör Tiyatro Topluluğu'ydu. Bunu yıllarca hayalinde yaşatmış, her zaman da karşısına birtakım güçlükler çıkmıştı, önceleri, tiyatroda oynamayı istemeyen kasabanın genç kızlarını kazanmak için inatla, enerji ile savaşmıştı. Sonunda kazandığı başarı, Tabocaslı zengin bir tacirin kızı olup geçenlerde Rio'dan gelen –orada okulda okumuş– bir genç kızın tatlı dili sayesinde olmuştu. Bu genç kız öteki kızlara "çocukluk etmemeleri", hiç düşünmeden amatör tiyatro topluluğuna katılmaları için yalvarmıştı. Yine de, doktor babalarının rızalarını almak zorunda kalmış, bu da pek öyle kolay bir iş olmamıştı:

"Siz varsınız diye müsaade ediyorum, doktor." Bazıları da düpedüz reddetmişlerdi:

"Bu tiyatro işi saygıdeğer genç kızlar için değil."

Her şeye karşın sonunda topluluk kurulmuş, ilk temsilini vermişti: öğretmen Estanislau'nun yazdığı "Bastille'in Düşmesi" adlı dram. Temsil çok büyük bir başarı sağlamıştı. Kız oyuncuların anneleri böbürlenmekten kendilerini alamamışlardı, hatta hangi rolün daha iyi oynandığı üzerinde atışmalar da olmuştu. Onun için, Doktor Jessé hemen başka bir piyes hazırlamaya kalkıştı. Bu defa kendisinin piyesiydi, konusu da milli tarihin ana temalarından biri olan II. Pedro'ydu. Temsil, o zamanlar yapılmakta olan kilisenin yararına verilmişti. İki kişi arasında sahnede çıkan çirkin bir olaya rağmen, bu piyes de büyük başarı kazandı, Tabocas Amatör Tiyatro Topluluğu'nun iti-

bar kazanmasını sağladı. Bu topluluk şimdi kasabanın övüncüydü. İlhéus'a giden bir Tabocaslı, çok iyi bir tiyatro binaları olduğu halde, tiyatro topluluğuna sahip olmayan şehirlileri salt kızdırmak için "amatörleri" dilinden düşürmezdi. Bir temsil vermek üzere kızlarının şehre gitmelerine izin vermeleri için anneleri kazanmakta, doktor yine kendisinin bir eseri olan *Toplum Vampirleri*'nin sağlayacağı başarıya bel bağlamıştı.

Prova saatlerce sürerdi. Göze batar jestlerle, titrek bir sesle, dokunaklı bir dille, delikanlılara, genç kızlara rollerini tekrarlatırdı. Birini alkışlar, ötekine baştan aldırır, alnının terini siler, etrafına neşe saçardı.

Ancak provadan çıkınca Sequeiro Grande Ormanı, Teodor, Ester ve Virgilio aklına geldi. Yazılı kâğıtlarla şişelerin, pansumanların bir arada bulunduğu çantasını kaptı, Margot'nun oturduğu eve doğru yollandı. Kilisenin saati dokuzu vurmuştu; sokaklar tenhaydı. "Amatörler", anneleriyle birlikte genç kızlar evlerine dönüyorlardı. Köşebaşında bir sarhoş homurdanıyordu. Şarapçı dükkânında politika tartışması yapılıyordu. Sokak fenerleri ay aydınlığında solgun görünüyordu.

Avukat Virgilio pijamasıylaydı, odadan kapıyı çalanın kim olduğunu soran Margot'nun sesi duyuldu.

Küçük salondaki bir iskemlenin üstüne çantasını koyarken, Doktor Jessé,

"Teodoro'nun kasabada olduğunu biliyor muydunuz?" diye sordu. "Dostunuz Horacio'ya haber salsanız iyi olurdu. Olup bitenden hiç kimsenin haberi yokmuş gibi sanki."

"Can sıkıcı işler yapmaya gelmiştir muhakkak."

"Daha da ciddi bir şey daha var."

"Söyleyin, bakayım, neymiş o?"

"Söylediklerine göre, Sequeiro Grande Ormanı'nın planlarını yaptırmak için Juca Badaró bir mühendis getirtmiş, ormana sahip çıkmak niyetindeymiş."

Virgilio memnun memnun güldü:

"Eee. avukat olarak, benim işim nedir, dersiniz, dok-

tor? Bu ormanın planı çıkarılıp kadastrosu yapıldı bile. Bu planla gerekli kâğıtlar, Horacio'nun, Braz'ın, Maneca Dantas'ın, dul Meranda'nın, Firmo'nun, Jarde'nin, –burada sesini hafifçe yükseltti– Doktor Jessé Freitas'm malı olarak Venancio'nun tapu dairesindedir. Yarın gidip kâğıtları imzalamalısınız."

Bu şekilde yapılan "el koyma"yı avukat açıklarken, doktorun yüzü gülüyordu.

"Tebrik ederim. Tam üstatça bir iş!" Virgilio alçakgönüllülükle gülümsedi.

"Tapu tahsildarını ikna etmek için iki conto vermek gerekti. Gerisi kolaydı. Bakalım, şimdi ne yapacaklar? Bindikleri dalı kestik."

Doktor bir müddet sustu. Hiç şüphe yok, üstatça bir işti bu. Horacio, Badarólardan önce davranmış, dostlarıyla birlikte ormanın yasal sahibi olmuştu. Aralarında Doktor Jessé de vardı. Yağlı ellerini birbirine sürtmüştü.

"İyi bir iş yaptınız! Eşi bulunmaz adamsınız, Üstat. Eee, ben de gideyim. –Margot'nun beklediği odayı göstererek– Sizi baş başa bırakayım. Çene çalma zamanı değil. Akşamınız hayırlı olsun, doktor!"

Önce, Ester'le Virgilio için çıkarılan dedikodular üzerinde avukatın ağzını yoklamayı düşünmüştü. Hatta, İlhéus'ta bulunduğu müddetçe, Horaciolara sık sık gitmemesini bile avukata öğütleyecekti. Dedikodu kentte kasabadan daha çabuk yayılırdı. Şimdi, bu konuda hiçbir şey yapmamaya karar vermişti; Virgilio'yu kızdırmaktan, incitmekten korkmuştu; bu onun dünyada istemediği bir şeydi, hele Badarólara meydan okuduğu böyle bir günde de, hiç.

Virgilio onu kapıya kadar geçirdi. Sokağı inerken, böyle bir havadisi yetiştirmeye değecek kimseye rastlamadı. Badarólara yasal yoldan güzel bir oyun oynanmıştı. Şimdi ellerinden ne gelirdi? Şarapçı meyhanesinin önünden geçerken içeri bir göz attı.

"Bir şey içmez misiniz, doktor?" diye içki içen iki adam sordu.

Bunlar da havadisi yetiştirdiğine değecek adamlar değildi. Onun için doktor onlara sordu:

"Tonico Borges'in nereye gittiğini biliyor musunuz?"

"Yatmaya, dedi adamlardan biri. Biraz önce rastladım; kerhane tarafına gidiyordu."

Doktor can sıkıntısıyla suratını buruşturdu. Havadisi yarına kadar içinde saklaması gerekiyordu. Cüsseli bir adamın kısa adımlarıyla yoluna devam etti.

Ama, evine girmeden önce, bir an durdu, "Hey, Allahın belası hayvan! Geliyor ha kırbaç, kancık eşek!" diye bağırarak mahalleyi ayağa kaldıran bir katırcının sürdüğü, boyunlarında çıngıraklarıyla ilerleyen on beş hayvanın taşıdığı kakao yükünün kimin olduğunu öğrenmek istedi.

VIII

Adam nefes nefese hırdavatçı dükkânına girdi:

"Dostum Azevedo! Dostum Azevedo!"

Biri göründü:

"Azevedo içeride, dostum Ignacio."

Adam mağazanın derinliğine doğru ilerledi, orada Azevedo, büyük bir defterin yapraklarını açmış, hesap yapıyordu. Adama doğru döndü.

"Ne var, Ignacio?"

"Demek duymadınız, bayım?"

"Söyleyin canım, ne var? Tehlikeli bir şey mi?" Ignacio nefes almak için durdu, koşmuştu.

"Biraz önce öğrendim. Hiç aklınızdan geçmeyecek bir şey, söylesem şaşarsınız."

Azevedo kalemi, kâğıdı, defteri bıraktı, sabırsızlıkla bekledi:

"Bugüne kadar eşi görülmemiş son derece başarılı bir 'mala el koyma'. Üstat Virgilio, Venancio'yu güzelce yemlemiş. Sequeiro Grande Ormanı'nı Albay Horacio ile beşaltı arkadaşı üzerine yapmış, Braz, Doktor Jessé Albay

Maneca, daha bilmem kimlerin üstüne tapusunu çıkartmış."

Azevedo iskemlesinden fırladı:

"Ya kadastro? Onu ne yapacaksınız? Tapunun hiçbir değeri yok."

"Ooo! Tapu kanuna uygun, sonuna kadar uygun. Bu delikanlı, avukat olarak birinci sınıf bir madrabaz. Her şeyi önceden hesaplamış. Mundinho de Almeida, sağlığında buranın bir bölümünü tarla haline getirmek istediği zaman bir plan yaptırmış, bu eski plan duruyormuş. Tapuya kaydı yapılmamış. Çünkü Albay Mundinho hiç para vermemiş. Ama, o belgeler Venancio'da."

"Bunu bilmiyordum!"

"Albay Mundinho'nun Bahia'dan getirttiği sakallı ihtiyar mühendisi, albaydan çok içki içen adamı hatırlamıyor musunuz?"

"Ah, evet! Şimdi hatırladım!"

"Üstat Virgilio işte bu eski ölçümleri bulup çıkarmış. Gerisi, kolay. Adları değiştirip tapuya kaydettirmiş. Venancio'nun zahmetine karşılık on conto aldığını söylüyorlar."

Azevedo bu işin enini boyunu hesaplamıştı.

"Ignacio, dedi, size çok şey borçluyum, bu iyiliğinizi hiç unutmayacağım. Siz gerçekten iyi bir dostsunuz. Ben şimdi Sinhö Badaró'ya bir haber salayım. O da size cömertliğini gösterir, güveniniz olsun."

Ignacio gülümsedi.

"Sinhô Badaró'ya emirlerine amade olduğumu söyleyin. Bence, bu dolayların başı odur. Bu haberi alır almaz doğru size geldim."

Ignacio gidince, Azevedo bir müddet düşünceye daldı. Sonra kalemi aldı, masanın üstüne eğilip harıl harıl Sinhö Badaró'ya mektubu yazdı. Bitirince, mektubu götürecek bir adam buldurttu. Gidecek adam birkaç dakika sonra göründü. Yalınayak, koyu esmer tenli bir melezdi bu, ama mahmuzlar takmıştı, tabancası yırtık ceketinin altından belli oluyordu.

"Beni çağırmışsınız, Bay Azevedo?"

"Militão, atıma atlayacaksın, dolu dizgin Badaró'ların çiftliğine gideceksin, bu mektubu Sinhô'ya vereceksin. Benim gönderdiğimi, çok acil olduğunu söyle."

"Ferradas'tan mı geçeyim, Bay Azevedo?"

"O yol daha kestirmedir!"

"Badaró'nun adamlarının oradan geçmelerini yasak etmiş Albay Horacio, diyorlar?"

"Sen bu laflara kulak asma. Korkmazsın ya?"

"Hiç korktuğum oldu mu? Yalnız bilmek istedim."

"Pekâlâ. Sinhô sana bol bahşiş verecek, haber önemli."

Adam mektubu aldı. Atı almaya gitmeden sordu:

"Cevabını beklemeyecek miyim?"

"Hayır."

"Öyleyse, hoşçakalın Bay Azevedo."

"Talihin açık olsun, Militão." Adam, kapıdan döndü:

"Bay Azevedo?"

"Ne var?"

"Ferradas yolunda vururlarsa beni, karıma, çocuklarıma lütfen bakarsınız, değil mi?"

IX

Don'Ana Badarö verandadaydı, atından inen adamla konuşuyordu.

"İlhéus'a gitti, Militão."

"Juca yok mu?"

"O da yok. Acil bir iş mi?"

"Evet, öyle küçükhanım. Bay Azevedo vakit kaybetmememi, en kestirme olan Ferradas'tan geçmemi söyledi. Onlar orada savaşa hazır..."

"Nasıl geçebildin?"

"Hastanenin arkasındaki kestirme yoldan sıvıştım, beni gören olmadı."

Don'Ana mektubu parmakları arasında evirip çeviriyordu.

"Demek ki acil olduğunu sanıyorsunuz?" diye yeniden sordu.

"Öyle sanıyorum, Don'Ana. Bay Azevedo çok önemli olduğunu, beklemeye tahammülü olmadığını söyledi. Hatta bana kendi atını verdi."

Don'Ana kararını verdi, mektubu açtı, Azevedo'nun kargacık burgacık yazısını sökmeye çalıştı. Suratı asıldı: "Haydutlar!" Elinde mektupla, koşarak içeri girdi, sonra mektubu getiren kişi aklına geldi:

"Raimunda! Raimunda!" diye haykırdı.

"Ne var, vaftiz ana?"

"Militão'ya rom ver, orada, verandada kendisi."

Salona girdi, odada bir aşağı bir yukarı gidip gelmeye başladı. Elbirliğiyle bir meseleye çözüm çaresi arayan ya da bir aksilikle karşılaşan Badaró kardeşlerden biriydi kesinlikle. Hep suratı asık, aklı fikri hep aldığı yeni haberde, gidip Sinhô Badaró'nun yüksek arkalıklı iskemlesine oturdu. Babasıyla amcası İlhéus'taydılar, bu işin de beklemeye tahammülü yoktu. Ne yapmalı? Mektubu babasına mı yollamalı? Mektup ancak ertesi gün İlhéus'a varacaktı. O da çok geç. Sonra, birden aklına geldi. Kalktı, Militão'nun romunu içtiği verandaya döndü."

"Çok yorgun musun, Militão?"

"Hayır, küçükhanım. Hepi topu yirmi millik yol geldim."

"Öyleyse, Baraúnaslara kadar gidip, Albay Teodoro'ya bir haber götürmeni istiyorum. Kendisine söyle, benimle konuşmak için hemen buraya gelsin. Sen de onunla birlikte dön."

"Emredersiniz, Don'Ana."

"Söyle kendisine, ne kadar acele davranırsa o kadar iyi. Çok tehlikeli bir durum, de."

Militão tekrar atına bindi.

"Hoşça kalın," dedi hayvanın boynunu okşarken.

Don'Ana verandada durup adamı gözleriyle takip etti. Ağır bir sorumluluk yüklendiği muhakkaktı. Sinhô bunu öğrenince, ne diyecekti? Azevedo'nun mektubunu tekrar

okumaya başladı, sonra Teodoro'yu çağırtmakla iyi ettiğine karar verdi.

"Haydutlar!" diye yine mırıldandı. "Ya o ufak tefek avukat maskarası! Kurşun'u hak etti."

Kedi gelip bacaklarına sürtündü, Don'Ana hayvanı yavaşça okşadı. Derin, koyu gözleri, şehvetli dudakları olan yüzü sertliğini kaybetmişti; yalnız kara kedere gömülmüş bir hali vardı. Onu böyle verandada gören, Don'Ana Badaró'yu ürkek, küçük bir köylü kızı sanırdı.

X

Okulda her şey yolunda gitmişti. Doktor Jessé esnafın çoğunu "Ağaç Bayramı" şerefine dükkânlarını, mağazalarını kapatmaları için kandırmıştı, öğretmenlerle öğrenciler sayılmazsa, öğretmen Estanislau'nun söylev verdiği, öğrencilerin ezbere şiir okudukları binada dinleyici azdı, ama kilise meydanı çok kalabalıktı. Doktor okuldaki oturuma başkanlık etti; ona törenle bir çiçek buketi sunuldu. Sonra, meydana kadar geçit töreni yapıldı, burada kasabanın iki özel okulunun öğrencileri onları karşılamak için sıra olmuşlardı. Bu okullara Estanislau'yla, sıkı disiplini ile ün salmış olan Dona Guilhermina kılavuzluk etti. Doktor, çiçek demetini elinde tutarak, devlet okulunun başında yürüdü.

Söylendiği gibi, meydan çok kalabalıktı. Bayramlık elbiselerini giymiş kadınlar, gözleriyle küçük âşıklarını arayan genç kızlar, bu günün şerefine dükkânlarını kapatan esnaf, memurlar. Hepsi de, bir kasaba hayatının tekdüze akışı içindeki bu beklenmedik eğlenceden, değişiklikten faydalanmak istiyorlardı. Devlet okulunun çocukları özel kurumların çocuklarının önünde sıralandılar. Uzun zamandan beri Dona Guilhermina ile anlaşamayan öğretmen Estanislau genç öğrencilerini susturmak için ilerledi. Keskin bakışları altında öğrencilerini sakin, uslu tutan rakibesini disiplin konusunda alt etmiş olacaktı. Meydanın

ortasına kazılmış bir çukurun içine bir yıllık bir kakao fidanı konmuştu, törenin en hararetli anında dikilecekti. Badarólar İlhéus'a çağrılmıştı; polis komiseri de. Bu yüzden, kasabanın on atlıdan ibaret olan polis kuvveti hiç ortada görünmedi. Ama, Horacio'nun parasıyla kurulan Euterpe orkestrası, "3 Mayıs Bandosu" oradaydı. Bu bando milli marşı çalarak töreni açtı. Erkekler şapkalarını çıkardılar, çocuklar marşın sözlerini söylerken herkes sustu. Yakıcı bir güneş vardı; çoğu kimse şemsiyesini açmıştı.

"Bando" marşı bitirince, Doktor Jessé ortaya doğru ilerledi, söylevine başladı. Susun, diyen öğretmenler öğrencilerin arasında dolaşıp onları uslu durmaya zorlarken, her yandan bağırılıyordu. Hiç faydası olmadı. Çocukların uslu durmalarını başarabilen ancak, katı, kolalı elbisesiyle kollarını göğsünde kavuşturmuş, ayakta duran Dona Guilhermina idi.

Dinleyenlerin çoğu doktorun sözlerini duyamadılar, ancak pek azı anlayabildi. Çünkü kürsü yoktu, doktor yerde durmak zorunda kaldı. Yine de sonunda çok alkışlandı, bir atlı grubu ona iltifat için sokuldu. Büyük bir heyecanla doktor onların ellerini sıktı, öğretmen İrene'nin şiirini duyabilmek için susulmasını istedi. Tatlı, zayıf bir sesle öğretmen başladı:

"Toprağı besleyen tohum kutlu olsun!"

Çocuklar, şeker satıcılarını bağırarak çağırıyor, gülüyor, gevezelik ediyor, dolaşıyor, birbirlerine tekme atıyorlardı; oysa ki öğretmenleri ertesi gün ceza göreceklerini söyleyerek onların gözlerini korkutmaya çalışıyorlardı. Bayan İrene bir kolunu kaldırdı, indirdi, ötekini kaldırdı.

"Bize gölge, meyve veren ağaç kutlu olsun."

Efraftaki atlı sayısı artmıştı, ansızın kilise meydanına hücum ettiler. Silahlı çetenin başında Albay Teodoro das Baraúnas bulunuyordu. Atları çimenleri çiğnerken, adamlar da havaya ateş ediyorlardı. Atıyla korkup kaçışan çocukların, seyircilerin arasına dalan Teodoro gelip ağacın etrafına toplanan grubun önünde durdu. Kolları hâlâ havada olan Bayan İrene birden söyleyeceği mısraları yuttu.

Teodoro, tabancası elinde,

"Bu ettiğiniz budalalık da nedir?" dedi. "Burada, meydanda ağaç mı dikiyorsunuz?"

Sesi titreyen Jessé törenin anlamını açıkladı. Teodoro gülmeye başladı: o da oyuna katılmış gibi görünüyordu.

"Hadi, pekâlâ, dikin," dedi. "Nasıl dikiyorsunuz, ben de göreyim."

Bu sözleri söylerken, tabancasını onlara doğrulttu, adamları da tüfeklerini doğrulttular. İki yardımcıyla birlikte, Doktor Jessé buyruğa boyun eğdi. Tören, evvelce tasarlanandan büsbütün başka bir renk almıştı. Bütün parlaklığı gitmişti; kakao ağacını çarçabuk, yalapşap dikiverdiler, çukurun kıyısındaki toprak yığınıyla köklerini örttüler. Meydanda çok az insan kalmıştı. Çoğu sıvışmıştı.

"Bitti mi, şimdi?" diye Teodoro sordu.

"Evet, şimdi de biz..."

"Çok güzel!" dedi gülerek Teodoro, "fidana biraz su vereyim."

Atın üstünde, pantolonunun düğmelerini çözdü, ağacın üstüne işemeye başladı. Ama, pek iyi nişan alamadığından, herkesin üstüne sıçrattı. Bayan İrene elleriyle yüzünü örttü. Teodoro işini bitirmeden önce Doktor Jessé'yi de suladı. Sonra adamlarını toplayarak dörtnala ana caddeye daldı. Kaçamamış olanlar donup kalmışlardı; hepsi, şaşkın şaşkın birbirlerinin yüzlerine bakıyorlardı, öğretmenlerden biri yüzündeki birkaç damlayı sildi.

Büsbütün şaşkına dönen bir başkası,

"Ömrünüzde hiç böyle şey gördünüz mü?" dedi.

Teodoro durmadan havaya ateş ederek büyük caddeden aşağı inmişti. Adamlarıyla birlikte bir sokağın köşesinde, Venancio'nun tapu dairesi önünde durdular, atlarından indiler.

Venancio ile memurları dairenin arka tarafına kendilerini dar attılar. Teodoro adamlarından birini çağırdı, eline bir şişe tutuşturdu. Adam odanın tabanına, içleri kâğıt dolu klasörlerin üstüne gaz dökmeye başladı, sonra da şişeyi fırlattı.

"Ateşle!" diye Teodoro buyurdu.

Adam bir kibrit çaktı; tabanın üzerine bir alev yayıldı, klasörleri yaladı, bir kâğıt tomarını sarıp, dairedeki evraklara, belgelere tırmandı. Teodoro ile adamı dairenin ateş almasını bekleyip gözcülük eden diğerlerine doğru koştular. Albay beyaz bir pantolonun üstüne haki ceket giymişti, küçük parmağında tek taşlı elmas yüzük vardı.

Kızıl alevler şimdi bütün binayı sarmış, caddede büyük bir kalabalık toplanmıştı. Teodoro adamlarına at binmelerini buyurdu, atları meraklı kalabalığı yarıp geçti.

Bu sırada, Horacio yandaşlarının silahlı adamları göründü, çapulcularıyla caddenin köşesini dönen Teodoro, Mutuns yolunu tutmuştu bile. Kalabalık caddeye doldu, Horacio'nun adamları göründüğü sırada, saçlarını yolan Venancio'nun ortaya çıktığı görüldü. Caddenin köşesinden kaçanlara ateş ettiler. Yangını görmek için inen kalabalığı dörtnala giden atlarıyla yaran Teodoro'nun adamları da karşılık verdiler. Teodoro das Baraúnas daha köşebaşında kaybolmadan, *jagunço*'larından biri yere düşmüştü, atı, binicisiz, ötekilerin arasında dörtnala koşuyordu. Horacio'nun kabadayıları yere düşen adama doğru koştular, bir bıçak saplayıp işini bitirdiler.

Dördüncü Bölüm
DENİZE KARŞI

I

Gök mavisi kazaklı adam cevap vermedi. Bodur bir adamdı bu, bol kazağı lekelerden daha da koyu görünen kahverengi kaba kumaştan pantolonunun üstüne sarkmıştı.

Dışarda şiir dolu bir gece vardı. Bu şiir içyağı kokan meyhaneyi bile, sokağın çakıl taşları üstüne konmuş bir ay parçası, yarı açık kapılardan bir yıldız görünüşü, yitirilmiş bir aşkla elden gitmiş günlerin türküsünü çağıran ağır, iniltili bir kadın sesi şeklinde sarmıştı. Kara sevdalı nakarat aydan, yıldızlardan daha dokunaklı, komşu evden taşan yasemin kokusundan daha dokunaklı, geminin ışıklarından daha dokunaklı, sandıklar üstünde uyuklayan ya da bir barda kafayı geçen bu yorulmuş erkek kalpleri için, belki de bütün bunların hepsinden daha da dokunaklıydı.

Parmağında yalancı bir yüzüğü olan adam, mavi kazaklı bodur adamın cevapsız bıraktığı soruyu tekrarladı.

"Eee, söyle bakalım, ihtiyar salyangoz, söyle ömründe hiç kadın tavladın mı?"

Sarışın olanı cevap verdi:

"Kadın dediğini her limanda düzinelerce bulursun. Gemici kısmı kadınsız edemez. Ben kendi hesabıma onlarcasını becerdim."

Parmaklarını açıp kapayarak, elleriyle bir hareket yaptı.

Orospu çürük dişlerinin arasından tükürdü, sonra yürekten bir bakışla gözlerini sarışın gemiciye dikti.

"Gemici yüreği," dedi, "denizin dalgalarına benzer. Dalgalar gibi gelip gider... José de Santa diye biri vardı. Tanımıştım. Bir gün veda bile etmeden çekip gitti, gemi onun gemisi değildi."

"Doğrusu," diye gemici devam etti, "gemici her gittiği yerde demirleyemez, bir kadının etinde bile. Bakarsın bir gün çeker gider, karın boş kalır, sonra bir başkası gelir, demiri atar. Şekerim, kadın denizdeki boradan daha haindir!"

Şimdi ay ışığı sanki zorla kapıdan içeri girmiş, kaba tahtadan yapılmış tabana vurmuştu. Yalancı yüzüğü olan adam, mavi kazaklı adamı bıçağının ucuyla dürtüklemeye başladı.

"Hadisene, söyle, salyangoz, sen bir ihtiyar salyangoza benzemiyor musun? Siz bunun kadar salyangoza benzeyen adam gördünüz mü hiç? Soruyorum sana: Ömründe kadın kafeslediğin oldu mu?"

Orospu kahkaha ile güldü, kolunu gemicinin boynuna doladı; ikisi birden gülüyorlardı. Gök mavisi kazaklı adam romunu bitirdi, yeniyle ağzını sildi.

"Neresi olduğunu bilmezsiniz!" diye söze girdi. "Buralardan çok uzak, başka bir limanda, bundan daha büyük bir memleket. Bir meyhanede başımdan geçmişti, adı hâlâ aklımda: Yeni Dünya."

Yalancı yüzüğü olan adam bir bardak daha rom ısmarlamak için masaya vurdu.

"Onun yanındaki kadını tanıyordum; bir oğlanla beraber üç kişiydiler. Bir arkadaşla içiyorduk, orada oturmuş, can sıkıcı şeylerden söz ediyorduk. Yıldırım aşk yoktur, derlerse, inanmayın, yalan..."

Orospu başını adamın başına dayadı, adeleli kolunu göğsünde sıktı. Pis meyhaneyi birden bir ezgi sardı, bir kadın sesi türkü söylüyordu:

"O gitti, bir daha gelmeyecek!"

Kulak verdiler. Yalancı yüzüğü olan adam, değerli bir likörmüş gibi, romunu yudum yudum içiyordu; yüzünde, mavi kazaklı adamın hikâyesini sabırsızlıkla beklediğini anlatan bir ifade vardı.

Mavi kazaklı adam yine yeniyle ağzını silerek,

"Ama, bunun yok hiç önemi!" dedi.

Orospu, sarı saçlı gemicisine yine sokularak,

"Bakın, aya bakın, ne kadar kocaman, ne kadar güzel, diye içini çekti. Hanidir böylesini görmedim."

Yalancı yüzüğü olan adam,

"Anlat, hikâyenin arkasını getir," dedi.

"Anlatıyorum, işte: söylediğim gibi, bir arkadaşla beraber oturmuştum, birkaç yudum içmek için. O sürdüğü hayattan şikâyet ediyordu, ben de öyle, kadın içeri girince! Yanında öteki kadın vardı, demin de söyledim ya."

Hikâyeyle ilgilenen gemici,

"Evet, söyledin," dedi.

Barda duran ispanyol bile dinlemek için eğildi. Gecenin esrarlı derinliklerinden kopan kadın sesi hafif hafif geliyordu. Mavi kazaklı adam gemicinin dikkatine değer verdiğini bir hareketiyle belli etti, sonra kaldığı yerden söze devam etti:

"Evet, öyle oldu. Yanında öteki kızla, oğlan vardı, içeri girdi, öteki kızı tanıyordum; evvelce beraber çıkmıştık. İnan olsun ki, arkadaşlar, onu gözüm görmüyordu, ille de öteki, gözüm ondaydı."

Esmer derilileri üstün tutan yalancı yüzüklü adam,

"Esmer miydi?" diye sordu.

"Esmer mi? Hayır, esmer değildi. Sarışın da değildi. Ama, dilberdi, yabancı bir memleketten gibiydi, başka memleketli bir kadın."

Çok gezip dolaşmış olan gemici,

"Bilirim," dedi.

Gök mavisi kazaklı adam yine teşekkür ettiğini anlatan bir hareket yaptı. Orospu yeni dostuna iyice sokulmuş, büzülmüştü.

"Hepsini biliyorsunuz," diye mırıldandı. "Aya bakın, ne kadar kocaman, ne kadar sarı, hem ne de sarı!"

"Bu oğlanın dediği gibi."

Kazaklı adam da gemiciye bakarak dudaklarını ısırdı.

"Uzak memleketlerden gelmiş bir gemiden yeni çıkmış derdiniz. Nasıl olmuş bilmem, kemdimi onun yanında buldum. Belki de arkadaşım ötekini lafa tutmuştu da ondan. Arkadaşına bizim kim olduğumuzu söyledi, konuşmaya başladık. Neler konuşulduğunu şimdi söyleyemeyeceğim, hep onun gözünün içine bakıyordum, onunsa söyleyecek hiçbir şeyi yoktu. Durmadan gülüyor, beyaz dişlerini göstererek gülüyordu, deniz kıyısındaki kumlardan daha beyaz dişleri vardı. Arkadaşım konuştu durdu, bütün içindekini döktü... Tanıdığım kadın da konuşuyordu, bizim dertli arkadaşı teselli ediyordu galiba, ama doğrusu neler söylediğini bilmiyorum. O tuhaf kızla, onunla beraber olan oğlan tek söz söylemediler, kız sadece gülüyordu."

Bu anısı onu da gülümsetti sonra söze devam etti:

"Öyle kesik, şakrak bir gülüş ki... Ömrümde böyle güleni görmedim! Ya o gözler!.."

O gözler gözünün önüne gelerek, durdu.

"O gözleri, mümkünü yok, size tarif edemem."

Ellerini uzattı.

"Coqueiros Resifi önünde batan İsveç gemisindeki zenci Asterio'nun anlattığı hikâyede bir kadın vardı, o kadına benzetiyordum onu."

Yüzüğü olan adam ayağını aya doğru uzattı, yere tükürdü.

"Ya onun yanındaki oğlan," diye sordu, "o güzel, küçük kayığın sahibi değil miydi?"

"Hiç bilmem, öyle bir hali yoktu. Daha çok, arkadaşı denebilir. Bir şey diyemem. Bütün bildiğim, kız öyle çok, öyle çok gülüyordu ki, beyaz dişleriyle, beyaz yüzüyle hem de gözleriyle..."

Sonra ellerini kazağının ceplerine soktu, ne yapacağını bilemiyordu, çünkü kadehi boşalmıştı.

"Eee, sonra ne oldu?" diye yüzüklü adam sordu.

"Paralarını ödediler, çıkıp gittiler. Ben de onların yaptığını yaptım. Ama o meyhaneye sık sık gittim. Bir defasında onu yine gördüm. Çok uzak bir memleketten gelmişti, ben biliyorum, çok uzak. Buralı değildi."

"Ay aydınlığı ne kadar güzel!" dedi orospu, gemici kadının gözlerindeki kederi fark etti. Kadın bir şeyler söylemek istiyordu, ama uygun sözleri bulamamıştı.

"Çok uzaktan. Kimbilir? Denizlerin ötesinden belki de. Geldi, yine gitti... Bildiğim bu kadar. Bana metelik vermedi, ama gülüşü daha dünmüş gibi hâlâ aklımda. Gözleri de, bütün beyazlığı da, giydiği elbise bile."

Bütün bunları hatırlamaktan duyduğu sevinçle haykırıyor gibiydi: "O geniş yenli elbise!"

Kadehinin son damlasını da içti, yüzünü buruşturdu; neşesini kaybetmişti. Gecenin şiirini boydan boya geçen kadın sesi ağır ağır kulaklarına kadar geldi:

"O gitti, bir daha gelmeyecek..."

"Eee, sonra?" diye yüzüklü adam sordu.

Mavi kazaklı adam susuyordu; orospu ayı mı seyrettiğini, yoksa ayın, yıldızların ötesinde, hatta göğün ötesinde, öylesine sessiz, durgun gecenin ötesinde görmediği bir şeyi mi seyre daldığını söyleyemezdi. Bilmiyordu, niçin içinden ağlamak geldiğini de bilmiyordu. Ama gözlerinin yaşarmasına fırsat vermeden, bu aydınlık gecenin tadını çıkarmak için, sarışın gemici ile beraber çıkıp gitti.

İspanyol, yüzüklü adamın anlattıracağı öyküleri dinlemek için barın üstüne eğilmiş, duruyordu, ama gök mavisi giysili adama bir gevşeklik gelmiş, hep gökteki sarı çembere bakıyordu. El kol hareketleriyle bir orospunun hikâyesini anlatırken, yüzüğü olan adam hikâyenin tam ortasında durdu. Meyhane sahibine doğru döndü, bodur adamı göstererek:

"Yok, ama söyleyin! Tam da salyangoza benzemiyor mu?"

II

Adamlar rıhtımlar üstünde çene çaldıkları sırada, İlhéus şehri rahatı dirliği olmayan bir uyku içinde huzursuzdu. Ferradas'tan, Tabocas'tan, Sequeiro Grande'den gelen sürekli gürültülerle sık sık uykusundan uyandırılıyordu. Horacio ile Badarólar arasında çatışma başlamıştı. Şehirde çıkan haftalık gazetelerin ikisi de kendi partisinin liderini övüp hasımlarına çamur atarak, birbirlerine en ağır hakaretleri yağdırıyorlardı. En iyi gazete, en yakası açılmadık küfürleri icat edebilen gazeteydi. Dillerine doladıklarının ne özel hayatı, ne de aile hayatı kutsaldı.

Badaró'nun gazetesi *O Comercio*'yu basan Manuel de Oliveira, Juca'nın arkasına oturmuş, bir poker partisini seyrediyordu. Öteki oyuncular Albay Ferreirinha, Teodoro das Baraúnas, João Magalhães idi. Yüzbaşıyı Bahia'ya giden gemide tanımış olan Ferreirinha, onu Juca Badaró'ya tanıtmıştı.

"Okumuş bir delikanlı," demişti, "çok zengin, keyif için geziyor, emekli yüzbaşı, mühendis."

Juca, Sequeiro Grande meselesi için şehre gelmişti. Ama, aksi gibi ölçmen Dr. Roberto şehirde değildi, Bahia'ya gezmeye gitmişti. Juca ise, mülkü tapulandırmak için ölçme işini yaptırmakta acele ediyordu. Şehirde bir mühendis bulunduğunu öğrenince, hemen kendi işini düşünmüştü.

"Sizi tanıdığıma çok memnun oldum, yüzbaşı. Size epey para kazandıracak bir iş teklif edeceğim."

João Magalhães'in menfaat damarları kabardı. Kim bilir? Beklediği fırsat belki de ayağına kadar gelmişti, İlhéus'a para kazanmak için gelmişti, çok para kazanmak için, yoksa yalnız poker masasında toplanan para ile yetinmeye değil. Onun için, Juca'ya elinden geldiği kadar kibarlık gösterdi.

"Bu zevk benim. Ama, sizi gözüm ısırıyor. Bahia'dan aynı gemiyle gelmiştik, ama birbirimizi yakından tanımak fırsatı olmadı."

"Doğru," dedi Ferreirinha, "aynı gemideydiniz, Juca. Ama, siz bir kadınla ilgilendiğinizden, etrafı görmüyordunuz." Bunun üzerine, dostunun göbeğine babacan bir şaplak indirdi, gülmeye başladı.

Juca, yüzbaşıyla daha önce görüşmek fırsatını bulamayışına üzüldü, sonra hemen kafasını yoran konuya sözü getirdi:

"Yüzbaşım, mesele şu," diye lafa başladı. "Bizim plantasyonun bir yanını çeviren bir orman var. Bu orman kimsenin malı değildir, ama yakında bizim olacak, mademki bu ormanın içine ilk giren biz olacağız. Sequeiro Grande'ye sözü getirmek istiyorum. Şu sıralarda bu ormanı açmak, oraya kakao dikmek istiyoruz, ama orada Horacio de Silveira diye bir çapulcu sürüsünün başı var, ormanın kendi malı olduğunu iddia ediyor; eski bir plan bulmuş, ormanın tapusunu kendisiyle birkaç dostunun üstüne çıkartmış. Ama bunun hayrını göremeyecek, çünkü biz de bir 'mala el koyma' hazırladık."

"Haberim var. Tapu dairesini yakmışlar." Yüzbaşı João Magalhães sözlerine aydınlatıcı jestler de kattı. "Bunu siz mi yaptınız? Siz yaptınızsa, tebrik ederim. Ne istediğini bilen insanlar çok hoşuma gider."

"Yok, bu işi yapan ben değilim, dostum. Teodoro das Baraúnas'ın işi. Cesur bir arkadaştır, hiçbir şeyden gözü yılmaz."

"Evet, öyle olduğu belli."

"Onun için, ormanın planını çizecek bir mühendis arıyoruz. Ne yazık ki Dr. Roberto gezmekte. Burada bu işi yapabilecek bir o var. Ötekilerin hepsi ödlek, bu işe burunlarını sokmak istemiyorlar. Mühendis olduğunuzu öğrenince, bu işi kabul edip etmeyeceğinizi anlamak için size başvurmayı düşündüm. Değeri neyse vereceğiz. Horacio'nun öç almasına gelince, o yandan hiç korkunuz olmasın. Sizi koruruz, bunu olmuş bilin."

Yüzbaşı João Magalhães kendine güvenle güldü.

"Yok canım, Tanrı aşkına! Korku bizim semtimize uğramaz! Benim katıldığım ayaklanmaların, savaşların sayı-

sım bilmiyorsanız, öğrenin albayım! Bir düzineden fazla. Yalnız itiraz edeceğim bir nokta, acaba yasal yönden... bilmiyorum, ben... Durdu... bilirkişi olabilir miyim? Anlıyorsunuz ya, ben ölçmen değilim, istihkâm subayıyım. Bilmiyorum, hakkım, var mı, yok mu..."

"Buraya gelmeden," dedi Juca, "avukata danıştım, olabileceğinizi söyledi, subaylar yapabilirmiş."

"Ne olursa olsun, ben sanmıyorum. Başka bir şey daha var. Bahia'da çalışma kaydım yok. Rio'da kayıtlıyım. Tapu idaresi benim bilirkişiliğimi kabul etmez."

"Bunun hiç önemi yok. Bunu tapu sicil memuruyla yoluna koyarız. İş ona kalsın!"

Ama, Joâo Magalhâes hâlâ kuşkudaydı. Ne askerdi, ne de mühendisti. Hangi oyun olsa oynardı, bir deste kâğıttan kâğıt çekmesini, başkasının güvenini sağlamasını bilirdi; ama onun büyük ihtirasları vardı; çok para kazanmak, artık bir kumar masasına bağlı kalmamak, bir gün altın içinde yüzdüğü halde, ertesi gün beş parasız kalmamak istiyordu. Hem sonra, bu işin ne gibi bir tehlikesi olabilirdi? Badarólar politikanın en yüksek basamağındaydılar, kazanmakta talihleri yaverdi; kazanırlarsa, Sequeiro Grande üzerindeki mülkiyet hakları hiçbir zaman tartışılmayacaktı. Hem bilirkişiliğin kanunsuz olduğu, ölçümlerin bir şarlatan tarafından yapıldığı bir gün meydana çıkarılsa bile, aradan epey zaman geçmiş olacak, memleketinin başka bir köşesinde parasını keyifle yiyor olacaktı. Bu işi denemeliydi. Sabırsızlıkla, kamçısını çizmesine vurarak karşısında bekleyen Juca Badaró'dan gözlerini ayırmaksızın düşünüyordu.

"Aslına bakarsanız, ben burada bir yabancıyım, buranın kavgalarına sürüklenmekten hoşlanmam. Beri yandan da size, kardeşimize büyük sempatim var, hele tapu dairesi yangınından sonra. Böyle cesurca işler beni çok etkiler. Uzun lafın kısası..."

"Size iyi para veririz, yüzbaşım, işe giriştiğinize yanmazsınız."

"Ben paranın lafını etmiyorum. Bunu yaparsam, salt dostluk hatırı için yapacağım."

"Ama, biz de size ne kadar değer verdiğimizi göstermek isteriz. İş iştir, size karşı her zaman besleyeceğimiz minnettarlığa gelince, o başka."

"Orası öyle."

"Bu iş için ne kadar istersiniz, yüzbaşım? Çiftlikte bir hafta kalmanız gerekecek."

"Eee, araç gereç? Yüzbaşı vakit kazanmak için bu soruyu ortaya attı, bir yandan da isteyeceği parayı hesaplıyordu. Benim aletlerim Rio'da, biliyorsunuz."

"Zararı yok. Roberto'nun araç gerecini karısından isterim."

"Öyleyse..." Yüzbaşı bir yandan da düşünüyordu, "elbette." "Ben buraya çalışmak için değil, tatil yapmak için geldim. Hesap edelim, bir hafta çiftlikte. Çarşamba günü kalkan gemiye yetişemeyeceğim, demek."

Sesini alçalttı, sesi bir fısıltı haline geldi.

"Bu yüzden Rio'daki önemli bir işime yetişemeyeceğim... büyük bir ziyan. Hay Allah!" Çizmesine daha sert vuraraktan, sinirli sinirli bekleyen Juca'ya düşüncelerini bildiriyordu. "Yirmi conto çok değildir sanırım."

"Çok para," dedi Juca Badaró. "Bir hafta sonra Dr. Roberto dönecek. O bu işi üç conto'ya yapar."

João Magalhães suratını buruşturdu, bununla ilgisizliğini anlatmak istedi, "Kalsın, öyleyse!" demek ister gibi.

"Çok para," diye Juca Badaró tekrarladı.

"Bakın, dostum. Üç conto sizin yaptıracağınız işin hakkı. Dostunuz Bahia'da kayıtlıdır. Şu anda şehrin dışında da olsa, burada oturur. En az bir hafta sonra gelecek. Oysaki ben meslek şerefimi tehlikeye atıyorum. Kovuşturmalarla karşılaşabilirim, mesleğimden, hatta diplomamdan olabilirim. Dediğim gibi üstelik de burada tatilimi geçiriyorum. Gemiyi kaçıracağım, belki Rio'daki sözleşmemin hükümlerini yerine getiremeyeceğim, bu da bana yüzlerce conto'ya mal olabilir. Bu işi kabul edişim, paradan çok dostluğunuzu kazanmanın hatırı için olacak demek ki."

"Bunları hesaba katıyorum, yüzbaşım, ama ne olursa

olsun, bu para çok. On conto'yu kabul ederseniz, anlaştık demektir; yarın erkenden yola çıkarız."

Bunun üzerine, Joâo Magalhâes aradaki farkın yarısı kadar indi:

"On beş conto."

"Yüzbaşım, ben ne Suriyeliyim ne de Çingene'yim. Bu işe on conto verişim, bu işin çabuk bitirilmesini istediğimdendir. Razı olursanız, hemen bugün parayı alırsınız, yarın da yola çıkarız."

Daha çekişerek fazla bir şey koparamayacağını anlayınca, Joâo,

"Pekâlâ," dedi, "size bunu bir iyilik, olsun diye yapıyorum. Kabul."

"Bütün ömrümce size minnettar kalacağım, yüzbaşım, ben de, kardeşim de. Başınız sıkıya geldi mi, bize güvenebilirsiniz." Ayrılmadan sordu: "Parayı hemen istiyor musunuz? İstiyorsanız, eve kadar gelin."

"Tuhaf şey, siz beni kim sanıyorsunuz? Ne zaman isterseniz o zaman verin. Acelemiz yok."

"Öyleyse bu akşam buluşabiliriz."

"Poker oynar mısınız bayım?"

Ferreirinha bu fikri gülerek alkışladı:

"Mükemmel bir fikir. Kahvede küçük bir parti çeviririz."

"Çok güzel," dedi Juca. "Parayı getiririm, sonra da pokerde elinizden alırım. Böylelikle ölçümü bedavaya yapmış olursunuz."

Joâo'nun keyfi yerindeydi, şaka etti:

"İstediğim öteki on conto'yu kazanacağım, demek istiyorsunuz. Cepleriniz para ile dolu gelseniz, iyi edersiniz. Bay Juca Badaró."

"Bir dördüncü ister," diye Ferreirinha hatırlattı.

Juca buldu:

"Teodoro'yu getireceğim," dedi.

Şimdi, hepsi toplanmış, Nhözinho kahvesinin arka tarafına çekilip pokere oturmuşlardı.

Juca Badaró yüzbaşıyı daha çok sevmeye başlamıştı.

Joâo Magalhâes onun hoşlandığı adam tipiydi: parlak konuşma, kadınlar üzerinde büyük deney, müstehcen bir hikâyeyi anlatmak sanatı. Kazancı aralarında paylaşmışlardı; Ferreirinha ile Teodoro kaybettiler. En çok kaybeden de Teodoro'ydu. Oyun o kadar büyüdü, o kadar büyüdü ki, Manuel de Oliveira, bahsin ne kadar yüksek olduğunu görsün diye, gidip Astrogildo barından başka bir toprak ağasını çağırdı! İkisi de oyunu seyrediyorlardı.

"Sizin yüz altmışınıza, üç yüz yirmi, rölans," dedi Teodoro.

"İki conto'dan fazla kayıbı var," diye Manuel de Oliveira, Astrogildo'ya fısıldadı. "Hiç böylesini görmedim."

Juca Badaró görmek için para koydu. Teodoro'nun elinde dokuzlular vardı, Juca'nınsa onlular:

"Talihin yok, dostum," dedi Juca, fişleri topladı.

Bu sırada, Nhôzinho çıkageldi, etrafa selamlar yağdırdı, güldürücü sözler söyledi, elinde de bir viski tepsisi vardı. Manuel de Oliveira bir kadeh aldı. Bu türlü nimetlerden faydalanmak için kumar salonlarından hiç eksik olmazdı; bir viski, küçük bir akşam yemeği, bakarada, rulette şaşıran bir fişi kapabilirse, o da cabası.

"Bu viski, iyi," dedi yüzbaşı ağzını şapırdattı. "Rio'da bana sattıklarından -kaçaktır, biliyorsunuz- bile daha iyi, abıhayat sanki."

Teodoro susmalarını istedi. Hepsi de onun, ne yazık ki şansı olmadığını söylediler; çünkü, o, kumarın her çeşidinde talihini denemeyi severdi. Böyle bağımlı olmasa zengin olurdu, dediler. Kazandığı günler salonda bulunan herkese içki ikram eder, kadınlara avuç dolusu para harcar, barda akşam yemeği verirdi; ama, kaybettiği zaman çekilmez bir adam olurdu, en iyi dostuna bile hakaret ederdi.

"Poker oynarken gevezelik edilmez!" diye itiraz etti.

Ferreirinha kâğıt dağıttı, hepsi de durdular: Manuel de Oliveira, Juca Badaró'nun arkasında oturmuş, ağır ağır viskisini içiyordu; oyunu seyretmiyordu, gözü bardağındaydı. Tersine, Astrogildo, Teodoro'nun arkasında ayakta

durmuş, kâğıtlara bakıyordu. Hoşnutsuzluğu anlatan yüzünden, João Magalhães, Teodoro'nun elinde ne kâğıt olduğunu tahmin etmişti bile. İki kâğıt çekti, Astrogildo bu kez iyice yüzünü buruşturdu. Elinde yalnız bir per olduğu halde, João hiç kâğıt çekmedi. Teodoro kâğıtlarını açtı.

"Her blöf yapışımda yakalanıyorum," dedi.

Ötekiler kâğıtlarını attılar, João potu aldı.

Nhôzinho ortaya çıktı, başka bir şey arzu edip etmediklerini sordu.

"Def ol şuradan," dedi Teodoro.

Oyunda her keresinde gördü, her sefer de kaybetti. Sonunda, floşa gitmek için albay iki ası ayırınca, Astrogildo artık dayanamadı.

"Siz böyle oynadıkça," dedi, "hep kaybedersiniz. Bu, poker oynamak değil, parayı pencereden savurmaktır... Yenilmek bir..."

Teodoro hemen yerinden fırladı, dövüşmeyi göze almıştı.

"Sen kendi işine karışsana, sersem herif! Para benim mi, senin mi? Başkasının işine ne diye burnunu sokuyorsun?"

"Sersem sensin!" dedi Astrogildo, derhal tabancasını çekti, ateş edecekti. Juca ile Ferreirinha iki adamı yatıştırmak için hemen atıldılar. João Magalhães soğukkanlı görünmek, korkaklığını belli etmemek için çabaladı. Manuel de Oliveira hiç istifini bozmadı, umursamaz bir tavırla viskisini içmeye devam etti. Hatta, Ferreirinha'nın hiç elini sürmediği kadehindeki viskiyi kendi kadehine boşaltmak için bu karışıklıktan faydalandı. Astrogildo ile Teodoro'nun ellerinden silahları alınınca, Juca Badaró anlaşmayı sağlamaya çalıştı.

"Çılgınlık bu sizin ettiğiniz!" dedi. "İki dost böyle boğuşşun. Kurşunlarınızı Horacio ile adamlarına saklayın."

Oyuncuların başında kazık gibi dikilip bakan o "ördek"lere hakaret dolu sözler homurdanarak, Teodoro yerine oturdu. Biraz sararan Astrogildo da oturmuştu, ama bu defa João Magalhães'in yanına. Birkaç parti daha çevirdi-

ler, sonra Ferreirinha gidip öndeki salonda biraz dans etmeyi teklif etti. Fişler sayılınca, João Magalhães'in üç conto, Juca Badaró'nunsa bir buçuk conto kazandıkları görüldü. Salondan ayrılmadan önce, Juca, Teodoro ile Astrogildo'nun arasını bulmaya çalıştı.

"Yeter, artık. Oyun bu, biliyorsunuz... pireyi deve yapmak derler buna..."

"Bana hakaret etti ama," dedi Astrogildo.

Teodoro elini uzattı, öteki uzatılan eli sıktı. Sonra, öndeki salona geçtiler, ama Teodoro pek fazla kalmadı. Başağrısını bahane edip, evine döndü.

"Bu tür çıkışları yüzünden bir gün öldürülecek, dedi Ferreirinha. Kurşunu yiyecek, nereden geldiğini de bilmeyecek..." –Juca onu mazur görüyordu.– "Kusurları var, ama mert bir delikanlıdır."

Dans salonu canlanmıştı, ihtiyar bir zenci kendinden daha köhne bir piyanoyu tıngırdatıyor, sarı saçlı biri de kemandan sesler çıkarmaya çalışıyordu.

"Berbat bir orkestra!" dedi Ferreirinha.

"Korkunç," diye Manuel de Oliveira onayladı.

Birbirlerine sıkı sıkı sarılmış çiftler vals yapıyorlardı. Genç, orta yaşlı kadınlar dağınık olarak masalarda oturuyorlardı. Müşterilerin çoğu bira içiyor, ama viski ve cin içenlere de rastlanıyordu. Nhözinho onlara servis yapmak için geldi. Juca, kulampara oldukları için iki garsondan pek hoşlanmıyordu. Kahvenin sahibi gelip değerli müşterisiyle kendisi ilgilendi. Juca Badaró her zaman çok para harcadığından, Nhözinho ona son derece saygı gösteriyor, ona hizmet etmek için dört dönüyordu. Ferreirinha pek körpe bir kızla dans etmek için, masadan kalktı. Kız on beş yaşlarındaydı. Daha uzun müddet orospuluk edemezdi. Ferreirinha, João Magalhães'e dediği gibi "öylesine körpe, öylesine tatlı küçük kızlar"a bayılırdı. Pek genç olmayan bir kadın gelip Manuel de Oliveira'nın yanına oturdu.

"Bana bundan bir tane ısmarlar mısın, Manu?" dedi, viskiyi göstererek. Manuel, Juca'ya baktı, o da başıyla "evet" diye işaret edince, Nhözinho'yu çağırdı,

"Hanımefendiye bir viski, iyisinden," dedi buyuran bir edayla.

Orkestra susmuştu, masaya dönen Ferreirinha vaktiyle başından geçmiş bir olayı anlatmaya başlamıştı:

"Görüyorsunuz ya, yüzbaşım, bizim buralarda insanın elinden az buçuk her şey gelmeli. Mühendissiniz, ama bakın ölçmenlik de ediyorsunuz. Cahil bir çiftçi olan ben bile, cerrahlık etmek zorunda kaldım."

"Cerrahlık mı?"

"Evet, cerrahlık, Çiftlikteki ırgatlarımdan biri bir tavşan kemiği yutmuş, bu kemik de zavallı oğlanın bağırsağında kalmıştı, ölecekti (aptesini bile yapamıyordu). Şehirden hekim çağıracak vakit yoktu, ameliyatı yapmak bana düşmüştü."

"Nasıl becerdiniz bu işi?"

"Uzun bir demir tel aldım ucunu çengel şeklinde büktüm, önce alkolle yıkadım elbette. Zavallıyı yüzükoyun yatırdım, demir teli batırdım. Oldu. Çok kan aktı, kanla beraber kemik de çıktı. Oğlan bugün hem dipdiri, hem sapasağlam."

"Şaşılacak şey, doğrusu."

"Ooo, inanın ki, bu Ferreirinha..."

"İşin asıl korkunç tarafı, yüzbaşım, bunun bana sağladığı şöhrettir. Etraftan birçok kimseler kendilerini bana tedavi ettirmek için bir alay yol tepiyorlardı. Bir muayenehane açsaydım, birçok iyi doktora top attıracaktım."

Güldü, ötekiler de güldüler.

"Doğrudur," dedi Juca Badaró, "burada insanın elinden her iş gelmeli. İç kesimlerde öyle odunculara rastlarsınız ki, yüzbaşım, kanun adamlarına ders verirler."

"Geleceği parlak bir memleket, ona şüphe yok," dedi João hayranlığını açığa vurarak.

Manuel de Oliveira orospudan randevu almıştı, ama Juca'nın gözü bir masada Virgilio ile beraber oturan Margot'daydı. Astrogildo dostunun bakışını takip etti. Juca'nın avukata baktığını sanmıştı.

"El koyma işinin tapu muamelesini yaptıran Virgilio bu herif işte."

"Evet, biliyorum, tanıyorum."

João, Margot'ya doğru bir göz attı, başıyla selam verdi.

"Bu kadını tanıyor musunuz, yüzbaşım?"

"Evet, tanıyorum! Bahia'dayken düşüp kalktığım ufak tefek, tatlı bir kız olan Violeta'nm çok yakın arkadaşıydı. İki yıldır Virgilio ile yaşıyor."

"Güzel kız," dedi Juca.

João, Juca'nın kadından hoşlandığını hemen sezdi. Bunu gözlerinden, sesinden havasından anlamıştı. Yüzbaşı bundan kendine bir pay çıkarıp çıkaramayacağını düşünmüştü.

"Kibar bir kızcağızdır, dostumdur." Juca dönüp kendisine baktığı sırada, önemsemezmiş gibi sözüne devam etti: Machadão'nun evinde kalıyor. Yarın, yalnızken, uğrar, onu görürüm. Avukat varken gitmek istemiyorum, kıskanç çünkü. İçten, sevimli bir kızcağızdır."

"Yarın gidemezsiniz ki, yüzbaşım. Sabahleyin erkenden sekiz treniyle çiftliğe gideceğiz."

"Doğru. Öyleyse, dönüşte."

"Çok güzel, dilber bir kadın!" diye Astrogildo açıkladı.

Komşu masada, Margot ile Virgilio hararetli hararetli konuşuyorlardı. Margot çok sinirliydi, kollarını bacaklarını oynatıyordu.

"Kavga ediyorlar!" dedi Juca.

Manuel de Oliveira ile oturan geçkince kadın,

"Başka bir şey yaptıkları yok ki zaten," yorumunu yaptı.

"Nereden biliyorsun?"

"Machadão söyledi. Rezalet bu."

Birer viski daha ısmarladılar. Orkestra çalmaya başladı, Margot ile Virgilio dansa kalktılar, ama dans ederken konuşmadılar. Tam dansın ortasında, Margot, Virgilio'nun kolunu bıraktı, dönüp yerine oturdu. Virgilio ne yapacağını bilmeksizin, bir an öyle hareketsiz durdu, sonra garsonu çağırdı, hesabı ödedi, şapkasını aldı, çıkıp gitti.

"Sahiden, bozuştular," dedi Juca.

"Bu defa, iş ciddi görünüyor," dedi kadın.

Margot şimdi umurunda değilmiş gibi yaparak gözlerini salonda gezdiriyordu.

Juca öne doğru eğildi, João Magalhães'e fısıldadı: "Bana bir iyilikte bulunmak ister misiniz?"

"Elbette."

"Bizi tanıştırın."

João Magalhães çiftlik sahibine yakından ilgilenen bir tavırla baktı. Birtakım planlar oluşuyordu kafasında.

III

Ayla şiir içinde yıkanan gecede, Virgilio tren yolu boyunca ilerliyordu. Kalbi çatlayacak gibiydi, ama kahvede Margot ile aralarında geçen o müthiş sahneyi hatırladığından değil. Bu sahne aklına gelince, önemsemezlikle omuz silkiyordu. En iyisi bu işi kesip atmaktı.

Margot'yu eve götürmek istemiş, geç vakitlere kadar sürecek bir iş toplantısında bulunacağını, bugün geceyi onunla geçiremeyeceğini söylemişti. Zaten, güvensiz olan, hemen küsüveren Margot onun mazeretlerini kabul etmek istemedi; ya kendisiyle beraber eve gelecek ya da Margot dans salonunda kalacaktı. Aralarında her şey bitmişti.

Nedense sahiden sözü olduğunda ısrar etmiş, eve gidip yatması için Margot'yu kandırmaya çalışmıştı. O bunu reddetmişti; sonunda atışmışlardı, sonra da Virgilio veda bile etmeden çekip gitmişti. Belki, şu dakikada Margot Juca Badaró'nun, gözünü korkuttuğu hasmının masasında oturuyordu.

Olsun, ne çıkar? Bir başkasıyla olması daha iyiydi. Gerçekten en iyisi buydu. Bunları aklından geçirerek gülümsüyordu. Zaman ne kadar değişmişti! Bir yıl öncesine kadar Margot'nun birisine ilgisi olduğunu düşünmek bile onu çileden çıkarabilir, ona budalalıklar ettirebilirdi. Bir defasında Bahia'daki Amerikan kulübünde, bir delikanlı Margot'ya kabaca bir ihtarda bulunduğu için rezalet çıkar-

mış, dövüşmüş, karakolluk olmuştu.

Şimdi ise, Juca Badaró'nun ona bağlanmasından, tenini arzulamasından gerçek bir ferahlık duyuyordu! Bu, aklına gelince, Virgilio gülümsemişti. Horacio'nun avukatından iğrenmekte Juca kendince haklıydı; böyle olmakla beraber, hiç farkında olmadan, Virgilio'ya büyük bir iyilik etmişti.

Ama, tren yolu boyunca yürüdüğü sırada, adımlarını traversler arasındaki mesafe kadar açmaya çalışırken, Virgilio Margot'yu düşünmüyordu. Bu akşam gözleri kâinatın güzelliğini içiyordu: yeryüzüne eğilmiş olan dolunay, kasabanın üstündeki yıldız dolu gök, yakın çalılıklardaki kurbağa, kuş, cırcırböceği sesleri. Uzaktaki bir yük treni düdük çaldı; Virgilio tren yolunu bıraktı. Şimdi, sessiz büyük bahçeler içindeki bir ev dizisinin arkasında yürüyordu. Evlerden birinin giriş kapısında bir çift gördü. Tanınmamak için adımlarını sıklaştırdı. Daha uzaktaki başka bir evin giriş kapısında Ester bekleyecekti.

Horacio'nun İlheus'taki evi pek yakınlarda yapılmıştı. Herkesin "şato" dediği bu ev kentin yeni bölümündeydi, evvelce kakao ağaçlarıyla kaplı tarlalar ortasında birden yükselmişti.

Bu evlerin hepsinin de arka tarafı yollara açılırdı. Bir şirket araziyi satın almak için ortaya çıkmış, ağaçları kestirdikten sonra, parsellemiş, parselleri de satmıştı

Horacio evlendikten sonra, İlhéus'un en güzel evlerinden biri olan, kendi çiftliğindeki kendi fırınında tuğlaları özel olarak pişirilmiş olan bu kent evini yaptırmıştı; mobilyaları, döşemeleri Rio'dan gelmişti. Evin arkasında Ester, korkudan titreyerek, sevda kaygıları içinde onu bekliyordu.

Virgilio adımlarını sıklaştırdı. Margot ile ettiği kavga yüzünden zaten gecikmişti. Yük treni geçti, önündeki ışıkları manzarayı aydınlatmıştı. Virgilio onun geçmesini beklemek için durdu, sonra traversler arasında koşar adım ilerlemeye başladı.

Rahatça konuşabilmek için Ester'i kapıda beklemeye

ikna etmekte güçlük çekmişti. Hizmetçilerden, İlhéus'un dedikodularından, ya da bir gün Horacio'nun işi öğrenmesinden korkuyordu. Bugüne kadar entrikaları sonsuz bir temkin sınırını aşmamıştı: kaşla göz arasında fısıldaşmalar, Virgilio'nun kısa yakıcı bir mektubu, Ester'in iki üç kelimelik bir cevap pusulası. "Sizi seviyorum, ama olmayacak bir şey bu", kapıda el sıkışmalar, arzu dolu bakışlar. Bütün bunlar onlara o kadar küçük şeyler gibi geliyordu ki, küçük de olsa bütün kentin onların sözünü ettiği, onları sevdalı sayıp Horacio'ya içinden güldüğü akıllarına bile gelmiyordu.

Mektuplaşmalardan sonra, Horacio çiftliğe dönünce, Virgilio'nun Ester'i görmeye gitmesi kararlaştırıldı. Dedikoduları böyle hiçe saymak gerçekten bir çılgınlıktı. Ester bunu ona söylemiş, gitmesi için yalvarmış, bir karar vermesini sağlamak için, ertesi gece, bahçenin parmaklığı önünde onunla buluşmaya söz vermişti. Virgilio öpmek istemişse de Ester kaçmıştı.

Virgilio gençliğin bütün hevesiyle gecenin sihrini oburcasına içine doldururken, deli gibi çarpan yüreğinde kara sevdaya tutulmuş bir âşığın heyecanını duyuyordu.

Horacio'nun evinin parmaklığı göründü. Virgilio yaklaştıkça heyecanın şiddetinden titriyordu. Kapı aralıktı, eliyle itip açtı. Ester bir mantoya bürünmüş, ağacın altında, ay aydınlığında bekliyordu.

Virgilio ona doğru koştu, ellerini tuttu: "Sevgilim!" Kucaklaşınca, genç kadının bütün vücudu ürperdi, ay aydınlığında muhabbet sözlerine ne gerek var?

"Seni uzaklara, çok uzaklara, kimsenin bulamayacağı bir diyara götürmek istiyorum. Orada yeni bir hayat kuracağız."

Ester, başını Virgilio'nun omzuna dayamış, usul usul ağlıyordu. Saçlarından, gecenin güzelliğini, esrarını bütünleyen tatlı bir koku yükseliyordu. Rüzgârla sürüklenen denizin sesi, gözyaşlarına karışmıştı: "Sevgilim!"

"Olmayacak bir şey bu, Virgilio. Çocuğumu düşünmeliyim. Böyle bir şey yapamayız."

"Onu da beraber götürürüz. Uzaklara, başka bir diyara, kimsenin bizi tanımayacağı bir diyara gideceğiz."

Üzerlerine sevdalıların ayı eğildiği sırada, aşkın büyüleyici öpücükleri sözden daha ağır bastı. İlhéus üstündeki göklerde yıldızlar doğuyordu. Ester Rahibe Angelica'yı düşünmekten kendini alamamıştı. Hayal kurmanın henüz mümkün olduğu bir zaman vardı. Hayaller gerçek olmuştu. Mantosunun altında, Virgilio'nun ellerinin çıplak vücudunda gezindiğini hissedince gözlerini kapadı. Ay aydınlığından döşek, yıldızlardan örtü, sevda ülkesinin iniltileri, iç çekişleri.

"Dilediğin her yere seninle gideceğim, sevgilim." Virgilio'nun kolları arasında kendini ölecek gibi hissederek, "Ölene kadar," dedi.

IV

Yüzbaşı João Magalhães oturduğu yerden Margot'ya gülümsemiş, o da gülümsemeyle karşılık vermişti. Yüzbaşı kalktı, ona yaklaştı, ellerini tuttu:

"Böyle yalnız, tasalı?" dedi.

"Öyle oldu."

"Kavga mı ettiniz?"

"Her şey bitti."

"Sahi mi? Yoksa her zamanki gibi mi?"

"Yok, bu defa her şey bitti. Ben o türlü muamele edilecek bir kadın değilim."

João Magalhães baştan çıkarıcı bir tavır takındı:

"Margot, dost olarak, size bir şey söyleyeyim. Size verilecek yeni bir havadisim var. Burada, parayı nasıl harcayacağını bilemeyen, sizin için çıldıran biri var. Şimdi..."

"Juca Badaró," diye sözünü kesti kadın. Yüzbaşı başıyla, "Evet" dedi.

"Abayı yakmış."

Margot onu dinlemekten yorulmuştu:

"Biliyordum. Gelirken gemide hiç peşimi bırakma-

mıştı. O zaman, Virgilio'dan başkasını gözüm görmüyordu."

"Ya şimdi?"

Margot gülmeye başladı:

"Şimdi, iş değişti. Kim bilir?"

Bunun üzerine, yüzbaşı ona babacan bir öğüt vermeye kalkıştı:

"Çılgınlıklara artık bir son vermeli, sevgilim. Böyle genç ve güzelken elinize geçen parayı düğüm üstüne düğüm atarak saklayın. Genç bir âşığı olmak, zengin kocası olan kadınların harcı."

Margot ona hak verdi:

"Doğru, ben budalanın biriyim. Bahia'dayken bütün erkekler peşimdeydi." Parmaklarıyla para sayar gibi bir hareket yaptı: "Bunun ne demek olduğunu bilirsiniz." Yüzbaşı bir baş işareti yaptı. İhtiyar bir kadın gibi Virgilio'ya tutuldum. Oysa o beni ormanların ortasında bıraktı, bütün ömrüm Tabocas'ta onun çoraplarını yamamakla mı geçecek yani! Ama her şey bitti, artık yeter."

"Sizi Juca Badaró'ya tanıştırayım, ister misiniz?"

"O sizden istedi mi bunu?"

"Sizinle tanışmaya can atıyor." İskemlesinde döndü, işaret etti. Juca ceketinin düğmelerini ilikleyerek kalktı, gülümseyerek geldi. O masadan ayrılınca, Astrogildo, Manuel de Oliveira ile Ferreirinha'ya,

"İşte yine kavga kopacak!" dedi.

"İlhéus'ta her işin sonu kavgaya varır," diye gazeteci karşılık verdi.

Joâo tam onları birbirine takdim edecekken Margot ona vakit bırakmadı:

"Tanışıyoruz," dedi, "albay gemide bana takıldı, beni kızdırdı."

Juca ona gülümseyerek,

"Siz de kaçtınız, bir daha yüzünüzü göremedim. Tabocas'a gittiğinizi öğrendim, oraya gittim, ama size rastlayamadım. Evli olduğunuzu söylediler, bunun üzerine saygı gösterip..."

"Şimdi boşandılar," haberini verdi João Magalhães.

"Kavga mı ettiniz?"

Margot açıklamada bulunmak istememişti:

"İş toplantısı olduğu için beni yüzüstü bıraktı. Ben iş nedeniyle ihmal edilecek bir kadın değilim!"

Juca Badaró yine gülmeye başladı:

"Bu işlerin ne olduğunu bütün İlhéus biliyor."

"Ne demek istiyorsunuz?" diye Margot alınmış gibi yaparak sordu.

Juca Badaró patavatsızın biridir. "Horacio'nun karısı Dona Ester. Küçük avukatın onunla bir gönül meselesi var."

Margot dudaklarını ısırdı. Bir sessizlik oldu, yüzbaşı bu sessizliği fırsat bilerek öbür masaya sıvıştı.

"Sahi mi?"

"Ben yalan söyleyecek adam değilim."

Margot uzun uzun güldü:

"Bana içecek bir şey ikram eder misiniz?" diye dokunaklı bir sesle sordu.

Juca, Nhôzinho'yu çağırdı.

Bardaklar doldurulurken Margot'ya, "Hatırlar mısınız?" dedi. "Buraya gelirken, gemide size bir teklifte bulundum."

"Evet, hatırlıyorum."

"Öyleyse bu teklifimi yinelemek istiyorum. Sizi bir eve yerleştiririm, her istediğinizi vereceğim. Ama, şunu hatırlatayım ki, benim olan bir kadın başka birinin olamaz."

Margot, Juca'nın parmağındaki yüzüğe baktı, onun elini tuttu,

"Güzelmiş," dedi.

Juca Badaró yüzüğü çıkardı, Margot'nun parmağına taktı:

"Sizin olsun."

Şafak sökerken kalktıklarında ikisi de sarhoştu. Manuel de Oliveira da onlarla beraberdi. Manuel şampanya bardaklarını görünce, hemen gelip masaya çökmüş, ikisi-

nin içtiğinden fazla içki içmişti, İlhéus rıhtımlarında sabahın bu erken saatlerinde hava soğuktu, ama Margot şarkı söylüyor, gazeteci de nakaratlarda ona katılıyordu. Juca Badaró'ya gelince, o acele ediyordu. Saat sekizde trene binecekti. Balıkçılar açık denizdeki balık avından ganimetleriyle dönmüşlerdi.

V

Bir belediye emriyle, kakao getiren yük hayvanı katarlarının şehir ortasından geçmeleri yasaklanmıştı. İlhéus'un anacaddelerinin hepsi taş döşeliydi, ikisi de tuğla döşenmişti, bu ilerleme göstergesi bu iki caddede oturanların göğüslerini kabartıyordu. Onun için, yük hayvanları istasyona yakın sokaklarda duruyor, kakao limana yakın geniş antrepolara konmak için beygir arabalarıyla kente taşınıyordu.

Aslında ürünün az bir bölümü ihraç edilmek üzre, İlhéus'a yük hayvanlarıyla taşınıyordu; çoğu trenle ya da burada denize dökülen Cachoeria Nehri üzerindeki Banco da Victoria'da mavnalara yüklenerek getiriliyordu.

Liman, şehirde oturanların en büyük derdiydi. O zamanlar gemilerin bağlanabileceği bir tek rıhtım vardı, aynı gün limana çok gemi gelince, bunların yükleri kayıklarla boşaltılıyordu. Limanı düzeltmek, işletmek üzere bir ortaklık kurulmuştu; hem başka rıhtımların, büyük dokların yapılacağı, hem de az derin olmasından ötürü tehlike arz eden liman girişinin dibinin temizleneceği söyleniyordu.

İlhéus bir adalar grubu üstünde doğmuştu, União ve Conquista denilen iki tepe arasındaki toprak parçası üstünde bulunuyordu, komşu adalara da kol salmıştı; bu adaların üstünde Pontal denilen dış mahalle bulunuyordu, burada zenginlerin yazlık villaları vardı. Halk, o zamandan beri kakao ekiminin bu dolaylarda yayıldığını sanırdı; çünkü, Bahia eyaletinin güneyindeki mahsulün he-

men hepsi, başkente gönderilmek üzere buraya gelirdi. Burada yalnız pek küçük olan Barra do Rio de Contas Limanı vardı, bu limanda ancak yelkenli gemiler demirleyebilirdi. İlhéuslular kakaolarını, Bahia'ya uğramaksızın, doğrudan doğruya ihraç edebilecekleri günü hayal ediyorlardı. Bu umut yerel basında hemen her zaman başmakalelerin belli başlı konusu olurdu: yüksek tonajlı gemilerin girebilmeleri için limanı derinleştirmek zorunluğu. Muhalefet gazetesi hükümete hücum etmek için bundan faydalanıyordu; hükümetin organı zaman zaman bu konuya dokunuyor, "pek sayın, pek çalışkan valimizin Bahia eyalet hükümetiyle müzakerelere girişiğini, federal hükümetin de liman meselesinin kesin çözümünü bulmaya çalıştığını" bildiren makaleler basıyordu. Ama, gerçekte hiçbir şey yapılmadı; çünkü, Bahia eyaleti, Bahia limanının gelirini korumak için durmadan zorluklar çıkarıyordu.

Böyle olsa da, her iki parti tarafından da aynı şekilde ele alınan konu, her iki partinin programlarında, valiliğin iki adayının söylevlerinde yer alıyordu. Aradaki fark sadece üsluptan ibaretti: Badaróların adayı tarafından teklif edilen programı Üstat Genaro hazırlar; oysa Horacio'nun adayı tarafından teklif edilen, Üstat Ruy'un parlak kaleminden çıkardı.

İlhéus'ta bir albayın serveti evlerinin sayısıyla ölçülürdü. Her biri en iyi evi yaptırmaya çalıştıklarından, sonunda yavaş yavaş aileleri çoğu günlerini çiftlikten çok şehirde geçirmeye alıştılar. Ama, yine de bu evler yılın büyük bir bölümünde kapalı kalırdı. Şehrin eğlenceleri yoktu.

Doğru, erkekler için kahveler ve barlar vardı, Tren şirketinde çalışan İngilizlerin viski ile ya da zar atarak tasalarını dağıtttıklan meyhaneler vardı, buralarda "İlhéus' lular" birbirlerine tabancayla ateş ederlerdi; ama, kadınlara yalnız aileler arasında ziyaretler, başkasının özel hayatı üzerine dedikodu etmek, yortuların uyandırdığı heyecan kalıyordu. Sonraları, rahibelerin okulu için çalışma başlayınca, hanımefendilerden bazıları hayır satışları, balolar düzenlemek için bir araya geldiler.

Bu dolayın patronu olan Ermiş Georgios'un kilisesi geniş, basık bir binaydı, mimari güzellikten yoksundu; ama, içinin kuyumcu elinden çıkma altın süslemeleri zengindi. Bahçe haline getirilmiş bir meydana hâkimdi. Ayrıca Ermiş Sebastian Kilisesi de vardı. Mezarlığın öte yanında, Conquista Tepesi üzerinde şehre yüksekten hâkim küçük Notre Dame des Victoires Kilisesi bulunuyordu. Tren şiketindeki İngilizler ve aileleri için yapılmış Protestan Kilisesi memleketin bazı iman sahiplerini kendine çekmişti. Bu din konusunu kaparken şunu da söyleyelim ki, sayıları günden güne artan "ruh çağırma oturumları" yapılırdı. Dış mahalleleriyle, kakao plantasyonlarıyla İlhéus kentinin tümünün Bahia başpiskoposluğunca kötü bir ünü vardı: İlhéuslularda din duygusunun gelişmediği, erkeklerin ayine gitmedikleri, fuhşun alıp yürüdüğü söylenirdi. Sözün kısası, İlhéus çok kötü bir kentti, katil yatağıydı. Şehirdeki, ya da şehir sınırları içindeki rahip sayısı, avukat, hekim sayısına kıyasla pek azdı; bu az sayıdaki "padre"lerin çoğu da zamanla, kakao bahçesi sahibi olmuşlar, ruhları kurtarmak işiyle pek az ilgilenmeye başlamışlardı.

Mesela, bir Rahip Paiva vardı, cüppesinin altında bir tabanca vardı, kendisinin bulunduğu yerde kavga olsa, gözünü bile kırpmazdı. Mutuns'ta Badarólar tarafının siyasetçisiydi, Seçim zamanında, büyük bir seçmen kalabalığını peşinden sürüklerdi. Söylendiğine göre, "istenildiği gibi" oy verirlerse, onlara cennetin en iyi yerini ayıracağına, yeryüzünde de uzun yıllar cennetteymiş gibi yaşayacaklarına söz verirmiş. Bu rahip İlhéus şehir meclisinde üyeydi, ama şehrin dini etkinlikleriyle hiç ilgilenmezdi. Bu işlerle uğraşan tek din adamı Papaz Freitas'tı. Bu Freitas, önemli bir olay esnasında, bir vaaz vermiş, albayların barlarda ya da orospularla yedikleri paralarla, kilisenin imarı için toplanan bağışlar arasında bir kıyaslama yapmıştı. Şiddetli, heyecanlı bir vaaz, ama hiçbir faydası görülmedi. Kilise, onun sayesinde, ayinler, cenaze törenleri, kutsal hafta bayramları sayesinde yaşayan sofu kadınla-

rın bağışları sayesinde ayakta kalmaya başladı; bu kadınlar, tatlı tatlı konuşarak, mihrapları süslüyor, ya da ermiş heykelleri için yeni gömlekler dikiyorlardı.

Şehir, nehirle deniz arasında, haşmetli bir yerde, Hint cevizi ağaçları arasında bulunuyordu. İlhéus'a bir konferans vermeye gelen bir şair, ona "palmiyeleri rüzgârla sallanan şehir" adını vermişti, yerel gazeteler bu imajı sık sık tekrarlamaktan hoşlanırlardı. Gerçekten de, palmiyelerin bütün yaptıkları boy atmak, meltemle sallanmaktı, İlhéus'un hayatı üzerinde gerçek bir etkisi olan ağaççık, şehirde bir teki bile görünmeyen kakao ağaççığıydı. Sâo Jorge de İlhéus'un bütün hayatı arkasında o hep vardı. Görüşülen her işin arkasında, gelişmiş her ticaret kurumunun arkasında, sokakta atılan her kurşunun arkasında o bulunurdu. Hiçbir konuşma yoktur ki, "kakao" sözü başrolü oynamasın. Antrepolarda, trenlerde, gemilerin ambarlarında, kamyonlarda, her yerde, hep çikolata kokusu, kurumuş kakaonun kokusu dalgalanırdı.

Başka bir belediye buyruğu silah taşımayı yasak etmişti, ama böyle bir buyruktan haberi olan pek az kimse vardı; haberi olanlar da ona saygı göstermeyi akıllarından bile geçirmezlerdi. Caddelerde ayaklarında çizme ya da kalın deriden pabuç, bacaklarında haki pantolon, arkalarında yün ceket, bu ceketin altında da bir tabancayla dolaşan insanların gidip geldikleri görülürdü. Şehrin içinden, omuzlarında tüfeklerle adamlar geçerdi de kimse başını çevirip bakmazdı. Şatafatlı konakları, taştan şatoları, kaldırımlı caddeleri vardı, ama İlhéus şehri hâlâ az buçuk silahlı bir ordugâhı andırıyordu. Bazen, içerlerden, Sergipe'den, Ceará'dan göçmenlerle yüklü gemiler geldiği zamanlar, istasyon yanındaki hanlar dolunca, limanın karşısında çadırlar kurulur, mutfaklar yapılıverir, albaylar plantasyonları için ırgat seçmeye gelirlerdi. Bir gün, başkentten gelen bir konuğa Üstat Ruy bu kamplardan birini gösterdi:

"İşte burası esir pazarı!" dedi, hor gören, gururlu bir ses tonuyla. Çünkü, o, doklar etrafında bir gecede yerden

fışkıran, kakao sayesinde büyümüş, şimdi bütün memleketin en zengin şehri olmuş bu şehri gerçekten severdi.

Burada doğmuş olanların pek azı bu şehrin hayatında önem kazanmışlardı. Çiftlik sahiplerinin, doktorların, hukukçuların, ölçmenlerin, politikacıların, gazetecilerin, girişimcilerin hemen hepsi zaten başka eyaletlerden gelmişlerdi, ama, bu öylesine zengin, öylesine serüven dolu diyara kuvvetle bağlanmışlardı. Hepsi de kendini İlhéuslu sayardı. Bunları Bahia'da herkes çalımlı çalımlı "İlhéusluyum" demelerinden tanırdı. "İlhéuslu bu" derdi Bahialılar. Kahvelerde, başkentin ticarethanelerinde, aldıkları malın verdikleri paraya değip değmediğini düşünmeksizin para harcamak, hiç pazarlık etmemek suretiyle zenginliklerini herkese göstermek isterlerdi, hiç yoktan her an kavga etmeye de hazırdılar. Bahia kerhanelerinde pek itibar görürlerdi; bu kimselerden hem korkulur hem de hoşlanılırdı. Memleketin iç bölgeleriyle iş yapan toptancı kurumların yazıhanelerinde İlhéuslu tacirlere her zaman büyük saygı gösterilir, onlara bol bol kredi açılırdı.

Brezilya'nın kuzeyinden herkes Bahia'nın güneyindeki bu diyara akın ediyordu. En uzak yerlere kadar ün salmıştı; orada taşın toprağın altın olduğu, iki milreis'lik paraya kimsenin dönüp bakmadığı söylenirdi. Gemiler göçmenle dolu gelir, içlerinde her yaşta kadın da bulunan türlü türlü serüvenseveri buraya getirirdi. Onlar için İlhéus hem ilk hem de son umuttu. Hepsi şehirde birbirine karışırdı: çünkü, bugünün fukarası yarının zengini, katırcısı zengin bir toprak ağası, okuması yazması olmayan ırgat saygı gören bir siyasi lider olabilirdi. Birçok örnekler verilirdi: İşe katırcı olarak başlayıp şimdi bu dolayların en varlıklı toprak ağalarından biri olan Horacio'nun adı sık sık geçerdi. Ama daha zengin biri çıkar da bir avukatın yardımıyla ustaca bir "mala el koyma" yı kıvırabilirse, rakibinin toprağını elinden almayı başarırsa, bugünün zengini yarının fukarası da olabilirdi. Yetmezmiş gibi bugün sağken, yarın bir sokakta göğsüne yediği kurşunla ölmüş olarak bulunabilirdi. Çünkü, yargıcın, savcının, jüri üyesi-

nin mahkemelerin üstünde, İlhéus'ta tabanca tetiğinin kanunu vardı, en son kertede hükmü o verirdi.

O devirlerde şehir parklarla süslenmeye başlanmış, belediye de başkentten bir bahçıvan getirtmişti. Bu değişiklik muhalefet gazetesi tarafından tenkit edilmişti. Diyordu ki,

"İlhéus'un parktan çok, sokağa ihtiyacı var!"

Yine de evvelce yabani otların bürüdüğü meydanları şimdi süsleyen çiçekleri göstermekten herkes büyük zevk alıyordu. Sokaklara gelince, limanda bekleyen gemilere kakao taşırken insanlar, yük hayvanları tarafından açılmışlardı. O devirlerde, İlhéus şehri ekonomi haritasında görünmeye başladı, şehrin yerini bir kakao ağacı temsil ediyordu.

VI

A Folha de İlhéus adlı muhalefet gazetesi cumartesi günleri çıkardı; bizi ilgilendiren hafta sonunda gazete o güne kadar görülmedik bir sertlikte yazılmış yazılarla çıktı. Bu sayı, Bahia'dan gelen, mesleğini bırakmış eski bir terzi olan Filemon Andrea tarafından hazırlanmıştı. Şehirde herkes biliyordu ki, Filemon bir satır olsun yazı yazamazdı, imzasını taşıyan makaleleri başkaları yazmıştır. Kısacası, o ahmağın biriydi, nasıl edip de gazeteci olduğunu bilen de yoktu. Horacio hesabına bazı siyasi işlere girişmişti, Horacio haftalık bir gazete çıkarmak için bir baskı makinesiyle, kasalarca kurşun harf alıp, işin başına da cahil terziyi getirince, yine de herkes şaşırmıştı.

"Yok canım, okuması bile kem küm!"

"Evet, ama," diye Üstat Ruy açıkladı, "aydın bir adam. Çok iyi bir ünü var. Bu bir estetik meselesi!"

Yanaklarını şişirerek, tumturaklı bir sesle, "Filemon Andrea! Büyük bir şairin adı!" deyip, kestirip attı.

Şehir halkı, *A Folha de İlhéus*'ta çıkan başyazıları, genel olarak Üstat Ruy'dan bilirdi. Seçim zamanı yaklaştığından, gazeteler küfürler savurarak söz savaşına başla-

dıklarından, halk da kıyasıya dövüşen iki gruba ayrılmıştı. Bir yanda, laf ebesi üslubuyla, şişirilmiş sözleriyle, uzun cümleleriyle Ruy, bir yanda da Manuel de Oliveira ile ara sıra ona yardım eden Genaro vardı. Manuel meslekten yetişme matbaacıydı, Bahia'daki birçok gazetelerde çalışmıştı. Juca Badaró onu başkentin kahvelerinden birinde tanımış, O *Comercio*'yu idare etmek için anlaşmıştı, rakibinden daha usta, daha dürüst olduğundan, her zaman zafer çelengini o devşiriyordu.

Üstat Genaro'nun makaleleriyse hep hukukçu sözleriyle doluydu. Badaró'nun avukatı olduğundan, genel olarak onu şehrin en okumuş adamı sayıyorlar, hemşerileri de onun yüzlerce kitabı olduğunu hayranlıkla söylüyorlardı. İki çocuğu ile evine çekilmişti, hemen hiç dışarı çıkmazdı. Kanaatkârdı, kahvede, barda pek görülmezdi. Kadınlarsa, Machadão'nun ayda iki defa onunla yatmaya gittiğini söylerlerdi. Şehir genişlemeye başladığı zaman buraya gelmiş olan Machadão şimdi ihtiyardı. Yirmi yıl önce İlhéus'un en çekici kadınıydı. Şimdi de bir kerhane işletiyor, ama kendisi çalışmıyordu. Söylendiğine göre, başka bir kadınla yatmaya bir türlü alışamayan Genaro ile, o da hatır için, bu işi ara sıra yapıyordu.

Belki de bu yüzden, küçük muhalefet gazetesinin cumartesi sayısında bir sayfayı dolduran *A Folha de İlhéus*'un başyazısı, "dalkavuk Cizvit" diyerek avukat Genaro'ya imada bulunuyordu. Yine de Badaróların dostları, bu sayıda, nedense az hücuma uğramışlardı. Başyazı Venancio' nun Tabocas'taki tapu dairesinin yanmasından söz açmıştı; gazete bu hareketi uygar bir kasabanın kanunlarına karşı işlenmiş barbarca bir hareket olmakla suçluyor, İlhéus şehrinin memlekette kazandığı itibarı beş paralık ettiğini iddia ediyordu! Albay Teodoro'ya gelince, adının ardından bir alay yakası açılmadık küfür geliyordu: "Haydut, adam olmaz sarhoş, kumarı kendine meslek edinmiş anadan doğma kumarbaz, sadist ruhlu adam, medeniyet içinde yaşamaya layık olmayan, kanı bozuk bir yaratık", daha bunun gibi neler de neler. Badarólara da bunlardan pay çıka-

rılmıştı elbette. Juca "hafifmeşrep kadınlar arasındaki kepazelikleriyle ün salmış" bir adam, "hayâsız bir çapkın, haydutların koruyucusu" olarak gösterilmişti. Sinhô'ya yöneltilen suçlamalarsa Juca'nınkilerle at başı gidiyordu: çünkü, o "mala el koyma" sanatında ustaydı, kiralık katillerin başı, haksız kazanılmış servet içinde yüzen bir haydut, düzinelerce adamın ölümünden sorumlu, vicdan azabı nedir bilmeyen bir politikacıydı; daha neler de neler.

Başyazı adalet istiyordu. Sequeiro Grande Ormanı'nın mülkiyet hakları konusunda, kanun bakımından, tereddütlere yer olmadığını belirtiyordu. Bu orman ölçülmüş, tapusu da çıkarılmıştır. Bu orman tek bir kişinin değil, birkaç kakao ziraatçisinin malıdır. Gerçi bunlar arasında büyükler varsa da, çoğu küçük çiftçilerdi. Oysa, Badaróla bu araziye tek başlarına sahip olmak istiyorlar; bunu yaparak, meşru mülk sahiplerinin haklarını yalnız zorla ellerinden almakla kalmıyor, aynı zamanda yörenin gelişmesine de engel oluyorlardı; çünkü, bu yüzyılın eğilimi, Fransa'da olduğu gibi, büyük ailelerin ve toprakların parçalanmasına doğru bir gidiştir. Bu makale, ileri fikirli, geleceği gören bir adam olarak, Albay Horacio'nun Sequeiro Grande Ormanı'nı kakao ziraatine açmayı tasarlarken, kendi çıkarını değil, şehrin kazançlarını düşündüğünü, çünkü teşebbüsüne orman çevresinde ziraat yapan bütün küçük kakao yetiştiricilerini ortak ettiğini ispat etmeye çalışıyordu, işte böylesine, iyi, yararlı vatandaş denebilirdi. Zengin olmaktan başka bir şey düşünmeyen gözü doymaz, pervasız Badaróları onunla nasıl kıyaslayabiliriz? *A Folha de İlhéus* makalesini, "Albay Horacio ile Sequeiro Grande Ormanı'nın öteki meşru sahipleri adalete başvuracaklardır; Badarólar ormanın açılmasına, toprağın ekilmesine engel olurlarsa, bundan doğacak sonuçlardan kendileri sorumlu olacaklardır. Şiddete ilk başvuran onlardır, başlarına geleceklere de katlanacaklardır" diyerek, Latince *Alea jacta est*[1] sözleriyle bitiriyordu.

[1] (Lat). "Artık adım atılmıştır," anlamında. Julius Caesar'a atfedilen cümle. (Y.N.)

Gazete tartışmalarına alışkın olanlar bu işten çok üzüntü duymuşlardı. Küfür düellosunun iyice azıtacağını söylüyorlardı. *A Folha de İlhéus*'taki başyazının Avukat Ruy'un kaleminden çıkmadığının farkına varılmıştı, onun üslubunu tanıyan okurlar böyle söylüyorlardı. Üstat Ruy daha çok söz sanatının çiçeklerini kullanırdı, jüri karşısında iyi bir savunma yapardı, ama gazete sütunlarında bu derece edepsiz olamazdı. Bu başyazıda büyük bir muhakeme kuvveti vardı; kullanılan sıfatlar pek ısırıcıydı. Bu parçayı yazanın, Tabocas'ta oturan, ama şu sıralarda İlhéus'ta bulunan muhalefetin hukuk müşaviri Virgilio olduğunu anlamak pek güç olmadı. Haberi sızdıran Ruy'du. Makalesi övülünce sinirlenerek edepsiz yazıyı kendisinin yazmadığını söylemişti. Çenesi düşükler de Virgilio'nun, Horacio'nun karısıyla ilgilendiğini hatırlattılar. Hiç şüphe yok ki, gelecek çarşamba sayısında, *O Comercio,* avukatın özel hayatının bu yüzü üzerine bir şeyler yazacaktı; herkes merak içindeydi.

Bununla beraber, hiç de sakin bir yanıt vermeyen *O Commercio,* kentte herkesin dedikodusunu yaptığı bu ilişkiden haberi yokmuş gibi davranarak herkesi şaşırttı. Gazete önce okurlarına, "Badarólara ve siyasi yandaşlarına alçakça hücum eden o soytarının yaptığı gibi, kötü bir dil kullanmayacağını, muhalefetin mundar organı tarafından âdet haline getirildiği gibi, kimsenin özel hayatına dil uzatmayacağını," bildirdi. Böyle olmakla beraber, doğrusunu söylemek gerekirse, bu son verdiği sözü pek tutamadı. Makale, "nasıl zengin olduğunu kimsenin bilmediği eski katırcı" Horacio'nun geçmişini anlatmayı yeğlemişti. Genel işlerle özel işleri birbirine karıştıran yazar, albayın üç kişinin ölümüyle suçlandığını anlatıyordu. Hukukçuların mesleklerinin yüzkarası olan hileleri sayesinde paçayı kurtarmış, halkın yargısından kurtulamamışsa da hiçbir hüküm giymemişti. Ayrıca karısı ölünce aile üyeleri esrarlı bir şekilde ortadan yok olmuşlardı. Acaba bunda albayın nasıl bir kişisel çıkarı vardı. Bir yandan kötü dil kullanılmayacağı sözü verildiği halde, bu söz de tutulamadı: yazı-

da Horacio'dan en adi katil diye söz ediliyordu. Üstat Ruy'a gelince, iğrenç bir ayyaş, havlayıp ısırmayan bir köpek, ömrü meyhanelerde geçen, çoluğunu çocuğunu hiç düşünmeyen şerefsiz bir aile babasıydı.

En şiddetli hücumlara uğrayan Üstat Virgilio'ydu. Makalenin avukatı ele alan bölümünde, Manuel de Oliveira, "Doktor Virgilio Cabral'in adını yazmak için kalemini çamura batırmak zorunda kaldığını," söylüyordu. Virgilio'nun, "başkentteki batakhanelerde herkesçe bilinen iğrenç adamın" Bahia'daki öğrenci hayatı anlatılıyordu. Avukatın öğrenimini bitirmek için, "ihtiyar düzenbaz Seabra'nın sofrasından yere dökülen kırıntıları toplayacak kadar" paraca sıkıntı çektiğinden söz ediliyordu. Adı söylenmemekle beraber, tabloyu Margot süslüyordu.

Onunla ilgili parça da şu:

"O zamanlar, öğrencilik yıllarında, bu aylak, bu boş gezenin boş kalfası delikanlının işkembesini dolduracak mayası bozuk politikacılar yoktu. Şık bir aşifte onun entrikalarına kurban oldu. Avukat bu genç ve güzel kadını tuzağına düşürünce, bu eğlence düşkünü kızın sırtından geçinmeye başladı, onun yatakta kazandığı paralarla Üstat Virgilio Cabral hukuk diplomasının masraflarını ödedi. Katırcı Horacio'nun hizmetine girdikten sonra, onu bakıp besleyen, talih yıldızını parlatan bu güzel ve iyi yürekli kadını yüzüstü bıraktığını söylemeye hacet var mı?"

O *Comercio, A Folha de İlhéus*'tan daha büyük boyda bir gazete olduğu halde, makale bir buçuk sayfa tutuyordu. Venancio'nun dairesindeki yangın uzun uzun betimleniyor, hiçbir yasal değeri olmayan, Mundinho de Almeira'nın adı silinerek üstüne Horacio'nun ve "para ile tutulmuş adamları"nın adının yazıldığı, eski bir ölçüme dayanan bir planın tapuya kaydedilmesi ne türlü bir "aklın almayacağı mala el koyma"dır, açıklanıyordu. Tapu dairesi yangınına gelince, bundan "Albay Teodoro planı görmek isteyince, kendi sahteciliğinin belgelerini yok etmek için

daireyi yakmayı daha uygun bulan adaletin bu hain uşağı" sorumluydu. Buna karşılık, yazıda, Badarólar karıncayı bile incitmekten çekinen ermişler olarak gösteriliyordu, "Muhalefetin sözcüsü soytarı tarafından savrulan" sefil hakaretlere gelince, bunlar Badaró ailesi gibi, Albay Teodoro gibi, ya da bilimin, hukukun o ünlü ışığı, her okumuş İlhéuslunun iftihar edeceği Doktor Genaro Torres gibi önemli kişilerin ünlerine leke süremezdi. Son olarak da "Horacio ile sürüsü"nün göz korkutmalarına değiniliyordu. Gelecekte herkes ilk kez onun kanla göz korkuttuğunu hatırlayacak, halk adaletinin terazisinde manevi sorumluluklar onun sırtına yüklenecekti. Bununla beraber, Horacio şunu bilsindi ki, "gülünç farfaraları" kimseyi korkutmuyordu. Badarólar hukukun ve hakkın silahlarını kullanmasını iyi bilirlerdi. O *Comercio,* "Düzenbaz hasımlarının seçeceği herhangi bir silahı da kullanabilirler. Savaş alanı ne olursa olsun, bu hayâsız haydutlarla vicdansız avukatlarının hak ettikleri cezaya çarptırılmasını sağlayacaklardır," diyordu. Muhalefetin *alea jacta est*'ine karşılık olarak, *O Comercio*'nun başyazısı da şu Latince sözlerle bitirilmişti: *Quousque tandem abutere, Mule-driverus, patientia nostra?*[1] Bundan da, Manuel de Oliveira'nın makalesine Avukat Genaro'nun yardım ettiği anlaşılıyordu.

İlhéus şehrinde, her köşebaşında toplananlar bu yazılanların dedikodusunu ediyordu.

VII

Tıraşı uzamış, çizmeleri çamur içinde ormandan dönen João Magalhães çelişkili duygular içindeydi. Badaróların çiftliğine bir hafta için konuk gelmiş, hiç gerekmediği halde, orada on beş gün kalmıştı, ölçmen aletlerini, teodoliti, ölçüm zincirini, gönyeyi, işaretleme aletini, kumarbazlıkla geçen hayatında hiç yüzünü görmediği bu

[1] (Lat.) "Ey katırcı ne zamana kadar sabrımızı tüketeceksin?" anlamında. (Y.N.)

araç gereci kullanmasını şöyle böyle becermişti, ölçme işinin çoğunu da yanında gelen ırgatlarla, Juca Badaró yapmıştı. Onun bütün yaptığı, birtakım kare, üçgen hesapları karalayarak, onların bulduklarını onaylamak olmuştu. Ormanda birkaç gün kalmışlardı; araç gereci zenciler taşımış, Juca da arazi üzerine olan bilgisini göstermişti.

"Yüzbaşım," diyordu, "yeryüzünde kakao yetiştirmek için bundan daha iyi toprak bulursanız, bileklerimi keserim."

João eğildi, yerden bir avuç nemli toprak aldı: "Evet çok iyi arazi muhakkak; hele biraz da gübre attın mı, deme gitsin."

"Hiç gübre istemez," diye Juca karşılık verdi. "Ellenmemiş bir toprak bu, yüzbaşım, eşi benzeri olmayan verimli bir toprak. Ağaçlar yetişsin de gör sen nasıl ürün verecek."

João Magalhães başıyla, "Evet," diyordu, bilgisizliğini açığa vurmamak için işi fazla derinleştirmekten sakınıyordu. Üstünde çevrelerindeki yabani ağaçların bittiği toprak üzerine Juca övgüler yağdırırken ormanın içine daldılar.

Ama, yüzbaşıyı toprağın niteliğinden çok, teni yaldız gibi parlayan genç kız, Don'Ana Badaró ilgilendirmişti. Daha İlhéus'tayken onun adını duymuştu; Teodoro'ya Venancio'nun tapu dairesini yaktıranın Don'Ana olduğunu biliyordu. Şehirde dedikoduyu sevmeyen, dini törenlere kulak asmayan (oysa, annesi çok sofu bir kadındı) tuhaf bir kız olarak onun sözünü ettiklerini işitmişti, baloları da, âşıkdaşlıkları da sevmezdi. Onun dans ettiğini gören yok gibiydi, onun için yanıp tutuşan bir tek delikanlının adını söyleyen olmamıştı. Ata binip gezmesini, avlanmayı, plantasyonun ya da kırların gizli, bilinmedik yerlerini öğrenmesini daha çok severdi. Sinhô'nun Bahia'dan ya da Rio' dan satın alıp getirdiği elbiselere, ünlü terzilerin elinden çıkmış tuvaletlere Don'Ana'nın pek düşkün olmadığını Olga komşulara anlatmıştı. Bunlarla pek o kadar ilgilenmiyor, ama yumurtadan yeni çıkmış civcivlerle uğraşma-

sını daha çok seviyordu; ailenin malı bütün hayvanlarının, hatta sürü eşeklerinin bile adlarını biliyordu. Hesapları tutmayı üstüne almıştı, Sinhô öğrenmek istediği şeyler için ona başvururdu. Juca her zaman, "Don'Ana erkek doğmalıymış!" derdi.

João Magalhães bu sonuncu noktada Juca ile bir düşüncede değildi. Belki, onu ilk çeken gözleri -ona evvelce tapasıya sevdiği kadını hatırlatan gözler- olmuştu. Don'Ana'ya büyük bir nezaketle davranırken, vaktiyle onu hor gören öteki gözler gibi, kuvvetli bir ışıkla birden parlayan bu gönül çalan gözleri seyre dalıp kendinden geçiyordu. Gün geçtikçe, Don'Ana'yı daha iyi tanıdıkça, Rio de Janeiro'da bıraktığı genç kızın gözlerini büsbütün unuttu.

Badaró ev halkının biricik konuşma konusu Sequeiro Grande ormanıyla Horacio'nun planları, dostlarıydı. Sezmeye çalışılıyor, varsayımlar kuruluyor, şansları hesap ediliyordu. Badaróların ormanı ölçtürdüklerini, tapuya kaydettirdiklerini, tapusunu üzerlerine çıkardıklarını öğrenince, acaba Horacio ne yapacaktı? Juca bu konuda hiç şüphe etmiyordu. Venancio'nun dairesinde kayıtlı plan üzerindeki haklarına dayanarak, Horacio bu araziyi ele geçirmek için İlhéus'ta mahkemeye başvurup hemen ormana girmeye kalkışacaktı. Sinhô bu fikirde değildi. Onca, Horacio muhalefette olduğu için hükümette bir dayanağı olmadığından, kuvvete başvurmadan önce, herhangi bir "mala el koyma" yoluyla durumu düzenlemeye çalışacaktı.

Juca, İlhéus'tan taze haberler getirmişti. Bütün şehir Ester-Virgilio rezaletiyle çalkanıyordu. Sinhô buna inanmak istememişti:

"İşi gücü olmayan birtakım insanların uydurmaları bunlar!"

"Yaşadığı kadını bile yüzüstü bıraktı. Sinhô. Sen ne diyorsun? Bu olmuş. Buna inandıracak kanıtlar da var ortada."

Yan gözle João'ya baktı, Margot'yu düşünerek gülümsedi.

Yüzbaşı, Badarólardan biriymiş gibi, bütün bu konuşmalara, tartışmalara katılıyordu, tıpkı onlarda yattığı akşam Teodoro das Baraúnas'ın yaptığı gibi. Kendinde bir akrabalık bağı hissediyor, Don'Ana ona bakıp, "Sizin, fikriniz, yüzbaşım?" diye saygı ile her soruşunda, o da Horacio ile ortaklarına hakaretler yağdırıyordu. Hatta, Don'Ana'nın gözleri kendisine her zamankinden biraz daha ilgili, biraz daha şefkatli göründüğü gün "sekiz ayaklanmaya katılmış bir yüzbaşı olarak, askerlik biliminin" onu Badaróların buyruğuna amade kıldığını söyleyecek kadar ileri gitti. Kendini onların buyuruğuna boyun eğmeye hazır hissediyordu. Eğer bir savaş patlak verirse, kendisine güvenebilirlerdi. Ne olursa olsun, her şeyi yapmaya hazırdı. Bunu söylerken, Don'Ana'ya gülümsüyordu, Sinhô Badaró lütfundan ötürü yüzbaşıya teşekkür ederken, genç kız birden ürküp kızararak evin içine kaçmıştı. Sinhô minnettarlığını ifade ediyor, ama yüzbaşının hizmetlerine gerek kalmayacağından, çünkü işlerin barış yolu ile, kan dökülmeksizin müzakere edilebileceğinden umutlu olduğunu söylüyordu. Ama, her ihtimale karşı, diyordu, hazırlıklı olmalı, Horacio'nun ormanı ele geçirmekte kendisiyle çekişeceği düşüncesinden vazgeçeceği umudunu besleyerek, kendini salmak niyetinde değildi. O bir aile reisiydi, sorumlulukları vardı. Kendisi için fedakârlıklara katlanan kimselere, Teodoro das Baraúnas gibi dostlarına verdiği sözü tutmalıydı.

Eğer, Horacio ileri giderse, Sinhö da ileri gidecekti. Juca omuzlarını silkti. Horacio'nun zorla ormana girmeye çalışacağına, Badarólar bu yeni arazi üzerinde rahat rahat kakao fidanı dikinceye kadar daha çok kan akacağına iyice kanmıştı. Bu son sözler, hizmetlerini sunacağını tekrar bildirmesi için yüzbaşı Joâo'ya verilmiş bir işaret gibiydi.

"Elimden geleni yapacağım. Cesaretimle övünmek gibi olmasın, ama böyle ufak tefek kavgalarda tecrübeliyimdir."

O gün, Don'Ana'yı kutsal kitap okuma vaktine kadar bir daha görmedi. Don'Ana odaya girdiği zaman, Juca onu

parmağıyla göstererek bir kahkaha koyverdi.

"Ne oluyor bize kuzum? Dünyanın sonu mu geldi, ne?"

Sinhô da kızına baktı. Don'Ana suratını astı, ciddi bir tavır takındı. Raimunda'nm yardımıyla, İlhéus'taki bir törende Ester'in yaptığı gibi bir saç tuvaleti yapmaya heves etmişti, ama gel gör ki onu alaya almışlardı. Bir gece elbisesi giymişti. Plantasyon evinin bu küçük salonunda biraz tuhaf görünüyordu.

Juca hâlâ gülüyordu, oysa Sinhô kızındaki bu değişikliğin sebebini anlamıştı. Bundan sevinç duyan yalnız João idi. Don'Ana'nın baloya gidiyormuş gibi giyinmesindeki gülünçlüğü gayet iyi anladığı halde, ciddiliğini hiç bozmadı, genç kadına şefkatli bir bakışla baktı. Ama, Don'Ana hiçbirinin yüzüne bakmamıştı. Gördüğü bir şey vardı, o da kendisiyle alay ettikleri. Bununla beraber, sonunda gözlerini kaldırınca, yüzbaşının şefkatli bakışıyla karşılaştı, Juca'ya karşılık vermek cesaretini kendinde buldu:

"Neye gülüyorsunuz?" dedi. "Giyinmesini, saç tuvaleti yapmasını yalnız sizin karınız mı bilir sanıyorsunuz?"

"Kızım," diye Sinhô azarlayan sesle konuştu, "bu... nasıl konuşmak bu?" Kızının tuvaletinden çok, onun bu sert konuşması kendisini şaşırtmıştı.

"Bu elbise benimdir. Veren de sizsiniz. Canım istediği zaman giyerim, kimsenin de benimle alay etmeye hakkı yoktur!"

Juca işi şakaya dökerek,

"Korkuluğa benziyorsun," dedi.

O zaman, João Magalhães lafa karışmaya karar verdi:

"Son derece zarif," dedi. "Bir *carioca*'ya[1] benziyorsunuz. Riolu genç kızlar da tıpkı böyle giyinirler. Juca şaka etmek istedi, eminim."

Juca, yüzbaşıya baktı. İlk tepkisi kavga çıkarmak oldu. Kendisine terbiye dersi mi vermeye kalkıyor bu adam?

[1] Rio de Janeirolu. (Y.N.)

Sonra, konuk olarak, yüzbaşının genç kıza nazik davranmak zorunda olduğunu düşündü.

"Zevklerle renkler!.." dedi, omuzlarını silkerek. Sinhô Badaró tartışmaya son vermek için:

"Oku, kızım!" dedi.

Ama, genç kız gözyaşlarını göstermemek için koşarak odadan çıkıp gitti.

Raimunda'nın kucağında hıçkıra hıçkıra ağladı. O akşam, derin düşüncelere dalmış bir halde, Kutsal Kitap' tan Sinhö Badaró'ya parçalar okumak João Magalhães'e düştü. O okurken, Sinhö gözucuyla hep adamı süzmüştü.

Ertesi gün, kalkınca, sabah gezintisine çıkan yüzbaşı, Don'Ana'ya ahırda ineklerin sütünü sağarken rastladı. Don'Ana bir an sağmayı bıraktı, gözlerini kaldırdı.

"Dün akşam herkesi kendime güldürdüm," dedi. "Kim bilir benim için neler düşünmüşsünüzdür? Şehirli bir kız gibi olmak isteyen köylü kızının hali budur işte!"

Bütün dişlerini göstererekten güldü.

Yüzbaşı korkuluğun üstüne oturdu.

"Çok güzelsiniz!" dedi. "Rio'da bir baloda olsaydınız, balonun en güzel kadını siz olurdunuz."

Don'Ana gözlerini ona dikti.

"Beni gündelik kıyafetimle daha çok sevmiyor musunuz?"

"Evet, seviyorum doğrusu," dedi. Yüzbaşı doğruyu söylüyordu. "Şu şimdiki halinizle hoşuma gidiyorsunuz, bence böylesi daha güzel."

Don'Ana süt kovasını alarak doğruldu.

"Açıksözlü bir insansınız, bayım. Ben doğru söyleyeni severim."

Yüzbaşıya bakışı aşkını açığa vurdu.

Raimunda işi anladığını belirten bir gülüşle gülerek onlara doğru seyirtti, küçük hanımının elinden kovayı aldı, ikisi birlikte uzaklaştılar.

João Magalhães zahire ambarının avlusundaki ineklere dönerek, alçak sesle,

"Anlaşılan," dedi, "ben evleneceğim, galiba." Sonra,

malikâneye, evi saran çimenliğe, göz alabildiğine uzayan kakao korularına bir mal sahibi bakışıyla baktı. Sonra, Juca'yı, Sinhô'yu çiftlikteki *jagunço*'ları hatırladı, ürperdi."

O gün ortalıkta her günkünden fazla bir hareket, bir kaynaşma vardı. Her sabah, ırgatların bazıları korularda kakao devşirmek için yollara dökülürler ya da teknelerdeki kuru mahsulü ayaklarıyla çiğnerlerdi. Çalışırken, bir yandan da yanık bir türkü tuttururlardı:

Eziyetlidir zencinin hayatı,
En eziyetlisinden daha eziyetli.

Sabahtan akşama kadar, gözü kör eden bir güneşin altında, çiftliklerde eziyet çekenlerin iniltilerini, şikâyetlerini rüzgâr alıp başka yerlere götürürdü.

Ah! Bu gece ölmek isterdim,
Kimsenin bilmediği bir yerde.
Elbisenin eteğiyle kamçılanıp,
Ölmek isterdim güzel yüzün için.

Irgatlar çalışırken, bir yandan da hüzünlü bir türkü tuttururlardı: kölelik türküleri, hor görülen bir aşkın türküleri.

Çiftlikte başka bir topluluk daha vardı. Bunlar haşin sesleri, görünüşleri, konuşuşları, giysileriyle ırgatlara benzerlerdi; ama, şimdi her gün gelip kulübelere dolan, mağazalarda uyuyan, malikânenin verandasına uzanan adamlar Badaró Çiftliği'ni korumak, olanı biteni gözetlemek için Juca tarafından toplanmış, Teodoro ve Onbaşı Esmeraldo tarafından Tabocas'tan, Azevedo ya da Rahip Paiva tarafından Mutuns'tan gönderilmiş *jagunço*'lardı. Bir kısmı atlı olarak, bir kısmı da omuzlarında tüfekleri, bellerinde bıçaklarıyla yaya olarak gelmişlerdi. Verandaya gelmişler, Don'Ana'nın kendilerine gönderdiği romu içerek, Sinhö Badaró'yu bekliyorlardı. Bunlar az konuşan, yaşları belli olmayan, zenci ya da melez adamlardı; tek tük

görülen sarışın bir baş, esmerle karalar arasında bir tezat teşkil ediyordu. Sinhô ile Juca bunların hepsini tanırlardı. Don'Ana da tanırdı. Her gün aynı şey. João Magalhães buraya geleli beri otuz adam saymıştı. Horacio'nun çiftliğinde neler olup bittiğini, ne türlü hazırlıklar yapıldığını düşünmekten kendini alamıyordu. Bu işlere büyük bir ilgi gösteriyordu. Çünkü, burada birden kök salmış gibi, bu diyarın cazibesine kendini kaptırdığını hissediyordu. Yolculuk tasarıları şimdi ondan ne kadar uzaktı! Kendini İlhéus'tan ayrılmış düşünemiyordu; bunu neden yapması gerektiğini de anlamıyordu.

Bu türlü düşüncelerle şehre döndü. Trende bütün yol boyunca uyuyan Sinhô Badaró'nun yanma oturmuş, rahat rahat düşünmüştü, Bir gün önce, verandada Don'Ana'ya veda etmişti.

"Yarın sabah gidiyorum."

"Evet, biliyorum. Ama, yine geleceksiniz, değil mi?"

"Siz istersiniz, gelirim."

Don'Ana, João'ya bakmış, başını önüne eğmiş; João'ya, o kadar arzuladığı, pek umduğu öpüşmek fırsatını vermeden evin içine kaçmıştı.

Ertesi gün João onu göremedi, ama Raimunda kendisine bir haber getirdi.

"Don'Ana, Ermiş Georgios Yortusu'nda İlhéus'ta bulunacağını size haber vermek için beni gönderdi."

Bir de çiçek vermişti, João bunu para cüzdanının içine koydu.

Trende iyiden iyiye, derin derin düşündü, buraya demiri attığı sonucuna vardı. En başta, yaptığı ölçme işi, belgeleri imzalamak meselesi geliyordu. Kendisi ne mühendis, ne de yüzbaşıydı; hakkında kovuşturma yapabilirler, hapse atılabilirdi. En iyisi ilk gemiye atlayıp gitmekti; hiç, sıkıntı çekmeden kendisini yirmi iki ay idare edecek kadar parası vardı. Ama, işin kötüsü, Don'Ana'ya abayı yakmıştı. Juca zaten bir şeylerden şüphe etmişti; gülmüş, şaka etmişti, taraftar görünüyordu. Hatta, "Don'Ana ile evlenecek erkek, karısıyla dalaşmak istemiyorsa, dosdoğru

yürümelidir," diye kulağını bükmüştü. Sinhö da onu ciddi bir şekilde tartmış, incelemiş, bir akşam ailesi, Rio'daki münasebetleri, işleri üzerine türlü türlü sorular sormuştu.

Sonunda, Yüzbaşı João Magalhães bir sürü yalan söylemeye sürüklendiğini anlamıştı. Şu anda trende, elinde olmadan, zaman zaman, Sinhö'nun ceketinin altından görünen tabancasının namlusuna gözü takılarak, korkuyla bunları düşünüyordu. Hepsini birden düşününce sahiden gitmekte, Bahia'ya giden bir gemiye atlamakta karar kıldı. Hem ortada şu arazi planı işi de vardı, bu şehirde fazla durmaya gelmezdi. Rio'ya dönemezdi, ama kuzey dolaylarını pekâlâ seçebilirdi: Pernambuko rafinerilerinin sahipleri, Amazonias kauçuk yetiştiricileri, Recife, Belem, Manaus. Pokerdeki ustalığı işine yarayacaktı. Zaman zaman şüpheli bir kumarbaz diye damgalanmaktan, bir kumarhaneden kovulmaktan ya da polis karakoluna –o da tehlikeli sonuç vermeksizin– çağırılmaktan başka bir eziyeti olmayan kumarbaz hayatına devam edebilirdi.

İşte böylece, João, trende, ilk gemiyle gitmek kesin kararını verdi. Elinde bin beş yüz-bin altı yüz conto parası vardı, bununla bir müddet geçinebilirdi.

Ama, Sinhô Badaró uyandığı zaman, yüzbaşı ona Don'Ana'nın gözlerini hatırlatan gözlerini gördü, kızın işe karıştığı aklına geldi. Bunu ciddi bir ilişki olarak görmek niyetinde değildi başta, Badaró ailesinin içine sızmak, evlenerek bir servet edinmek için bir araç gibi görmeye çalışmıştı, ama ortada bir şey daha olduğunu şimdi kavramıştı. Ani hareketleri, bazen şefkatli, bazen suratı asık haliyle, öpücüksüz, aşk hülyaları olmayan kızoğlankız hayatını kendi kendine yaşayan Don'Ana'nın yokluğunu duymuştu birden. Ermiş Georgios Yortusu'nda İlhéus'ta bulunacağı haberini yollamıştı. Pek yakında. Niçin onun gelmesini beklememeli? Ne yapacağını ondan sonra kararlaştırabilirdi. Bunda hiçbir tehlike yoktu. Biricik tehlike, Sinhô Badaró'nun Rio'dan kendisi hakkında bilgi edinmesiydi. O zaman, bu hem sert, haşin, hem de duygulu in-

sanların öcünden yakasını kurtaramazdı. Belki canını kurtarabilirdi. Tabancanın namlusuna bir kere daha baktı. Ama, Sinhö'nun gözleriyle karşılaştı, Don'Ana da onun yanına oturmuştu. Yüzbaşı ne yapacağını bilemiyordu, tren düdük çalarak gara girdi.

O akşam Margot'yu görmeye gitti, Juca'dan haber getirmişti. Margot, Machadâo'nun evinden çıkmış, mutfak ve ev işlerini gören bir hizmetçiyle birlikte küçük bir villada oturuyordu. Tabocas'tan eşyalarını getirtmişti, son moda elbiseleri, elinde dantelalı şemsiyesiyle, İlhéus caddelerinde, halkın fısıltıları arasında salınıyordu. Onun Badarö'nun kapatması olduğunu herkes biliyordu, ama Virgilio ile arasında geçenler konusunda türlü fikir ayrılıkları vardı.

Badarólardan yana olanlar, Juca'nın Margot'yu Virgilio'nun elinden aldığını söylüyor; oysaki Horacio'nun dostları Virgilio'nun daha önce onu yüzüstü bıraktığını ileri sürüyorlardı. *O Comercio*'daki makale çıkalıberi, fısıltılar artmıştı, Badarö yandaşları Margot'yu sokakta, "Virgilio' nun öğrenim masraflarını çekmiş olan kadın," diye gösteriyordu. Bu Margot için bir zaferdi. Juca ona mağazalarda hesap açmıştı, esnaf kadını yerlere kadar selamlıyor, tatlı dil döküyorlardı.

Margot yüzbaşıya yemek salonunda bir iskemle gösterdi, o da oturdu. Hizmetçinin getirdiği kahveyi aldı, Juca'nın gönderdiği haberi bildirmek göreviyle başladı. Juca önümüzdeki hafta içinde Margot'yu görmeye gelecekti, bir şeye ihtiyacı olup olmadığını öğrenmek arzusundaydı. O zaman Margot çiftlikte olup biteni öğrenmek için yüzbaşının ağzını aradı; çünkü o da Badarö malikânesine sahip çıkmak gibi bir arzu besliyordu. Virgilio'yu büsbütün unutmuş gibiydi, *O Comerao*'daki makaleyi okuyup okumadığını sordu.

"Bana çamur atan belasını bulur," dedi Margot.

Manuel de Oliveira'yı övmeye başladı:

"Kafalı, akıllı bir delikanlı."

Sonra, sözlerine şunları kattı:

"Bundan başka, iyi, çok neşeli bir delikanlı. Sık sık bana oturmaya gelir. O kadar da nazik ki!"

Yüzbaşının içine hemen kurt düştü. Margot delikanlı ile gönlünü eğlendiriyor olabilir miydi? Bunu nasıl öğrenmeli? İkisi de yabancı diyarlarda serüvene atılmış olduklarından, Margot ile kendi arasında hısımlık gibi bir bağ varsaydı, geçmiş bir olay üzerinde ona öğüt vermeyi gerekli buldu.

"Bana şunu söyler misiniz?" diye sordu. "Bu Oliveira delikanlısıyla gönlünüzü eğlendirmiyorsunuz ya?"

Margot fazla telaş göstermeden bunu inkâr etti.

"Ben bunda..."

"Öyleyse müsaade edin, size bir öğüt vereyim."

"Hiç söylemeyin. Lüzumu yok. Dinlemek istemiyorum."

"Söylemek istediğim şey şu: Badarólardan kendinizi sakının! Onları aldatmaya gelmez. Eğer, canınızın kıymetini biliyorsanız, onlardan birini sakın aldatayım demeyin. Kimse aldatılmayı istemez!"

Bunları Margot'ya söylüyordu, ama aslında kendi kendini ikna etmeye çalışıyor gibiydi: "Güneşe karşı işemektense, her şeyi yüzüstü bırakıp gitmek daha iyi."

VIII

Zude Kardeşler ve Ortakları İhracat Şirketi limanda tek katlı bir binadaydı. Zemin katı bir kakao antreposuydu, onun üstündeki katta bürolar bulunuyordu. Bu firma, birkaç yıldır ihracat işlerine girişmiş üç-dört firmadan biriydi. Evvelce ürün azdı, iç pazarda tükeniyordu. Tarım gelişince, yeni ürünün ticaretini yapmak üzere Bahialı birkaç tüccarla, İsviçreli ya da Alman birkaç yabancı burada şirketler kurmuşlardı. Bunlar arasında, vaktiyle kahve ile tütün ihracatı yapan Zude Kardeşler de vardı. İşlerine bir kakao ticareti kolu katmışlar, İlhéus'ta bir büro açmışlar, ak saçlı, tecrübeli bir müdür olan Maximiliano Cam-

pos'u temsilci olarak göndermişlerdi. O devirde, ihracatçılar albaylara avans para verirlerdi; müdürler, memurlar onlara türlü türlü dalkavukluklar ederler, kurumun idarecileri başkentte kaldıkları sürede toprak ağalarına öğle yemeği yedirir, kahveye ya da kerhaneye götürürlerdi. Yalnızca kakao işiyle uğraşan firmalar henüz pek gelişmemişti; büyük işler aynı anda tütün, kahve, pamuk ve kakao ihracatı yapan büyük firmalarca yapılıyordu.

Onun için, Sinhô, Zude Kardeşler ve Ortakları Şirketi'nin merdivenini çıkıp müdürün kapısını ittiği zaman, Maximiliano Campos ayağa fırladı, onun elini sıkmak için ilerledi.

"Bu ne güzel sürpriz, albayım."

Misafirine odanın en iyi iskemlesini, kendininkini verdi, kendisi saz bir iskemleye oturdu.

"Hanidir sizi görmedim. Yeni hasat için teklifler yapmak üzere çiftliğinize geldiğim günden beri."

"Vaktimi sıkı bir çalışma ile geçirdim."

"Eee, işler nasıl gidiyor, albayım? Yeni hasat için ne düşünüyorsunuz? Geçen yıldan daha iyi olacağını sanıyorum, öyle değil mi? Geçen ay içinde, önceki on iki ayda satın aldığımız kakaodan daha çok kakao satın aldık. Hem de sizin gibi büyük plantasyonlardan henüz mal almadığımız halde."

"Ben de bunun için sizi görmeye gelmiştim," dedi Sinhô.

Maximiliano Campos derhal son derece saygılı bir tavır takındı.

"Demek ki, daha uygun bir piyasayı beklememeye karar verdiniz? Hakkınız var bayım. Yüz kilo kakao bu yıl on dört milreis'ten yukarı çıkmaz sanıyorum; şunu da söyliyeyim ki, on dört milreis'e kakao yetiştirmek son derece kârlıdır."

Bu tespitine güldü.

"Bana kalırsa, dostum Maximiliano, daha da fazla edecek, mevsim sonunda en az on beş milreis'e kadar çıkacak. Kakaosunu bekletebilen fazla para alacak. Dedik-

lerine bakılırsa, Amerika Birleşik Devletleri'nde..."

Maximiliano Campos başını salladı:

"Biz satın aldığımız bütün kakaoyu satabiliriz, orası doğru. Ama, fiyat meselesinde kararı verenler 'eski kurtlar'dır. Bizim kakaomuz Altın Sahili'nin kakaosu ile boy ölçüşemez. Hem fiyatı İngiltere belirliyor. Siz çiftlik sahipleri bütün bu dolayları ekilmiş topraklar haline getirirseniz, henüz insanı eli değmemiş o kızoğlankız ormanı açarsanız, ancak o zaman Amerika Birleşik Devletleri'ne istediğimiz fiyatı kabul ettirebiliriz."

Sinhô Badaró iskemlesinden kalktı; sakalı kravatının, kolalı gömleğinin üstüne düşmüştü.

"Benim de niyetim bunu yapmak, dostum Maximiliano. Sequeiro Grande Ormanı'mn ağaçlarını devireceğim, o topraklara kakao dikeceğim. Beş yıl sonra bu arazinin mahsulünü satacağım, o zaman fiyat meselesinde bizim de borumuz ötecek."

Maximiliano'ya yeni bir şey öğretmiyordu bu. Badaróların Sequeiro Grande Ormanı üzerindeki emellerini İlhéus'ta bilmeyen kaldı mı? Ama, Horacio'nun buna benzer emeller beslediği de biliniyordu. Maximiliano bu noktaya dokundu.

"Orman benimdir," diye Sinhö Badaró karşılık verdi. "Hem bugün Domingos Reis'in dairesinde tapusunu üzerime çıkarmak istiyorum. Bu işe burnunu sokacak olana Tanrı acısın!"

Bu sözleri kesin bir tavırla söyledi, Maximiliano Campos uzatılan parmak önünde geriledi. Bu sırada Sinhô gülümsedi, neden geldiğini söyledi:

"Ürünümü satmak istiyorum," dedi. "Şu anda bin iki yüz ton. Bugünkü fiyat üzerinden on dört milreis, iki yüz yetmiş conto tutar. Tamam mı?"

Maximiliano bazı hesaplar yaptı. Gözlerini kaldırıp gözlüklerini çıkararak,

"Ödeme şekli ne olacak?" diye sordu.

"Peşin parą istemem. Adıma bir hesap açtırmak isti-

yorum. Ağaçları devirmek, fidan dikmek için o avansa ihtiyacım olacak. Her hafta biraz para çekeceğim."

Maximiliano hesabını bitirince, sonucu,

"Yüz yetmiş conto, dört yüz milreis!" olarak bildirdi.

Ayrıntılar üzerinde tartışmaya başladılar. Badarölar kakaolarını yıllardan beri hep Zude Kardeşler ve Ortakları'na satarlardı, ihracat kurumu da Badaró kardeşlere gösterdiği saygıyı başka hiçbir müşterisine göstermezdi. Bunun üzerine, Sinhô müsaade istedi, satış sözleşmesini imzalamak için ertesi gün yine gelecekti.

"Evet," dedi bürodan ayrılmadan önce. "Ormanı açmak, kakao fidanı dikmek, gerekirse, dövüşmek için paraya ihtiyacım olacak, dostum Maximiliano."

Sakalını sıvazlarken yüzünün ciddi bir ifadesi vardı, bakışları sertti. Maximiliano ne karşılık vereceğini bilemedi.

"Kızınız, Don'Ana nasıl, iyi mi?" diye sordu. Sinhô'nun yüzündeki sertlik birden dağıldı, onun yerine bir gülümseme belirdi.

"Ah! Ne dilber, ne güzel kız! Herhalde yakında evlenir!"

Maximiliano, albayla birlikte merdiveni indi. Hatta onu sokağa kadar geçirdi, uzun uzun elini sıkarken,

"Bütün ailenize iyi dilekler, albayım!" dedi.

Sinhô Badaró, her iki taraftan kendisine verilen selamlara karşılık vermek için, şapkasını hep elinde tutarak, caddenin ortasından yürüyordu. Hatta bazıları, ona günaydın demek amacıyla karşıdan karşıya geçiyorlardı.

IX

Ermiş Georgios günü öğleden sonra bütün çanlar çalmıştı. Şehrin ermiş koruyucusu şerefine yapılan bu yortu İlhéus'ta büyük bir olaydı. O sabah, vali belediye dairesinde bir demeç vermiş, bunda, İlhéus'ta yüzbaşı olan, yerliler tarafından sonraları yıkılmış ilk rafinerileri kuran Jor-

ge de Figuere do Correia'nın anısından söz etmişti. Kakao aşılarını getirerek, onun izinden yürüyenler de anılmıştı. Üstat Genaro, yabancı bir dilden alınma, çoğu anlaşılmayan sözlerle dolu bir söylev vermişti.

Bütün bu resmi törenlere Horacio'dan yana olanlar katılmamıştı, ama siyah redingotlarıyla hepsi de hazır bulunmuşlardı; oradan katedrale inmişlerdi, azizin heykelini taşıyan dini tören alayı kiliseden çıktıktan sonra, şehrin ana caddelerinden geçecekti. Papaz Freitas büyük mülk sahibi albaylar arasındaki siyasi çatışmalardan hep uzak durmaya çalışırdı; hiç bu işlere kendini kaptırmaz, Badarólarla, Horacio ile, İlhéus valisiyle, Doktor Jessé ile iyi geçinirdi. Rahibeler okulu için yardım listesi hazırladığı zaman iki beyaz kâğıt alırdı. Böylelikle, ne Sinhö Badaró ne de Horacio ikinci imza eden durumuna düşerlerdi. Her biri eline beyaz bir kâğıt almaktan hoşnut, bu kâğıda ilk olarak kendi adının yazılacağını sanırdı. Rahip böyle bir kurnazlıkla hem iktidar hem de muhalefetten kiliseye para kopartırdı.

Papaz Freitas bu işte tamamen liberal görünürdü. Mesele çıkarmazdı; çünkü, büyük çiftlik sahiplerinin büyük bir çoğunluğu mason locasının üyeleriydi. Sinhö Badaró farmasonluğu tenkit ettiği zaman (çünkü, loca Horacio'yu Maşrıki Azam seçmişti), yardımlarını kesmemişti, ama bu işi kendini göstermeksizin, hep sahne arkasında yapmıştı. Rahibin açıkça yürüttüğü tek mücadele İngilizlerin dinine, Protestanlığa karşıydı. Her fırsatta, teraziyi denk tutardı. Ermiş Antonious perhizlerinde Horacio'nun karısı bunlardan birine başkanlık edecek olursa, Juca Badaró'nun karısıyla Don'Ana ötekine şeref verirlerdi. Böyle fırsatlarda, iki rakip taraf birbirlerine üstün gelmeye çalışırlar, kiliseye bağış olarak havai fişekler ve mumlar yağardı. Mayıs ayında, papaz bunlardan birini büyük ayine saklar, ötekini de mihrap işlerine ayırırdı. Her fırsatta bu rekabetten faydalanırdı. Çıkarı gerektirince de, iki taraf arasında uyum sağlamaya çalışırdı.

Erkekler, redingotları ilikli, meydanın etrafına dizil-

mişlerdi, kadınlarsa acele acele kiliseye girmişlerdi. Pek zarif giyinmiş olan Ester, Horacio'nun koluna girdi. Bu ona Ester'in Bahia'da rahibeler okulundaki günlerini hatırlatıyordu. Ester'i görünce, Virgilio şapkasını çıkardı, selam verdi. Horacio onu eliyle selamladı, Ester'se eğilerek karşılık verdi, orada bulunanlar alaycı gülümsemelerle fısıldaştılar. Sinhö ile Juca Badaró arkadan gelmişlerdi. İlkinin yanında kızı, ikincinin karısı vardı. Şimdi de selam vermek sırası yüzbaşıdaydı. Şapkasını çıkarıp yerlere kadar eğilerek selamladı. Geleneği umursamayıp pek göze batmaya da aldırmıyarak gri renkte bir redingot giymişti. Sinhô şapkasının kenarına parmağı ile dokunup selam verdi, Don'Ana ise yüzünü yelpazesiyle gizledi.

"Günaydın, yüzbaşım, nereden çıktın?" diye Juca seslendi.

"İki sevdalı!" dedi yanlarındaki bir genç kız.

Doktor Jessé sokaktan gelmişti, kan ter içindeydi. Virgilio ile konuşmak için bir an durdu, sonra hızlı hızlı yürüdü. Üstat Genaro, heybetli, kurumlu haliyle, gözleri yerde, ölçülü adımlarla yürüyordu. Vali geçti, arkasından Maneca Dantas ile karısı Dona Auricidia ve küçükler. Teodoro das Baraúnas pazarlık elbiselerini giymişti. Yalnız haki pantolon yerine, kolalı bembeyaz bir pantolonu vardı. Parmağında da, tek taşlı, kocaman elmas yüzüğü parlıyordu.

Margot da göründü. Kilisenin içine girmedi, Manuel de Oliveira ile konuşarak bir köşede durdu.

Kadınlar elbisesi, tavırları üzerinde fikirlerini söyleyerek gözucuyla ona bakıyorlardı.

"Juca Badaró'nun yeni dostu," dedi içlerinden biri.

"Evvelce Üstat Virgilio'nun dostuymuş," diyorlar.

"Üstat Virgilio şimdi daha iyi durumda." Gülmeye başladılar.

Kiliseden, meydandan taşıp sokaklara kadar yayılan kalabalığı yalınayak adamlar kuşatmıştı. Papaz Freitas'la öteki iki rahip kilisenin cümle kapısına geldiler, alayın yönetimini ele aldılar. İlk önce beyazlar giymiş en iyi aile ço-

cukları tarafından taşınan Çocuk İsa'nın küçük heykeli ilerledi. Bu iyi aile çocukları arasında Maneca Dantas'ın oğlu da vardı. Alay, başında bandoyla caddeye indi. Çocuk İsa'nın ardından, başlarında öğretmenleri, üniformalı okul öğrencileri geliyordu. Bunların ardından da, aralarında Don'Ana Badaró'nun da bulunduğu şehirli kızlar tarafından taşman Meryem Ana heykeli göründü. Don'Ana geçerken João Magalhães'e gülümseyerek baktı, yüzbaşı da, genç kızın esmerliğine, heykelin mavi porselenden yapılmış olmasına rağmen, Don'Ana'nın Meryem Ana'ya benzediğini düşünmekten kendini alamadı.

Bando ve okul öğrencileri ilerledikçe, alay geçerken, erkekler ellerinde şapkaları susuyorlardı. Beyazlar giymiş, boyunlarına dini cemaatlerin mavi kurdelesini bağlamış olan manastır öğrencileri Meryem Ana'nın arkasında yer aldılar. Bunların ardından hanımefendiler geliyordu. Juca'nın karısı kocasının koluna girmişti. Ester'le "gerçekten göz alıcı bir güzelliği olan" Maneca Dantas'ın karısı Dona Auricidia beraberdi. Büyük, pek süslü olan Ermiş Georgios'un heykelinin alaya katılması için yer açıldı. Heybetli ve at üstündeki Ermiş, ejderhayı katletmekle meşguldu. Bu heykeli önden Horacio ile Sinhô Badaró, arkadan da Üstat Genaro ile Doktor Jessé tutuyorlardı. Arkadakiler canciğer iki dost gibi çene çalıyor, ama Horacio ile Sinhô gözucu ile bile birbirlerine bakmıyorlar, gözleri yerde, heybetle yürüyorlardı. Dört taşıyıcı siyah redingotlarının üstüne kırmızılar giymişlerdi.

İki yanında birer rahiple Freitas ve şehrin bütün önemli kişileri; vali, milletvekili, yargıç, savcı, birkaç hukukçu, hekim, ölçmenler, albaylar, tacirler alayın gerisinden geliyorlardı. Maneca Dantas, Ferreirinha, Teodoro, Avukat Ruy da aralarındaydı. Sonunda geri kalanlar, sofu ihtiyarlar, şehirli kadınlar, balıkçılar, ırgatlar, yalınayak erkeklerle kadınlar; bir adağı yerine getirmek isteyenlerin tümü alaya katıldılar.

Bando çalmaya, alay da uygun adımlarla, ağır ağır ilerlemeye başladı.

Tam bu sırada, Avukat Virgilio ile João Magalhães, yaya kaldırımda durdukları yerden ayrılıp Meryem Ana heykelinin ardındaki kalabalığa karıştılar. Yüzbaşı biraz önce satın aldığı şekerlemeleri ikram ederken, Juca Badaró ile Virgilio birbirlerini soğuk soğuk selamladılar. Don'Ana yüzbaşının sesini duydu, dönüp arkasına bakarken bir an heykelin dengesi bozuldu. Öteki kadınlar kıs kıs güldüler.

Bir erkek grubu Margot'nun etrafını sarmış, alayın geçişine bakıyorlardı.

"Eee, buna ne dersiniz?" dedi içlerinden biri. "Albay Horacio, Sinhô Badaró ile yan yana. Doktor Jessé de Genaro ile. Al sana mucize!"

Manuel de Oliveira, Badaróların gazetesinin yazı işleri müdürü olduğunu bir an için unuttu. Isırıcı bir tonla,

"İkisi de," dedi, "ötekini öldürmekte kendisine yardım etsin diye Ermiş'e dua ediyor. Bir yandan dua edip bir yandan da birbirlerini tehdit ediyorlardır kesin."

Margot ile ötekiler gülmeye başladılar. Sonra hepsi İlhéus'un dar sokaklarında, kocaman bir yılan gibi ağır ağır ilerleyen alaya katıldılar. Havai fişekleri atılıyor, gök yol yol aydınlanıyordu.

Beşinci Bölüm
SAVAŞ

I

Bu aysız gecede bu gitar nağmeleri nereden geliyordu? Kederli bir türkü, ölümün sözünü eden yanık bir hava. Sinhô Badaró, çiftliğinde çalışan zencilerin, melezlerin ya da beyazların söyledikleri havaların hüzünlü sözlerine, bestelerine çoğu zaman kulak asmazdı. Ama, bu akşam, kara atı üstünde rahatsız olduğundan, içine bir hüzün çöktüğünü hissetmişti. Neden bilinmez, evinin salonundaki tablonun kişilerini düşünüyordu. Herhalde bu ezgi bir korudan, bir evden, kakao ağaçları arasında bir yerden geliyordu. Bir erkek sesi... Uyku saatleri az olduğu halde, zenciler niçin gecenin büyük bir bölümünü böyle gitar çalmakla geçiriyorlar? Sinhô kendi kendine bunu soruyordu. Yolun her dönemecinde, bazen mırıltı halinde, bazen yanı başında söyleniyormuş gibi gür olan şu nakarat onun peşini bırakmıyordu:

Yaşayışım umutsuz,
Eziyetli gece gündüz...

Sinhô Badaró arkasında *capanga*'larının bindikleri hayvanların nal seslerini duyuyordu. Bunlar üç kişiydi: melez Viriato, uzun, zayıf, kadın sesli, ama keskin nişancı

Telmo, Albay Jacinto'yu devirmiş olan Costinha. Hem gidiyorlar, hem çene çalıyorlardı. Gece rüzgârı konuşmalarından bazı parçaları Sinhô'nun kulağına kadar getiriyordu.

"Eliyle kapıyı tuttu, çıngar koptu."

"Ateş ettin mi?"

"Vakit olmadı ki."

"Kadınlarla düşüp kalktın mı, her zaman başın belaya girer."

Kara Damião olsa, Sinhô onu yanına çağırırdı; tasarılarından söz açar, zenci de başıyla onaylayarak sessiz sessiz dinlerdi. Ama, Damião şimdi yarı deli bir haldeydi; yollarda başıboş dolaşıyor, çocuk gibi gülüyor, ağlıyordu. Sinhô onu bu sefil hayattan sonsuza dek kurtarmak isteyen Juca'nın önüne geçmek için akla karayı seçmişti. Bir defasında, iki gözü iki çeşme, inleyerek çiftliğe kadar gelmişti, görenler onu tanıyamamışlardı, çok zayıflamış, sacı sakalı birbirine karışmıştı. Gözleri çukurlarına gömülmüş, ölen çocuklardan, meleklerin beyaz karınlarından söz ederek çekip gitmişti. Mert bir zenciydi. Firmo'ya ateş ettiği gece, nasıl olup da hedefini şaşırdığını halen Sinhô' nun aklı almıyordu. O sırada aklını mı oynatmıştı yoksa?

Yol dönemecinde yine kulağına çarpan türkü, o günkü öğle sonrasını, küçük salonun duvarındaki tabloyu aklına getirmişti: kaval çalan çobanlar, kır manzarası, mavi göğün durgunluğu.

Tablodakiler kavallarıyla tatlı sözleriyle neşeli bir hava, bir oyun havası çalıyorlardı herhalde. Kulağına çarpan, bir cenaze marşını andıran türkü gibi hüzünlü bir hava değil.

Hayatım bir yük, bense yorgun;
Gelmişim batmış ayaklarımla
Kakaonun çamuruna.

Sinhô Badaró etrafına baktı. Bu hava yakındaki bir kulübeden geliyor olmalıydı. Belki de yolculuğun sıkıntısını unutmak için, omzunda gitarı olan bir yolcu söylüyordu.

Türkü söyleyen adam her kimse, bu çiftlikte sürdüğü hayattan sızlanarak, çalışmanın, ölümün, bu topraklara bağlanmış olanların talihinden söz açarak Sinhô ve adamlarıyla kendisi arasında bir bağ kurmuştu. Gece karanlığına alışık olduğu halde, Sinhô'nun gözleri etrafta hiçbir ışık seçememiş, yalnız uğursuz uğursuz öten bir baykuşun gözleriyle karşılaşmıştı. Evet, adamın biri yolda yürüyerek türkü söylüyordu; müzik onun yol yorgunluğunu hafifletiyordu, ama Sinhô'nun yolunu uzatıyordu.

Sequeiro Grande Ormanı çevresinde artık huzur kalmadığı şu günlerde bu yollar tehlikeliydi. Kara Damião'ya Firmo'yu öldürmek emrini verdiği o öğle sonrasında hâlâ umudu vardı. Şimdi, iş işten geçmişti. Savaş başlamıştı, Horacio şimdiden ormana girmiş, adamlarını hazırlamış, araziyi ele geçirmek için yasal yoldan dilekte de bulunmuştu. Dans eden Avrupalı çoban kızına baktığı o öğle sonrasında Sinhô Badaró'nun güveni vardı. Yine o adamın sesi. Herhalde, yaklaşan biri. Çünkü, ses daha gürleşmiş, daha da hüzne bürünmüştü.

Ölünce ben, bir sedyede
Taşıyacaklar beni sallayarak...

Şimdi yolları sedyeler dolduracak; birçok geceler bu böyle devam edecek. Bu sedyelerden akan kanlar toprağı sulayacak. Hayır, toprak, pembe yanaklı çoban kızlarının, kır danslarının, mavi göklerin toprağı değildir. Bu toprak karaydı, ama kakao yetiştirmek için dünyanın en iyi toprağı idi...

Ses, ölüm türküsünü söyleyerek yaklaşmaya devam ediyordu.

Ölünce beni gömüverin
Bir yolun kıyıcığına...

Yol boyunca adsız haçlar vardı; cinayet geceleri hançerlenmiş, hummadan ölmüş, kurşunla öldürülmüş ya da

veba bütün köyleri sinsi sinsi sardığı zaman ölmüş insanların mezarlarının yerini belli ediyordu. Ama, kakao ağaçları hep büyüyor, meyve veriyor, dost Maximiliano da, ormanlar açılıp toprağa kakao fidanları dikildiği gün, çiftlik sahipleri Kuzey Amerikalı tacirlerden diledikleri fiyatı isteyecekler, diyordu... İngilizlerden fazla kakao yetiştirecekler, İngiltere'de, New York'ta, Sinhô Badaró São Jorge dos İlhéus çiftliklerinin sahibidir denilecekti. Misael'den daha zengin olacaktı. Horacio yolun kıyısına atılıverecek, adsız haçlar da Firmo'nun, Braz'ın, Jarde'nin, Ze da Ribeira'nın son barınaklarını gösterecek. Bunun böyle olmasını kendileri istemişlerdi. Sinhô Badaró'ya kalsa, o, her şeyin renkli tabloda olduğu gibi, gök mavisi bir zemin üstünde kaval sesleri içinde güle oynaya olmasını isterdi. Kabahat Horacio'daydı. Kendisinin olmayan, Badaróların malı, kimsenin onların elinden kavga dövüş almayı aklından bile geçirmediği bu araziye niçin göz dikmişti? Evet, bunun böyle olmasını Horacio istemişti. Sinhô'ya kalsa tatil olsun, ayağını havaya kaldırıp çiçekli çimenler üstünde dansa başlayan bir de kız bulunsun isterdi. Bir gün gelecek, burası da Avrupa gibi olacaktı. Bir peygamber ya da bir iskambil falcısı gibi, geleceği keşfetmişçesine, Sinhô'nun sakalı üstünde, yüzünde bir gülümseme belirdi.

Yolun, keçiyolu ile birleştiği yerdeki dönemecinde gitarlı adam göründü:

Ölünce beni bir gömüverin
Bir kakao ağacının dibine...

Ama, binek hayvanlarının nal sesleri türküyü boğdu, Sinhô da türküyü duymaz oldu. Kakao diyarında dans eden genç kızı da göremiyordu elbette. Kakao dikilmiş ormanları, İlhéus'un istediği fiyatı düşünüyordu. Adamı, gitar üzerindeki parmaklarını, yolun tozlarına batıp çıkan ayaklarını, onun anayoldan geldiğini, kendisiyle adamlarına yol vermek için durduğunu gördü.

"Akşamlar hayır, patron."

"Akşamlar hayır."

"Capango'lar hep bir ağızdan,

"Uğur ola!" diye karşılık verdiler.

"Tanrı sizinle beraber olsun."

Adam uzaklaştıkça türkü hafifliyordu. Adamın sürdüğü hayattan şikâyetlerini dile getiren, bir kakao ağacının dibine gömülmesini isteyen sesi birden kayboldu. Efsaneye göre, kakaonun çamuru, adamların ayaklarına yapışarak onları tutsak eden bir tuzaktır. Sinhô Badaró bu tuzaktan kurtulanını görmemişti. Bu zenci gibi, talihine ağlayan, kulübelerde, meyhanelerde, bürolarda, kahvelerde gece gündüz ağlayan, bu diyarın kötü, talihsiz, dünyanın bir ucunda eğlencesiz, uyumsuz bir yer olduğunu, burada öldürürken ölündüğünü, insanın bugün zenginken, yarın Hazreti Eyüp'ten daha fukara olduğunu söyleyen çok kimse görmüştü. Sinhô Badaró böylelerini çok görmüştü, onları çok dinlemişti. Korularını satıp paralarını cebine koyan, bir daha dönmemek üzere gittiklerine yemin edenleri görmüştü. İlhéus'a geliyor, Bahia'ya gidecek ilk gemiyi bekliyorlardı. Bahia büyük bir şehirdi; orada her şey vardı: güzel mağazalar, rahat evler, tiyatrolar. Bir insanın arzu edeceği her şey vardı; cebinde paran oldu mu, hayatın tadını çıkarabilirdin. Ama, daha gemi kalkmadan adam geri dönerdi, yapışkan kakao ayaklarına yapışmış, onu tutardı. Parasını yine yeni kakao diktiği toprağa gömerdi. Gitmeyi başaranlarsa, yolculuktan sonra Bahia'ya varınca, geride bıraktıkları toprağı, İlhéus'u dillerinden düşürmezlerdi. Altı ay, bir yıl sonra, aynı adam, beş parasız, yine o hayatı yaşamaya dönecekti. Sinhô bunu yediği ekmek gibi bilirdi. Kakao adamın ayağına yapışır, gidemezmiş derlerdi. Türküler, akşamları çiftlikte işitilen o türküler hep bunu yinelerdi.

Sinhô ile adamları şimdi, Sequeiro Grande Ormanı'nın kıyısında bulunan dul Merenda korusundaki kakao ağaçlarının altına gelmişlerdi. Sinhô Badaró, onun Horacio ile anlaşması olduğunu öğrenmişti. Yolunu bir mil daha kısaltacak bu parçayı Sinhô'nun onun elinden alması-

na engel olamayacaktı bu. Merenda Horacio'dan yana olmuş olmamış, bu onunla oğullarının bilecekleri bir işti. Merenda'nın koruları, Badaróların orman arazisinde yetiştirmek niyetinde oldukları yeni korulara katılacaktı. Beş yıl sonra, yeni plantasyonlarının kakaosunu satmak için Sinhö, Zude Kardeşler ve Ortakları bürosuna gelecekti. O söz vermişti, dediği olacaktı. Çünkü, onun hiç sözünden döndüğü olmamıştır. Tabloda dans etmeye başlayan o küçük çoban kızı –bu tablodaki maviden daha güzel bir kakao tarlasında, altın sarısı bir tarlada dans edecekti– çok güzel.

İlk silah sesinin ardından başkaları da duyuldu. Sinhö Badaró atının dizginlerini çekeyim derken at karnından yediği bir kurşunla yana devrildi. *Jagunço*'lar yere atlamışlar, çöken hayvanlarının arkasında siper almışlardı. Bu sırada, Sinhö ölen atın altında kalan bacağını kurtarmaya çalışıyordu. Gözleri karanlığı delmek için uğraştı, olduğu yerden yol kıyısındaki ekmek ağaçlarının ardında pusuya yatmış Horacio'nun haydutlarını seçebildi.

"Bakın işte, şu ağacın arkasındalar," dedi.

İlk silah seslerinden sonra bir ölüm suskunluğu oldu, Sinhö hâlâ bacağını kurtarmaya çalışıyordu. Kurtarınca doğruldu, bir kurşun şapkasını delip geçti.

O da ateş etti, adamlarına,

"Haydi şunları temizleyelim!" diye haykırdı.

Saldıranlardan birinin başı, nişan alırken ağacın arkasında göründü. Telmo, Sinhö'nun yanındaydı. Kadın sesiyle,

"Siz onu bana bırakın, patron," dedi.

Sonra, tüfeğini doğrulttu. Adamın kafası parçalandı, olgun bir meyve gibi yere düştü. Sinhô ateş ederek ilerledi. Şimdi kakao ağaçlarının arkasında, siperdeydiler, hasımlarını gizlendikleri yerde görebiliyorlardı. Demin öldürdükleriyle beraber, beş kişiydiler. Dul Merenda'nın iki oğlu ile, Horacio'nun üç *capanga*'sı. Sinhô, Viriato'nun arkasında nişan aldı, ateş etti. Ağaçlar arasında ilerlemeye devam ettiler; çünkü, Sinhô'nun planı hasımlarını arka-

dan çevirmekti. Onlar bu manevrayı anladılar; çevrilmemek için, biraz gerilemenin akıllıca bir hareket olacağına hükmettiler. Geri çekildikleri sırada, Sinhô içlerinden birini öldürdü. Adam kıvrıldı, bir bacağı, bir kolu havada yere yuvarlandı. Viriato onun işini bitirdi:

"Yeter be, pis herif. Dans etmenin sırası mı?" Bu benzetme, bir ayağını kaldırmış genç çoban kızını Sinhô'nun aklına getirdi. Dans etmenin sırası değildi. Viriato haklıydı. Devam ettiler. Costinha omzundan vuruldu, kan Sinhô Badaró'nun çizmelerine kadar sıçradı."

"Bir şey değil," dedi Costinha, "sıyırdı, geçti."

Hepsi de halka halinde ilerlemekte devam ettiler. Üç adam niyetlerinin anlaşıldığını görünce, saklandıkları yerden çıkıp ağaçların arasından kaçtılar. Sinhô onların kaçtığı yönde ateş etti, sonra yağız atının yanma geldi. Hayvanın böğründeki yaradan oluk gibi kan akıyordu, toprakta küçük bir göl peydah olmuştu. Telmo eyeri çıkarmak için yaklaştı, Viriato da ateş edildiği sırada gerilere çekilen bineğini aramaya gitti. Sinhô eşeğin üstüne bindi, Telmo da eyerle koşumları kendi bineğine yükledi. Viriato, Costinha'nın eşeğini tuttu, kanı durdurmak için omzunu tutan yaralıyı hayvanın üzerine bindirdi.

Hayvanlara böylece binip yeniden yola düştüler. Sinhô tabancasını hep elinde tutuyordu. Etrafını saran geceyi araştırdığı sırada, gözlerinde tasalı bir bakış vardı. Ama türkü susmuştu, bu diyarın felaketlerini anlatan hiçbir ses yoktu artık. Kakao ağaçlarının dibindeki cesetleri aydınlatan bir ay ışığı da yoktu. Onun arkasında, Telmo, kadın sesi gibi ince sesiyle durmadan kendini övüyordu:

"Kafasını dağıtttım piçin!"

Sofu eller tarafından dikilmiş bir mum, yolun kıyısındaki yeni bir haçın üstüne ışık saçıyordu. "Şimdi dikilecek haçların hepsi de böyle aydınlatılırsa, bu kakao diyarının yolları İlhéus'un sokaklarından daha aydınlık olacak," diye düşündü Sinhô Badaró. Her şey onu tasalandırıyordu. "Dans etmenin sırası mıydı, kızım? Ama, kabahat bende değil. Vallahi, bende değil."

II

O gece başlayan çarpışmalar, Sequeiro Grande Ormanı kakao koruları haline gelince ancak sona erecektir. Palestina'dan İlhéus'a kadar uzanan yörenin insanları, hatta Itapira'nın insanları, sonraları zamanı bu savaşa göre hesaplayacaklardır.

"Sequeiro Grande savaşlarından önceydi."

"Sequeiro Grande için yapılan savaş sona erdikten sonra olmuştur."

Toprağın fethi için girişilen savaşların sonuncusu ve en vahşisi olacaktı bu. Bu nedenle yıllarca belleklerden silinmeyecek, hikâyeleri ağızdan ağza dolaşacak, babadan oğula, ihtiyarlardan delikanlılara miras kalacaktı. Panayırlarda, büyük küçük şehirlerde kör birtakım çalgıcılar, bir vakitler kara kakao topraklarını kana bulayan bu kavgaları yücelteceklerdi:

İnsanın alnına yazılan kara yazıydı bu,
Büyücülerin dolaştıkları bir gecede.

Çünkü körler şairdir, bu diyarların tarihini anlatırlar. Bu dolayların geleneklerini sihirli sesleriyle dile getirir, gitarlarını tıngırdatarak şehir şehir, köy köy dolaşırlar. Panayırda unlarını, darılarını, muzlarını, portakallarını satmaya gelen insanlar, erzak satın almaya gelenler, kakao tarımının ilk adımlarını attığı, yüzyılın daha genç olduğu zamanların hikâyelerini dinlemek için bu kör ozanların başına toplanırlar. Dilencilerin önündeki tasa para atarken, gitarlar inler, titrek bir ses Sequeiro Grande uğruna çıkan o eski, uğursuz savaşları tekrarlar:

Görülmemiştir böylesine yaylım ateş,
Sokaklardaysa bunca ceset...

Adamların bazıları, dudaklarında bir gülümseme, yere bağdaş kurup oturur, bazıları da sopalarına dayanır, kö-

rün hikâyesini can kulağı ile dinlerler. Gitar mısralara refakat eder; türkü söylendikçe, geçmişin insanları, ormanı açanlar, ormanı devirenler, öldürenlerle ölenler, kakao yetiştirenler bugünün insanlarının gözleri önünde canlanır. Sequeiro Grande'nin başında kopan kavgalara katılanların çoğu hâlâ sağdır, bunlardan bazıları körlerin söylediklerini türkülerde geçer; ama, dinleyenler bugünün çiftlik sahiplerini dünün toprak fetihçileriyle ilişkilendirmeyi hiç akıllarından geçirmezler. Sanki, bu toprakları açanlar bir başka bir dünyadanmış gibi, zamanlar öylesine değişmiştir. Vaktiyle yüzyıllık ağaçlarıyla esrarlı ormanın bulunduğu yerde, bugün altın sarısı meyveleriyle kakao koruları vardır. Körler türkülerine devam ederler, hikâyeleri insanın yüreğine korku salar:

Size bir hikâye anlatacağım ki,
Korkudan tüyleriniz diken diken olacak.

Korkudan insanın tüylerini diken diken edecek hikâye, Sequeiro Grande Ormanı'nın hikâyesidir. Merenda kardeşlerle Horacio'nun üç *cabra*'sının dört yol ağzında Sinhô Badaró'ya hücum ettikleri gece, Juca bir düzine adamla yola çıktı, etrafı kırıp geçirdi, ibret olsun diye, Merenda kardeşleri analarının gözü önünde öldürmekle işe başladılar. Sonra, Firmo'nun korusuna gittiler, manyoka bahçesini ateşe verdiler. Firmo'yu öldüremediler, çünkü o Tabocas'taydı.

"İki defasında da kurtuldu," dedi Juca, "ama üçünsünde kurtuluş yok."

Ondan sonra, Braz'ın oraya gittiler. Adamakıllı bir savaş oldu; çünkü Braz adamlarıyla iyice dayandı, Juca da bir ölü vererek çekilmek zorunda kaldı, öte tarafın ne kadar kayıp verdiği bilinmiyordu. Kesin olarak bilinen bir şey varsa, o da Antonio Victor'un adamı devirdiğiydi. Çünkü, Juca onun düştüğünü görmüştü. Antonio ise başka birini vurduğunu söylemişti. Hasılı, kimse işin aslını bilememişti.

Yirmi yıl sonra, Sequeiro Grande Ormanı'nın yerinde yükselen yeni Pirangy, Guaracy kentlerindeki panayırları ziyaret eden kör ozanlar kavgayı ayrıntılarıyla anlatırlardı:

Ne acı, ne utanç!
Bunca ölmüş insan!
Horacio ile Badaró'nun adamları
Yerde yatıyordu yan yana.
Ah! Yüreğin parçalanırdı görsen,
Bu kana susamışlığı,
Her Tanrı'nın günü
O canından olanları.

Anlaşıldığına göre, o eski günlerin insanları attığını vurmakla, cesaretiyle ün salmış ne kadar *jagunço* varsa toplamış olacaklar. Horacio'nun ünlü "kötü delikanlıları" aratmak için memleketin iç taraflarına adamlar saldığı, Badaró'larınsa iyi nişancıya avuç dolusu para verdikleri söylenirdi. Geceler korkuya, esrarlı işlere, baskınlara gebeydi. Ne kadar uzun, ne kadar sapa olursa olsun, hiçbir yol yolcu için güvenilir değildi. Sequeiro Grande Ormanı'yla, Horacio ya da Badarólarla hiçbir alışverişi olmayan kimseler bile, yanlarına iyi nişancı bir *cabra* almadıkça, kakao diyarının yollarında yolculuk etmeyi göze alamazdı. Silah da satan hırdavat tacirlerinin hepsi de o devirde servet sahibi oldular. Bir iflas eden, Badarólara seri ateşli silahlar satan Tabocaslı Azevedo oldu. Mahvolmaktan kendini, ancak siyasetteki ustalığı sayesinde kurtarabilmişti. Sonraları, İlhéus'ta bir mağaza tuttu, sefil ihtiyarlığında, şehrin genç öğrencilerinin anlattıkları hikâyeleri o da anlatırdı:

Baltaları, tırpanları attılar,
Omuzladılar tüfekleri,
Silah tacirleri paraya para demedi.
Kucak kucak tüfek alındı ondan,
Diyebilirim ki abartısız
Milyondan fazla tüfek satıldı.

Yirmi yıl sonra, kör dilenciler, Badaróların, Sinhô ile Juca'nın cesaretle dolu öykülerini anlatırken şöyle söylüyorlardı:

Güçlü kuvvetli Sinhô,
Badaróların başı.
Tek başına, bir atışta,
Beş adamı vurdu diyorlar.
Mert adamdı Juca da.
Ün salmıştı cesareti.
Kimseden korkmazdı gözü,
İster küçük olsun, ister büyük.

Ama, cesur Horacio ile ondan yana olanların da türküsünü söylerlerdi. Hele Braz, üç yara aldığı halde, dövüşmeye devam eden, iki adamı öldüren Braz içlerinde en cesaretlisiydi:

Braz, Brasilino asıl adı,
Soyadı da José dos Santos,
Yerde can çekişirken,
Ateş etmişti durmadan.
Çünkü savaşta kaybetmezdi kendini,
Yaralıyken de bilirdi öldürmesini.

Horacio'nun çiftliğinde adamlarına verdiği emirleri, Sequeiro Grande Ormanı'nı kuşatan yollara onları göndermesini de anlatıyorlardı:

Horacio buyurdu, hem baştı,
Hem de efendiydi çünkü o.
Cabra'lar atla düştüler yola,
Ölüm saçarak sağa sola.

Ama, Sequeiro Grande savaşından ilham alan halk türküleri yalnız kahramanların cesaretlerini ve öykülerini

anlatmakla kalmıyor, o devirde yaşayan herkesin başından geçenlerden söz ediyordu:

Evli kadın kalmamıştı,
Bahia'da yaşıyorsa, o başka.
Çünkü, diyorlardı ki, memlekette
Evli kadın da her kadın gibi,
Bir nine olmuş olsa bile,
Dul kalacaktı yarın mutlaka.

Ormanın yerinde yükselen şehirlerde, yirmi yıl sonra, panayırda türküyü dinleyenlerin hayretten ağızları açık kalıyor, yürekten gülüyor, hikâyeyi kısa, canlı küçük cümlelerle aktarıyorlardı. Körün sesi sayesinde, bu bir buçuk yıllık savaş ve öldüren, ölen, kanlarıyla toprağı sulayan insanlar gözlerinin önünde canlanıyordu. Kör,

Şimdi söyledim ben sizlere
Tüyleri diken diken eden hikâyemi

diyerek türküsünü bitirince, tasına biraz para atıyorlar, birbirlerine, "Büyücülükten başka bir şey değil bu," diyerek çekip gidiyorlardı. Türkü de öyle söylüyordu: "Büyücülerin ortada dolaştıkları gecede yapılan kara büyüydü bu." O günlerde zenci Jeremias'ın yeryüzüne yaptığı bu büyüyü, kötülük etmesini bilmeyen masum, bu kakao diyarının yollarını, keçiyollarını ağlayarak, inleyerek tepen zayıf, üstü başı pis, Kara Damião her gittiği çiftliğe götürmüştü.

III

Virgilio ile Juca arasında kahvede geçen olay İlhéus'u altüst ettiği zaman, pusu, Sinhô Badaró, sonra Mereda kardeşler üzerindeki dedikodular henüz yatışmamıştı. Bu bir buçuk yılın olayları öyle bir hızla birbiri peşinden gel-

mişti ki, Ermiş Sebastian Kilisesi'nin mihrabını süsleyen ihtiyar kız Dona Yaya Moura bir gün dostu, öteki mihrabı süslemekle görevli Dona Lenita Silva'ya yanıp yakılarak şöyle dedi:

"Öyle çok şeyler oluyor ki, Lenita," dedi, "bunları gerektiği gibi tartışmaya vakit bile bulamıyoruz. Her şey öyle hızlı gelip geçiyor!"

Gerçekten, Horacio ile Badarólar bu işleri bitirmekte acele ediyorlardı. İkisi de ormanı devirmek, çarçabuk kakao fidanlarını dikmek istiyordu. Savaş pek pahalıya malolmuştu. *Jagunço*'lara gündelik verildiğinden, cumartesi günleri hesaplar görülmedik bir şekilde yüksek çıkıyordu. Silahlara ödenen para da artmıştı. Onun için ne Badarólar, ne de Horacio vakit kaybetmek istiyorlardı. Aylar, açıklanmaya değer olaylarla öylesine dopdoluydu ki, kilisenin iffetli hanımefendileri artık ipin ucunu kaçırmışlardı; birini konuşup tüketmeden bir başkası meydana geliyordu.

Gazeteler için de öyle. Manuel de Oliveira yaptığı bir yağmacılıktan ötürü Horacio'nun iler tutar tarafını bırakmayan bir makale yazmışken, daha önemli yeni bir havadis geliyordu. *O Comercio* ile *A Folha de İlhéus* iyice gemi azıya almışlardı. Hakaret dolu sözleri kullanmaktan hiç çekinmiyorlardı. *O Comercio* basımhanesi bir haçla işaretlendiği gün, Avukat Genaro'nun Rio'ya ısmarladığı kalın Portekizce sözlük de geldi, bu sözlük Bahia'da yoktu. Lizbon'da basılmıştı, XVI. yüzyılda kullanılan terimler de vardı içinde. Bunun üzerine, *O Comercio* okurlarını hoşnut etmek için, Horacio ile dostlarına sersemler, hoyratlar, uşaklar, ahmaklar, haydutlar, aptallar ve daha neler neler demeye başladı. *A Folha de İlhéus* bunlara milli argodan faydalanarak karşılık verdi. Üstat Ruy bunda büyük beceri sahibiydi.

Horacio'nun adliye sarayına verdiği dilekçeye gelince, hiçbir sonuç vermeden, hasır altı edilmişti. Sık sık olduğu gibi, muhalefet tarafından hükümet partisine karşı bir girişim oldu mu, adli terimlerin en yakışıksızı olan

"kanuni işlemler sürüyor" ile damgalanırdı. Yargıç orada Badaróların çıkarını korumak için bulunuyordu; görevini yapmayacak olursa, başına gelecek en küçük bela eyalet valisi tarafından eyaletin iç kısımlarındaki küçük bir kasabaya sürülmekti; orada hiçbir konfor bulamayacak, kaybolacak, herkes tarafından unutulacak, sefil bir ömür sürecekti. Oysaki İlhéus mahkemesi daha üst bir makama, yargıtaya ulaşmak için bir basamaktı, insan bir kez yargıtay üyesi oldu mu, hem parlak bir adı olur hem de iyi bir para alırdı.

Onun için, Virgilio ile Ruy'un mahkemeye dilekçeler, şikâyetler, inceleme dilekleri yağdırmaları boşunaydı.

Horacio'nun dediği gibi, kendi işinde işlemler "kaplumbağa yürüşü" ile yürüyordu. Zaten, kanuni tedbirlere büyük bir güveni yoktu, toprağı ele geçirmekte en fazla kendi kuvvetine güveniyordu. Davadan da çok bunu önemsiyordu ve vakit kaybetmeye gelmezdi. Badarólar da acele bir hal çaresi arıyorlardı. Seçimler gelecek yıl yapılacaktı, Eyalet yönetimi ile federal hükümet arasında bir kopma yaşanacağını söyleyen çok kişi vardı. Eyalet hükümeti seçimleri kaybedecek olursa, Badarólar muhalefete düşeceklerdi, o zaman da yargıca bel bağlanamazdı. Horacio'nun işi uzun süre "askıda" kalamazdı.

Meyhanelerde, köşebaşlarında, İlhéus'taki evlerde, hatta limanda demirleyen gemilerdeki istifçilerle gemiciler arasında hep bunların sözü ediliyordu. Uzak şehirlerde, Aracajú'da, Victoria'da, Maceió'da, Recife'de herkes İlhéus'taki kavgalar hakkında tartışmalar yapıyordu. Tıpkı Joazeiro do Ceará'daki ünlü Rahip Cícero'nun mücadelesini tartıştıkları gibi.

Virgilio, Bahia'ya gitmişti, muhalefetten yana olan bir yargıtay üyesinden Sequeiro Grande Ormanı'nı ele geçirme hakları konusunda Horacio'nun çıkarına bir karar koparmıştı. Bu karar öteki belgelere katılmıştı. Üstat Genaro da, bu kararın sonuçlarını bertaraf edeceğim, henüz başlangıç aşamasında olan bir davada, bir yargıtay üyesinin araya girmesiyle gözü korkan İlhéus yargıcını yatıştı-

racağım diye, hukuk kitapları üzerinde kafa patlatmıştı. Juca Badaró'yu bu karardan daha çok çileden çıkaran başka bir şey, İlhéus'taki karışıklıklar hakkında Virgilio'nun Bahia'daki muhalefet gazetesi için yazdığı yazı dizisiydi.

Badarólar *A Folha de İlhéus*'un bastığı makalelere hiç aldırış etmezlerdi, ama başkentin günlük bir gazetesinde çıkan bu makaleler eyalet dışında da yankılar yapacaktı. Hükümeti tutan gündelik gazeteler Sinhô Badarö'yu savunuyorlarsa da, vali, eyalet hükümetiyle federal makamların arasının iyi olmadığı böylesi bir zamanda, bu türden olaylar üzerinde yayınlar yapmaktan sakınmanın iyi olacağını açıkça ifade etmişti. Bu uyarı Horacio'ya hemen ulaştırılmış, Virgilio da İlhéus caddelerinde bir fatih gibi çalım satmıştı.

Virgilio bir akşam bara gitti. Epeyden beri bara uğradığı yoktu. Gecelerini Ester'in koynunda geçiriyordu. Aşkla dolu çılgınlık geceleri. Çünkü Ester'in teni şehvetin tadını tatmıştı, Virgilio'nun Margot'dan öğrendiği inceliklere alışmıştı. Ama o akşam Horacio, İlhéus'taydı, Virgilio ise nereye gideceğini bilmiyordu. Akşamlarını dışarıda geçirmeye alışmıştı, bara girip bir viski içmeye karar verdi. Yanında, Horacio ile birlikte şehre gelmiş olan Maneca Dantas vardı. Virgilio davet etti.

"Bara girsek," dedi.

Maneca güldü,

"Bir aile babasını baştan çıkarmaya mı niyetiniz var, üstat? Ben çoluk çocuk sahibiyim. Bilirsiniz ki, böyle yerlere ayak basmam," dedi şaka ederek.

İkisi de gülmeye başladılar, merdivenleri çıktılar. Dipteki odada Juca Badaro, João Magalhães ve başka dostlarıyla kâğıt oynuyordu. Nhözinho yeni gelenlere müthiş bir parti çevrildiğini, ortada çok para döndüğünü söyledi.

Virgilio ile Maneca, piyanistle kemancının halk havaları çaldıkları dans salonuna girdiler. Oturdular, viski ısmarladılar. O zaman, Virgilio, Margot'nun Manuel de Oliveira ve Badaró'nun dostlarıyla beraber bir masada oturduğunu gördü. Gazeteci, avukatı selamladı, o hiç kimsey-

le bozuşmazdı. Çekirdekten yetişme gazeteci olduğunu söylerdi. Gazetede yazdıkları Badaróların düşüncelerini yansıtıyordu, bunların kendi fikirleriyle hiçbir ilgisi yoktu. İş başka, dostluk başkaydı.

Virgilio onun selamına karşılık verdi, ötekilerle de selamlaştı. Margot gülümsedi, "Bu akşam çok yakışıklı görünüyor," diye düşündü başka geceleri hatırlayarak, dudakları arzunun o ilk hareketini yapmak üzere açıldı. Nhôzinho elinde bir viski şişesiyle girdi.

"İyi bir İskoç viskisidir," dedi, "bunu ancak seçkin müşterilerime çıkarırım. Herkesin ağzına göre değil."

Keyfi yerinde olan Maneca,

"İçinde ne kadar su var?" diye sordu.

Nhözinho viskiye –hele böyle halis bir viskiye– su karıştıracak adam olmadığını söyledi, sözlerini desteklemek için parmaklarını bitiştirip dudaklarında şaklattı. Sonra, Virgilio'ya çoktandır görünmemesinin sebebini sordu.

Virgilio sebepleri,

"Çok işim vardı, Nhözinho... çok," sözleriyle özetledi.

Nhözinho çekildi, ama viski şişesini görmüş olan Manuel de Oliveira, Bahia'daki muhalefet gazetesinde yazı yazan dostlarından biri olan bir gazeteci hakkında, Virgilio'dan haber almak bahanesiyle ilerledi. Virgilio ile Maneca Dantas'ın ellerini sıktıktan sonra,

"Üstat, orada kaldığınız günlerde Andrade'yi gördünüz mü?" diye sordu.

"Akşam yemeğini beraber yemiştik."

"Nasıl?"

"Ooo! Bildiğin gibi. Sabahtan gece yatıncaya kadar içki içiyor. Hep o bildiğin alışkanlıklar. Harika bir adam!"

"Makalelerini hep sarhoş kafayla mı yazıyor?" diyen Manuel de Oliveira hatıralarını yokluyordu.

"Hep sendeliyor."

Maneca bir bardak daha istedi, gazeteciye viski koydu.

Manuel onun nezaketine teşekkür etti, devam etti:

"Meslektaşlarımdan biridir, albayım. Bahia'nın en iyi yazarı, her bakımdan mükemmel bir gazeteci. Ama, kor-

kunç denecek kadar içki içer. Sabahleyin gözünü açar açmaz, daha dişlerini yıkamadan, kendisinin dediği gibi bir "yudum"cuk yani bir bardak rom içer. Büroda, hiç onu dimdik gören yoktur, ama kafalı adamdır, albayım. Hiç pusulayı şaşırmaz. İstediğin konuda yazı yazar. Parlak bir zekâ."

Bunun üzerine, Manuel bardağı dikti, konuyu değiştirdi,

"İyi bu viski," dedi.

Manuel ikram edilen ikinci bardak viskiyi de kabul etti, dolu olarak masasına götürdü, ama götürmeden önce Virgilio'ya döndü:

"Masamızda bulunan dostlarınızdan biri size iltifatlarını bildiriyor."

İkisi de Margot'dan tarafa baktılar.

"Sizinle vals yapmayı pek istediğini söylüyor..." Giderken de göz kırparak şunları söyledi: "Bilirsiniz, insan, kral oldu mu, her zaman 'Haşmetlim'dir."

Virgilio gülmeye başladı. Aslına bakılırsa, bunun kendince pek az önemi vardı. Bara içmek, biraz da çene çalmak için gelmişti, kadın peşinde koşmak için değil, hele Badaró'nun kapatması bir kadının peşinde hiç değil. Ayrıca, kavga ettikleri günden beri konuşmadığı Margot'nun mızmızlıklara başlamasından korkardı. O artık kendisine bir şey ifade etmiyordu. Niçin dans etsin, kopmuş bağları ne diye tekrar bağlasın? Omuzlarını silkti, viski bardağını aldı.

Bu olay, tersine, Maneca Dantas'ı pek ilgilendirmişti. Bardakilerin Virgilio'nun Margot ile dans edişini izlemelerini pek isterdi. Böylelikle, Margot'nun genç avukatı hâlâ sevdiğini, salt Virgilio kendisini yüzüstü bıraktığından Juca'nın ile yaşadığını öğrenecekti. Juca'nın ilk âşığı unutturduğu artık söylenemeyecekti.

"Bu genç kadın hiç gözünü sizden ayırmıyor," dedi Maneca.

Virgilio etrafına bir göz attı, Margot, gözlerini ona dikmiş, gülümsedi.

"Niçin onunla dans etmiyorsunuz?"

Ama, Virgilio hâlâ düşünüyordu: "Yaptığın iş ürküttüğün kurbağaya değmez."

İskemlesinde geriye doğru bir hareket yaptı, öteki masada Margot onun kendisine doğru geleceğini sandı, ayağa kalktı. Bunun üzerine, karar vermek zorunda kaldı. Dans etmekten başka çare yoktu. Ağır bir vals çalıyordu. İkisi ilerlerken, herkes onlara baktı, orospular gevezelik etmeye başladılar. Margot'nun masasından bir adam kalktı, onunla Manuel de Oliveira arasında bir tartışma patlak vermiş gibiydi. Gazeteci onu bir şeye ikna etmeye çalışıyordu, ama adam onu dinledikten sonra, Oliveira'nın elini iterek sıyrıldı, kumar salonuna doğru gitti.

Piyanist, külüstür çalgıda ağır bir valsi tıngırdatıyor, Margot ile Virgilio hiç konuşmadan dans ediyorlardı, ama Margot gözlerini kapamıştı, dudakları yarı açıktı.

Bu sırada, Juca, peşinde kendisine haber veren adam, João, öteki oyuncular olduğu halde, bitişik odadan dışarı fırladı. İki salonu ayıran kapıda durmuş, elleri cebinde, ürkütücü bir ışıkla parlayan gözlerini dans eden çifte dikmişti. Vals bitip dans edenler parçanın tekrar çalınması için alkışladıkları sırada, o bir solukta salonu geçti, Margot'yu kolundan yakaladığı gibi masasına doğru sürükledi. Genç kadın biraz direndi, Virgilio da ilerledi. Bir şeyler söyleyecekti, Margot önledi, "Rica ederim, sen karışma!" dedi.

Virgilio meydan okur bir tavır takınan Juca'ya bakarak, bir an kararsız kaldı. Sonra Ester aklına geldi. Margot'ya üzülecek ne vardı?

Eski kapatmasına gülümseyerek,

"Teşekkür ederim, Margot," dedi, sonra masasına, belki bir kavga çıkar diye eli tabancasında, ayakta duran Maneca Dantas'ın yanma döndü.

Juca ile Margot masalarına dönünce, herkesin işiteceği kadar yüksek sesle atışıyorlardı. Manuel de Oliveira araya girmeye kalkıştı, ama Juca ona öyle bir baktı ki, gazeteci suspus olmak zorunda kaldı.

Kavga kızışmıştı. Margot kalkmak istedi, ama Juca onu şiddetle itti. Başka masalardakiler susmuşlardı. Piyanist de sahneyi seyrediyordu. Juca çalgıcının üstüne yürüdü:

"Külüstür piyanonu niye çalmıyorsun be, Allahın belası!" dedi. İhtiyar tuşların üstüne atıldı, çiftler de dans etmeye başladılar. Juca, o zaman, Margot'nun elinden tutup peşinden gelmeye zorladı. Virgilio'nun masasının önünden geçerlerken, Juca, sürüklemekten beter ettiği kadına döndü,

"Erkeği saymasını öğreteceğim sana, pis mundar, ömründe ilk defa gerçek bir erkekle yaşadığın muhakkak!" Dedi.

Bu sözler Virgilio'yaydı. Avukat öfkelenerek masadan kalkmaya davranmıştı, ama Maneca Dantas tuttu. En küçük bir hareket yaptığı taktirde, avukatın Juca tarafından öldürüleceğini biliyordu. Juca ile Margot salondan çıktılar. Juca'nın attığı tokatlar salondan duyuluyordu. Virgilio sapsarı kesilmişti, ama Maneca onu tuttu, karıştığına değmeyeceğini söyledi.

İş bu kadarla kaldı. Ertesi gün Virgilio hepsini unutmuştu. Margot artık onu hiç ilgilendirmiyordu. Kendi arzusu ile Juca Badaró'ya gitmişti. Virgilio ona yetecek kadar para da vererek, bir kaç ay için Bahia'ya göndermeyi tasarlamıştı. Ama kadın daha bozuştukları akşam Juca ile gitmeyi uygun bulmuştu. Juca'nın kapatması olmuş, Badaróların gazetesine, ilk âşığının öğrenci hayatı üzerine bilgiler vermişti. Şimdi o Juca'nındı. Canının çektiği gibi dans edememesi onun sorunuydu. Bunun Virgilio'yu ilgilendiren tarafı yoktu.

Bir anlamda, Juca'ya hak veriyordu. Margot kendi kapatması olsaydı, vaktiyle onu kapatmış bir erkekle dans ettiğini görmek hoşuna gitmezdi.

Birkaç yıl önce, Bahia'da bir kahvede buna benzer bir sahne yaşamıştı. Juca'nın kendisine ettiği hakareti umursamayabileceğini hissetmişti; alt tarafı, kıskançlık beynine vurmuştu. Virgilio, tam bir ihtiyatsızlık edeceği, Mar-

got yüzünden kavga edeceği sırada, kendisini oturmaya zorladığı için Maneca Dantas'a minnettardı. Juca sokakta kendisine sataşsa bile, ona hakaret etmek niyetinde değildi; ona kızmıyordu, gayet iyi anlıyordu. Margot yüzünden kimse ile atışmak istemiyordu.

Ama, hikâye ağızdan ağıza dolaştıkça büyüyordu. Bazıları Juca'nın Margot'yu Virgilio'nun elinden çekip aldığını, avukatı tokatladığını söylüyorlar, bazıları da buna bir facia manzarası veriyorlardı. Son hikâyeye göre, Juca, Margot'yu Virgilio ile öpüşürken basmış, tabancasını çekmişti. Ama, Virgilio onun ateş etmesine fırsat vermemiş; birbirlerine girmişler, kızı sen alacaksın ben alacağım diye dövüşmüşler. Genel olarak kabul gören anlatış buydu. Ama, olayı gözleriyle görmüş olanlar bile, bunu anlatırken tezatlar içinde bocalıyorlardı. Bazılarına göre, Juca, Margot'nun Virgilio ile dans etmeye devam etmesini önlemek için bardan çıkıp gitmişti. Ama, çoğunluk aksini söylüyordu: Juca, Virgilio'yu dövüşe çağırmış, avukatın da tabansız olduğu meydana çıkmıştı.

En küçük olayların bile İlhéus'ta şişirildiği bilinirken, Horacio'nun işi ciddiye almasına Virgilio şaşmıştı. Albay, ertesi gün, Virgilio'yu akşam yemeğine çağırmıştı. Ester'in karşısına çıkmak, ona yaklaşmak, varlığını duymak, sevgili sesini işitmek vesilesi olacak diye, Virgilio bu çağrıyı sevinçle kabul etmişti. Vaktinden biraz önce geldiği için, kapıda yemeğe çağırılan Maneca Dantas'la karşılaştı. Maneca onu kucakladı, içeri girince Horacio da aynı şeyi yaptı.

İki erkeğin de çok ciddi bir tavırları vardı. Virgilio, Sequeiro Grande çevresinde yine bir şeyler olduğunu düşündü. Tam hizmetçi yemeğin hazır olduğunu haber verdiği sırada, soruyu ortaya atacaktı. Margot Virgilio'nun büsbütün aklımdan çıktı, Ester'i görecekti. Ama, şaşılacak şey, o, avukatı soğuk karşıladı, gözlerinde gözyaşı izleri vardı. O zaman Avukat Horacio'nun Ester'le kendisi hakkında bir şeyler öğrendiğini, yemeğin bir tuzak olduğunu düşündü. Ester'e bir daha baktı. O zaman kadının sadece

kaygılı değil, üzgün de olduğunu anladı. Bununla beraber, Horacio oldukça güleryüzlü, hatta her zamankinden daha güleryüzlüydü. Hayır, Ester'le kendisininin söz konu olmadığı muhakkak. O halde, ne geçmişti?

Konuşma Horacio ile Maneca arasındaydı; bu sırada Virgilio çiftlikteki bir başka akşam yemeğini, Ester'le ilk karşılaşmasını gözünün önüne getirmekten kendini alamamıştı. Bir kaç ay gibi kısa bir zamanda, Ester onun olmuştu. Virgilio çok sevdiği vücudunun bütün sırlarını biliyordu; onu kendinin kılmıştı; ona aşkın en tatlı gizemlerini öğretmişti. Ester kendisinindi, karısıydı. Virgilio yalnız bir şey düşünüyordu: O da, kendi evlerinde kendi hayatlarını yaşamak için, Ester'i bu cinnet, bu ölüm diyarından uzaklara, Rio de Janeiro'ya götürmekti. Basit bir hülya değildi bu. Virgilio yalnız yetecek kadar parası olsun diye bekliyordu. Ona bir avukatlık işi ya da bir memurluk bulmak için uğraşan Rio'daki dostundan bir cevap bekliyordu. Bu sırrı yalnız Ester'le kendisi biliyordu; hemen bütün odayı kaplayan geniş yatakta iki öpüşme arasında bunu konuşmuşlardı. Hizmetçilerin kendisinin evdeki varlığından kuşkulanmadıkları şu andaki gibi, aşkları için hiçbir korkuları olmadan, büsbütün birbirlerinin olacakları günü hayal etmişlerdi, ölünceye kadar birbirlerinin olunca, caddede kol kola girerek, el ele tutuşarak yürüyebilecekleri anı hayal etmişlerdi. Maneca Dantas'la Horacio ürün, kakao fiyatları, yağmurlar, yumuşak kakaonun ziyan oluşu üzerinde tartışırlarken, Virgilio birbirlerini okşayarak birlikte yattıkları anları düşünüyordu; nasıl kaçacaklarını en küçük ayrıntısına kadar tasarlıyorlar, her defasında bu tasarılarını sevdalı tenlerini alevlendiren sevinçli, uzun öpüşmeler sona erdiriyordu. Bu öpüşmeler şafak söküp o hızlı adımlarla Horacio'nun evinden uzaklaşmak zorunda kalana kadar sürerdi.

Bu düşünceleri konuşmadaki bir duraklamadan faydalanan Ester yarıda kesti:

"Doktor Virgilio, dün akşam sizin gezici şövalyelik ettiğinizi söylediler bana!" Güldü, ama sesi tasalıydı.

"Ben mi?" diye Virgilio çatalı havada, sordu.

"Ester, dün gece barda çıkan patırtıyı söylemek istiyor," diye Horacio açıkladı. "Ben de duydum."

"Patırtı filan olmadı ki," diye Virgilio karşılık verdi. Olanı biteni açıkladı. Dün çok başı ağrıyormuş, bir meseleden canı da sıkkınmış –burada, Ester'e baktı–, Albay Maneca'ya rastlayınca, barda soğuk bir şey içmeye karar vermişlermiş.

"Beni sürüklediğinizi söylemek istiyorsunuz. Hikâyeyi olduğu gibi anlatın!" Maneca Dantas gülmeye başladı.

Manuel de Oliveira konuşmak için yanlarına geldiği zaman, sadece viski içiyorlardı. Manuel'in masasında, Virgilio öğrenciyken Bahia'da tanıdığı bir kadın vardı. Bu kadınla birlikte vals yapmışlardı, parçanın tekrarlanması için alkış başladığı sırada, Juca Badaró ortaya çıkmış, kadını alıp götürmüştü. Kadın Virgilio'nun hiçbir şeyi değildi, Juca geçerken kendisine hakaret etmemiş olsaydı, meselenin de pek önemi kalmayacaktı. Onun bu hakaret altında kalmamak için yaptığı hareketi Albay Maneca Dantas önlemişti. En küçük bir ilgi beslemediği bir kadın yüzünden gülünç bir duruma düşecekti.

Mesele bundan ibaretti; Maneca'yı tanık göstermişti. Ester bu açıklamalara hiçbir ilgi göstermiyordu.

"Ne olursa olsun, bunun ne önemi var?" dedi kadın. "Bar, insanın hiçbir aile bağı olmayan genç bir bekâra rastlayabileceği yerdir. Eğlenmekte kesinlikle haklısınız, kimse de bundan ötürü sizi ayıplayamaz. Ama, burada bulunan dostumuz Maneca'ya gelince, iş başkalaşır." Ester onu parmağıyla korkuttu: "Onun çoluğu çocuğu var. Ya ben bunu karınıza söylesem, ne dersiniz?" Gülümsemesi neşeliydi.

Maneca içinden gelerek güldü, Auricidia'ya bunu söylememesini Ester'den rica etti:

"Korkunç derecede kıskançtır," dedi. O zaman, Horacio tartışmayı kesti:

"Yeter artık, sevgilim," dedi. "Herkes, tasalarını unutmak için dilediği gibi eğlenmekte serbesttir."

Virgilio ferahladığını hissetti; şimdi, Ester'in niçin üzüldüğünü, o dokunaklı ilgisizliğin, gözyaşı izlerinin sebebini öğrenmişti. Başkalarının hayatına burnunu sokmaktan başka işi olmayan o ihtiyar kızlardan, o sofu hanımefendilerden çıkan ne türlü bir dedikodu duymuştu kim bilir? Onu kolları arasına alıp okşayarak, Margot'nun onun hiçbir şeyi olmadığını, onunla dans etmesinin rastgele olduğunu açıklamayı ne kadar isterdi.

Derin bir şefkat duygusu sardı yüreğini. Sevgilisinin böyle kederli oluşunun kıskançlıktan kaynaklandığını bilmekten gelen bir gurur da vardı içinde. Hizmetçi kahve getirmişti.

Horacio, Virgilio'yu bürosuna geçmeye davet etmişti; avukatıyla biraz konuşmak istiyordu. Maneca Dantas da katılmıştı. Ester elinde örgüsüyle salonda kalmıştı.

Büro küçüktü. En göze batan mobilyası büyük kasaydı. Virgilio oturdu, Maneca da bir koltuğa yerleşti, "Tam bana göreymiş" diye düşündü. Virgilio, dava ile ilgili bir hukuk meselesi söz konusu olduğunu, Horacio'nun bu konuda onun fikrini almak istediğini düşünerekten, bekliyordu.

Albay, tütünü nasırlı elinde yavaş yavaş yuvarlayarak sigarasını sardı. Sonunda konuştu:

"Meseleyi Ester'e anlatış tarzınız hoşuma gitti," dedi. "Yoksa üzülecekti; çünkü, size karşı pek büyük bir sempatisi var. Zavallının konuşacak kimsesi yok; buranın kadınlarından çok daha iyi eğitim görmüş. Konuşmanızdan hoşlanıyor, birbirinizin dilinden anlıyorsunuz."

Virgilio gözlerini yere indirdi, Horacio sigarasını sardıktan sonra yaktı, sözüne devam etti:

"Ama, dün geceki hikâye çirkin bir iş. Juca Badaró ötede beride neler söylüyor biliyor musunuz üstat?"

"Haberim yok, doğrusunu isterseniz, umursamıyorum da. Badaróların benden hoşlanmamalarının sebebini pek iyi anlıyorum. Ben hem sizin avukatınızım, hem de partinin. Benim için kötü şeyler söylemeleri doğaldır."

Horacio ayağını bir iskemleye dayadı; Virgilio'nun yanındaydı.

"Bu sizi ilgilendirir, tabii, başkalarının yaşayışına karışmaktan hoşlanmam. Hatta söz konusu kişi sizin gibi, dostlarımdan biri olsa bile."

"Kuzum mesele nedir?" diye Virgilio sordu.

"Anlamıyor musunuz ki, üstat, bir şeyler yapmadıkça, burada hiç kimse, –ısrarımı bağışlayın– burada hiç kimse sizi ciddiye almaz?"

"Niçin?"

"Juca Badaró, önüne gelene elinizden kadını çekip aldığını, size hakaret ettiğini, sizin ise hiçbir şey yapmadığınızı söylüyor. Tekrar ettiğim için özür dilerim, tabansızın biri olduğunuzu da sözlerine ekliyor."

Virgilio sarardı, ama kendine hâkim oldu:

"Orada bulunanların hepsi," dedi, "işin hiç de böyle olmadığını biliyorlar. Dansı bitirmiştim, tekrar çalmalarını bekliyordum. Margot'yu daha elinden tutar tutmaz araya girecektim, ama Margot bunu yapmamamı rica etti. Sonra hakaret edince de, Maneca Dantas beni tuttu."

O zaman, Maneca Dantas ilk defa söze karıştı:

"Anlaşılmayacak tarafı yoktu ki! O sırada elinizi kaldırmanıza izin verseydim, şimdi sizin cenaze töreninizi yapmıştık. Juca'nın eli silahındaydı. Hiçbirimiz öldürülmenizi istemeyiz."

"Üstat," dedi Horacio, "ben çocukluğumdan beri bu topraklardayım, İlhéus'un göreneklerini herkesten daha iyi bilirim. Dostum haklı. Kimse sizin ölmenizi istemez. Herkes gibi, ben de istemem, çünkü size ihtiyacım var. Ama, herkesin gözünden düştüğünüzü, tabansız sayıldığınızı da görmek istemem. Onun için sizinle böyle konuşuyorum."

Uzun bir söylev vermiş gibi, durdu. Bir kibrit çaktı, elinde tuttu, karşılık bekleyerek, avukatın gözlerinin içine bakıyordu.

"Sizce, ben ne yapmalıyım, bayım?" diye Virgilio sordu.

Kibrit parmağını yakınca, Horacio onu yere attı. Yanmamış sigarası sarkıyor, iri dudağında küçücük görünüyordu.

"Burada benim bir fedaim var," dedi, "güvenilir adamdır. Bana söylediklerine göre, Juca Badaró perşembe günü çiftliğe dönecekmiş. Üstat, elli milreis'e o bu işi görür."

"Nasıl?" Virgilio iyice anlamamıştı.

"Elli milreis'e," dedi, Maneca Dantas, "o bu işi görecek. Perşembe günü Juca'nın yolunu bekleyecek. Pusu kuracak. Takvimdeki hiçbir ermiş onu kurtaramaz."

Cesaret vermek için, Horacio,

"Hem," dedi, "bundan size bir zarar gelmeyecek. Çünkü, Badarólar onu benim gönderdiğimi sanacaklar. Herhangi bir kovuşturma yapılırsa, bana karşı yapılacak. Bundan kuşkunuz olmasın."

Virgilio kalktı:

"Albayım, bir adamı soğukkanlılıkla öldürmek için bir *jagunço* göndermek, cesaret göstermek değildir ki. Ha, Juca ile sokakta karşılır da, suratına yumruğu atarsam, o başka. Ama, ona ateş etmek için bir *cabra* göndermek, yoo, buna cesaret demezler."

"Böyle olmakla beraber, yine de cesarettir. Kendinize bir gelecek kurmak istiyorsanız, ben size erkek demeliyim. Yoksa, hiçbir şey ummayın. Dünyanın en iyi avukatı da olsanız, kapınızı çalan olmaz."

"Hatta parti bile," dedi Maneca Dantas.

Virgilio iskemlesine çöktü, derin düşüncelere daldı. Hiç bunu ummamıştı. Ama, Horacio'nun haklı olduğunu anlıyordu. Bu memlekette birini öldürtmek bir cesaret gösterisiydi, insanı saygideğer biri yapardı. Bunda hiçbir numara olmadığını pek iyi biliyordu; yasal bir sorun çıkacak olursa, suç Horacio'nun üstüne yüklenecekti. Ama yine de, Virgilio, Juca Badaró'yu öldürtmek için ortada hiçbir sebep görmüyordu.

"Size bir şey söyleyeyim, çünkü, dostlarınızdan biriyim," diye Horacio söz aldı. "Ne suretle olursa olsun, ben Juca Badarö'nun hesabını göreceğim. Ben buna karar vermişim bir kere. Benim adamlarımdan dördünü öldürdü o... yani bu işi kendi adamlarına yaptırttı, ama ikisi de ay-

nı kapıya çıkar. Firmo'nun bahçesini ateşe verdi, Braz'ın evini kuşattı. Hem hepsi bu kadar da değil. En iyisi onu ortadan kaldırmak. Gelecek hafta ben ormanı açmaya başlıyorum, Juca Badarö beni orada görmemeli."

Durdu, bir kibrit daha çaktı, sigarasından bir soluk çekti. Gözlerini Virgilio'dan ayırmıyordu, sözlerinin anlamı ağırdı:

"Ben size sadece yardım etmeye çalışıyorum. Sizin yapacağınız, adama buyruk vermekten ibaret. Suçu ben üstüme alsam bile, herkes Juca Badaró'nun hesabını görmek üzere onu gönderenin siz olduğunuzu bilecek. Kimse ne size ne de kadınlarınıza sarkıntılık edecek. Size saygı gösterilecek."

Maneca Dantas, Virgilio'nun omzuna vurdu; ona kalırsa son derece basit bir şeydi bu:

"Dört-beş kelime söylemek sizin için nedir ki?"

Horacio da sonuç olarak şunları söyledi: "Bilirsiniz ki, üstat, ben okumuş adamı severim; ama, bu memlekette hiç kimse yalnız okuyarak başarı elde edemez!"

Virgilio başını önüne eğdi. Albay, Juca'yı öldürtmek için adam gönderiyordu, ama katile buyruğu onun kendi ağzıyla vermesini istiyordu. Böylelikle, adı İlhéus kahramanlarının şeref listesine geçecekti. Bitişik odada kalbi kıskançlıkla kemirilerek örgüsünü ören Ester'i düşündü. Onunla birlikte medeni bir kente gitmek üzere bu topraklardan kaçmayı; uzaklara gitmeyi, bu ormanlardan, bu şehirlerden, bu vahşi kasabalardan bir an önce kurtulmayı istiyordu. Kendi iyiliği için –kendi iyiliği için!– bir adamı öldürtmesini öğütleyen bu iki albayın bulunduğu bu evden çok uzaklara gitmesi gerekiyordu.

Ah! Her sabahın birbirinden farklı, her öğle sonrasının daha güzel, her akşamın tek tasasının aşkın tatlı iç çekişleri olacağı bir diyara Ester'le birlikte kaçmak. Başka bir diyara, uzak, çok uzaklara...

Horacio'nun sesi odanın öteki ucundan kulağına geldi:

"Karar verin üstat!"

IV

O kış yağmurlar seller gibi yağdı, su çatılarda şakırdıyor, camlardan süzülüyordu. Denizden kopan rüzgâr bahçedeki ağaçları sallıyor, yapraklar, ham meyveler yere dökülüyordu. Ester, gözlerini kapatıp boşluk içinde delicesine sürüklenen bir yaprağın hayalini gördü; üstüne dökülen yağmur damlaları onu yere serdi. Ester ürperdi, uyumak istedi, bacakları bacaklarının arasında, başı geniş göğsünde âşığına sokuldu. Virgilio onun güzel saçlarını, gözkapaklarını usulca öptü. Ester kolunu uzattı, âşığının beline doladı.

Uyku bastırmıştı, her an gözleri ağırlaşıyordu, son sevişmelerinin şiddetinden vücudu yorulmuştu. Virgilio, hızlı, sinirli bir sesle durmadan konuşuyordu: Ester'in uyanık olmasını, kendisine yoldaşlık etmesini istiyordu. Gece yarısı olmuştu, yağmur dinmiyor, hatta daha hızlı yağıyordu. Yağmurla, Ester'in vücudunu gevşeten uyku da bastırıyordu. Virgilio hep konuşuyor. Bahia'daki öğrencilik hatıralarını anlatıyordu. Ester'i uyanık tutarım, uykuya karşı savaşır belki diye hayatında elde ettiği kadınların bile sözünü ediyordu. Ama, Ester ona tek hecelerle karşılık veriyordu. Sonunda büsbütün döndü, yüzünü yastığa gömdü: "Sen söyle, sevgilim, anlat..."

Ester uyumuştu bile. Sözlerinin, öğrencilik hayatı üzerine anlattığı şeylerin boşluğunu o zaman anladı. Birtakım sözler, hiçbir anlamı olmayan, ya da hiçbir ilgi uyandırmayan bir takım sözler.

Su damlaları camlardan süzülüyordu. Tıpkı, "gözyaşları gibi," diye Virgilio düşündü. Ağlayabilmek, ıstırabını gözlerinden, yanaklarından akıtabilmek herhalde iyi bir şey olmalı.

Ester için böyleydi. Margot ile barda dans ettiğini öğrenince, gözyaşlarını koyvermişti; Virgilio'nun açıklamalarını dinlemiş, sonra kolayca inanmıştı. Ağlamakta bir avunma bulan birçok kimseler ona benziyordu. Ama, Virgilio ağlamasını bilmezdi. Eyaletin iç kesimlerinde yaşa-

yan babasının anî ölümünü haber aldığı zaman bile ağlayamamıştı. Babasını pek çok severdi; çünkü, öğreniminin ona neye mal olduğunu, babasının kendisiyle ne kadar övündüğünü bilirdi. Sokakta, teyzesinin bu haberi bildiren mektubunu bir tanıdık kendisine verdiği zaman, orada, ayakta, boğazına bir şeyler düğümlenmişti. Boğazında bir düğüm, ama gözlerinde tek bir damla yaş yok. O kadar kuruydular ki, basbayağı yanıyorlardı. Tek bir damla yaş yoktu.

Yağmurun gözyaşları camlarda süzülüyordu, birbiri ardından. Virgilio gecenin bu topraklardaki ölülere ağladığını düşünmeye başladı.

O kadar çoklardı ki! Çok kuvvetli bir sağanak, ancak, dökülen kanların kefareti olabilirdi! Burada ne yapıyordu, niçin gelmişti? Artık iş işten geçmişti; Ester vardı, alıp götüreceği tek varlık vardı, içi ihtirasla dolu olarak gelmişti: Bu kakao diyarında su gibi akan altın, millet meclisinde bir sandalye, siyasi bir gelecek hülyaları vardı, önceleri yalnız bunları düşünmüştü, her şey de yolunda gitmişti; olaylar arzularına uygun gelişmişti. Para kazanmış, albaylar kendisine güvenmiş, hukukçu olarak başarı sağlamıştı. Siyasi bakımdan da her şey yolunda gidiyordu. Eyalet hükümetiyle Rio arasındaki anlaşmazlık büyüyordu. Seçimlerden sonra birincisinin iktidarda kalamayacağını anlamak zor değildi. Bahia'da daha şimdiden, federal hükümetin eyalet politikasına karışmaya başlamasından söz ediliyordu, eyalet hükümetinin vaktinden önce istifa etmesi bile söz konusuydu. Rio de Janeiro'daki muhalefet liderleri şu anda müzakereler yapıyorlardı. Başkan onları kabul etmişti, durum günden güne aydınlanıyordu. Virgilio'nun da gelecek yıl milletvekili seçilme şansı vardı; rejim değişikliği olursa seçileceği muhakkaktı.

Tam bu sırada Ester karşısına çıkmıştı. Artık hiçbir şeyi gözü görmüyordu. Şimdi gözü yalnız onun vücudunu, sesini, arzularını, aşkını görüyordu. Zaten Virgilio, Rio'da da kendine buradaki kadar iyi bir gelecek hazırlayabilirdi. Doğruyu söylemek gerekirse, hukuk fakültesin-

den mezun olunca ilk önce orasını düşünmüştü. İyi müşterisi olan bir hukukçunun yanında kendine bir yer bulabilseydi, şimdi başkentte olacaktı. Tabocas'ta, İlhéus'ta geçirilen zaman kaybedilmiş sayılmazdı elbette. Okulda beş yılda öğrenemediğini, burada bir buçuk yılda fazlasıyla öğrenmişti.

Genel olarak, İlhéuslu bir avukatın her yerde iş bulabileceğini söylerlerdi. Doğru. Mesleğin bütün incelikleri burada ortaya dökülürdü; burada, hukuk bilimi hakkında derin bir bilgi ve hukuku bir komedi haline getirmek için bütün vasıtalara sahip olmak gerekirdi. Virgilio'nun her gittiği yerde başarma şansı vardı, İlhéus barosunda onu kasabanın en iyi avukatlarından biri saymaları boşuna değildi. Başka yerde, tabii ki bu o kadar kolay olmayacak, daha şimdiden bir isim, siyasi bir gelecek sahibi olduğu bu yöredeki kadar hızlı ilerlemeyecekti. "Kolayca, hızlı hızlı" sözleri kafasına kazınmıştı.

Burada hızlı hızlı yükselmişti, ama bu hiç de kolay olmamıştı. Kendini saydırmak için, itibar kazanmak, siyasete doğru kendine yol açmak için bir adamı öldürtmek zorunda kalmak kolay bir iş mi? Hayır, bu hiç de kolay değildi. Herhalde ona göre de değildi. Başka bir dolayda başka türlü alışkanlıklar kazanmış, işleri başka türlü gören ona göre değildi. Yörenin albayları, burada ihtiyarlamış hukukçular, Horacio, Badarólar, kültürlü olduğunu iddia eden, kerhanelere gitmemek gibi bir kanaatkârlık gösteren Genaro için bu kolaydı. Bir odun kestirir, ya da bir doğum belgesi çıkarır gibi adam öldürtüyorlardı. Evet, bu onlar için oldukça kolaydı, işlerin bu tuhaf halinden Virgilio önceleri çok rahatsız olmamıştı. Ama, düşmanlarını beklemek, üzerlerine ateş etmek için katillerini bir ağaç arkasında pusu kurmaya büyük bir sükûnetle gönderen haşin toprak ağalarına, şehir ve kasabaların hilekâr hukukçularına şu anda çok başka bir gözle bakıyordu. İlk amacı Ester'le kaçmaktı. İkincisi de, bu dolaylarda her gün işlenen cinayetleri unutmaktı. Bütün bunların iğrenç çirkinliğini, bu yörenin insanlarının ne kadar aşağılık ol-

duğunu anlamak için onun da bir insanı öldürmeye bir tetikçi gönderecek durumda kalması mı gerekliydi?

Çiftliklerde ırgatların ayaklarına yapışan yapış yapış kakao çamuru hiçbir su ile yıkanıp temizlenemeyecek kalın bir kabuk haline getirdi. Herkesin ırgat, katil, albay, hukukçu, doktor, tacir, ihracatçı; herkesin ruhuna, içine, yüreğine bu çamur yapışmıştır. Bunu oradan sökecek ne eğitim, ne kültür ne de duygu inceliği vardır. Çünkü kakao zenginlikti, kakao güçtü, kakao hayatta her şeydi. Sadece kara toprağa dikilmiş, usaresi bol bir şey değil, onların içine işlemiş bir şeydi de. Onların içinde bitiyor, yüreklerine her cömertçe hamleyi boğan uğursuz bir gölge serpiyordu. Virgilio, Horacio'dan, Maneca Dantas'tan, hatta bu perşembe akşamı Juca Badaró'yu öldürmesi için buyuruk verdiği –bu buyruğu ne kadar güçlükle vermişti– güleryüzlü zenciden bile hiç iğrenmiyordu. Hayır, iğrendiği bir şey varsa, o da kakaonun kendisiydi. Kendini onun hükmü altında hissediyor, hayır diyecek kadar, Juca'nın ölümü tüm sorumluluğunu Horacio'ya yükleyecek kadar karakter sahibi olmadığından ötürü kuvvetli bir acı duyuyordu.

Gerçekten, bu diyarla geleneklerinin, kakao ile ilgili her şeyin kendisini nasıl avucunun içine aldığını anlamamıştı. Bir gün Tabocas'ta Margot'yu tokatlamış, ilk defa o gün başka bir Virgilio'nun varlığının farkına varmıştı. Bu Virgilio kendisinin tanımadığı, tatlı, sevimli, ihtiraslı, ama neşeli, başkalarına acıyan, ıstıraba karşı duyarlı, okul sırasına oturmuş o Virgilio'dan bambaşa bir Virgilio'ydu. O artık haşin bir varlıktı. Horacio ile arasında ne fark vardı? Gerçekte, onun tıpkısıydı, tepkileri birbirinin tıpkısıydı. Ester'i tanıdığı zaman, onu bir canavarın, alçak, faydasız, duygusuz bir insanın elinden kurtardığını sanmıştı. Aralarında ne fark vardı sanki? İkisi de katildi; ikisi de adam öldürmek için *capanga* yollamışlardı; ikisi de kakao ağacının yaldızlı meyvesiyle geçiniyorlardı.

Şu anda, diye Virgilio düşündü, Juca kurşunu yemiş olmalı, o artık yol üstünde yatan cesetten başka bir şey de-

ğildi. Ama, başkaları gibi bir ağacın dibine gömülüp yeri belli olsun diye üstüne kara bir haç dikilmeyecek. Juca zengin bir çiftlik sahibidir, cesedi İlhéus'a götürülecek, debdebeli bir cenaze töreni yapılacak, mezarlıkta Üstat Genaro öleni tarihin önemli kişileriyle kıyaslayan bir söylev çekecek. Virgilio da cenaze törenine gidebilecektir; çünkü bu memlekette, katilin kurbanının tabutunun peşinden gitmesi tuhaf sayılmaz. Söylediklerine bakılırsa, karalara bürünüp kederli yüzleriyle tabutu taşımaya yardım edenler bile görülürmüş... Hayır, Juca'mn cenaze törenine gitmeyecekti. Dona Olga'nın yüzüne nasıl bakacaktı?

Juca iyi bir koca değildi, başka kadınlarla düşüp kalkmış, barda kumar oynamıştı. Yine de Olga ağlayacak, inleyecekti. Böyle bir anda onun yüzüne nasıl bakacaktı? Gitmekten, yolculuğa çıkmaktan, İlhéus'u, kakaoyu, geceleyin ölümü unutmak için epey uzaklara gitmekten, Ester'in evindeki bu geceyi, albayın bürosunda katili çağırmaya razı olduğu sahneyi bir daha aklına getirmemek için epey uzaklara gitmekten başka çare yoktu.

Bu toprağa sıkı sıkı bağlanmış olmasaydı, razı olur muydu? Ester'le beraber kaçmak için duyduğu kuvvetli arzu da, geleceğin içinde hep gerileyen bir hülya değil miydi? Evet, Virgilio bu toprağa iyice bağlıydı, kendisi de çiftlik sahibi olacağını umuyordu; Ester'le evlenebilmesi için, Sequeiro Grande savaşlarının birinde Horacio'nun ölmesini yürekten istiyordu.

Doğrusu onun arzuladığı şey buydu: Rio'da kendine iş bulmayı tasarladığı -gidebilmek için- Esterle kaçmayı geri bırakmak için her zaman bahaneler bularak, fazla para kazanmaya gayret ettiği zamanlarda, albay'ın Badarólaların bir kurşunuyla öldürüldüğü haberini her gün beklemişti; kendince kaçınılmaz gördüğü şeyi hep beklemişti: Horacio, Badarólar tarafından öldürülmüş, mesele halledilmiştir. Bu düşünce bir kere daha aklına gelmiş, bunu kafasından kovmaya çalışmıştı. Ama, sahiden Horacio öldürülecek olursa, diye kendi kendine söylenmişti, hem ormanın paylaşılması, hem de kan davasının sona ermesi

için, Ester'e Badarólarla anlaşmasını öğütleyecekti. Bunları düşünürken bile kendini kandırmış, bir aile avukatı olarak görevlerinden kaçamayacağını kendine söyleyip durmuştu.

Bugün, bu yatakta, yağmurun camlar üstündeki ağlayışına bakarak, hakikati itiraf etmek zorunda kalmıştı. Bu toprağı bırakıp gitmekte kendini hür hissetmiyordu. Aksine, buraya bir cesetle, ölümünden sorumlu olduğu Juca Badaró ile çözülmez bir şekilde bağlanmıştı. Yapılması gereken şey, sıra Horacio'ya gelip gömülünceye kadar beklemekti. O zaman Ester'e kavuşacak, malikâne ile Sequeiro Grande Ormanı onun olacaktı. Zengin, itibarlı adam, siyasi lider, milletvekili, hatta senatör olacaktı. Niye olmasındı ki? İlhéus'un sokaklarında hep onun sözü edilecekti. Onu selamlayacaklar, önünde yerlere kadar eğileceklerdi. Başka hiçbir çıkar yol yok. Kaçmayı, başka bir hayat kurmak için gitmeyi düşünmek boş. Nereye giderse gitsin, atından düşen, eliyle yarasını tutan Juca Badaró'nun hayalini, Virgilio'nun, sular akan cama çizilmiş gördüğü hayali de beraberinde götürecekti. Virgilio camdaki bu hayale kurumuş, yaşsız gözlerle bakıyordu. Kalbinin de kurumuş, gece rengindeki kakao ağacının gölgesiyle boğulmuş olduğu aklına geldi.

Evet, kaçmayı düşünmek boş... Ayakları bu toprağın çamuru, hem kakao çamuru, hem hamuru içine gömülmüştü. Başka bir hayatı hayal edemeyecekti... Bu perşembe akşamı, Ferradas yolunda bir adam Juca Badaró'yu devirmişti. Virgilio, yanında uyuyan kadına sarılmak için döndü. O uykulu uykulu, gülümsedi:

"Şimdi olmaz, sevgilim."

Istırabı çoğaldı, çarçabuk giyindi. Yağmurun onu sulaması, yanan başını ıslatması gerekti; kana bulanmış ellerini, bu kanla lekeli kalbini yıkamak istiyordu. Bahçeye, oradan demiryoluna çıkmak için her zaman gösterdiği tedbirlilik bile aklına gelmedi. Şapkasını çıkardı, yağmur kendisinin dökemediği gözyaşları gibi, yüzünden aşağı aktı durdu.

V

Bununla beraber, Virgilio'nun çektiklerini haklı gösterecek hiçbir olay bulunmadığı gibi, Horacio'nun o perşembeyi Tabocas'ta, Jessé'nin evinde geçirdiği zaman, albayın yüzünde doktorun sezdiği iyimserliği de haklı gösterecek bir olay yoktu. Sequeiro Grande savaşları başladığı günden beri, Horacio yanında korumaları olsa da karanlıkta dolaşmıyordu. İşleri yüzünden o gün öğleden sonra çiftliğe dönmekte gecikince, hareketini ertesi güne bıraktı, doktorun muayenehanesinde hastaları seyrederek oyalanmıştı. Bu hiç de vakit kaybetmek sayılmazdı. Çünkü bütün müşteriler tanıdıktı, kendinden yana olanlardı. Hepsine bir laf buluyor, ticari ya da kişisel işlerini, ailelerini soruyordu. İstediği zaman güleryüzlü olmasını bilirdi, o gün pek keyfi yerindeydi; saatlar ilerledikçe iyilikseverliği artıyordu. (Muayenehanenin penceresinden, ayağında mahmuzlu çizmeleriyle Juca Badaró'nun hırdavatçı Azevedo'nun dükkânından çıkıp, sokakta yürüdüğünü görmüştü. Düşmanının sinirli adımlarla ilerlediğini görünce, albayın yüzünde bir hoşnutluk gülümsemesi belirmişti. Gönderdiği *cabra*, şu anda, Ferradas yolu üstünde pusuya yatmıştı. Karar vermek Virgilio'ya pahalıya mal olmuştu. Horacio genç avukatı seviyordu; genç adama bir zarar gelmeden Juca'nın hesabını görmek imkânını sağladığı için ona gerçek bir hizmette bulunduğuna emindi. Toprak ağası, biraz önce gelen bir kadınla, Palestina yakınında arazisi bulunan, bu dolaylarda albayın en güvenilir taraftarlarından biri olan Silvio Mâosinha'nın karısıyla konuşmak için pencereden ayrıldı. Kocası hummadan yatıyordu, Doktor Jessé'ye göstermek için, o gün kocasını şehre getirmişti. Nehrin öteki kıyısında bulunan küçük evlerine inmişlerdi. Kadın kuşku içindeydi. Kocasını sedyeyle getirmek gerekmişti, atla gidecek kuvveti yokmuş.

Horacio Doktor Jessé'yle beraber hastanın evine kadar gitti; sonra, doktorun muayene edebilmesi için hastanın yatağa yatırılmasına yardım etti. Kadına paraya ihti-

yacı olup olmadığını sordu, ona yardım teklifinde bulundu. Doktor Jessé, albayın siyasi dostlarına karşı iyiliksever olduğunu bilirdi, ama onun bu iyilikseverliğini biraz fazla buldu, çünkü albay muayene sırasında odadan çıkmak istemedi. Sidik şişesini tutmak, Silvio'nun terden sırsıklam elbiselerini değiştirmek, eczaneden gönderilen ilaçları vermek için kadına yardımda direndi.

Doktor Jessé çıkarken, albayı bir kenara çekti,

"Umut yok," dedi.

"Yok canım?"

"Bu humma insanları alır götürür. Yarına çıkmaz. Siz de yıkanın, ellerinizi alkolle yıkasanız çok iyi edersiniz. Bu hastalığın şakası yoktur."

Ama, Horacio gülmeye başladı. Akşam yemeğine kadar kaldı, yine geleceğine söz verdi.

Ancak akşam yemeğine oturacağı sırada. Jessé'nin korkularına gülerekten ellerini yıkadı. Hummanın uzaktan bile insana bulaşacağını söylemişti. Doktor Jessé bilimsel açıklamalara girişmişti, çünkü tedavisi bulunmayan bu hastalık onun belli başlı araştırma konularından biriydi. Bu hastalığa yakalanan birkaç gün içinde gidiyordu, hiçbir ilacı yoktu. Bununla beraber, hiçbir şey o akşam Horacio'nun keyfini kaçıramazdı. Kendisini öylesine cömert hissediyordu ki, hastanın yanına dönüp hastabakıcılık etti, hasta artık ölecek gibi olunca, Doktor Jessé'yi bulmaya o koştu, rahibi çağırmaya da o gitti. Geldikleri zaman Silvio ölmüştü; karısı odanın bir köşesinde ağlıyordu. O zaman, Juca Badaró'nun da yolda boylu boyunca yatan, gözleri Silvio'nun gözleri gibi açık bir cesetten başka bir şey olmadığı Horacio'nun aklına geldi. Gömme masraflarını üstlenmekle mesut olacağını dul kadına bildirdi, kocasının elbiselerini değiştirmekte yine ona yardım etti. Yine de, gerçekte ne Horacio'nun iyimser olması ne de Virgilio'nun kendini küçük görmesi için bir sebep vardı. Çünkü, düşüncelerinin konusu olan Juca Badaró, o anda, pusuya gönderilen adamın cesedini yol üstünde, arkasında bırakmış, at üstünde çiftliğine doğru yol alıyordu. Vi-

riato'nun yedeğindeki bir bineğin üstünde Antonio Victor iki büklümdü. İkinci defadır ki patronunun hayatını kurtarmış, yaralı dönüyordu. Bir kazadır olmuştu. Adam, nal seslerine kulak verip gözlerini Juca sandığı en başta yürüyen atlıya dikmiş olarak tüfeğini doğrulttuğu sırada, Antonio Victor yolun kıyısında bir hışırtı duymuştu. Bunun bir yabandomuzu ya da timsah olduğunu sanarak, Don'Ana'ya bir av götürürüm diye bineğini fundalıklara doğru sürmüştü. *Cabra*'yı tüfeğini doğrultmuş görünce, hemen ateş etmiş, ama vuramamıştı. Adam, hızla dönmüş, Antonio'yu bacağından yaralamıştı. Eğer, o anda atından atlamamış olsaydı, Antonio göğsünden vurulacaktı. Juca ile Viriato silah seslerinin geldiği tarafa seyirttiler, *cabra* kaçmaya vakit bulamadı. Onu öldürmeden, Antonio Victor'a daha bakmadan, Juca adama sormuştu:

"Seni kim gönderdi, söylersen kılına dokunmam."

"Avukat Virgilio," dedi adam, ama Albay Horacio...

Cabra yürüyüp giderken, Viriato tüfeğini doğrulttu; bir şimşek geceyi yardı, adam öne doğru yere kapaklandı. İpek gömleğinden yırttığı bir parçayla Antonio Victor'un yarasını sarmaya çalışan Juca bir silah sesi duyup doğruldu.

"Adamın kılına dokunulmayacağını söylememiş miydim?" diye öfkeli öfkeli bağırdı.

Viriato kendini bağışlatmaya çalıştı:

"Biri daha eksildi, patron!" dedi.

"Bana boyun eğmemeyi ben sana öğretirim, insanın ağzından laf bir kere çıkar. Juca Badaró sözünün eridir!"

Viriato başını önüne eğdi, sustu. Sonra ölmüş adama doğru gitti. Juca suratını ekşitti.

"Hadi, gel, bana yardım et," dedi Viriato'ya. Antonio Victor'u eşeğin üstüne bindirdiler, Viriato dizginlerinden tuttu. Yürüdüler. Çiftliğe vardıkları zaman, lambalar yakılmıştı. Sinhô'nun saatlerden beri kardeşini merakla beklediğini gösteriyordu bu. Hepsi de çimenlikteydi, birkaç *jagunço* ile ırgat Antonio Victor'u indirmeye yardım etti. Yaralıya yardım etmek isteyen plantasyon çalışanları oraya toplandıkça bir sorgu yağmurudur başladı. Yaralıyı eve ta-

şırken Sinhô Badarö onun omuzlarından tuttu, adam sıranın üstüne kondu: Don'Ana, Raimunda'yı alkolle pamuk aramaya yolladı. Melez kızın adını duyunca, Antonio Victor başını çevirdi. Hanımına şişe ile pamuk paketini verirken, Raimunda'nın ellerinin titrediğini yalnız Don'Ana ile o fark etti. Raimunda yarayı temizlemekte Don'Ana'ya yardım için orada durdu. Kurşun eti yırtmış, ama kemiğe dokunmamıştı. Sert, iri elleri, bir hanımefendinin elleriydi sanki, yumuşacık, nazik ve şefkatliydi. Antonio Victor'un gözündeyse, bu eller hanımı Don'Ana'nın hafif dokunuşlu, biçimli ellerinden çok daha tatlı, daha yumuşaktı.

VI

Parlak, tatlı bir sabah, melez kızı Raimunda, Don'Ana'nın Antonio Victor'a yolladığı ekmekle sütü getirerek, oduncuların kulübesine girdi. Kulübede kimsecikler yoktu, ırgatlar korulara kakao devşirmeye gitmişlerdi; yaralı ise hummalı bir uyku ile kıvranarak yatağında o yana bu yana dönüyordu. Genç kız yatağın yanında durdu, ona baktı. Sarılı bacağı eski bir pike örtünün altından dışarı çıkmıştı, adamın ayağındaki kakao çamurundan kalın tabakayı görmüştü. Bu akşam Antonio Victor onu nehrin kıyısında beklemeyecek, su kovasını kaldırmasına yardım etmeyecekti.

Birden, Raimunda'yı bir korku aldı. Ya Antonio ölüverirse? Sinhô Badaró yarasının zararsız olduğunu, Antonio Victor'un üç-dört gün içinde kalkıp gezmeye başlayacağını, tekrar yaralanmaya hazır olacağını söylemişti. Yine de korkuyordu. Şimdi, Kara Jeremias sağ olsaydı, kara büyücüden ilaç istemek için ormana dalmayı göze alırdı. Eczaneden getirilip yatağın başucuna konmuş, şu saatte Antonio'ya verdiği ilaçlara güveni yoktu.

Hummaya, yılan sokmasına karşı, malikânenin mutfağında anasının öğrettiği bir dua biliyordu. Onun için, yaralıya ilacı vermeden önce, yere diz çöktü, dua etti:

"Lanet humma, seni üç kat yerin dibine gömüyorum. İlk önce Baba'nın, ikincisi Oğul'un, üçüncüsü Kutsal Ruh' un adına, Meryem Ana ile bütün ermişlerin yardımı sayesinde. Lanet humma, sana yalvarıyorum, buyuruyorum, yerin dibine gir, bırak..."

İhtiyar Kara Risoleta'ya göre, duanın burasına gelince, dua edeni hastaya bağlayan akrabalığı belirtmek, "babam", "kocam", "kardeşim", "efendim", vs. demek gerekirdi. Raimunda bir an öyle kararsız durdu. Eğer durum tehlikeli, Antonio Victor da uyumuş olmasaydı, duasını bitiremeyecek, *"bırak erkeğim hastalıktan kurtulsun. Amin,"* diyemeyecekti.

Antonio Victor uyandı, Raimunda yine suratını astı, hareketleri sertleşti. "İlaç vakti geldi," dedi. İri, yuvarlak kolu ile Antonio'nun başını kaldırdı, o da bir çay kaşığı sıvı ilacı yuttu, sonra hummalı gözleriyle Raimunda'ya baktı. Melez kız uyduruk ocağa yaklaştı: iki yanda birer, arkada üç taşla yapılmış bu ocakta birkaç parça kömür vardı, taşların üstüne de bir tencere oturtulmuştu. Tencerenin içindeki suyu döktü, süt doldurdu, ateşi yaktı. Antonio Victor gözleriyle onun her hareketini takip ediyordu. Nasıl söze başlasın? Bilemiyordu, Genç kız ocağın yanına çömelmiş, sütün kaynamasını bekliyordu.

"Raimunda?" diye seslendi. Kız başını çevirdi, ona baktı.

"Buraya..." Raimunda isteksiz, kısa, yavaş adımlarla ilerledi. Antonio ona yatağın üstünde yer açarak, "Otur," dedi.

Raimunda'nm cevabı,

"Hayır!" oldu.

Antonio Victor gözlerini dikerek ona baktı, sonra cesaret geldi, sordu:

"Benimle evlenmek ister misin?"

Raimunda utanmıştı, yüzü ifadesizdi, etekliğinin kenarıyla oynuyordu, gözlerini odanın toprak tabanına dikmişti. Cevap vermedi, kaynamaya başlayan süte seğirtti,

"Kaynamış, az daha taşacakmış," dedi.

Gösterdiği çabadan yorulan Antonio'nun başı yastığa düştü. Şimdi Raimunda kalaylı bir maşrapada kahve için su ısıtıyordu. Genç adama kolaylık olsun diye ekmeği içine batırdı. Sonra, maşrapayı yıkadı, ateşi söndürdü.

"Öğle yemeğine yine gelirim," dedi.

Antonio Victor hiçbir şey söylemedi, sadece ona baktı. Raimunda gitmeden, yine yatağın yanında durdu, gözlerini eğdi, elleriyle etekliğini buruşturuyordu, canı sıkkındı, tatsız bir sesle,

"Vaftiz babam izin verirse, isterim," dedi.

Bunu söyledikten sonra, çıkıp gitti, Antonio Victor ateşinin yükseldiğini hissetti.

VII

Ormanı açmakla ilgili bütün ince noktaları Juca Badaró, Sinhô ile müzakere etmişti. İşe pazartesi günü başlanacaktı. Bu iş için adam ayrılmıştı: ağaçları devirip otları, çalı çırpıyı yakacak olanlar; tüfekleriyle gözcülük edecek olanlar.

"Tamam; Öyleyse, ben pazartesiye başlıyorum."

Avusturya işi yüksek arkalıklı iskemlesinde oturan Sinhô bekliyordu. Juca'nın bir diyeceği daha olduğunu biliyordu:

"Bu Antonio Victor iyi bir yerli."

"Evet, yiğit bir delikanlı," diye Sinhô onayladı.

"İşin tuhafı şu ki," diye Juca gülerek devam etti, "onunla konuşmak için oduncuların kulübesine gittim. Biliyorsun, iki defa beni ölümden kurtardı. Bir defasında, Tabocas'ta, hatırlıyor musun?"

"Evet, hatırlıyorum."

"Sonra da dün akşam. Bu nedenle gönlünü nasıl hoş edeceğimi öğrenmeye gittim. Geçen yıldan kalma, henüz dikilmemiş açılıp yakılmış araziyi ona vermeyi kurmuştum. Orman kıyısındaki bahçenin yanındaki arazi. İyi bir topraktır, bol mahsul alınabilir. Bana ne cevap verse beğenirsin?"

"Ne cevap verdi?"

"Dedi ki," Juca yine gülmeye başladı, "istediği bir tek şey varmış, o da Raimunda ile evlenmesine senin izin vermen. Evet, işte istediği bu... Herkesin kendine göre zevki var. Ben ona arazi vermek isterken, meğer o şu iğrenç büyücüye takmış kafasını! Senin buna razı olacağını söyledim."

Sinhô hiç karşı gelmedi:

"Onun kızla evlenmesini pek isterim," dedi. "Üste toprağı da alır. İlhéus'a ilk gidişimde, Genaro'ya söylerim, tapusunu onun üstüne çıkarsın. Raimunda da mert bir kızdır. Evlenme çağına gelince, kızına göz kulak olacağımı babasına söz vermiştim. Razı olurum."

Havadisi vermek için, Raimunda ile Don'Ana'yı çağıracaktı, Juca'nın bir hareketi üzerine, durdu:

"Sana bir evlenme teklifi daha iletmem gerek."

"Bir teklif daha mı? Çiftlik ırgatlarının çöpçatanı mısın yahu!"

"Irgat değil bu söyleyeceğim."

"Kimmiş öyleyse?"

Juca konuya bir giriş yapmaya çalıştı:

"Biliyorsun ki, Raimunda ile Don'Ana yaşıttırlar, ikisi de Kara Risoletta'nın sütünü emmişlerdir. Bir arada büyüdüler, onları birlikte evlendirmek çok güzel bir hareket olur."

"Don'Ana'yı mı?"

Sinhô Badaró gözlerini yarı kapadı, sakalını sıvazladı.

"João Magalhães'in sözünü etmek istiyorum. O bu işi İlhéus'ta bana açtı. Gözüm tutuyor onu."

Sinhô gözlerini kapadı, yine açtı:

"İşler ne hale gelmiş, benim haberim yok," dedi. "Don'Ana'nın hem burada hem de yortuda yüzbaşı ile karşılaşınca nasıl şaşkın ördeğe döndüğü gözümden kaçmamıştı."

"Peki, sen ne düşünüyorsun?"

Sinhô düşünceli bir edayla, "Kimse onu pek tanımıyor," dedi. "Kendisi şöyleyim böyleyim, diyor, daha başka

şeyler söylüyor, ama, Rio'da neyin nesi olduğunu Tanrı bilir. Gerçekten kim olduğunu bilen yok. Sence?"

"Ben de senden fazla bir şey bilmiyorum, ama bunun hiçbir önemi yok. Biz yeni bir topraktayız, Sinhô. Burada her şey yenidir, bunu sen de benim kadar biliyorsun. Başlangıçta hiç kimse bir şey değildir. Bir kimse, başardığı işe bakarak yargılanır. Gelmeden önce ne idüğü belirsiz biri olsa bile ne önemi var? Asıl önemi olan geleceğidir. Hem yüzbaşı bende çok başarı kazanacak bir adam etkisi yapıyor; kafalıdır da."

"Olabilir."

"Tehlikeli bir işe girişti, yasal hakkı olmadığı halde, ölçme işini yaptı. Bunu kazanç hırsıyla yaptığını biliyorum, dost hatırı için değil. Ama, Don'Ana ile parası için evlenmiyor, onu seviyor. Topraktan anladığım kadar da insan sarrafıyımdır. Tek meteliği olmasa, işe sıfırdan başlayacak olsaydı da, yine onunla evlenirdi. Kafalı adamdır. Esas olan bu. Ivır zıvırla uğraşıp durmadan sızlanmaktan daha iyi."

Sinhô gözleri yarı kapalı, eli sakalında, derin düşüncelere dalmıştı.

"Sana söyleyeceğim bir şey daha var," diye Juca devam etti. "Senin yalnız bir kızın var, benimse hiç çocuğum yok, olacağı da yok. Olga'nın hiç çocuğu olmayacağını doktor bana söyledi. Bugün değilse yarın, elbet bir gün beni bir kurşunla devirecekler, bunu benim kadar sen de bilirsin. Düşmanlarımdan biri beni temizleyecektir, bu başladığımız işlerin sonunu göremem herhalde. Sen de ihtiyarlayınca, hangi Badaró kakaoyu devşirecek, İlhéus belediye başkanını seçecek? Soruyorum sana, kim?"

"João işimize yarayacak adamdır," diye Juca devam etti. "Onun, benim gibi bir kumarbaz oluşunun ne önemi var? Bütün bu yaptıklarımız zar atmak değil de nedir? Ailede bize onun gibi bir adam gerek, beni ortadan kaldırdıkları zaman yerimi alacak bir adam."

Uzun adımlarla odada yürüdü, gidip kamçısını aldı, çizmelerini kamçılamaya başladı:

"Don'Ana'yı serbest meslek sahibi bir adamla, bir doktorla ya da bir avukat ile evlendirebilirsin, ama bu adam hakkında bileceğin ne olacak ki? Ne bir bahçe yetiştirecek, ne bir orman açacak, kakao ağaçlarının getirdiği kazançla geçinecek; kısacası gelirini harcamaktan başka bir işe yaramıyacak. Ama, yüzbaşı tecrübeli adamdır, daha şimdiden kakao yetiştirmeyi aklına koymuş, işte bunun içindir ki, bu evlenmenin iyi bir şey olacağını düşünüyorum."

Raimunda odayı süpürmeye geldi, ama Sinhô ona gitmesini işaret etti:

"Ona, bir şartla, yüzbaşım," dedim. "Don'Ana ile evlenecek kimse onun adını taşımak zorundadır. Bunun geleneklere aykırı olduğunu bilmiyor değilim, genel olarak kadın kocasının adını taşır. Ama, Don'Ana ile evlenecek erkek bir Badaró olur."

"Eee, o ne dedi?"

"İlk önce bundan hiç hoşlanmadı. 'Magalhâes ailesi şöyledir, böyledir,' dedi... ama, başka çare olmadığını görünce, razı oldu."

O zaman, Sinhô Badaró bağırdı:

"Don'Ana, Raimunda! Buraya gelin!"

İkisi de içeri girdi. Don'Ana iki adamın konuşmalarından kuşkulanmış görünüyordu. Raimunda'nın elinde süpürge vardı, süpürsün diye çağırdıklarını sanmıştı. Sinhô önce melez kıza döndü:

"Antonio Victor seninle evlenmek istiyor. Ben razı oldum. Sınırdaki korunun arkasında bulunan toprağı da sana drahoma olarak veriyorum, iyi mi?"

Raimunda gözlerini nereye çevireceğini bilememişti:

"Vaftiz babam bunun iyi olduğunu düşünüyorsa..."

"Pekâlâ, öyleyse evlenmeye hazırlan. Vakit kaybetmeyelim. Gidebilirsin."

Raimunda gitti.

Sinhô, Don'Ana'yı yanına çağırdı.

"Seni de benden istiyorlar, kızım. Juca memnun görünüyor, ama ben ne cevap vereceğimi bilmiyorum. Seni

isteyen, bizimle burada kalmış olan yüzbaşıdır. Sen ne düşünüyorsun?"

Don'Ana, tıpkı Antonio Victor'un karşısındaki Raimunda gibi gözlerini yere dikmişti, elleri eteğindeydi, söyleyecek söz bulamıyordu:

"Yüzbaşı João Magalhães mi bu?"

"Ta kendisi. Hoşuna gidiyor mu?"

"Evet, baba, hoşuma gidiyor."

Sinhö Badaró sakalını ağır ağır sıvazladı:

"İncil'i al bakalım, o ne diyor?"

Don'Ana o zaman gözlerini kaldırdı, ellerini eteğinden çekti, sesi toktu, kararlıydı:

"İncil ne derse desin, baba, dünyada evleneceğim biricik erkek yüzbaşıdır. Siz onaylamasanız bile."

Bu sözleri söyler söylemez, babasının ayaklarına kapandı, dizlerine sarıldı.

VIII

Doktor Jessé, Tabocas Amatör Tiyatro Topluluğu'nu rejisörsüz, suflörsüz bırakıp piyesin ortasında gitmek zorunda kaldı. Onun bulunmayışı piyesi berbat etti, çünkü, oyunculardan bazıları rollerini iyice bilmiyorlardı, suflöre pek bel bağlamışlardı. Böyle olmakla beraber, bunun fazla bir önemi olmadı, çünkü, kasabalılar "Vampirler" üzerinde fikir yürütecek rahat vakit bulamadılar. Doktoru çağırmaya gelen adam heyecanlı bir haber getirmişti. Horacio hummadan yataklara düşmüştü. Onun için doktor oyunu yarıda bırakmıştı. Küçük çantasına çeşit çeşit ilaçları tıkarak, hemen ata atladı, haberi getirenle birlikte yola çıktı. Haber salonda ağızdan ağıza yayılmakta gecikmedi. Ertesi gün, saat on birde, Ester trenden inip öğle yemeği için oyalanmadan yanında *cabra*'larla hemen atla yola çıktığı zaman, bütün Tabocas kasabası Horacio'nun, üç gün önce ölen Silvio'ya bakarken hummaya yakalandığını öğrenmişti.

Silvio'nun dul karısı "mükemmel bir adam" dediği

Horacio için oruç tutarak ibadete başlamıştı bile. Dedikodulara kulak asmayarak Virgilio da Tabocas'a kadar Ester'le birlikte gelmiş, ama o gün onunla çiftliğe gitmemişti. Albayın hastalığı daha ağırlaşırsa gidecekti.

Juca'nın pusudan kurtulduğunu öğreneliberi, artık o da tabanca taşıyordu. Bu sırada, kasaba bir haber alabilmek umuduyla ilaç almaya gelenleri dört gözle bekliyordu. Doktor Jessé'nin muayenehanesi kapalıydı, karısı hastalara doktorun albay "şiddetli devre"yi atlattıktan sonra ancak döneceğini söylüyordu; halkın açıklamasına göre, bu söz, Doktor Jessé'nin albayın cesediyle birlikte döneceği anlamına geliyordu; çünkü, bu hummanın hiçbir devası yoktu. Bu sözü desteklemek için, ırgatlardan, albaylardan, serbest meslek sahiplerinden, tacirlerden örnekler veriliyordu. Yetmezmiş gibi de sofu kadınlar arasında, Horacio'nun ruhunu alıp cehenneme götürmeye gelmiş olan şişedeki şeytan masalı dolaşıyordu. Rahip Bento'nun ona son töreni yapmak, itiraf ettirmek, günahlarını bağışlatmak için çiftliğe gitmek üzere yola bile çıktığı söyleniyordu.

Ama, Horacio ölmedi. Bir hafta sonra ateşi düştü, sonra da humma onun yakasını büsbütün koyverdi. Doktor Jessé'nin ilaçlarından çok, sağlam bünyesi onu kurtarmıştı; çünkü ne içkiye fazla düşkündü ne sigaraya, ne de vücudu zayıftı, organları da sağlamdı. İyileşir iyileşmez, adamlarına Sequeiro Grande Ormanı'nı açmalarını buyurdu. Virgilio çiftliğe çağrıldı, çünkü albay hukukla ilgili bazı noktalar hakkında ona akıl danışmak istiyordu. Bir defasında Horacio, kakaonun, açılmış ormanların, kakao bahçelerinin, mahsullerin sözünü ederek sayıklamış, adamlarına bağırarak buyruklar vermişti. Narin, küçücük bir gölge olan Ester hastanın yatağından ayrılmak istemiyor, ona sonsuz bir özveriyle bakıyordu. Virgilio'nun ilk ziyaretinde ona sadece İlhéus'taki çocuğunun haberlerini sormuş, avukat onunla yalnız kalmak fırsatını güçlükle ele geçirmişti. Bu fırsatı ele geçirdiği zaman da, kadını elinde sıcak su dolu bir küvetle mutfaktan odaya giderken

yakalamış, öpmüştü. Ancak birkaç kelime konuşmuşlar, Virgilio, kendini ihanete uğramış gibi hissederek oradan kederli ayrılmıştı. Horacio'nun hastalığından, kesin bildiği ölümünden kendini sorumlu tutuyormuş gibi, sanki genç avukatın gizli duaları kabul olmuş da albay hastalanmış gibi, avukatın gözlerinde gizli bir huzursuzluk okunuyordu. Ester'in de bu duyguyu paylaştığını anlıyordu; durum buyken bile genç kadının hareketinde sanki bir sadakatsizlik varmışçasına yaralanmıştı.

Hastalığı hafifleyip, Horacio onu çağırınca, Virgilio, yorgun, bitkin görünen Ester'e karşı kızgın bir tavır takınmaya kalkıştı. Albay gecelik entarisi sırtında, beyaz örtüler içinde yatakta yatıyordu; karısı yatağın içine oturmuş, kocasının elini ellerinde tutuyordu. Horacio kendini hiçbir zaman. Ester'in şefkatini duyduğu şu günlerdeki kadar mesut hissetmemişti. Kendini gayet dinç, gayet canlı hissediyordu. Yalnız ırgatlara değil, kendisini yoklamaya gelmiş olan Maneca Dantas'la Braz'a da buyruklar vermeye başladı. Virgilio, odaya girince, albayı öpmek için eğildi, Ester'in elini sıktı, Maneca'yı öptü, "gösterdiği mucizeden" ötürü Doktor Jessé'yi kutluladı. Horacio gülmeye başladı:

"Tanrı'dan sonra, beni kurtaran işte!" dedi, Ester'i gösterdi.

Sonra, doktordan özür diledi:

"Muhakkak ki, dostum, elinizden geleni yaptınız: ilaçlar, tedaviler, bir sürü şeyler. Ama, bir saniye bile gözünü kapatmayan karım olmasaydı, hatta bilmem ki ben..."

Ester kalkıp odadan çıktı. Virgilio, farkında olmadan yatakta onun bıraktığı yere oturdu. Sevgilisinin vücudunun sıcaklığını duydu, birden içinde Horacio'ya karşı öfke kabardı. Horacio ölmeliydi. Virgilio, bir an, en gizli düşünceler, serbestçe kalbini sarsın diye bıraktı. O ölmeliydi. Ah, Virgilio onu öldürtmek için bir *cabra* gönderebilseydi!

Bir an geldi ki, kendi düşüncelerine dalıp konuşmaya hiç kulak vermez oldu. Maneca'nın, "Ee, siz ne düşünüyorsunuz, üstat?" sözleri onu dış dünyaya döndürdü.

Sonra, Ester'e kakao teknelerinin yanında rastladı. O,

hıçkırarak, Virgilio'nun boynuna sarıldı: "Başka türlü hareket edemezdim diye düşünüyorsun, değil mi? Başka türlü yapamazdım."

Virgilio son derece heyecanlanmıştı, elbiseleri altından, tapılan vücudu okşadı. Yüzünü gözünü öptü, sonra birden parladı, "Aman Tanrım, senin ateşin var!"

Ester bir şeyi olmadığını söyledi, sadece yorgundu. Ester o gece çiftlikte kalması için Virgilio'ya yalvarırken, o genç kadını öptü, öptü. Hasta ile ilgilenmek için evin içinde dolanırken, onu görebilecekti. Bu ricalara kapılıp, dayanılmaz okşama arzusuyla, kalacağına söz verdi. Bir ırgat grubunun yoldan indiğini görünce kadını serbest bıraktı ancak.

Bununla beraber, akşam yemeğinde Ester ne yiyebildi ne de sofrada oturabildi. Titremekten şikâyet ediyordu içi bulandı, odadan çıkıp gitti. Virgilio sapsarı kesildi. Doktor Jessé'ye,

"Hummayı kaptı," dedi.

Doktor kalktı, Ester"i aramaya gitti. Genç kadın tuvalete girmişti. Maneca Dantas'la Braz'a aldırış etmeden, Virgilio da kalktı. Doktorla birlikte koridorda Ester'in çıkmasını bekledi. Çıktığı zaman, genç kadının gözlen tuhaf bir parıltı ile parlıyordu. Virgilio kolundan tutup,

"Hasta mısınız?" diye sordu.

Ester muhabbetle gülümsedi, hafifçe onun elini sıktı:

"Hayır, hiçbir şeyim yok. Yalnız bacaklarımda derman yok. Gidip biraz uzanayım. Yine gelirim."

Felicia'ya buyruklar verdi, Virgilio'nun çiftliğe ilk gelişinde, şimdi kendisine öylesine uzak gelen o gecede yatmış olduğu odaya çıktı. Virgilio holde durdu, onun yatağa uzanışına baktı. Doktor genç kadının peşinden girdi, özür dileyerek kapattı. Karşıki odadan Horacio seslendi. "Ne oluyor?" diye sordu. O zaman, Virgilio albayın odasına daldı. Titrek bir sesle,

"Hummaya yakalandı," diye bildirdi. Bir şeyler daha söylemek istedi, ama söyleyemedi, gözlerini Horacio'ya dikip, öyle hareketsiz kalakaldı. Albayın ağzı açık kaldı,

gözleri dört açılmıştı; o da bir şeyler söylemek istedi, ama ağzından tek söz çıkmadı. Boşluğa fırlatılmış, nereye tutunacağını bilemeyen bir insan gibiydi. Virgilio onu öpmek, onunla beraber, ortak acılarıyla kaynaşmış iki bahtsız zavallı olarak inlemek, ağlamak ihtiyacıyla yandı.

IX

İlhéus halkı, Sequeiro Grande Ormanı'nı ele geçirmek için girişilen savaşta Badarólarm daha elverişli durumda oldukları fikrindeydi. Bu fikirde olanlar yalnız kilisedeki kutsal eşyanın saklanmasında görevli ihtiyar sofu kadınlar değildi, temkinli kimseler de böyle düşünüyorlardı, yüksek devlet memurları da öyle. Hepsi de, Horacio'nun hastalığı sayesinde, zaferin büyük bir bölümünü şimdiden kazandıkları kanısında birleşiyorlardı. Yargıcın Avukat Genaro'ya hak olarak tanıdığı itiraz isteği yüzünden işler mahkemede bir çıkmaza girmişti. Juca Badaró da ormana girmiş, Santa Ana Çiftliği'ne bitişik bölümü açmıştı; hatta araziyi yakmaya bile başlamıştı.

Gerçekten, savaşlar sürüp gidiyordu; Maneca Dantas, Braz, Firmo, Ze da Ribeira, öteki küçük çiftlik sahipleri Badarólarm adamlarının çabalarını kösteklemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Maneca Dantas, ormanın bir yerindeki ağaçları devirmeye giden ırgatlara pusu kurmuş, büyük bir çarpışma yaşanmıştı. Juca yokken, Braz da bir gece adamlarıyla kampı basmıştı. Yine de iş ilerlemiş, Badarólar ormana ayak basmışlardı.

Bunun üzerine Horacio taraftarlarının hücumları çok şiddetlendi. Juca ırgatların yanında, onları korurken, Theodoro das Baraúnas hücuma geçmişti. Bir gece José da Ribeira'nın çiftliğine sokuldu, kuru kakao deposunu ateşledi, satışı yapılmış tonlarca kakaonun ziyan olmasına sebep oldu. Manyoka bahçelerini de yaktı, Ze da Ribeira yangını söndürmekte çok güçlük çekti.

İlhéus'ta, Venancio'nun dairesini ateşe verdikten son-

ra, Teodoro das Baraúnas'in yangın çıkarma hastası olduğu söyleniyordu. *A Folha de İlhéus*'ta ondan kundakçı diye söz ediliyordu. Hatta Ruy yazdığı müthiş bir makalede, onu, Roma yanarken keman çalan Neron'a benzetmişti; Jose da Ribeira ile ırgatlarını da, kanı bozuk bu yeni Neron'un, sapık imparatordan daha korkunç canavarın suç işleme çılgınlığına kurban giden ilk Hıristiyanlara benzetmişti. Sequeiro Grande Ormanı savaşları sırasında yayımlanan bütün makaleler içinde, bu makale en büyük başarıyı kazandı. Bahia'da çıkan muhalefet gazetesinde de "Hükümet partisinin İlhéus'taki cinayetleri" başlığı ile yayımlandı. Teodoro hakkında kovuşturma yapıldı.

Ama, Horacio iyileştikten sonra, ormanın kendi çiftliğini sınırlayan yanını açmaya başlayamayınca, genel oy rüzgârı hemen Badarólardan tarafa döndü. Bu beceriksizlik Ester'in hastalığından bilindi; kim ne derse desin, albay tarafından gönderilen ırgatlarla fedailerin bir-iki gidişlerinde ormanı açmaya, ateşle temizliğe başlayamadan geri döndükleri bir gerçektir. Bu sefer, Jarde'nin kampına yapılan hücumları, iki gece, Sinhô Badaró kendisi idare etmişti. Horacio'nun adamları sonunda bu işten vazgeçmişlerdi. Birkaç taraftarı ile birlikte, Braz, tek başına küçük bir tarla yakabildi, ama Badaróların açtıkları arazi yanında bu tarla devede kulaktı.

Bununla beraber, Horacio'yu tutup bahse girişenler vardı. Bunların kanıları en çok albayın servetine dayanıyordu. Çünkü, onun büyük bir banka hesabı vardı, uzun zaman savaşı sürdürebilirdi. Hem yalnız ağaçların devrilmesi, plantasyonun kurulması çok masraflı olmakla kalmıyor, para ile tutulmuş bir haydut ordusunu beslemek için de çok para harcamak da gerekiyordu. Bundan başka, Sinhô Badaró kızını evlendirmeye hazırlanıyor, ihtişamlı bir düğün yapmak istiyordu. Rio de Janeiro'dan birçok şey getirtmişti, İlhéus'taki evi, genç evlilerin yerleşecekleri bir bölüm katarak büsbütün değiştiriyordu. O, plantasyondaki evini yeniden boyatırken, dikişçiler, dantela işleyen kızlar harıl harıl çeyizi hazırlıyorlardı; çünkü, bir

albay kızının evlenmesi önemli bir olaydı. Yarınki gelinin birçok yıllar kendisine, çocuklarına, torunlarına yetecek çamaşırı olmalıydı, zengin nakışlı pike örtüler, yatak çarşafları, karyola örtüleri, yastık yüzleri, masa örtüleri. En iyi dantelaları satın almak için köylere adamlar salındı. Tüm bunlara adam öldürmek için parayla tutulmuş katillerin ücreti, dikişçi kızların, kunduracıların, daha başka esnafın masrafları da katılacak olursa, paranın nasıl su gibi aktığı anlaşılır. İlhéus'ta Sequeiro Grande savaşları kadar, evlenmenin de lafı ediliyordu. João Magalhães, çiftlikteki ormanı açma işine yardım için şehirden ayrılmıştı. Ama, zaman zaman İlhéus'a geliyor, pokerden yine biraz para çıkarmak için kahvede bir parti çeviriyordu. Artık plantasyonda yaşadığından hiç masrafı yoktu, para biriktiriyordu.

Herkes Sinhô Badarö'nun o yılın hasadından elde ettiği bütün kazancı harcadığını biliyordu. Maximiliano yakın dostlarına Sinhô'nun gelecek yılın ürününü, düşük bir fiyatla, önceden satmak teklifinde bile bulunduğunu, oysaki Horacio'nun bu yıl devşirdiği kakaonun henüz yarısını pazarlamadığını söylemişti.

Yine de onu tutup bahse girişenler azdı. Çoğu Badarölara para basıyordu. Badarólarm kaybedebileceğini akıllarına bile getirmiyorlardı. Don'Ana'nın düğünü için yeni elbiseler yaptırıldı. İhtiyar kızlarla evli kadınlar öğleden sonra Badarólarda toplanıyorlar, Olga da onlara Rio'dan yeni gelmiş olan zengin süsleri gösteriyordu: işlemeli patiska iç çamaşırları, insanı hülyalara sürükleyecek gecelik entarileri, en yeni korseler, Ceará dantelaları. Kadınların ağzı açık kalıyor, "Ooo! Ooo!" diyerek hayranlıklarını belirtiyorlardı. İlhéus böylesini görmemişti, bu şaşaa Badaró ailesinin kudretini gösteriyordu.

Kara sakalla çevrili melankolik yüzü ile, Sinhö, şehrin dar sokaklarından geçerken, tacirler onu yerlere kadar eğilip selamlıyor, Bahia'nın ya da Rio'nun gezgin tacirlerine onu gösterip,

"Buraların efendisi Sinhö Badaró bu işte!" diyorlardı.

X

Günlük güneşlik bir günün sabahında, şehrin bütün çanları Hıristiyanları bir yortu ayinine çağırdığı sırada Ester öldü. Hastalık hemen bütün güzelliğini soldurmuş, saçları dökülmüştü. Son günlerde, kuru yüzünden dışarı uğrayan gözleriyle o, bir vakitlerin kadınının gölgesi haline gelmişti, öleceğini kesin olarak biliyordu, oysaki yaşamayı ne kadar isterdi! Önceleri dehşetli sayıklamış, sucuk gibi terlemiş, anlaşılmaz sözler mırıldanmıştı. Bir defasında, bir yılanın boynuna sarılıp kendisini boğduğunu haykırarak Horacio'ya iki eliyle sarılmıştı. Birkaç gününü çiftlikte geçiren, Ester'le Virgilio'nun ilişkilerinden pek fazla kuşkulanan Maneca Dantas, sayıklama nöbetlerinden birinde avukatın adını söyleyiverecek düşüncesiyle tir tir titremişti; ama, anlaşılan, ormanın bataklıklarında masum herhangi bir kurbağaya saldırmaya hazır hain yılanlardan başkasını gözü görmüyordu. O zaman, kendisine yaklaşanların yüreğini parçalayarak, ıstırabından haykırmaya başlıyor, o haykırırken, Felicia sessiz sessiz ağlıyordu.

Doktor Jessé ateşin düşmediğini görünce, Ester'i İlhéus'a götürmeyi öğütledi. Irgatlar tarafından taşınan sedyede, onun çiftlikten ayrılışı pek hazin oldu.

Doktor Jessé, Virgilio'ya,

"Şimdiden cenazesine gidiyormuş gibi sanki, zavallı yavrucak," dedi.

Horacio karısının yanında gidiyordu. Üçü de sessiz sessiz yürüyorlardı. Virgilio, kendi hesabına, Ester hastalanıp yatağa düşeli beri hiçbir şey söyleyememişti. Tabocas'a dönmemek için her gün yeni bir bahane bularak, plantasyonda başıboş dolaşmaktan başka bir şey yaptığı yoktu. Bununla beraber, hiç kimse ona aldırış etmemişti; çünkü ev halkı büyük bir şaşkınlık içindeydi, *Cabra*'lar durmadan ilaç yetiştirmek için koşuşuyorlardı. Zenci kızlar su ısıtıyorlar, Horacio da kâh adamlarına ormana dalmaları için buyruklar veriyor, kâh sayıklayan Ester'in yatağına doğru atılıyordu.

Sedyeye koymak için kaldıracakları sırada, Ester bir

an kendine geldi; sanki evrenin kaderinin hâkimi Horacio'ymuş gibi, onun elini tuttu, "Beni ölümün eline bırakma!" dedi.

Virgilio, umutsuz, çimenliğe çıktı. Ester'in gözlerindeki bu bakış onun içindi; yalvaran bir bakış, çılgınca bir yaşamak arzusu. Bu bakış ancak bir saniye sürmüştü, ama Virgilio, bu bakışta, birbirlerini serbestçe sevebilecekleri başka bir diyarda başka bir hayat sürmek hülyalarını okumuştu. Şimdi, onu öldüren, onu ebediyen elinden alan bu topraktan başka hiç kimseye kin beslemiyordu. Ama, içinde kinden fazla bir şey vardı. Kimse bu topraktan kaçamazdı, kaçmaya çalışanların hepsini yakalamıştı. Ester'i kendine ölümle bağlamıştı. Virgilio'yu da bağlamıştı, bırakmayacaktı gitsin. Kakao bahçelerine doğru gitti, çağrılıncaya kadar yüz adım yürüdü. Bir çarşafla örtülen sedye başa geçti, adamlar peşinden gidiyorlardı. Yolculuk korkunç denecek kadar uzun sürdü. Ferradas'ta mola verdiklerinde, ateşi yükselmişti. Ester bağırıyor, ölmek istemediğini haykırıyordu.

Akşamın erken saatlerinde Tabocas'a vardılar. Doktor Jessé'nin evi hemen ziyaretçilerle doldu. Virgilio gece hiç uyumadı, uzun zamandır yatmadığı bu yatakta o yana, bu yana döndü durdu. Ester'le geçirdiği geceler, sonu gelmeyen okşamalar, aşkla ürperen vücutları, İlhéus'taki evde yaşadıkları ihtiraslı geceler aklına geliyordu. Ertesi gün, çarçabuk hazırlanmış bir yatakta, bir yanında Horacio, bir yanında da gözlerinden uyku akan Doktor Jessé olduğu halde, onun özel bir vagonla gittiğini gördü. Hekimin yüz çizgilerinde yorgunluk izleri vardı; gözleri şiş yüzüne gömülmüştü. Ester Virgilio'ya baktı, bu bakış ona vedalaşmak gibi geldi. Meraklılar garı doldurmuştu. Tren kalktıktan sonra, ona yol vermek için çekildiler, ama onların düşünceleri caddeye kadar peşinden geldi.

Ertesi gün dayanamadı, İlhéus'a gitti. Uzattıkça uzattığı bir ziyaretten sonra, Horacio'nun evinden ayrılınca, yapacak bir tek şey, meyhanelere gidip içmekti; adliye sarayına gidecek halde değildi. Uyuşuk, keyifsiz, kendini yalnız, arkadaşsız hissediyordu. Maneca Dantas'ın arka-

daşlığından yoksundu; çünkü, albay genç avukata karşı gerçek bir sevgi beslerdi. Virgilio biriyle konuşmaya, biraz içini dökmeye, başına gelenlerin hepsini, kurduğu bütün hayalleri, başka bir diyarda aşklarıyla baş başa yaşayacakları hayatı, bir düşman kurşunu ile Horacio'nun ölümünü dilemek gibi kötü düşüncelerini anlatmaya can atıyordu. Zaman zaman çekip gitmeyi de düşünüyordu, ama bunun hiçbir zaman olmayacağını, bu toprağa sıkı sıkı bağlandığını biliyordu.

Sequeiro Grande savaşları üzerindeki konuşmalar onu uyuşukluktan çekip çıkarabilecek tek olaydı. Bu konuşmalar kendisini Ester'e daha çok bağlıyor gibiydi; çünkü, bu orman sayesinde birbirlerini tanımışlar, sevişmişlerdi. Horacio'ya gelince, Ester'in hastalığına çok kaygılanmakla beraber işlerini ihmal etmedi, tartışmak için, öteki çiftlik sahiplerini, ırgatbaşlarını İlhéus'a getirtti. Bu yolculuklardan birinde, Maneca Dantas, çocuğa bakması için Dona Auricidia'yı getirdi. Bu sıralarda, Virgilio politika hakkında, hukuki bir işi yönetme biçimi hakkında, *A Folha de İlhéus*'ta çıkan makaleler hakkında uzun boylu tartışmalara girişmişti. Horacio, avukatın milletvekilliği adaylığının olmuş bitmiş bir iş olduğunu söylüyordu. Ester'in hastalığı sırasında, Virgilio kadının kocasına değer vermesinin sebebini anlamıştı; albaya bağlandığını hissediyordu, vurdumduymaz göründüğü halde, Horacio ıstırap duyuyordu, onun doktorları konsültasyona çağırmak, adaklar adamak ya da ayinler okutmak suretiyle, Ester'i kurtarmak için elinden geleni yapışına çok memnun oluyordu.

Virgilio, Ester'le baş başa bir defa konuşabildi. O da bu fırsatı bekliyormuş sanki, ölmeden önceki geceydi. Horacio dışarı çıkmıştı; Dona Auricidia küçük salonda uyukluyordu; yorgunluktan ayakta duramayan Doktor Jessé'yle nöbet değiştirmek için odaya daldı. Ester uyuyordu, yüzü ter içindeydi. Virgilio elini onun başına koydu, sonra mendilini çıkardı, terini sildi. Ester yatağında kımıldandı, inlemeye başladı, sonunda uyandı. Virgilio'yu tanıyıp, yalnız olduğunu görünce, bir deri bir kemik kalmış elini ör-

tünün altından çıkardı, onun elini tutup göğsüne koydu. Büyük bir çaba gösterdi, gülümsedi, konuştu:

"Ölmek ne fena!"

"Sen ölmeyeceksin."

"Ölmek mi? Hayır!" Yine gülümsedi, çok hazin bir gülümsemeydi bu. "Seni görmek istiyordum."

Virgilio yatağın yanına diz çöktü, başını sevgilisinin başına dayadı; yüzünü, gözlerini, ateşten yanan dudaklarını öptü. Sonra, gözlerinden yaşlar geldi, yanaklarından akan bu soğuk yaşlarla Ester'in ellerini ıslattı. İkisi de dakikalarca konuşmadı, ateşli el soğuk elindeydi, Virgilio' nun dudakları hastalıktan bozulmuş bu yüzü öpüyordu.

Dona Auricidia'nın kımıldanırken çıkardığı gürültü üzerine doğruldu, sevgilisini son bir defa öpmüştü. Sonra, dışarı çıktı, kendine yalnız kalabileceği, kimse görmeden ağlayabileceği bir köşe aradı.

Dona Auricidia odaya girdiği zaman, Ester çok daha iyi gibiydi. Ester ölünce, ertesi gün Dona Auricidia, bunu,

"Ölmeden önceki iyileşme hali," diye açıkladı. Bunun, aşkın vedası olduğunu bir bilen Virgilio'ydu.

Cenaze töreninde büyük bir kalabalık vardı. Tabocas'tan özel bir tren geldi, Ferradas'tan birçok kimseleri getirdi, bunlar arasında Maneca Dantas'la adamları, Sequeiro Grande Ormanı'm çevreleyen başka plantasyon sahipleri vardı. Banco de Victoria'dan birtakım dostlar geldi, bütün İlhéus cenaze töreninde bulundu. Kara tabutun içinde genç ölünün yüzü biraz güzelleşti; Virgilio, ölümünün arifesindeki gibi o gülümseyen, sevdiği için, sevildiği için mesut olan Ester'i seyretti.

Ester'in babası ağladı. Karalar giymiş olan Horacio başsağlıklarını kabul etti, Dona Auricidia cenazenin başında bekliyordu. Mezarlığa öğleden sonra geç vakit gidildi. Mezarlıktaki tören başladığı zaman ortalık alacakaranlıktı. Papaz Freitas cenazeyi kutsarken, orada bulunanlar Virgilio'nun solgun yüzünde keder izleri yakalamaya çalışıyorlardı.

Avukat, Maneca Dantas'a, akşam yemeğini onunla birlikte yemesini teklif edince, albay kabul etmedi. Yası-

nın ilk akşamında Horacio'ya yoldaşlık etmek zorundaydı. Bunun üzerine, Virgilio sokaklarda dolaştı. Sonra bir meyhaneye girdi, daha girer girmez herkesin kendisine merakla baktığını anladı. O zaman rıhtımlara doğru yürüdü, bir aralık durdu, bir geminin yük boşaltışını izledi. İçkiyi fazla kaçırmış, lacivert kazaklı bir adamla biraz konuştu. Uzun uzun konuşabileceği birini, başını dayayıp içini dolduran bütün gözyaşlarını akıtabileceği bir göğüs arıyordu. Sonunda, Margot'nun evine doğru yollandı. Margot uyuyordu, onu büyük bir hayretle karşıladı. Ama, onu böyle üzüntülü, kederli görünce yüreği parçalandı, bağrına bastı. Virgilio'nun memleketin iç bölgesinde yaşayan babasının ölümü haberini aldığı gece Bahia'da gösterdiği o ana şefkatini yine gösterdi.

XI

Kış yağmurları geçti, yazın sıcak günleri geldi. Kakao ağaçlarının gövdelerinde, dallarında yeni ürünün ilk belirtisi olan tomurcuklar görünmeye başladı. Ne gözetilecek koruları, ne kurutulacak kakaosu olan büyük gündelikçi topluluklar Badarólarla Horacio hesabına ağaçları devirmekte kullanılıyordu. Ester'in ölümünden sonra, Horacio ormanı ele geçirmek savaşına atılmıştı. Badarólaların haydutlarının hücumlarını püskürterek, alanlar açarak, geniş tarlaları yakarak, o da balta görmemiş ormana dalmıştı. Ormanın iki yanında ilerliyorlardı. Gerçekte bu, "Kim birinci gelecek," yarışıydı. Silahlı çarpışmalar biraz yatışmıştı, ama bu işleri bilenler, Horacio ile Badarólar ormanı ikiye ayıran nehrin kıyısında karşılaşır karşılaşmaz, korkunç çarpışmalar olacağını güvenle söylüyorlardı.

Bu dönemde, Horacio, Virgilio'da çok yararlı bir iş ortağı bulmuştu. Avukatın her gün yargıcıyı bombardımana tutan dilekçeleri sayesinde adliye sarayında işler ilerlediği gibi, Ze da Ribeira'nın avukatı olarak, Tedoro das Baraúnas aleyhinde hazırladığı dosya türünün bir şaheseri

olacaktı. Bundan başka, Virgilio, Sinhö Badaró tarafından çıkarılan tapu işini inceden inceye incelemiş, bu tapuyu iptal ettirmeyi gerektirecek büyük şekil ve öz yanlışlarını meydana çıkarmıştı, ölçüm örneğin, tam değildi. Söz konusu arazinin gerçek sınırları belirtilmemişti, belli belirsizdi, hiç kesin değildi. Horacio'nun şikâyetiyle ilgili öteki belgeler arasına kattığı bu konu hakkında, Virgilio mahkemede uzun bir açıklama yapmıştı.

Sonra, sıcak günler geçti; kışın sürekli yağmurları yine başladı, kakao ağaçlarının meyvesi olgunlaştı, gölgeli ağaç altları altın sarısına boyandı. Ölü mevsim geçince, Tabocas, Ferradas, Palestina, Mutuns yolları gezgin tacirlerle doldu. Bahia ile İlhéus arasında gidip gelen gemiler de denizleri doldurdu. Üçüncü mevkide, gemilerin ambarlarında balık istifi yolculuk eden göçmenler sürüler halinde geldi. Gemilerden, sırtlarında taşıdıkları bütün servetleriyle Suriyeliler indiler, hemen ormana daldılar. Yakılmış ağaç gövdelerinde yeni sürgünler vardı, açılmış alanlar çiğ renklerle ışıldıyordu. Yeni yollar açılmış, geçen kış toprağa dikilen haçların etrafını kış yağmurlarının çiçekleri kaplamıştı. Bu bir yılda, Sequeiro Grande Ormanı hemen hemen yarı yarıya küçülmüştü. Şimdi, bu ormanın etrafında tarlalar, yakılmış tarlalar vardı. Sözün kısası, Sequeiro Grande Ormanı son kışını yaşıyordu. Yağmurlu sabahlarda, ırgatlar omuzlarında tırpanları, dudaklarında şarkılarıyla dev ormanın derinlikleri içinde kaybolan o kederli nakaratlarını yineliyorlardı:

Kakao iyi bir ziraat
Yeni ürün de yolda...

XII

Don'Ana Badaró ile João Magalhães'in evlenmeleri kış başında oldu. Juca ile Olga damadın, Avukat Genaro ile Doktor Pedro Matta'nın karısı gelinin şahitleri oldular.

Evlenmeyi kutsayan Papaz Freitas, aynı zamanda, Antonio Victor'la Raimunda'yı da "ölünceye kadar" birleştirdi. Antonio'nun çizmeleri fena halde ayaklarını sıkmıştı. Raimunda'nın her zamanki gibi suratı asıktı. Don'Ana öteki çifte, o gün yapacak hiçbir işleri olmadığını söylemişti, ama Raimunda mutfak işlerine yardım etmekte ayak diredi, Antonio da, çizmesi ayaklarını sıktığından, topallayarak davetlilere içki dağıttı.

O gün, İlhéus için bir bayram günü oldu. Beyaz elbisesi içinde, beyaz duvağı ve portakal rengi çiçekleri, iri yüzüğüyle Don'Ana pek güzeldi. João Magalhâes ise zarif bir redingot giymiş, evlenme çağındaki genç kızlarda hayranlık uyandırmıştı. Biraz kederli bir hali olan Sinhô Badaró, gözleri hep davetlileri ağırlayan kızında, eğlenceye önderlik ediyordu. Sonra, düğünde hazır bulunanlar, gelin odasında üstü hediye dolu olan büyük bir yatağın önünden sırayla geçtiler. Bu hediyeler arasında çay takımları, gümüş takımlar, ziynetler, biblolar, incik boncuklar vardı. Ayrıca bir de türünün şaheseri, kromlu çelikten yapılma, kabzası fildişi kakmalı, Colt 38 uzun bir tabanca vardı. Bu, Teodoro das Baraúnas'ın Yüzbaşı Magalhâes'e hediyesiydi. Teodoro şampanya içti, yüzbaşı ile yatak çarşaflarındaki lekeler hakkında şakalaştı. Neşelenen davetliler balo salonuna geçmişlerdi; burada bir orkestranın üniformalar giymiş çalgıcıları valsler, polkalar, hatta ara sıra da bir maksiks çalıyorlardı.

Sabaha karşı, gitmek zamanı gelince, Juca Badaró, çifti bir kenara çekti, gülerek, "Yavruyu düşünün, ha!" dedi, "küçük Badaró'yu."

Çiftlikte geçirilen balayı, Juca'nın İlhéus'ta öldürülmesi haberiyle hemen yarıda kesildi. Düğünden sonra, Juca çiftliğe gelmiş, sonra çetesiyle beraber ormana dalmıştı Hafta sonunda, Margot'yu görmek için şehre dönmüştü.

Pazar günü, Juca, Bahia'daki dostlarından bir tavsiye mektubuyla İlhéus'a gelmiş bir hekimle öğle yemeğini yiyordu. Hekim, şehirin göbeğinde, bir Suriyelinin işlettiği

pansiyonda kalıyordu. Eski salon lokanta haline getirilmişti; Juca ile doktor ilk masada oturmuşlardı; Juca'nın arkası sokağa dönüktü. *Cabra* silahıyla kapı aralığından bir defa ateş etti. Juca, hekimi tutmak için kollarını uzattığından, yavaşça masanın üstüne kapandı. Sonra, birden doğruldu, bir eliyle kapının pervazına tutunup ötekiyle tabancasını doğrulttu. Katil koridordan koşarak kaçmıştı, ama Juca'nın birbiri arkasına sıktığı üç kurşun isabet etti, boğuk bir sesle yere yıkıldı. Juca da kapının yanma düştü, tabancası elinden kaydı, taşın üstünde çınladı. Bütün bu sahne bir dakika sürmüştü, öteki pansiyon müşterileri Juca'ya doğru koşuştukları sırada, sokaktan geçenler yol ortasındaki *cabra*'nın başına toplanmışlardı.

Juca Badarö, üç gün sonra, ailesi arasında öldü, önce, hekimin kurşunu çıkarmak için yaptığı ameliyata dişini sıkarak katlandı. Bu türlü bir ameliyat için gerekli şeylerin hiçbiri İlhéus'ta yoktu. Hatta, kloroform bile yoktu. Bununla beraber, doktor elinden gelen ihtimamı gösterirken, Juca acıya gülümseyerek katlanmıştı. Sinhö Badaró, hekime,

"Kardeşimin hayatını kurtarın," dedi, "ne isterseniz veririm."

Ne yapıldıysa, fayda etmedi. Ne İlhéus'un hekimleri, ne de Tabocas'tan gelen Doktor Pedro onu kurtarabildi, ölmeden önce Juca, Sinhô'yu yanma çağırdı, Margot'ya para göndermesini rica etti. Sonra, oda kalabalıkken, yüzbaşı ile Don'Ana'ya laf attı:

"'Yavru'yu düşünün, ha! Badaró'yu unutmayın!"

Daha sonra, Don'Ana'nın elini tuttu, okşadı,

"Ona benim adımı verin," dedi. "Olga ıstırabını hiç gizleyememişti, ama Juca ona hiç aldırış etmedi, az çok sükûnetle öldü. Son sözlerini söylerken de dediği gibi, tek yandığı şey, ölmeden ormana kakao dikildiğini göremek olmuştu.

Sinhô, bu yaslı evde, geceyi odasında volta atarak geçirdi. Öç almayı düşünüyordu. Horacio'nun para ile tutulmuş adamlarını öldürmenin hiçbir faydası olmayacağını

biliyordu. Kendinden yana olan öteki çiftlik sahipleri gibi, o da şu düşüncedeydi: Yapılacak tek şey albayı yok etmekti. Juca'nın öcü Horacio de Silveiro'yı öldürmekle alınabilirdi. Onun için, ne olursa olsun bu işi bitirmeye karar verdi. Don'Ana'nın yanında Teodoro ile yüzbaşıya akıl danıştı. Üstat Genaro ile milletvekili, Horacio'nun adalet tarafından kovuşturulacağını söylemişlerdi; çünkü, Juca'yı öldürenin Horacio'nun çiftliğinde çalışan *jagunço*'lardan biri olduğunu bilmeyen yoktu. Ama, Sinhô bu teklifi şiddetle reddetti, öldüren adam da öldüğünden, Horacio'nun suçlu olduğunu ispat etmesi güç olacaktı. Ayrıca, hasmının suçlu olarak kovuşturulduğunu görmekle Sinhô Badaró öç almanın tadını tadamayacaktı. Don'Ana da bu fikirdeydi. Bütün bu olup bitenlerden fena halde korku duymakla beraber, yüzbaşı da onayladı. Çünkü bu işin nereye varacağını kestiremiyordu. Bunları bir daha tartışmak için, ertesi gün Teodoro das Baraúnas yine geldi.

Ama, Horacio'yu öldürmek kolay değildi. Büyük yolların, kasabadaki sokakların tehlikeli olduğunu biliyor, onun için çiftlikten pek az ayrılıyordu. Ferradas'a ya da Tabocas'a gittiği zaman da, yanında en iyi atıcılardan muhafızlar bulunduruyor, Braz da hemen hep yanında oluyordu. Aylarca İlhéus'a dönmedi, onu olup bitenden haberdar etmek için Virgilio çiftliğe gidip geliyordu.

Bir müddet sonra, Avukat Genaro, Horacio'ya karşı hukuki kovuşturma yaptırmaya Sinhô'yu kandırdı. Sinhô kendince bazı sebepler yüzünden buna razı oldu. İlhéus'taki emniyet mürüdü zaten soruşturmalara başlamış, tanıkların ifadelerini almak için Tabocas'a gelmişti; hepsi de, Juca'yı öldürenin Horacio'nun çiftliğinde çalıştığını söylemişlerdi. Doklarda çalışan, parmağında yalancı bir yüzüğü olan delikanlı, cinayetten bir gün önce, bir İspanyol tarafından işletilen meyhanede katille yaptığı bir konuşmayı harfi harfine tekrarladı. *Cabra* körkütük sarhoştu, yalancı yüzüğü olan delikanlı onun ağzından lafı almıştı. *Cabra* yüz milreis'lik bir banknot çıkarıp göstermiş, Albay Horacio hesabına önemli bir iş becereceğini kendi-

sine bir sır olarak söylemişti. Savcı bu tanıklığı kabul etmişti. Sinhô yargıç üzerine baskı yaptı, Virgilio ise Horacio'nun tutuklu olarak yakalanmasının pek güçlükle önüne geçebildi. Yargıç, Sinhô'ya, "Horacio'yu malikânesinde tutuklamayı kim göze alabilir?" sorusunu sorarak, bahanesini öne sürdü. Haşmetli yasalara borçlu olduğumuz saygı gereği, Horacio'yu dava günü tutuklu olarak yakalamak daha iyi olacaktı. Hem Virgilio da müşterisinin mahkemeye geleceğine söz vermişti.

Üstat Genaro, albay aleyhinde hüküm verecek bir jüri toplayabileceğini pek umuyordu. Hem sonra, Badarólar politikanın en üst basamağında bulunan kimseler olduğundan, jüri üyelerinin en ağır cezayı isteyen bir hükme varmaları imkânsız değildi. Sinhô'nun başka düşünceleri vardı: mahkeme daha başlamadan hasmının hesabını göreceğini hesaplıyordu, o olmazsa (João Magalhães'e de söylediği gibi) Horacio'nun mahkemeye geleceği gün önlem alacaktı. Onun için, adaletin işleyişini oluruna bırakmıştı.

Bununla beraber, cinayet davası Horacio'nun hiç umurunda değildi. Onun her şeyden önce arzuladığı şey, Sequeiro Grande'nin tapusunu ele geçirmek için, Sinhô ile Teodoro aleyhine yaptırdığı kovuşturmaların ne gibi bir gelişme gösterdiklerini öğrenmekti. Bu dalavereli hukuk davaları yüzünden, şehrin avukatları mahkeme çağrıları, dilekçeler, itirazlarla başlarını kaşıyacak vakit bulamaz ve bol para kazanırlarken, beri yandan da jüri önünde söyleyecekleri söylevleri hazırlamakta acele ediyorlardı.

Horacio öldürülmek ihtimaline karşı bunca tedbirler aldığı halde, iki defa ciddi tehlike atlattı. Birincisinde, Teodoro'nun adamlarından biri, plantasyondaki evinin yakınındaki hintarmudu ağacına kadar sokuldu. Bir kaç saat orada bekledi. Albay verandada göründü, bir tahta sıraya oturup, bunu pek seven atlarından birine şekerkamışı sapları doğramaya başladı. Kurşun hayvana isabet etti. Horacio ateş eden *cabra*'nın peşinden seyirtti, ama yakalayamadı. İkinci defasında, bir ihtiyar onu öldürmeye kalkıştı. Bu ihtiyar önce Badaróların çiftliğine gitti, Sinhô'ya

Horacio'yu ortadan kaldırmayı teklif etmişti. Para pul istememiş, yalnız silah verilmesini rica etmişti. Albayla görülecek bir hesabı olduğunu söylemişti. Sinhô ona bir tüfek vermiş, adam da ay aydınlığı bir gecede malikânenin yanına kadar sokulmaya çalışmıştı. Sonraları, adamın biri, bu ihtiyarın artık Horacio'nun eline geçmiş olan korunun eski sahibi Joaquim'in babası olduğunu anımsadı. Bu nedenle Horacio koruma sayısını artırmıştı, evden pek seyrek dışarı çıkıyordu, ama adamları Sequeiro Grande'yi açmaya devam ediyorlardı. Artık iki taraf ırgatlarının karşılaşmaları yakındı. Balta girmemiş orman her gün biraz daha küçülüyordu, her iki çiftliğin ambarları, dev ağaçların yerine dikilecek kakao fidanlarıyla dolup taşıyordu. Horacio'nun *cabra*'larıyla Badaróların *cabra*'ları karşılaşınca, muhakkak ki bir meydan savaşı olacak, yollar kana bulanacaktı.

XIII

Tam insanlar nehrin öbür yanında hasım baltaların sesini duyduğu sırada, İlhéus şehri bir sabah, telgrafla gelen heyecan verici bir haberle uyandı. Federal hükümet Bahia Eyaleti'ne müdahale etmeye karar vermiş, muntazam kıtalar şehri işgal etmiş, hükümet istifa etmiş, Rio'dan bir savaş gemisiyle gelen muhalefet lideri iktidarı ele geçimişti. Şimdi, Horacio hükümet partisinden olmuş demekti. Sinhô Badarö da muhalefete düşmüştü. Ayrıca başka bir emirle, İlhéus valisinin azledilip yerine Doktor Jessé'nin tayin edildiğini bildiriyordu. Bahia'dan gelen ilk gemiyle yeni yargıçla, yeni savcı gelmiş, Braz'ın belediye komiserliğine tayinini de beraberlerinde getirmişlerdi. Eski yargıç ülkenin iç bölümlerindeki bir kasabaya yine aynı görevle tayin edilmişse de kabul etmemiş, emekliye ayrılmasını istemişti. Söylediklerine göre zengindi, geçinmek için yargıçlığa ihtiyacı yoktu. Bu büyük havadisin şerefine, *A Folha de İlhéus* birinci sayfası iki renkli bir sayı çıkardı. O zaman, Horacio, kendisini Bahia'daki görüşmelere

çağıran vekilin telgrafına cevap olarak tek başına İlhéus'a geldi. Dostları, siyasi taraftarları hep yanındaydı. Gemiye bindikleri zaman, Horacio Virgilio'ya,

"Üstat," dedi, "kendinizi federal milletvekili sayabilirsiniz."

Sinhô Badaró da İlhéus'a geldi. Üstat Genaro ile eski yargıçla, Yüzbaşı João Magalhães'le görüştü. Bu müddet içinde, ormanı açmaya devam etmelerini adamlarına buyurdu. Ertesi gün, Santa Ana Plantasyonu'na döndüğünde, Teodoro das Baraúnas'ı kendisini bekler buldu.

XIV

Braz'ın telgrafı Horacio'yu vekille yapacağı siyasi görüşmelerinden, Bahia barlarındaki kadınların kucağından, şehrin kibar lokallerinde politikacılarla kadeh tokuşturmaktan kopardı. İlhéus'a giden ilk gemiye atladı.

Anlaşıldığına göre, Badaró'nun adamları, Horacio'nun ırgatları ağaçları devirmekteyken baskın yapmış, hepsini öldürmüşlerdi. Asıl önemli olan, bir sürü kakao korusunu da ateşe vermişlerdi. Bütün savaş boyunca, o güne kadar, aralarında sessiz bir anlaşma varmışçasına kakao bahçelerine dokunulmamıştı. Ateşler ofisleri, darı ve manyoka tarlalarını, kuru kakao ile dolu depoları yakıp kül etmiş, adamlar öldürülmüştü; ama o güne dek kakao ağaçlarına el sürülmemişti.

Bununla beraber, Sinhö son kozunu oynadığını biliyordu. Siyasi durumdaki değişiklik onu çok güç durumda bırakmıştı. İspatı da şu: Zude Kardeşler ve Ortaklığı'na gelecek mevsimin mahsulünü satmaya gittiğinde onu hoş olmayan bir sürpriz beklemekteydi. Bu satış artık onları ilgilendirmiyordu, önce paraca darda olduklarını söylediler, sonunda da kakaosunu satın almayı teklif ettiler, ama sonraki mahsullerini de taahhüt etmek şartıyla. Sinhô kızdı. Nee? Sinhö Badaró'nun korularını ipotek etmeyi teklif ediyorlar ha? Öyle bir hale geldi ki, Maximiliano üs-

tüne yürümesinden korktu. Yine de, istediği garantiler verilmedikçe, mahsulü satın almamakta ayak diredi. Sinhô' nun bütün öğrenebildiği "emir böyle" sözünden ibaret kaldı. Bunun üzerine, Sinhö kakaosunu, çok düşük bir fiyatla, İsviçreli bir ihracat şirketine vermek zorunda kaldı. Bu, onu, orman meselesinde Teodoro'ya açık kart vermeye zorladı. Peşi sıra, Primo'nun, Jarde'nin koruları, hatta Horacio'nun bazı koruları yakıldı. Rüzgârlą şiddetlenen yangın günlerce sürdü, yılanlar ıslık çalarak kaçıştı.

Albayın dostları elini sıkmak, Badaróların rezilce hareketinden duydukları üzüntüyü bildirmek için, onu İlhéus'ta, rıhtımda bekliyorlardı. Horacio hiçbir şey söylemedi, ama Braz'ı aradı, meseleyi uzun uzun tartışmak için emniyet müdürlüğüne gitti. Vekile her şeyin usulüne göre yapılacağına söz vermişti. O zaman, Badaró plantasyonuna hücum etmek, malikâneyi kuşatmak buyruğunu alan *jagunço*'lar, gazete sütunlarında, Santa Ana Çiftliği' ne sığındığı bilinen kundakçı Teodoro das Baraúnas'ı yakalamaya çalışan "polis kuvvetleri" olarak gösterildi.

Badaróların malikânesinin böyle kuşatılması, Sequeiro Grande arazisi için yapılan savaşa son verdi. Teodoro kendini yakalatmak, böylelikle Horacio'yu hilesinden yoksun etmek istemişti.

Sinhö bunu kabul etmedi, Teodoro'yu gizlice kaçırdı, İlhéus'a göndertti, orada dostları onu Rio de Janeiro'ya giden bir gemiye bindirdiler. Sonraları, Teodoro'nun Victoria da Espiritu Santa'da oturduğu, bir ticarethane açtığı öğrenildi. Horacio, Teodoro'nun kaçışını belki haber aldı, ama bir şey söylemedi, Santa Ana'nın malikânesini, Teodoro hâlâ orada saklanıyormuş gibi, kuşatmakta devam etti. Sequeiro Grande Ormanı açılmıştı; ekilmek için yakılan toprakları, yakılmış kakao korularından fark edilmiyordu, bunları birbirinden ayıran bir nişan çizgisi yoktu. Kaplanlarla maymunlar hanidir kaçmışlardı. Hortlaklar da öyle. Irgatlar ihtiyar Jeremias'ın kemiklerini bulup gömmüşler, mezarının üstüne bir haç dikmişlerdi.

Sinhô Badaró ile nişancıları dört gün dört gece karşı

koydular. Sinhô yaralanıp Don'Ana'nın buyruğu üzerine İlhéus'a götürülünce, Horacio eve sokulabildi. Adamları Sinhô'yu sabah götürmüşlerdi. O günün akşamı João Magalhâes, Olga ile Don'Ana'yı Sinhô'nun arkasından gönderdi. Raimunda da onlarla beraber gitti. Kadınların yanına beş *jagunço* katılmıştı. Geceyi Teodoro'nun çiftliğinde geçirecekler, ertesi gün trenle İlhéus'a gideceklerdi.

João Magalhâes'le kalan adamları, nehrin kıyısında sipere girdiler. João'nun yanında Antonio Victor bulunuyor, zaman zaman tüfeğini doğrultup ateş ediyordu. Gözleri şehrin ışıklarına alışmış yüzbaşı, bu ay aydınlığında hiçbir şeyi seçemediğini fark etmişti. Bu melez böyle kime ateş ediyordu? Karşılık veren silah sesi Antonio Victor'un haklı olduğunu ispat etti; ormanların karanlıklarına alışmış gözleri yaklaşan karaltıları gayet iyi seçiyordu. Çevreleri sarılmıştı. Anayola kadar dövüşerek çekilmekten başka çare yoktu, yine de içlerinden çoğu Horacio'nun haydutlarının eline düştü. Sayıları gitikçe azaldı. En son dört kişi kaldılar. O zaman Antonio Victor bir aralık kayboldu, biraz sonra eyerlenmiş bir binekle göründü:

"Buna binip kaçmalı, yüzbaşım. Yapacak başka bir şey kalmadı."

Doğruydu. Horacio'nun adamları, başlarında Braz olduğu halde, artık malikânenin çimenliğindeydiler.

"Peki, siz ne yapacaksınız?" diye João Magalhâes sordu.

"Korumak için sizinle beraber geleceğiz."

Yola koyuldukları sırada, Braz, içinde hiç kimse kalmamış evin verandasında göründü. Bir an, gecenin karanlığına yakışan bir sessizlik oldu. Horacio'nun adamları, içeri girmek için çimenlikte toplanmışlardı. Verilen buyruğa uyarak, içlerinden biri feneri yakmak için kibrit çaktı. Evden açılan ateş fenere isabet etti, ama bereket versin adamı öldüremedi. Hepsi kendilerini yere attılar. Yerde sürünerek eve girmeye çalıştılar. Evden tekrar ateş edildi, *capanga*'lar arasında bulunan Horacio'ya nişan alınmıştı.

Braz, albaya,

"İçeride biri var," dedi.

Silah elde, gözleriyle etrafı kollayarak eve girdiler. Hepsinin gözünü kin bürümüştü. Bu son direnişçilere, su ya da yol kıyısında ölenlere, gözlerini oyup, kulaklarını, taşaklarını kestiklerine yaptıklarından daha fazlasını yapacaklardı. Evin her tarafını aradılar, kimseyi bulamadılar. Silah sesleri kesilmişti.

"Cephaneleri bitti," dedi Braz.

Adamların başına geçti, sağında solunda birer kişi vardı. Horacio onun peşinden gitti. Bakmadıkları bir çatı arası kalmıştı. Dar merdiveni tırmandılar, Braz bir tekme vurup kapıyı açtı. Don'Ana Badaró ateş etti, *cabra*'nın biri yere yıkıldı. Sonra, kurşunu tükendiğini görünce, tabancasını Horacio'nun önüne fırlattı,

"Haydi bakalım, katil, söyle adamlarına beni öldürsünler," dedi. Bir adım öne çıktı.

Horacio sanki onu da Olga ve Raimunda ile beraber, yanlarında bir avuç adamla, anayolda giderken görmemiş miydi peki? Onlara ateş etmemiş, kurşun menzilini geçmelerine müsaade etmişti. Nasıl etmiş de Don'Ana geri dönmüştü? Genç kadın bir adım daha attı, kapıda durdu. Horacio yana çekildi,

"Gidebilirsiniz, hanımefendi. Ben kadınları öldürmem," dedi.

Don'Ana merdivenlerden indi, küçük salonu geçti. Geçerken tabloya baktı. Bir kurşun camını kırmış, resimdeki dans eden çoban kızının göğsünü delmişti. Don'Ana çimenliğe çıktı. Adamlar sessiz sedasız duruyorlardı.

"Ne kadın ama! Nasıl da cesur!" diye içlerinden biri mırıldandı.

Don'Ana orada duran eyerli atlardan birinin dizginini tutup bindi, dönüp malikânesine son bir defa baktı, atını mahmuzladı, aysız, yıldızsız gecenin içine daldı. Horacio bekledi, ancak karaltı gözden kaybolduktan sonra elini kaldırdı, sesini yükselterek adamlarına Badaróların aile ocağını ateşe vermelerini buyurdu.

XV

Özdeyişleri pek seven Avukat Genaro, aradan birçok yıllar geçtikten sonra, çocuklarına iyi bir eğitim vermek üzere Bahia'da yerleştiğinde, "Bütün o trajedinin bir komedi olarak sona ereceği belliydi," sözlerini diline dolamıştı. Bu sözlerle ormanı ele geçirmek için girişilen savaşları, İlhéus'taki Horacio ve Badarólar arasındaki kan davasını kastediyordu.

Davanın görülmesinden az önce, mahkeme, Sequeiro Grande Ormanı'ndaki haklarını savunmak için Horacio tarafından girişilen kovuşturmalar hakkında bir karar vermişti. Bu karar Horacio da Silveira ile ortaklarını meşru mülk sahipleri olarak tanıyor, İçişleri Bakanlığı'ndan, Tabocas'ta Venancio'nun tapu dairesini yaktığı için Teodoro das Baraúnas'a karşı dava açılmasını talep ediyordu. Sinhô Badaró ile Yüzbaşı João Magalhães'e karşı da yalancı tapu çıkarmak suçundan dava açılmıştı. Bununla beraber, bu sonuncu dava yarım bırakıldı, Virgilio'nun öğüdü üzerine Horacio davayı izlemedi. Mali bakımdan, Badarö ailesi çok kötü duruma düşmüştü, bütün ihracatçılara borçlanmışlar, iki yıllık ürünü bu borca yatırmışlardı; savaş yılında servetleri de artmamıştı. Aksine, yalnız malikâne, tekneler, fırınlar yakılıp yıkılmakla kalmamış, ambarlardaki fidanlar da yakılmış, kakao bahçelerinin çoğu hasara uğramıştı. Artık Horacio'nun karşısında hiçbir hasım yoktu.

Davaya gelince, albayı haklı çıkarmaktan başka bir şey olmadı bu. Davanın arifesinde kendini tutuklatmış, valiliğin, hem adliye sarayı hem de cezaevi olarak kullanılan en iyi salonu yatak odası haline getirilmişti. Braz birkaç polisi kapıya muhafız olarak dikmişti, kendisi de albaya yoldaşlık ediyordu. Albayın dostları salonu dolduruyor, hararetli hararetli konuşuyor, adam gönderip viski aldırıyorlardı. Aslında kapı sabaha kadar açık kaldı.

Dava ertesi gün saat dokuzda başladı, daha ertesi gece üçe kadar sürdü. Badarólar çok ünlü bir avukat olan,

Hukuk Doktoru Fausto Aguilar'ı Bahia'dan getirtmişlerdi, Avukat Genaro ile birlikte, davacı tarafın avukatlığını üstlenecekti. Horacio ile partidaş olan savcının işini gereği gibi yapmayacağını herkes biliyordu.

Siyah bir cüppe giymiş yargıç, zabıt kâtipleri ve mübaşirlerle birlikte salona girdi. Yüksek arkalıklı koltuğuna yerleşti. Arkasındaki duvarda, yarasından koyu kırmızı kanlar akan bir İsa resmi asılıydı. Yargıcın yanında savcı yer aldı. Davacı tarafın avukatları Genaro ile Fausto iskemlelere oturdular. Virgilio ile Ruy da savunma avukatlarıydı. Yargıç her zaman söylenmesi gereken sözleri söyledi, oturumun açıldığını bildirdi. Salon doluydu, kalabalık koridorlara taşımıştı. Yıllar sonra bu toprakların tarihini yazacak olan küçük bir çocuk, jüriyi oluşturacak vatandaşların adlarını çekmek için kura kutusunun başına çağırıldı. Bir zarf çekti, yargıç adı okudu, bir adam kalktı, salonu geçti, jürinin yedi üyesine ayrılmış iskemlelerden birine oturdu. Çocuk bir zarf daha çekti, yargıç adı okudu: "Manuel Dantas." Albay Maneca Dantas ayağa kalkar kalkmaz, Genaro'nun sesi ortalığı çınlattı:

"Bu jüri üyesine itiraz ediyorum."

"Mahkûmiyeti olduğundan itirazınız kabul edilmiştir," diye yargıç bildirdi.

Maneca yerine oturdu, çocuk zarfları çekmeye devam etti. Arada bir biri mahkûmiyeti olduğundan ya da başka bir nedenle savunma tarafından reddediliyordu. Sonunda jüri seçildi.

Bu sırada, salondan mırıltılar yükseliyordu:

"Oybirliğiyle beraat."

"Bilmem, üyelerin ikisi şüpheli. Sonra da adları fısıldanıyordu."

"Belki de üçü," dedi başka biri. José Faria, Horacio ile pek dost sayılmaz. Aleyhinde oy verir belki."

"Üstat Ruy bugün ona gitmiş. Beraat için oy verecektir."

"Davayı temyiz ederler."

"Temyize hacet kalmayacak. Oybirliği edecekler."

O zaman, temyiz edileceği ya da edilmiyeceği üzerine bahse tutuşuldu.

Yüksek mahkeme, hâlâ devrilen eyalet hükümetini temsil ediyordu. Dava temyiz edilirse, Horacio suçlu bulunabilir, hiç değilse yeniden dava açma hakkı doğabilirdi. Bununla beraber, orada bulunanların çoğu, jürinin albayı oybirliğiyle beraat ettireceği kanısındaydı, böyle olunca da temyize hacet kalmayacaktı. Şimdi, jüri üyelerinin hepsi "kanunun, kanıtların, vicdanlarının buyuracağı kararı verecek"lerine yemin etmişlerdi. Yerlerine oturdular. Kurayı çeken çocuk yargıcın yanından ayrılarak geçip savunmanın arkasına oturdu.

Buradan bütün davayı takip edebilirdi. Kulağı kirişte, gözlerini dört açmış, hiçbir şeyi kaçırmamıştı. Hatta ertesi gün ortalık ağarırken, salondakilerin bazıları sıralar üzerinde uyukladıkları halde, bu çocuk her şeyi büyük bir heyecanla takip ediyordu.

Birden fısıltılar kesildi. Ortalığı sessizlik kapladı. Çünkü, yargıç suçlunun salona alınmasını buyurmuştu. O zaman Braz dışarı çıktı, iki polis eşliğindeki Horacio da Silveira ile birlikte döndü. Albayın arkasında kara redingot vardı, saçları arkaya doğru taranmıştı. Yüzünde ciddi, hatta yaptığına pişman bir ifade vardı. Derin bir sessizliğin ortasında, yargıcın önünde durdu, dinleyicilerse öne doğru eğilmişlerdi.

"Adınız?"

"Albay Horacio da Silveira."

"Mesleğiniz?"

"Kakao yetiştiricisiyim."

"Yaşınız?"

"Elli iki."

"Oturduğunuz yer?"

"İlhéus valiliği sınırları içindeki Sâo Nom de Jésus Çiftliği."

"Suçlamayı işittiniz mi?"

Albayın parlak, gür sesi çınladı:

"Evet."

"Savunmanız için söyleyecek sözünüz var mı?"

"Avukatlarım benim adıma konuşacaklardır."

"Avukatlarınız var mı? Kimler?"

"Üstat Virgilio Cabral ile Üstat Ruy Fonesca."

Yargıç ona suçlunun oturacağı tahta sırayı gösterdi,

"Oturabilirsiniz," dedi.

Ama Horacio ayakta durdu. Braz anladı, utanç sırasını kaldırdı, yerine bir iskemle koydu. Horacio yine oturmak istemedi, salonda heyecan yarattı bu. O zaman Ruy, yargıçtan, suçluya, simgesel anlamı olan bir iskemleye oturacak yerde, ayakta durmasının bağışlanmasını rica etti. Bu istek kabul edildi. Böyle olunca da, albayın kollarını kavuşturmuş, gözlerini yargıç heyetinden ayırmayan heybetli vücudu salonun her tarafından görülebildi. Daha iyi görmek için çocuk ayağa kalktı. Onu azametli, unutulmayacak derecede heybetli bulmuştu.

Zabıt kâtibi suçlamayı okudu. Okunması tam üç saat sürdü. Bunun ardından türlü tanıkların ifadeleri dinlendi. Arada bir avukatlar not alıyorlardı. Üstat Genaro'nun yanında bir yığın hukuk kitabı vardı. Zabıt kâtibi okumasını öğleden sonra saat birde bitirdi. Yargıç yemek yemek için oturuma son verdi. Kimseyle konuşmalarına izin verilmiyen jüri üyeleri salonda kaldılar; onlara, parası valilikçe ödenmek üzere, otelden yemek geldi. Yalnızca midesinden rahatsız olup perhiz yapan Camillo Goes'e bir istisna yapıldı, yemeği kendi evinden getirildi.

Davayı takip eden çocuk, babasının elinden tutup salondan ayrıldı; ama mübaşir zabıt kâtipleriyle avukatları çağıran kocaman çan çaldığı zaman, çoktan gelmiş, kapıda duruyordu. Horacio içeri girdi, yargıcın önünde, ayaktaki yerini aldı. O zaman, savcı söz aldı, beklendiği gibi, iddianamesi önemli değildi. Savunmayı kolaylaştıracak bir alay boşluk bırakarak bir saat konuştu. Yine de, geleneğe uyarak, suçluya en ağır cezanın, yani otuz yıl hapis cezasının verilmesini talep ederek sözlerini bitirdi. Ondan sonra Genaro söz aldı. Hukuk bilimine ilişkin Fransızca ya da Latince sözleri birbirine karıştırarak, katilin Hora-

cio'dan para almış bir *cabra* olduğunu en küçük kuşkuya yer bırakmadan ispat eden tanık ifadelerinin üzerinde titizlikle durarak, tam iki saat konuştu. Suçun işlenmesi arifesinde haydutla konuşan yalancı yüzüklü adamın ifadesine büyük bir önem verdi. Sequeiro Grande için yapılan savaşın bir tarihçesini çıkardı. "Davalı tarafın suçsuz olduğu kararı çıkarsa, İlhéus dolaylarında adalet komedilerin en berbatı da oynanmış olacak," diyerek sözlerini bitirdi. Sonra, Latince birkaç cümle söyleyip yerine oturdu. Dinleyiciler bu dil cambazlığından ve öteden beriden alınma söz karmaşasından pek bir şey anlamadılar, ama bu onların Avukat Genaro'ya besledikleri hayranlığı hiç eksiltmedi. Savunduğu davanın pek önemi yoktu: Avukatın kişiliğinde İlhéus'un değerli bir parçasını görüyorlardı.

Sıra Doktor Fausto'ya gelince başlar öne doğru uzandı. Onun müthiş bir hatip olduğu söyleniyordu. Bahia'daki savunmaları dört bir yana ün salmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, İlhéus halkı, hazır fırsat varken onu davalının savunmasında izlemeyi çok isterdi, ama hizmetleri için, Sinhô Badaró'nun ona on beş conto verdiği biliniyordu. Pek uzun konuşmadı, sözlerinin bir bölüğünü davalı tarafın kanıtlarını çürütmek için yapacağı konuşmaya vereceği karşılığa sakladı. Ama, verdiği söylev horlayıcı, sesi heyecan doluydu. Juca'nın karısından, kardeşiyle arasındaki çok özel ilişkiden dem vurdu, "kakao diyarının şövalyesi" Juca Badaró'yu övdü. "Baş *jagunço*" Horacio'ya giydirirken sesi bir yükselip bir alçalıyor, ona kin kusuyordu. Aksine "bahtsız kadın, avuntusuz dul" Olga'ya sözü getirince sesi tatlılaştı. Jüri üyelerinin soylu adalet duygularına başvurarak sözlerini bitirdi, akşam yemeği için oturuma son verildi.

Akşam kalabalık daha da artmıştı. Çocuk bile yerini elde tutmakta zorluk çekti. Şirketlerin memurları sabahleyin de, öğleden sonra da gelemediklerinden, valilik binasının merdiven basamaklarında ayakta yer bulmak için birbirleriyle itişmişlerdi.

Akşamın ilk söylevcisi, Genaro'ya karşılık veren Vir-

gilio oldu. Horacio'ya yüklenmelerin bütün zayıf taraflarını göstererek, davacıların öne sürdükleri kanıtları çürütmeye çalıştı. Verdiği ifade suçlamada anahtar teşkil eden yalancı yüzüklü adamın sözünü ederken, heyecan uyandırdı. Söz konusu adamın, birkaç yıl önce İlhéus'a gelmiş, sabit bir geçim vasıtasından yoksun bir berduş, Fernando adlı bir hırsız olduğunu açıkladı. "Davacılarca o kadar değer verilen tanık serserilikten, uygunsuz hareketten ötürü tutuklu olarak, şu anda İlhéus'ta cezaevindedir. O halde, hırsız, serseri, yalancı bir adamın sözünün ne değeri olabilir?" Sonra, Virgilio, yalancı yüzüklü adamın katille konuştuğu meyhanenin sahibi ispanyol'un ifadesini okudu. İspanyol, söz konusu tanığın yalancı olduğunu, birtakım hikâyeler anlatmaktan, uydurmaktan hoşlandığını, Üstelik de kasasından para çaldığından şüphelendiğini söylemişti. Böyle bir kaynaktan gelen tanıklıkların ne gibi meşru bir değeri olabilirdi? Böyle bir tanığa nasıl güvenilebilirdi? Burada Virgilio önce yargıca, sonra da jüriye baktı, en son bakışlarını dinleyiciler üzerinde gezdirdi. Sonra, Sequeiro Grande işinin kendine göre açıklamasını yapmaya devam etti. Tapu dairesi yangınını da hatırlattı. İki saat kadar konuştuktan sonra, adaletin müşterisinden yana olacağı dileğiyle sözlerini bitirdi.

Üstat Ruy da Avukat Fausto'ya karşılık verdi. İçkinin etkisiyle keskinleşen gür sesi salonda çınladı. Titredi, ağladı, heyecanlandı, suçlamalar savurdu, müşterisini savundu. Dinleyicileri de kâh gözyaşı döktüler, kâh güldüler. Üstat Fausto'ya, "İlhéus'un Bayard'ı Albay Horacio da Silveira'nın lekesiz ününü alçak sözleriyle kirletmeye yeltenen" bu avukata özel bir şiddetle saldırdı. Bayard'ın kim olduğunu, avukatlarla çocuktan başka bilen olmasa da, herkes benzetmeden çok hoşlandı.

Hep ayakta, kollarını kavuşturmuş duran Horacio'da hiçbir yorgunluk belirtisi yoktu. Avukat tarafından Fausto'ya fırlatılan yırtıcı ya da zehirli oklara, kimi olaylara zaman zaman gülümsüyordu.

Sonra, son savunmalar yapıldı, hepsi de söz aldı. Tek

yenilik Genaro tarafından elde edilen, Virgilio'nun tanık olarak gösterdiği meyhane sahibi İspanyol'un ifadesini sarsacak ifade oldu.

Bu yeni ifade yalancı yüzüklü adamın tanıdığı, İspanyol'un meyhanesindeki müşterilerden lacivert kazaklı adamdı. Bu tanık, yalancı yüzüklü adamın "hiç göstermediği halde, pek mert bir adam" olduğunu söyledi. Birtakım hikâyeler uydurmuş olabilirdi, ama anlattıklarının çoğu sahiden olmuş şeylerdi. Onun ardından Genaro da, salt davada tanıklık etmesini önlemek için bir adamı hapse tıkan yerel polis güçleri aleyhinde atıp tuttu.

Sonra Fausto büyük söylevini vermek için ayağa kalktı, Avukat Ruy'un etkisinden daha büyük bir etki yaratmak için çabaladı, dinleyicilerden birkaçı yine ağlamaya başladı. Üstat Fausto elinden geleni yaptı. Virgilio on dakika kadar konuştu, sadece yüzüklü adam konusu üzerinde durdu.

Son söylevi veren Avukat Ruy oldu, adaleti yargıcın başı üstünde asılı duran İsa'ya benzetti. İki günden beri hazırlamaya uğraştığı cafcaflı bir cümleyle söylevleri sonlandırdı:

"Albay Horacio da Silveira'yı beraat ettirmekle, jüri üyesi baylar, şu anda gözlerini bu mahkeme üzerine dikmiş olan medeni dünyaya ispat edeceksiniz ki. İlhéus'ta sadece kakao, para, bereketli toprak değil, bir milletin sahip olabileceği bütün erdemlerin anası olan adalet de vardır."

Bu sözlerdeki abartı, muhtemelen de "bütün dünya gözlerini bu mahkeme üzerine dikmiştir" sözleri coşkulu bir alkış kopardı, yargıç salondakileri susturmak için çıngırak çalmak zorunda kaldı.

En sonunda jüri müzakereye çekildi. Horacio da çekildi, koridorda durup avukatlarıyla konuştu. On beş dakika sonra, jüri üyeleri gelip yerlerine oturdular, Braz da albayla birlikte içeri girdi.

Virgilio biraz önce albayın kulağına,

"Oybirliğiyle!" diye fısıldamıştı.

Yargıç, Albay Horacio da Silveira'yı oybirliğiyle be-

raat ettiren kararı okudu. Bunun üzerine, kimileri salondan ayrılmaya başlarken, kimileri de Horacio ile avukatlarını kutlamaya gidiyorlardı. Braz albayın serbest bırakılmasını buyurdu. Dünün sanığı da dostlarıyla birlikte çıkıp gitti. Bu dostlar albaya evine kadar eşlik ettiler.

Oğlunun pek yorulduğunu görerek, baba çocuğu omzuna aldı. Çocuğun gözleri hâlâ adliye sarayından çıkan Horacio'daydı.

"En çok kimi beğendin?" diye babası sordu.

Çocuk hafifçe güldü, sonra şu sözleri söyledi:

"En çok hoşuma giden, evet, hepsinden çok hoşuma giden, bir sürü hikâye bilen yalancı yüzüklü adamdır."

Yanlarından geçerken, Avukat Ruy bu sözleri duydu, sarı saçlı çocuğun başını okşadı. Ardından da, İlhéus şehrinin üzerine denizden doğru doğan parlak, serin günde, valiliğin cümle kapısından çıkmakta olan Horacio'ya yetişmek için bir solukta merdiveni indi.

Altıncı Bölüm
GELİŞME

I

Bir kaç ay sonra, bir gün öğle üzeri Horacio da Silveira, Maneca Dantas'ın evinin önünde attan indi. Dona Auricidia, şişman vücuduyla sağa sola yalpalayarak göründü, büyük bir ilgiyle yemek yiyip yemediğini sordu. Horacio, "Yedim," diye cevap verdi. Albayın çok ciddi bir hali vardı, gözleri ufalmıştı, çekik ağzı kuru, sert bir çizgi haline gelmişti. Irgatlardan biri kakao korusuna Maneca'yı aramaya gitti, Dona Auricidia da misafiri oyalamaya çalıştı. Dereden tepeden konuştu. Dona Auricidia soluk almak için durunca, Horacio sadece "evet" ya da "hayır" diye karşılık veriyordu. Kadın çocukları hakkında birtakım hikâyeler anlatıyor, Ruy adlı en büyüklerinin zekâsını övüyordu. Sonunda Maneca geldi, albayı öptü. Konuşmaya başladılar. Dona Auricidia, "onlara yiyecek bir şeyler hazırlamak," bahanesiyle çekildi.

Horacio o zaman kalktı, pencereden korulara bakmaya başladı. Dakikalar konuşmadan geçiyordu; Horacio, malikânenin önünden geçen yola gözlerini dikmişti. Birden döndü,

"İlhéus'taki evde," dedi, "elime Ester'e ait bazı şeyler geçti."

Maneca Dantas kalbinin daha hızlı çarptığını duydu.

Horacio karanlık, içi boş gözlerle ona bakıyordu, ama yüzünün, ağzının ifadesi sertti.

"Bazı mektuplar buldum." Hüzünlü bir sesle devam etti: "Virgilio'nun metresiymiş."

Bu sözleri söylerken, pencereden bakmak için yine döndü.

O zaman, Maneca Dantas kalktı, elini onun omzuna koydu:

"Epeydir bunu tahmin ediyordum," dedi, "ama karışmak istemedim. Zavallı yavrucak, ölümüyle bunun bedelini ödedi."

Horacio pencereden ayrıldı, bir tabureye oturdu, gözlerini yere indirdi. Çok zaman önce, mesut günlerde olup bitmiş şeyleri, iyi hatıraları düşünüyor gibiydi.

"Yazık, önceleri beni sevmediğini sandım. Bir köşeye çekilip hep ağlıyordu. Yılanlardan korktuğunu söylüyordu. Hatta, yatakta bile, ona dokununca dertop oluyordu. Ben buna kızıyor, ama hiçbir şey söylemiyordum. Çünkü, o kadar genç, o kadar iyi eğitim görmüş bir kızla evlenmekle hata etmiştim."

Başını salladı, Maneca Dantas'a baktı. Maneca başını ellerinin arasına almış, sessiz sessiz onu dinliyordu. Hiçbir şey söylemedi.

"Sonra, Ester birden değişti, bana muhabbet göstermeye başladı. Ben de beni sevdiğine inandım. Evvelce ormana daldığımda ya da herhangi bir kavgaya tutuştuğumda, bunu para için, az buçuk da yumurcak için yapardım. Ama sonra, bütün yaptıklarım onun içindi, çünkü, aşkına güven duymaya başlamıştım."

Parmağını Maneca'ya doğru uzatarak, devam etti:

"Öldüğü zaman neler duyduğumu hayal bile edemezsin, dostum," dedi. "Adamlarıma buyruklar vermeye devam ettim, ama kendimi öldürmekten başka bir şey düşünmüyordum. Onun ve benim çocuğum olan küçüğü düşündüğüm için kafama kurşunu sıkmadım. Bu çocuk doğduğu sırada Ester'in beni sevmediği gerçek, ama hepsi geçmişte kalmıştı. O sevimli, iyi olmuştu... Yoksa, kendimi öldürecektim."

Korkunç bir gülüşle güldü:

"Bütün bunların başka biri yüzünden olduğunu düşünmek. Şu züppe için. Onun hatırı için, sevimliymiş, iyiymiş. Bana yalnızca artıkları kalıyormuş!"

Bu sırada, Dona Auricidia içeri girdi, yemek salonuna geçmelerini rica etti. Masanın üstü şekerleme, peynir, meyveyle doluydu. Onlar yerken, evin hanımı durmadan konuşuyordu. Büyük oğlunu överek, onu tarih sorularına cevap vermeye, vaftiz babası işitsin diye okumaya, bir manzume söylemeye zorladı.

Sonra salona geçtiler. Horacio'nun söyleyecek şeyi yoktu artık, ama, bir iskemleye oturup ilgilenmeksizin konuşmaları dinledi. Maneca Dantas üründen, kakao fiyatlarından, Sequeiro Grande arazisine dikilen fidanlardan söz açarak sessizliği bozmaya çalıştı. Dostlarının akşam yemeğine kalmamasına Dona Auricidia son derece üzülmüştü. Kendi icadı olan salçalı bir yemek yapmak için genç horozlardan birini boğazlatmıştı.

"Çok üzülüyorum, azizim hanımefendi, ama kalamam."

Öğle sonrası böyle geçti. Horacio yanmamış, tükürükten kararmış sigarasının ucunu çiğniyordu. Maneca durmadan konuşuyordu. İlgi çekici bir şey söylemediğinin o da farkındaydı, ama ne yapsın, aklına hiçbir şey gelmiyordu, zihni boşalmıştı sanki. Bütün bildiği, Horacio'nun yalnız kalmak istemediğiydi. Daha önce, başka bir günde de Virligio'nun onun dostluğuna ihtiyacı olmuştu. Aklına bu gelince, Maneca sustu.

Akşam karanlığı basmıştı, ırgatlar korulardan dönüyorlardı. Horacio kalktı, şimdi hüzünlü bir gölgeye bürünmüş olan anayola bir defa daha baktı.

Sonra, evin öbür bölümüne doğru ilerledi, gitmek için Dona Auricidia'dan izin istedi. Vaftiz oğluna madeni bir para verdi. Maneca atının yanına kadar Horacio'ya eşlik etti. Ayağını üzengiye koyarken, Horacio döndü,

"Gidip şunun hesabını göreyim," dedi.

II

Maneca Dantas'ın saçlarını yolası geliyordu: "Ne inatçı şu küçük avukat!" O akşam Ferradas'a gitmemeye ikna etmek için dökmediği dil kalmamıştı. Virgilio ise ne olursa olsun gitmekte ayak diremişti. Dünyanın en inatçı hayvanı olan katırdan daha inatçıydı. Bir de İlhéus'ta herkesin Virgilio'ya zeki dediğini düşünüyordu da!

Bu genç avukata bu kadar bağlı oluşunun sebebini Maneca'nın kendisi de bilemiyordu. Hatta, Virgilio'nun Horacio'ya boynuz taktırdığı kanısına vardığı zaman bile, zenginliğinin büyük bölümü borçlu olduğu albayı taparcasına sevdiği halde, yine de avukata büyük bir değer vermekten kendini alamıyordu. Maneca kötü durumda kaldığı zaman, Horacio ona elini uzatmış, sıkıntıdan kurtulmasına yardım etmişti. Bununla beraber, Virgilio'nun Ester'le yattığını öğrendikten sonra bile, Maneca Dantas kalbinde ona karşı bir kırgınlık duyamamıştı. Ester'in ölümüyle, bu mesele nedeniyle duyduğu keder bir tür iç rahatlığıyla hafiflemişti. Muhakkak ki üzücü bir ölümdü genç kadınınki, ama Horacio her şeyi öğrenseydi de, Ester çok daha feci bir şekilde ölseydi, korkunç olurdu. Bu ne türlü bir ölüm olurdu, bunu kimse söyleyemez, ama zayıf hayal gücüne karşın aklına gelmedik kalmıyordu. Örneğin bir gazetede okuduğu hikâyedeki gibi, Ester yılanlarla beraber bir odaya kapatılabilirdi.

Humma genç kadını alıp götürdüğü zaman, Maneca acı duymuştu, ama rahat bir nefes de almıştı doğrusu: Mesele halledilmişti. Aradan üç ay geçtikten sonra, Horacio'da Virgilio'yu öldürmek arzusunu doğuran bu aşk mektupları nasıl olup da albayın eline geçmişti? Kocalarını aldatmak gibi tehlikeli bir oyun oynayanların böyle mektuplar yazmalarını sahiden aklı almıyordu. Çok saçma bir şeydi bu. Onun da zaman zaman bir metresi olurdu; evli bir kadın değil elbette, hoşuna giden ufak tefek bir orospuyu, bir eve yerleştirirdi. Onu görmeye giderdi, onunla yatar, orada yer içerdi, ama mektup yazmak? İşte

bunu yapmazdı. Bu orospucukların, acele para istekleri aşk sözcüklerine, öpücüklere karışan pusulalar yazdıkları olurdu gerçi.

Ama, Albay Maneca Dantas, bu mektuplardan yükselen bayağı koku daha Dona Auricidia'nın hassas burnuna varmadan hepsini yırtar atardı. İstedikleri sadece paraydı zaten.

Virgilio yemek salonunda içkileri hazırlarken Maneca da bu mektupları düşünüyordu. Hepsini yırtmış mıydı? Aslında bir tanesini saklamıştı, para cüzdanındaki kâğıtlar arasında taşıyordu. Her gün başının derde girme ihtimali vardı. Dona Auricidia bu mektubu bulacak olursa, çığlıklarıyla evi çın çın çınlatabilirdi. Odada yalnız olduğu halde, Maneca kendisini kimsenin görmediğine emin olmak için etrafına göz gezdirdi, sonra cüzdanını açtı, kakao faturaları arasından, beceriksiz bir elle yazılmış, üstü mürekkep lekeleriyle dolu, imlası bozuk bir mektup çıkardı. Gözlerini tedavi ettirmek üzere iki aylığına Bahia'ya gittiği zaman, orada tanıdığı ufak tefek bir orospudan, Doralice'den gelmişti. Ona kahvede rastlamış, o iki ay beraber yaşamışlardı. Tanıdığı bütün kadınlar arasında, içinde para sözcüğü geçmeyen bu mektubu yazan bir tek o vardı. Mektubu saklamasının sebebi de budur. Şimdi, Doralice geçmişin içinde kaybolmuş sönük bir hatıra olduğu halde, yine de hoş bir hatıraydı. Virgilio'nun geldiğini duyunca mektubu kâğıtların arasına koydu. Avukat, üstünde bir şişe ile bardaklar bulunan bir tepsi ile içeri girdi.

Maneca romunu içti, "Juca'nın öcünü almak için, Sinhô Badaró'nun, bu akşam Ferradas yolunda Virgilio'ya pusu kurmak niyetinde olduğunu işittiğine" Virgilio'yu ikna edebilmek için bütün hayal gücünü ortaya koyan hikâyesini anlattı.

"Ama saçma bir şey bu, Maneca," dedi avukat. "Çok saçma. Ferradas yolu Albay Horacio'nun arazisinden geçer. En güvenilir yoldur. Müşterimi bekletmeyeyim, hem düşün o benim seçmenlerimden biridir."

Ona en gülünç görüneni, Badaróların bu şartlar altın-

da pusu kurmak düşüncesiydi. Ferradas yolunda, Horacio'nun burnunun dibinde.

Maneca kalktı.

"Aziz dostum, demek ki, ne olursa olsun oraya gitmeyi aklınıza koydunuz?"

"Evet, tabii."

"Düşünün ki," dedi Maneca, "ya ölümünüzü isteyen dostumuzun kendisiyse... "

"Albay Horacio mu?"

"Her şeyi biliyor." Maneca gözlerini başka tarafa çevirdi. Avukatın yüzüne bakamıyordu.

"Neyi biliyor?"

"Sizinle karısı arasında olanları. Ah, bu aşk mektupları yazmak saçmalığı... Karısının mektuplarını karıştırmış..."

Yine bakışlarını başka tarafa çevirdi, bütün bunlar sanki kendi suçuymuş gibi, başını önüne eğdi. Virgilio'nun gözlerine bakamıyordu.

Bununla beraber, Virgilio hiç şaşırmamış göründü. Maneca Dantas'ı yanına oturttu, her şeyi anlattı. Mektup mu? Evet, birtakım mektuplar yazmıştı; kendisi de Ester'den mektuplar almıştı. Bir araya gelemedikleri günler, birbirlerine yaklaşmak için başvurdukları bir çareydi bu. Maneca'ya bütün hikâyelerini anlattı: saadetlerini, kaçmak tasarılarını, aşk gecelerini. İhtirastan yanan kelimelerle Ester'in ölümünden söz etti. Horacio'nun umutsuzluğunu anlamış, ölüm günü ona karşı sevgi duymuştu. Bu yüzden çekip gitmemiş, albaya yoldaşlık etmek için kalmıştı.

"Bu, Ester'in yanında kalmak gibi bir şey. Bunun ne olduğunu anlıyor musunuz?"

Maneca anladığından pek emin değildi. Tüm bunların âşıkların saçmalıkları olduğu muhakkaktı.

Virgilio hiç durmadan devam etti. Niçin mi gitmemişti? Niçin Horacio'nun yanında kalmak, işlerinde ona yardım etmeye devam etmek istiyordu? Çünkü onun her şeyi ölümün kendisinden sonsuza dek ayırdığı Ester'i hatır-

latıyordu. Başkaları kakaonun tuzağına düşmüşler ya da zenginlik ihtirasına kendilerini kaptırmışlardı. Avukatı tutan da kakaoydu, ama ondan kazanılacak para değil. Onu tutan Ester'in yakın mezarlıktaki vücudu, İlheús'taki evindeki, Doktor Jessé'nin evindeki, Tabocas'taki, çiftlikteki, özellikle ve özellikle de Horacio'nun kişiliğindeki varlığıydı. Virgilio'nun hiçbir ihtirası yoktu; parasını, elinde avucunda ne varsa delicesine harcıyordu, bir koru satın almak hevesi yoktu, bütün istediği Ester'in yanında kalmaktı. Ester bu küçük şehirlerde, bu çiftliklerde bulunuyordu. Yılan ağzındaki bir kurbağanın her çığlığında, çiftliğin malikânesinde, onu hep kollarıyla ilk sardığı zamanki gibi sarıyordu.

"Anlıyor musunuz, Maneca?"

Virgilio kara sevdalı bir gülüşle güldü. Hayır, Maneca onu anlayamazdı, buna emindi. Bunun için, ömründe bir kere çıldırasıya âşık olmak gerekirdi. Ancak o zaman anlayabilirdi. O anda Maneca'nın aklı fikri Virgilio'ya Doralice'nin mektubunu göstermekti. Bir şekilde ikisinin arasında da bir bağ olduğunu kanıtlamak istiyordu.

Virgilio mektubu aldı, okudu. Maneca'nın gözleri puslandı:

"Sevgili Maneca. Bu kötü yazılmış satırların seni gayet iyi, sıhhatte bulacağını umarım. Unuttuğun, ama hep seni bekleyen Doralice'ne mektup yazmadığından ötürü, Maneca sen çok kötü bir çocuksun. Maneca, ne zaman geleceğini sormak için sana bu mektubu yazdım, seni rıhtımda bekleyeceğim. Maneca, her akşam uyuyunca, rüyamda seni görüyorum. Sen, ben, 'Sana kalbimi ver' şarkısını söyleyen Edit ve Danda ile beraber yapılan gezintileri rüyamda görüyorum. Maneca, İlhéus'a gidince kerhanelere gitmeni istemiyorum; çünkü hastalığa yakalanmanı istemiyorum. Geldiğinde birlikte iyi dakikalar geçirelim istiyorum. Benim dilber çocuğum, yine ne zaman beraber olacağız! Her zaman seni düşünüyorum. Maneca, bana birkaç satır olsun, mektup yaz. Maneca mektubumun yanlış-

larını bağışla, küçük kara kızın Doralice'nin öpücükleriyle. Hepsi bu kadar. Adresi görüyorsun, Temmuz Caddesi. No: 98. Unutulan Doralice'nin vedası."

Okumasını bitirince, Virgilio,

"Güzel miydi?" diye sordu.

"Görsen, bebek gibi."

Maneca'nın sesi titriyordu. Birbirlerine söyleyecek söz bulamamışlardı. Virgilio dostunun mektubu çantasındaki kâğıtların arasına yerleştirmesine bakıyordu. Demek ki, İlheúslu bir albayın bile anlatacak bir aşk hikâyesi olabilirmiş. Virgilio bardağa rom koydu.

Maneca, biraz önce konuştukları konuya dönmekte ayak diriyordu.

"Sizi severim üstat," dedi, "oraya gitmemenizi rica ederim. Gemiye binin, Bahia'ya gidin. Gençsiniz, zekisiniz, nerede olsa kendinize bir mevki edinebilirsiniz."

Ama Virgilio reddetti. O akşam Ferradas'a gitmek fikrinden vazgeçmek istemiyordu, ölüm umurunda bile değildi. Asıl korkunç olan Ester'siz yaşamaktı. Albay bunu anlamamış mıydı daha? Hayatının hiçbir önemi yoktu artık. Lekelenmiş, boğazına kadar bu yapışkan kakao çamurunun içine gömülmüştü.

Ester sağken, gitmeyi, onu da götürmeyi ummuştu. Şimdi hepsi birdi.

Maneca Dantas o zaman yapabileceği en yüksek teklifi yaptı:

"İş bir kadınla bitiyorsa, üstat," dedi, "Doralice'nin yeni adresini size vereyim isterseniz. Çok güzel bir kadındır, avunursunuz."

Virgilio ona teşekkür etti:

"İyi bir dostsunuz, Maneca Dantas. İşin tuhafı yapmadığınız kötülük yok. Yine de öyleyken, mert insanlarsınız."

Sonra, birden şu sonuca vardı:

"Bu akşam Ferradas'a gideceğim. Gerekirse, yasanın, kakao yasasının buyurduğu gibi, adamı da peşinden sü-

rükleyerek öleceğim. İyi mi?"

O akşam, Maneca Dantas genç avukatı at üstünde, tek başına, dudaklarında tasalı bir gülümsemeyle Ferradas'a doğru giderken gördü.

"Zavallıcık, pek de genç," diye Maneca söylendi.

Anayolda giderken, Virgilio bir türkü söylendiğini işitti, türkü Sequeiro Grande savaşlarını anlatıyordu.

Bir hikâye anlatayım size,
İnsanı dehşetten donduran bir hikâye...

İnsanı dehşetten donduran bir hikâye, bu diyarın bir hikâyesi, bir aşk hikâyesi. Bir yılan ağzındaki kurbağa. Bir gece, Virgilio rüya görmüştü, romana benzer bir rüya. Bir akşam, yağız bir ata binmiş, Malikânenin verandasında görünmüştü. Gökte, kakao ağaçlarının, ormanın üstünde yükselen kocaman bir ay. Ester merak ve korku içinde onu bekliyordu. Virgilio onun korkularını yatıştırmış, onu belinden kavrayıp atın terkisine almıştı. Sonra, gece gibi kara, yağız atın üstünde yollara düşmüşler, kakao ağaçlarının arasından, yollardan, kasabalardan, şehirlerden, hatta deniz üstündeki yelkenli gemiler, buharlı gemiler arasından geçmişler, bilinmedik, uzak diyarlara kadar at üstünde dörtnala gitmişlerdi. Yılan ıslık çalıyor, kurbağa dehşetten bağırıyor. Ama, Ester Virgilio'ya sarılmış, sağ salimdir. İnsanı dehşetten donduran bir hikâye! Dünyanın öbür ucuna kadar gidecekler, onları bu diyarda tutan yapışkan kakao çamurundan ayaklarını kurtaracaklar. Bineğin kanatları var, yılanlardan, öldürülen kurbağalardan uzaklara, kakao bahçelerinden uzaklara, yol üstünde yatan cesetlerden, o uzun gurbet gecelerinde mumların aydınlattığı haçlardan uzaklara, çok uzaklara gidecekler. Yağız at boşluğu yarıyor, kakao korularının, ormanların, yakılmış arazinin, açılmış tarlaların, meydanların üzerinde yükseliyor. Ester de onunla beraber. Ayın aydınlattığı bu gecede tatlı aşk ahlar çekiyor. Virgilio dizginleri salıveriyor, dörtnala koşan at onları enginliğin içinde sürüklüyor.

Ayın parlaklığı geceyi sarıyor. Uzaklardan kulaklarına türkü söyleyen bir insanın sesi geliyor:

Size bir hikâye anlattım sahiden,
Sizi dehşetten donduran bir hikâye.

Düğün marşı gibiydi bu. Kimin aklına gelirdi ki, bu türkünün son dörtlüğü o akşam Ferradas yolunda yazılacaktır?

Ne önemi var ölümün, ne önemi var? Göğsünde bir kurşun, yol kıyısında bir haç, Maneca Dantas tarafından yakılan bir mum. Kara, yağız bir at onu Ester'le birlikte bambaşka diyarlara götürdükten sonra.

Türkü, bir düğün marşı gibi ona yoldaşlık ediyor. İnsanı dehşetten donduran bir hikâye.

III

İlhéus şehri taşkın bir heyecan içinde uyandı. Bütün sokaklar çiçeklerle donatılmış, pencerelere bayraklar asılmıştı, bayram sabahı bütün çanlar neşeli neşeli çalıyordu. Büyük bir kalabalık denize doğru akıyordu. Rıhtım insandan görünmüyordu. Okul öğrencileri: Nuestra Dama de Victorias Manastırı'nın (binası, şehre hâkim tepenin üstündeydi, yeni bitirilmişti) genç kızları, özel okullara giden oğlanlar, kızlar ve en sonda da devlet okullarında okuyan fakir çocuklar sıra halinde yürüyorlardı. Hepsi de bayramlık elbiselerini giymişlerdi, rahibelerin öğrencileri bağlı oldukları dini tarikatın simgesi olan mavi kurdele takmışlardı. Kırmızı ve siyah renkli, gösterişli üniformalar giymiş bir mızıka bandosu da vardı, böyle coşkulu, neşeli günlere yaraşacak canlı bir parça çalıyordu. Braz tüfeklerini omuzlarında taşıyan polis kuvvetlerine kumanda ediyor, rıhtımı dolduran kalabalık arasında, bugünün şerefine kara redingotlar giymiş, şehrin en önemli vatandaşları bulunuyordu. Şimdi İlhéus valisi olan Doktor

Jessé kolalı yakalığı içinde terliyor, iki gün üzerinde uğraşılan, biraz sonra okuyacağı konuşmasının sözlerini hatırlamaya çalışıyordu. Sinhö Badaró, kızı ve damadıyla beraber oradaydı. Albayın malikânesinin kuşatması sırasında yaralanan sağ bacağı biraz aksıyordu. Hükümet partisi üyeleriyle muhalefet partisi üyeleri, rahiplerle, rahibeler rıhtımda birbirlerine karışmışlardı. Papaz Bento bile Ferradas'tan gelmiş, yabancı tınılı sesiyle rahibelerle çene çalıyordu. Ofisler kapanmıştı, çünkü herkes gemiyi karşılamaya gitmişti.

Dokların yakınında, İspanyol'un işlettiği meyhane dolup boşalıyordu. İspanyol'un kendisini polise teslim etmesini cömertçe bağışlıyan yalancı yüzüklü adam mavi kazaklı adamla konuşuyordu.

"Şimdi de piskopos çıktı başımıza," diyordu; "bunca itibar gösterilen piskopos dediğin de nedir? Bunu sana söylüyorum, vaktiyle güneyde bir başpiskopos görmüştüm. Neye benziyordu, biliyor musun? Kızarmış ıstakoza benziyordu, tıpkı dediğim gibi..."

Mavi kazaklı adam itiraz etmemişti. Belki de doğruydu bu. Ama kesin olan bir şey varsa, o da o sabah İlhéus' un ilk piskoposunun geleceğiydi. Çünkü, papalığın bir buyruğuyla, o güne kadar maneviyatı pek önemsenmeyen kent birden kayda değer bulunmuş, Parahyba Rahibi de piskopos olarak terfi etmişti. Bahia gazetelerine bakılırsa, büyük erdemleri, büyük bilgisi olan bir adamdı. İlhéus halkınca, bu adam onların kendi piskoposları, şehirlerine verilen önemin belirtisi, gelişmesinin tanığıydı. Papaz Freitas'ın dediğine göre, din duygusunun yokluğu bu dolayların bir özelliği olduğu halde, şehir kilisenin kendisine bağışladığı şerefle övünüyordu. İlk piskoposu büyük bir debdebeyle karşılamaya hazırlanmıştı.

Herkes kıyıya koşuyordu. Gemi, Rapa Kayalığı yakınlarında görünmüştü. Bir kadın ve erkek kalabalığı caddeden limana doğru akıyordu. İhtiyar sofu kadınlar başlarını kara şallarla örtmüşlerdi, heyecandan dilleri tutulmuştu. Genç kızlarla âşıkları birbirlerine göz kırpmak

için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar, orospular bile kendilerini gösteriyorlardı. Manzarayı seyretmek için kenara çekilmişler, balık satılan barakaların arkasında neşeli bir grup oluşturmuşlardı. Kalabalığın arasında bir alay rahip vardı. Herkes bunların nereden çıktıklarını birbirine sormaktan kendini alamıyordu. Bunlar iç bölgelerden gelmişler, İtapira, Barra do Rio de Contas papazları yeni piskoposa saygılarını sunmak için uzun, yorucu bir yolculuk yapmışlardı.

Valilik binasındaki büyük merdivenin halısı piskoposun şerefine rıhtıma serilmişti.

Bayraklarla donatılmış olan gemi şimdi dalgakıranı geçiyor, düdüğü duyuluyordu. Pontal Adası'ndan havai fişekler atıldı; atlı jandarmalar tüfekleriyle salvo ateşi açtılar. Rahipler, vali, albaylar, rahibeler, zengin tacirler, hepsi bir arada ilerlediler. Gemi rıhtıma yanaşırken, şehrin üzerinde gökyüzü parlak havai fişeklerle aydınlanmıştı. Kısa boylu, şişman bir adam olan piskopos kaptan köprüsünden inerken bütün çanlar çalmaya başladı. Doktor Jessé de "Hoş geldiniz" söylevine koyuldu.

Kalabalık valinin arkasından Freitas'ın evine doğru aktı, orada seçkin davetlilere yemek verildi, öğleden sonra da Ermiş Georgios katedralinde ihtişamlı bir kutsama töreni yapıldı. Maneca Dantas çocuklarını da beraber getirmişti. Oğlu Ruy "manevi baba"yı selamlamak için birkaç mısra söyledi. Piskopos çocuğun keskin zekâsını övdü. Sinhô Badaró da, yeni doğacak torununun kutsanması için oradaydı.

O gece, havai fişekler atılıp eğlenildiği sırada, valilik binasında, İlhéus şehrinin ilk piskoposuna haraç niyetine bir şölen veriliyordu. Yeni vali halk adına konuştu, saygıdeğer konuk da birkaç kelimeyle karşılık verdi, "İlhéus'un kakao yetiştiricileri" arasında bulunmaktan duyduğu sevinci belirtti. Şölenden sonra piskopos çekildi, yorulmuştu, ama şenlik gece geç vakitlere kadar sürdü. Üstat Ruy körkütük sarhoş, sendeleyerek sokağa çıktığı zaman saat ikiyi geçiyordu. Konuşacak kimse bulamadığından deniz kıyısına indi. Yalancı yüzüklü adama rastlayınca, görüşlerini ona açıklamaya başladı.

"Bu diyarda, oğlum, bir kakao plantasyonu bir piskopos bile yetiştirebilir. Kakao plantasyonu tren, katiller, mala el koymalar, şehirde evler, kahveler, okullar, tiyatrolar, barlar ve hatta bir piskopos bile verir. Evet, bu diyarda yalnız kakao değil, her şey, ne istersen yetiştirir."

Bu sözler, Üstat Ruy'un o günkü *A Folha de İlhéus*'ta çıkan makalesinde yazılanlara uygundu. İlk defa bir başka gazeteyle, *O Commercio* aynı düşüncede birleşiyorlardı. Elde edilen ilerlemeden dolayı, her ikisi de şehri, belediyeyi övüyorlardı. Her ikisi de bir piskoposun gelişinin önemi üzerinde duruyorlar, her ikisi de şehrin parlak bir geleceği olduğu kehânetini savuruyorlardı.

"Kentin manevi yaşamının bu şekilde önemsenmesi" diye yazıyordu Manuel de Oliveira, "İlhéus'un göz kamaştırıcı gelişiminin tüm ülkenin dikkatini çekmesinden başka bir şey değildir. Bu gelişmeyi, yaşadıkları toprakların iyiliği için her şeylerini feda etmiş o büyük adamlara borçluyuz. İlhéus, kara, nemli kakao diyarında, medeniyet yolunu aydınlatan çalışkan ve zeki insanlarının eseridir."

Konuşurken, ayakta durmaya çalışan Üstat Ruy, yalancı yüzüklü adamın kulağına bağırıyordu:

"Kakaonun içinde, evladım, her şey vardır. Bir ağacın altından bir piskopos bile devşirirsin, bir piskopos bile!"

Yalancı yüzüklü adama kalırsa dünya yüzünde her şey mümkündü,

"Kim bilir? Belki de böylesi iyi," dedi.

IV

Doktor Jessé Freitas'ın federal millet meclisinde milletvekili seçilmesini sağlayan (bu olay üzerine Avukat Ruy, dostlarına, "Bu eşek kafalı ne yapacak ki orada?" diye sormuştu), federal hükümetin gönderdiği vekili de Bahia Eyaleti'nin valisi yapan seçimlerin hemen ardından alınan bir kararla, İtabuna belediyesi İlheús'tan ayrılmıştı. Yeni belediye binası, yeni adı İtabuna olan Tabocas'ın

eski dış mahallesinde olacaktı. Bu arada şehrin iki yakası da, nehrin üzerine inşa edilen bir köprüyle bağlanmıştı.

İlhéus valiliğine, Doktor Jessé'ye halef olarak Maneca Dantas'ı seçmiş olan Horacio, İtabuna valiliğine de, Badarólarm sadık bir taraftarı olduğu için iflas eden hırdavatçı Azevedo'yu seçti. Azevedo politikada ikinci planda olmayı kendine yediremediğinden, Horacio ile anlaşmıştı. Seçmenler Doktor Jessé'yi milletvekili olarak seçince, o da bu yeni valiliğe konmuştu.

Kentin yeni yöneticilerinin kimler olacağı belirlendikten sonra, kilise meydanında, çiçekli kakao ağacı dallarından yapılmış bir zafer takı yükselmişti. Rekor sayılacak kadar kısa bir zamanda, valinin oturacağı modern vali konağı da bitirilmişti. İlhéus'tan kalkan özel bir tren Horacio'yu, piskoposu, Maneca Dantas'ı, yargıcı, savcıyı, çiftçileri, tacirleri, evli kadınlarla genç kızları "yeni" kente götürüyordu. İstasyonda, İtabuna halkı, elini sıkmak için Horacio'nun başına üşüştü. Açılış töreni çok heyecanlı oldu. Yemin ettikten sonra, Azevedo bir söylev verdi. Hem eyalet hükümetine hem de "kakao dolaylarının iyiliksever insanı" Albay Horacio da Silveira'ya ebedi sadakat göstereceğine yemin etmişti. Horacio, küçük, kısık gözleriyle bakıyordu. Yanında oturanlardan biri Azevedo'nun dönekliğine dokundurarak,

"Albayım, sizin kim olduğunuzu bilmeyen ihtiyar, uyuz bir at satın aldığınızı söyleyecek," dedi.

"Dizginleri çekilirse iyi yürür," diye Horacio karşılık verdi.

Öğleden sonra, bir kermes düzenlendi. Bağışlanan eşyalar meydanda açık artırma ile satıldı.[1] Akşam, valiliğin büyük salonunda balo verildi. Piskopos baloda bulunmasının uygun olmayacağını söylemese de, onu başka bir odada oturttular. Maneca Dantas'a göre "gerçek birer sanatçı" olan rahibe Reraira kardeşlerin yardımıyla hafif

[1] Genç kızların bağışladıkları eşyaları açık artırmayla satarak gelirini kiliseye bağışladıkları bir tür bağış toplama yöntemi. Genç kızın güzelliğiyle orantılı olarak satılan eşyaya ödenen bedel de yüksek olur. (Y.N.)

yemeklerden bir büfe sundular. Şampanyadan roma kadar her türlü içki de vardı.

Horacio, Maneca, Azevedo, yargıç, Braz, daha başkaları piskoposun etrafında halka olmuşlar, zarif şarap kadehlerine lezzetli bir şarap doldurulmuştu. İçlerinden biri piskoposun şerefine kadeh kaldırdı. Ardından İlhéus savcısı albaya minnettarlığını belirtmek için, Horacio şerefine kadeh kaldırmayı teklif etti. Kadehini kaldırarak masum bir tavırla, "şehrin bu zafer gününde, Albay Horacio da Silveira'nın yanında, hatırası unutulmaz sadık eşinin bulunmamasından duyduğu üzüntüyü belirtmek" fırsatını da kaçırmadı. "Dona Ester: kocasına beslediği sadık aşka kendini feda etmiş şehit. Yine albayın yakın dostlarından, alçak siyasi rakiplerinin kurbanı olan Avukat Virgilio Cabral da yeni İtabuna şehrinin ilerlemesine çok hizmet etmiştir, hatırası her zaman aramızda yaşayacaktır."

"Bize dünmüş gibi gelen bu günler," diye sözlerine devam etti savcı, "şimdi geçmişte kalmıştır. Bu dolaylara uygarlığın henüz ulaşmadığı bir devre, İtabuna'nın Tabocas olduğu bir döneme aittir.

"Bütün bunlar artık acı anılardan başka bir şey değildir," diyerek sözlerini bitirdi ve kadehini uzattı. Horacio da kendi kadehini kaldırdı, hep birlikte Ester'le Virgilio' nun anısına içtiler.

Kadehlerinin ağzı birbirine dokununca çınladı. Yanında oturan piskoposa dönen Horacio,

"Baccarat işi kristalidir," dedi. Sakin ve huzurlu güldü.

V

Kakao ağaçları, genellikle dikildikten beş yıl sonra ilk meyvesini verir. Sequeiro Grande arazisine dikilen kakao fidanlarıysa, üçüncü yılın sonunda tomurcuklanmaya başladı, ertesi yıl da meyve verdi. Bu koruların vaktinden evvel verdiği meyvelerin büyüklüğüne özel okullarda ziraat okumuş uzmanlar da, kakaoyu herkesten

iyi bilen ihtiyar çiftçiler de şaştılar. Ağaçların en yüksek dalları bile bu iri meyvelerle doluydu. Evvelce hiç böylesi görülmemişti, İnsan kanıyla sulanmış bu topraklar, yeryüzünün kakao yetiştirmeye en elverişli topraklarıdır.

JORGE AMADO

KIZGIN TOPRAK

CAN

ROMAN

Kızgın Toprak, 1940'lar Brezilya'sında, hepsi birbirinden hırslı toprakağalarının hüküm sürdüğü kakao plantasyonlarında yaşananların öyküsünü anlatıyor. Servet avcısı serüvenciler, zengin erkeklerin peşindeki güzel kadınlar, kumarbazlar, karınlarını doyurmaktan başka bir düşüncesi olmayan göçmenler, kiralık katiller, keskin nişancılar, kakao plantasyonlarında acımasızca sömürülen işçiler... Yeni ekim alanları açabilmek için gaddarca yok edilen ormanlar, gözü dönük toprakağaları arasındaki kan davaları... Sözün kısası, bu çılgın dünyayı hepsi de farklı açılardan yaşayan insanların öyküsü...

Mucizeler Dükkânı, *Tarçın Kokulu Kız*, *Tereza Batista*, *Gecenin Çobanları* ve *Ölü Deniz* adlı romanlarını da yayınladığımız **Jorge Amado**, sert bir gerçekçiliğin ürünü olan *Kızgın Toprak*'tan söz ederken, "En sevdiğim kitabım," diyor, "benim köklerimin, yoğrulduğum kanın öyküsü."

Latin Amerika edebiyatının gelmiş geçmiş en büyük yazarlarından Amado, bir zamanlar Brezilya'nın Bahia bölgesinde yaşanan "kakaoya hücum"un çarpıcı romanını sunuyor okurlarına.

ISBN 978-975-07-0965-4

9 789750 709654

http://www.canyayinlari.com

KAPAK RESMİ: FRIDA KAHLO

KDV İÇİNDEDİR

20,00 YTL